

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KAMUOYU OLUŞTURULMASINA BİR ÖRNEK: 1945-1955 YILLARI ARASINDA
GAZETELERDE ANTİKOMÜNİZM

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan:
200560009 Derya ÇAĞLAR

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Firdevs GÜMÜŞOĞLU

İSTANBUL-2006

ÖNSÖZ

20.yüzyıldaki iki büyük savaştan sonuncusu olan İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde başlayan ve 1990'lara kadar devam eden Soğuk Savaş, aslında bütün dünyada kamuoylarının ezenlerin yararına yeniden oluşturulduğu bir süreçtir. Ezenlerin, kendi çıkarları doğrultusunda oluşturdukları kamuoyları, ezilenler açısından büyük bir yanılsama, ezenlere bağımlılık, kendi gerçeğinden ve dolayısıyla dünya gerçeğinden kopuş anlamına gelmektedir. Öte yandan bu süreç, ezen ülkelerin insanları açısından da gerçeklere dayanmayan, kurgulanmış kamuoyları dolayısıyla, sözde bir demokrasi ve özgürlük görüntüsü yaratmayı başarmıştır. Zaman zaman bu görüntüyü bozmaya kalkışan toplumsal hareketler ve hareketlilikler ise çeşitli denetim mekanizmaları ile toplum dışına itilmiştir.

Soğuk Savaş'ı, sürecin başlıca iki figürü olan SSCB ile uzun coğrafi sınırı nedeniyle neredeyse ön cephede yaşayan Türkiye, yaklaşık yarım yüzyıllık bu süreçten en çok etkilenen ülke olmuştur. Bu etki, hem devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün, kuruluş aşamasında koyduğu uluslararası ilişkiler temel politikasını değiştirmiş, hem de etkileri günümüzde bile devam eden siyasal, sosyal ve kültürel gelişmelere yolaçmıştır.

Soğuk Savaş'la yaratılan ve ezenlerin hâkimiyetini güvence altına alma aracı olarak kullanılan kamuoyu gerçeğinin ortaya konmasında ve bilgilerin derlenip düzenlenmesinde yol gösteren danışmanım, Yrd. Doç. Dr. Firdevs GÜMÜŞOĞLU'na, önaçıcı değerli fikri katkılarıyla Prof. Dr. Esin KÜNTAY'a, çalışmanın Soğuk Savaş konusu üzerinde derinleşmesine yaptıkları katkılar dolayısıyla Kaynak Yayınları Atatürk'ün Bütün Eserleri (ATABE) çalışma grubu yönetici ve çalışanları; değerli mesai arkadaşlarıma, yaklaşık üç yıllık araştırmam boyunca bütün sorularıma ve araştırma isteklerime büyük bir içtenlikle yanıt veren ve yardımcı olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı çalışanlarına ve çalışmanın yazım ve sayfa düzeni aşamalarını gerçekleştiren, tüm çalışmam boyunca teşvikleriyle bana güç veren eşim Songül ÇAĞLAR'a teşekkür ederim.

Haziran 2006

Derya ÇAĞLAR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VII
GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı.....	2
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	3
2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	3
2.1. Kamuoyu.....	4
2.2. Propaganda.....	15
2.3. Soğuk Savaş.....	22
2.3.1. Truman Doktrini.....	27
2.3.2. Marshall Planı.....	29
3. SOĞUK SAVAŞ VE TÜRKİYE.....	31
3.1. Soğuk Savaş'tan Önce Sovyetlerle Dostluk Politikası.....	32
3.2. İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu ve Türkiye'nin Soğuk Savaş'a Girişi.....	41
4. GÜNLÜK ULUSAL BASINDA YER ALAN ANTİKOMÜNİST SÖYLEM.....	52
4.1. Kanatlı Casuslar Motifi.....	52
4.2. Ajan Motifi.....	56
4.3. Güzel Kız Ve Kadın Motifi.....	64
4.4. Nâzım Hikmet Motifi.....	73
4.5. Diplomatik Temsilcilikler Motifi.....	79
4.6. Kore Savaşı Motifi.....	86
4.7. Stalin Motifi.....	93
4.8. Köy Enstitüleri Motifi.....	103

4.9. Şeriatçı-Komünist İşbirliği Motifi.....	109
4.10. Orak-Çekiç Ve Rus Bayrağı Motifi.....	111
4.11. NATO Üsleri-Komünist Faaliyeti Motifi.....	123
4.12. Verici Radyo İstasyonları Motifi.....	131
4.13. İşçi-Öğrenci-Yazar-Şair Motifi.....	136
4.14. Mikrop Harbi Motifi.....	146
4.15. Kızıl Renk Motifi.....	149
4.16.Diğer Motifler.....	155
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	161
6. KAYNAKLAR.....	165
7. ÖZGEÇMİŞ.....	169

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KAMUOYU OLUŞTURULMASINA BİR ÖRNEK: 1945-1955 YILLARI ARASINDA
GAZETELERDE ANTİKOMÜNİZM

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan:
200560009 Derya ÇAĞLAR

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Firdevs GÜMÜŞOĞLU

İSTANBUL-2006

Derya ÇAĞLAR tarafından hazırlanan Kamuoyu Oluşturmada Bir Örnek 1945-1955 Tarihleri Arasında Gazetelerde Antikomünizm adlı bu çalışma jürimizce Y.Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 12 / 10 / 2006

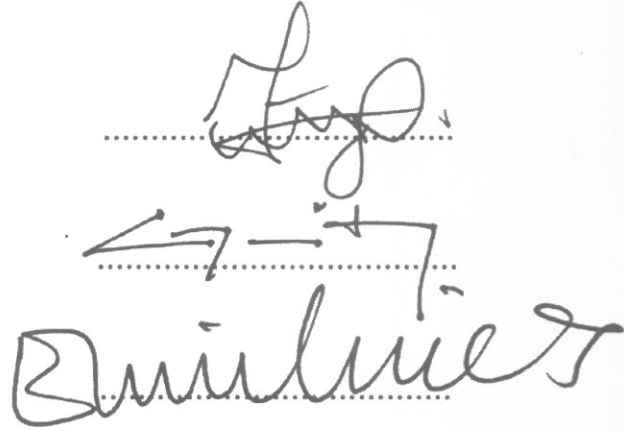
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Firdevs GÜMÜŞOĞLU
(Danışman)

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Esin KÜNTAY

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Emin GÜRSES
(Sakarya Ü. Uluslararası İlişkiler)

The image shows three handwritten signatures in black ink, each written over a horizontal dotted line. The first signature is for Yrd.Doç.Dr.Firdevs Gümüšoğlu, the second for Prof.Dr.Esin Küntay, and the third for Doç.Dr.Emin Gürses. The signatures are stylized and cursive.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VII
GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışmanın Amacı.....	1
1.2. Çalışmanın Kapsamı.....	2
1.3. Çalışmanın Yöntemi.....	3
2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	3
2.1. Kamuoyu.....	4
2.2. Propaganda.....	15
2.3. Soğuk Savaş.....	22
2.3.1. Truman Doktrini.....	27
2.3.2. Marshall Planı.....	29
3. SOĞUK SAVAŞ VE TÜRKİYE.....	31
3.1. Soğuk Savaş'tan Önce Sovyetlerle Dostluk Politikası.....	32
3.2. İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu ve Türkiye'nin Soğuk Savaş'a Girişi.....	41
4. GÜNLÜK ULUSAL BASINDA YER ALAN ANTİKOMÜNİST SÖYLEM.....	52
4.1. Kanatlı Casuslar Motifi.....	52
4.2. Ajan Motifi.....	56
4.3. Güzel Kız Ve Kadın Motifi.....	64
4.4. Nâzım Hikmet Motifi.....	73
4.5. Diplomatik Temsilcilikler Motifi.....	79
4.6. Kore Savaşı Motifi.....	86
4.7. Stalin Motifi.....	93
4.8. Köy Enstitüleri Motifi.....	103

4.9. Şeriatçı-Komünist İşbirliği Motifi.....	109
4.10. Orak-Çekiç Ve Rus Bayrağı Motifi.....	111
4.11. NATO Üsleri-Komünist Faaliyeti Motifi.....	123
4.12. Verici Radyo İstasyonları Motifi.....	131
4.13. İşçi-Öğrenci-Yazar-Şair Motifi.....	136
4.14. Mikrop Harbi Motifi.....	146
4.15. Kızıl Renk Motifi.....	149
4.16.Diğer Motifler.....	155
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	161
6. KAYNAKLAR.....	165
7. ÖZGEÇMİŞ.....	169

ÖNSÖZ

20.yüzyıldaki iki büyük savaştan sonuncusu olan İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde başlayan ve 1990'lara kadar devam eden Soğuk Savaş, aslında bütün dünyada kamuoylarının ezenlerin yararına yeniden oluşturulduğu bir süreçtir. Ezenlerin, kendi çıkarları doğrultusunda oluşturdukları kamuoyları, ezilenler açısından büyük bir yanılsama, ezenlere bağımlılık, kendi gerçeğinden ve dolayısıyla dünya gerçeğinden kopuş anlamına gelmektedir. Öte yandan bu süreç, ezen ülkelerin insanları açısından da gerçeklere dayanmayan, kurgulanmış kamuoyları dolayısıyla, sözde bir demokrasi ve özgürlük görüntüsü yaratmayı başarmıştır. Zaman zaman bu görüntüyü bozmaya kalkışan toplumsal hareketler ve hareketlilikler ise çeşitli denetim mekanizmaları ile toplum dışına itilmiştir.

Soğuk Savaş'ı, sürecin başlıca iki figürü olan SSCB ile uzun coğrafi sınırı nedeniyle neredeyse ön cephede yaşayan Türkiye, yaklaşık yarım yüzyıllık bu süreçten en çok etkilenen ülke olmuştur. Bu etki, hem devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün, kuruluş aşamasında koyduğu uluslararası ilişkiler temel politikasını değiştirmiş, hem de etkileri günümüzde bile devam eden siyasal, sosyal ve kültürel gelişmelere yolaçmıştır.

Soğuk Savaş'la yaratılan ve ezenlerin hâkimiyetini güvence altına alma aracı olarak kullanılan kamuoyu gerçeğinin ortaya konmasında ve bilgilerin derlenip düzenlenmesinde yol gösteren danışmanım, Yrd. Doç. Dr. Firdevs GÜMÜŞOĞLU'na, önaçıcı değerli fikri katkılarıyla Prof. Dr. Esin KÜNTAY'a, çalışmanın Soğuk Savaş konusu üzerinde derinleşmesine yaptıkları katkılar dolayısıyla Kaynak Yayınları Atatürk'ün Bütün Eserleri (ATABE) çalışma grubu yönetici ve çalışanları; değerli mesai arkadaşlarıma, yaklaşık üç yıllık araştırmam boyunca bütün sorularıma ve araştırma isteklerime büyük bir içtenlikle yanıt veren ve yardımcı olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Atatürk Kitaplığı çalışanlarına ve çalışmanın yazım ve sayfa düzeni aşamalarını gerçekleştiren, tüm çalışmam boyunca teşvikleriyle bana güç veren eşim Songül ÇAĞLAR'a teşekkür ederim.

Haziran 2006

Derya ÇAĞLAR

ÖZET

(KAMUOYU OLUŞTURULMASINA BİR ÖRNEK: 1945-1955 YILLARI ARASINDA GAZETELERDE ANTİKOMÜNİZM)

“Kamuoyu Oluşturulmasına Bir Örnek: 1945-1955 Yılları Arasında Gazetelerde Antikomünizm” isimli çalışmada, Soğuk Savaş olarak adlandırılan ve 1945’ten 1990’lı yıllara kadar süren dönem ele alınmaktadır. Bu dönemin temel özelliği olan antikomünist söylemin, Türk basınına yansımaları değerlendirilmektedir.

ABD ve SSCB önderliğindeki iki farklı siyasal kampın, kamuoyunu oluşturma ve dünyaya kendi politikalarını kabul ettirme çabası olarak da nitelenebilecek bu dönem, kamuoylarının propaganda yöntemleri ile yeniden yaratılması dönemidir.

Türkiye bu dönemde, hem ulusal hem de uluslararası alanda yeni bir siyasi yönelim benimsemiş, Türk kamuoyu da bu yönelim doğrultusunda yeniden oluşturulmuştur. Bu nedenle, Kemalist Devrim’in “Yurtta Barış, Dünyada Barış” ilkesi terk edilmiştir. Türkiye, Batılı kapitalist kampı tercih sonucu, ABD’nin stratejik çıkarlarına eklemlenmiş ve NATO’ya üye alınarak SSCB önderliğindeki sosyalist kamp karşıtı bir konuma yerleşmiştir. Bu konum, aynı zamanda bölge ülkeleriyle işbirliğini esas alan bölge merkezli dış politika yerine, NATO merkezli dış politikanın geçmesine de yolaçmıştır.

Soğuk Savaş, temelde kamuoylarının yeniden yaratılması çabasının her türlü araç kullanılarak sürdürülmesidir. O nedenle bu çalışmada, kamuoyu, propaganda, soğuk savaş kavramları ele alınarak incelenmiş, sürecin teorik arka planı aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan, Türkiye’nin Soğuk Savaş’la birlikte içine girdiği yönelimin, 1945’e kadar izlenen politikalarından farklılığını ortaya koymak için, Mustafa Kemal Atatürk döneminde dış politikanın temel taşlarından olan SSCB dostluğu ile ilgili haberlere de yer verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin de içinde yer aldığı Batılı kapitalist kamptaki gelişmelere de konuyu ilgilendirdiği ölçüde değinilmiş, Soğuk Savaş'ın bu kamptaki yansımalarına yer verilmiştir. Günlük Türk basınından örneklerle yer verilen bölümde ise bunlar çeşitli motiflerle ele alınmış ve buna göre değerlendirilmiştir. 1955'ten 1990'lara kadar olan döneme ise Soğuk Savaş'ın çeşitli cephelerde çeşitli aktörlerle devamı olduğu için değinilmiştir.

Sonuç olarak da sürecin nerede başladığı, hangi nedenlerle nasıl bir seyir izlediği hem ülke içinde hem de uluslararası alanda hangi temel değişikliklere yolaçtığı belirtilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER; Kamu, Oy, Kamuoyu, Propaganda, Soğuk Savaş, Antikomünizm, Truman Doktrini, Marshall Yardımı, NATO.

SUMMARY

(AN ILLUSTRATION OVER FORMING PUBLIC OPINION: ANTI-COMMUNISM INSIDE NEWS BETWEEN THE YEARS 1945-1955)

The time period subject to this thesis named “(An illustration over forming public opinion: Anti-communism inside news between the years 1945-1955) is considered as of the Cold War between the years 1945’s and up until 1990’s. The paper frames up the anti-communism trend which was a fundamental feature of such time period is evaluated as the reflections on Turkish media.

In addition to that, to specific time period may also be considered as to form a public opinion and the efforts in order to impose the policy by to different political camps led by USA and USSR as well as a time period re-created by propagandas of this public opinion.

Turkey adopted a new political trend during these years where is both domestic and international fields. The Turkish public opinion is also based upon this new trend. Therefore, “Peace at home, peace in the world” principal of revolution by Kemal was abandoned. In these terms, Turkey preferred the Western Capitalist zone. As a result, while Turkey was articulated to the strategic interests of USA own, it was positioned as the one opposed to socialists camp led by USSR who was also accepted as a member of NATO. In the meantime such a policy brought up the fact that Turkey adopted NATO centered foreign policy other than a foreign policy district centered which is based on a cooperation with-the countris located on the same district Cold War is basically a continuing effort to re-creation of public opinions by using every type of tools. Resulting that, public opinion, propaganda and Cold War concepts were examined while the theoretical backgrounds of this process were tried to be lightened up.

On the other hand, in order to be able to bring out the differences between the policies followed until 1945 and the trends Turkey was involved due to the Cold War,

the flash news with the content of USSR friendship that is based of foreign policy by Mustafa Kemal Atatürk at the time, are upported.

In relate to the sujet, the developments within the Western Capitalists camp are mentioned where Turkey involved, as well as the reflections of Cold War inside the camp is also considered. The complete subject is evaluated and realisedr with the examples of daily Turkish news.

Finally, how the process started, the causes and the progress and the fundamental changes provoked both domestically and internationaly, are all pointed out.

KEY WORDS: The public, The Public Opinion, Propaganda, Cold War, Anti-communism, Truman Doctrin, Marshall Aid, NATO.

1. GİRİŞ

Bu tez çalışmasında, 1945-1955 yılları arasında günlük Türk basınında çıkan anti-komünist haberler ele alınacaktır. Söz konusu dönem, “Soğuk Savaş” olarak adlandırılan dönemdir. Bu dönemin en yoğun yaşandığı tarihler ise, bu incelemede de görüleceği gibi 1947-1955 yıllarıdır.

Döneme ilişkin günlük Türk basını incelenirken, uluslararası plandaki gelişmelerle bağlantısı kurulacak, dünyanın sosyalist ve kapitalist iki kampa bölünmüşlüğü göz önünde bulundurulacaktır.

Öte yandan, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için, döneme özelliğini veren temel kavramlar ele alınacak, tanımları ve söz konusu dönemde nasıl kullanıldıkları belirtilecektir.

1.1.Çalışmanın Amacı

“Kamuoyu Oluşturulmasına Bir Örnek: 1945-1955 Yılları Arasında Gazetelerde Antikomünizm” başlıklı tezimizde, kamuoyunun oluşturulmasında ve yönlendirilmesinde başlıca araçlar arasında yer alan günlük basından örnekler irdelenecektir.

Çalışmamızda amaç, yakın tarihimizde Soğuk Savaş diye adlandırılan dönemde, Türkiye'nin içine girdiği yönelimin hangi anlayışla ve nasıl bir kamuoyu yaratılarak inşa edildiğini ortaya koymaktır. Soğuk Savaş döneminde; taraflardan biri olan SSCB ile dostluk politikasının yerini, ötekileşen düşman sayılan politika alır. İşte bu süreçte hangi aktörlerin etkin olduğu, Türkiye'yi yönetenlerin ve onların müttefiki

olarak ortaya çıkan güçlerin, Türk halkına ve komşularına (SSCB, Bulgaristan vb.) hangi gözle baktıklarını anlatmaktadır.

Öte yandan, tezin diğer bir amacı da, kuruluşunda Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta Barış, Dünyada Barış" şiarını ilke edinen Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni dönemde bu politikadan nasıl vazgeçirilmeye çalışıldığını ve başta; yakın çevresindeki mazlum milletler olmak üzere, komşu ve dost ülkelerle nasıl karşı karşıya getirildiğini belirlemektir.

Bu çalışma, esas olarak söz konusu dönemde gazetelerde yer alan, habercilik etiği açısından ciddi sorunlar içeren iletilerin taranması ve irdelenmesiyle yapılmıştır. Bu iletilerin çerçevesini, SSCB karşıtı propaganda oluşturmaktadır. Soğuk Savaş dönemine girilmesiyle birlikte Türkiye'nin Batı yanlısı dış politika tercihi, iç politikada daha liberal ekonomi politikalarına dönüş, devletçilik fikrinin terk edilmesi gibi yeni yönelimler, bu propagandanın içeriğini belirlemiştir. Çalışmamızda, günlük basında yer alan haberlere yer verilerek, Türkiye'nin yeni yöneliminin getirdiği dost ve düşman ülkeler ve dünya görüşleri anlatılmaya çalışılacaktır. Devletin bu yeni politikasının, halk arasında kabul görmesi için, önceden planlanan ve hem hükümet politikası olarak hem de uluslararası anlaşmalarla da kayıt altına alınan kamuoyunun antikomünist yönde yaratılması üzerinde durulacaktır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmamız esas olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği ve Soğuk Savaş'ın başladığı yıl olan, 1945 yılından başlayacaktır. Soğuk Savaş'ın en yoğun yaşandığı 10 yıllık süreç olan, 1955 yılına kadar olan dönemi kapsayacaktır. Çünkü, bu 10 yıllık dönem, Soğuk Savaş açısından, stratejilerin belirlendiği, bu stratejilere uygun olarak konumlanmaların yapıldığı, güçlerin mevzilendiği ve bu mevzilenmeye paralel olarak dünyanın iki kutba ayrıldığı dönemdir.

Öte yandan, Türkiye kamuoyunun Soğuk Savaş döneminde, antikomünist yönde oluşumunun altyapısını anlamaya yardımcı olması bakımından; 1945 öncesi,

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına kadar gidilerek, özellikle 1920-1938 yılları arasındaki Türk-Sovyet ilişkileri tarihine de değinilecektir.

1.3.Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada gazetelerden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Buna göre de döneme ait konuyla ilgili ulusal çapta yayın yapan günlük gazetelerden şunlar taranmıştır: Cumhuriyet, Milliyet, Akşam, Y. Memleket, Hürriyet, Ulus, Akın, Dünya, En Son Saat, İstanbul Ekspres, Kudret, Son Posta, Yeni Gazete, Tan, Zafer, Zaman, En Son Dakika, Vatan, Çiftçi, Vakit, Hizmet, Hakimiyet-i Milliye, Halkçı. Ayrıca, Kore Savaşı dolayısıyla konuya özel ilgi gösteren Konya'da çıkan günlük Yeni Konya gazetesi incelenmiştir. Sözkonusu gazetelerin 1945-1955 yılları arasındaki ulaşılabilen bütün sayıları taranmış olup, bu da gazetelerin yaklaşık dörtte üçlük bölümüdür.

Öte yandan konunun teorik çerçevesinin belirlenmesi ve belirli tanımların yapılmasında konuyla ilgili kaynak kitaplara başvurulmuştur.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Konunun iyi anlaşılabilmesi ve anlamlı bir çerçeveye oturtulabilmesi için, köşe taşı niteliğindeki bazı kavramların tanımlanmasına gerek vardır. Bu kavramlar, kamuoyu, propaganda, Soğuk Savaş vb. kavramlardır. Çok boyutlu ve birbirleriyle etkileşim halindeki birçok kavramın ve tarihsel sürecin, anlam bütünlüğü bozulmadan anlatılabilmesi, ancak köşe taşları şeklindeki kavramların tanımlanmasıyla mümkündür. Bu yüzden de, kamuoyu kavramından başlayacağız. Çünkü, incelediğimiz konunun iki ana kavramından biri kamuoyu, diğeri ise oluşturulmaya çalışılan söz konusu kamuoyuna niteliğini veren Soğuk Savaş'tır. Öncelikle, bu iki kavramdan ne anlaşılması gerektiği ve siyasal literatürde nereye oturduğu bilinmek zorundadır. Konunun bu şekilde esası ortaya konulduktan sonra,

bu esas kavramayı ve açıklamayı sağlayacak bağlantılı kavram ve ifadeler olan propaganda, antikomünizm vb. kavramların tanımlanması gerekmektedir. Bu şekilde tek başına ve birbirleriyle bağlantıları çerçevesinde tanımlanan ve açıklanan kavramlarla, ele aldığımız konuyu bütünlüklü olarak görmek mümkündür.

Bunu yapmaktaki amacımız, yukarıda da değindiğimiz gibi konunun anlamlı bir çerçeveye oturtulabilmesidir. O çerçeve ise, söz konusu kavramların tanımlanması aracılığıyla ulaşılabilecek olan bütünlüklü bir Dünya ve Türkiye tarihidir. Çerçeveyi daha da özelleştirdiğimizde ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin, ilk 10 yıllık sürecinin tarihi ve bu tarihin dünya literatürüne kazandırdığı en önemli kavramlardan biri olan “Soğuk Savaş” ın tarihidir. İşte bu tarih içinde anlaşılabilir olması nedeniyle, konuyu hem sınırlandırmak hem de söz konusu sınırlar içinde net bir fotoğraf elde etmek için kavramlar ve tanımlarla ilerlemek gerekmektedir. Sınırları çizilen ve kavramlarla ilişkilendirilerek incelediğimiz, Dünya ve Türkiye Tarihi içinde, aslında bugün de tartışılan ve büyük bir olasılıkla yakın gelecekte de tartışılacak, uluslararası ilişkiler alanındaki birçok aktör yer almaktadır. Hem ideolojik, hem devletlerarası politik mücadelelerin yansımaları olan ve çizdiğimiz çerçeve içinde yer alan konular, belki de ancak bu şekilde, bir noktaya odaklanan fotoğraf makinesinin çektiği fotoğraf kadar net olabilecektir.

2.1. Kamuoyu

Kamuoyu, 20. yüzyılda özellikle siyasal amaçların gerçekleştirilmesinde öncelikli bir yere sahip olmuş, hem ulusal hem de uluslararası siyasi gelişmeler ve bu gelişmelerin aktörleri, kamuoyunu göz önünde bulundurmaya zorunluluğunu duymuşlardır. Bazen de bu siyasi aktörler, doğal olarak oluşan kamuoyunun değerlendirmesini dikkate almak yerine, kendi davranış ve eylemlerini kendi istedikleri doğrultuda değerlendirecek kamuoyları oluşturma yoluna gitmişlerdir.

Bu derece önemli kamuoyunun ne olduğu konusunda çok çeşitli tanımlar vardır. Kamuoyunun rolü, 20. yüzyılın başından bugüne giderek artmış ve toplumların

sosyal, siyasal ve kültürel biçimlenmesinden, uluslararası ilişkilere kadar birçok alanda etkili olmaya başlamıştır. Bu denli öne çıkan bir konunun, tarihsel süreçte aldığı biçimleri ve içerdiği anlamları yakından görmek, konumuza genel bir çerçeve çizmek açısından gereklidir. Ülkemizde konuya ilişkin ilk eser verenlerden olan Abadan, konuyu, tarihsel süreç içinde ele almakta, çeşitli düşünürlerin ve düşünce okullarının bu konudaki görüşlerini incelemektedir. Buna göre; “...modern anlamı ile kamuoyu mefhumu ne klasik teorilerin ileri sürdükleri gibi rasyonel ve geniş kapsamlı bir karaktere sahiptir. Ne de şüursuz, sınırı belirsiz bir kütle hakimiyeti anlamına gelir. Gerçekte belli grup, zümre veya fikir çevrelerine has çeşitli, çok defa birbirinden bağımsız ve belirli özelliklerle sınırları belirmiş, fikir manzumeleri sözkonusudur. Bu fikir manzumelerinin bir toplum, bir millet ve hatta bütün dünyayı kapsayan geniş bir birliğe evrilmesi, başka bir deyimle, bir halk veya dünya kamuoyunun oluşumu, yalnız bir hayal olarak düşünülebilir.”¹ Abadan, çeşitli görüşleri bu şekilde eleddikten sonra, “gerçekte mümkün olanın” dolayısıyla, kamuoyu olarak tanımlanabilecek olan şeyin de ancak “aktüel konularla ilgili ve belli bir durum çerçevesinde ilgili gruplara hakim olan kanaatler”² olduğunu söylemektedir.

Milburn ise kamuoyu ve siyaset ilişkisini incelediği kitabında, kamuoyunu siyaset bağlamında tanımlamakta ve şöyle demektedir: “...kamuoyu değişik insanların değişik bir dizi konuda siyasete ilişkin tutumlarını yansıtır.”³

Medyanın tarihsel gelişimini ve etkileşim içinde olduğu değişkenleri inceleyen Jeanneney ise Fransız Tarihçi Burdeau’ya atıfta bulunur. “Burdeau için kamuoyu, ancak büyük ölçüde belirlenmiş uzlaşmaya dayalı bir çerçeve içinde var olabilir”⁴ der. Buna göre: “Kamuoyundan, ancak açık bir biçimde güçlü fikirler taşıyan çoğunluğa dayalı bir uzlaşma olduğunda söz edilebilir.”⁵

¹ Nermin ABADAN, Halk Efkârı Mefhumu ve Tesir Sahaları, 31.

² A. g. k., 31.

³ Michael A. MILBURN, Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu Ve Siyaset., Çev.A.DÖNMEZ-V. DUYAN, 40.

⁴ Jean-Noel JEANNANNEY, Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi., Çev. E. ATUK, 15-16.

⁵ A. g. k., 15.

“Kamuoyu Kimin Oyu” adıyla dilimize çevrilen bir kitapta ise, Bourdieu’nun kamuoyu tanımına yer verilir. Aslında, Bourdieu sözkonusu makalesinde, kamuoyu kavramına olumsuz bir yaklaşım gösterir. Bu yaklaşımını da makalesinin başlığını “Kamuoyu Yoktur” koyacak kadar kestirmeden gösterir.

Bourdieu’ya göre “...kamuoyu yoktur, en azından var olduğunu savlamakta çıkarları olanların kendisine yakıştırdığı biçimde bir kamuoyu yoktur. Bir yanda açıkça dile gelen bir çıkarlar sisteminin çevresinde harekete geçen baskı gruplarının, oluşmuş, harekete geçmiş kanaatleri vardır; öte yanda da tanımsal olarak, eğer kanaatten anladığımız, belli bir tutarlılık iddiasıyla söylemde ifade bulabilen bir şeyse, kanaat olmayan yatkinlikler, elverişlilikler vardır.”⁶

Bektaş ise kamuoyu tanımına geçmeden önce sözcüğü oluşturan kamu ve oy sözcüklerini ayrı ayrı tanımlar. Öncelikle kamu sözcüğünün tarihsel süreç içinde geçirdiği anlam değişikliklerini özetleyen Bektaş, sonunda aşağıdaki kamu tanımına ulaşır:

“Sözlük anlamı açısından kamu kelimesi, genel, herkese açık, yani özel olmayan aleni, halk, amme kelimelerinin her üçünü de kapsamaktadır. Bu nedenle kamuoyundaki kavramı oluşturan ‘kamu’ ifadesini her üç anlamı da içeren bir teknik terim olarak anlamak gerekir. Başka bir deyişle ‘kamu’ kolektif bir deyimdir. Özellikle 1950’lerden itibaren yapılan araştırmalar, sosyal bilimcilerin üzerinde birleştikleri noktanın ‘kamu’ teriminin ‘grup’ ile eşanlamlı olduğunu göstermiştir. Konuyla uğraşan pek çok sosyal bilimciye göre kamu, belli bir sorunla karşılaşmış, bu sorun etrafında toplanmış bireylerden oluşan bir gruptur.”⁷

Bektaş, daha sonra çeşitli düşünürlerin kamu konusundaki görüşlerine yer verdiği çalışmasında, kamuyu şu şekilde tanımlar: “Belirli bir dönem veya soruna özgü olarak belirli bir zamanda oluşan gruptur. Bazen az sayıda katılımı ve özel konularda oluşabilen kamu, bazen de toplumun genelini ilgilendiren konularda

⁶ Hazırlayan: H. TUFAN, Kamuoyu Kimin Oyu, 188.

⁷ Arsev BEKTAŞ, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, 44-45.

geniş katılımı oluşur.”⁸

Kamuoyu kavramındaki ikinci unsur ise “oy” dur. Bektaş’a göre oy sözcüğü tartışmalı bir konuda ifade edilen kanaat, düşünce anlamındadır:

“TDK sözlüğüne göre ise oy terimi iki anlama gelmektedir. Birinci anlama göre oy, siyasal ya da toplumsal bir süreç içinde kişinin tercihini belirten bir eylemdir. Bu terimin ikinci anlamı ise kanaattir. Kamuoyu terimini oluşturan ilk unsur olan kamu gibi oy da günlük dilde yaygın olan kullanımın aksine bir görüş, kanaat, düşünsel tavrı yansıtmaktadır. Kısaca oy duygu veya izlenimden daha kuvvetli, kanıtlanması daha kolay, kuvvetli, fakat tam olarak kanıtlanabilen veya pozitif bilgiden daha az geçerli kanaatlerdir.”⁹

Kamuoyunu oluşturan “kamu” ve “oy” terimlerini bu şekilde tanımladıktan sonra şimdi her iki sözcüğün birleşmesinden oluşan “kamuoyu” nun tanımını yapabiliriz. Yukarıdaki iki terimin tanımında olduğu gibi kamuoyu tanımında da çeşitli düşünürler farklı yaklaşımlar ortaya koymaktadırlar. Ortaya konulan çok çeşitli düşünceler ve tanımlarda, insan unsurunun hepsinde ortak olması, sosyal, kültürel, politik etkilerden söz edilmesi ve özellikle 20. yüzyılda, kamuoyunun siyasal etkilere son derece açık hale geldiğinin belirtilmesi dikkat çekmektedir

Gerçekten de geride bıraktığımız yüzyıla ve içine girdiğimiz 21. yüzyılın henüz ilk yıllarına yakından baktığımızda, siyasal etkileri tespit edebilmekteyiz. Öte yandan siyasal kaygılarla kamuoyunun yapay yollarla yaratılma çabalarına da tanık olmaktayız. Bu gerçekliği, özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası “Soğuk Savaş” olarak adlandırılan dönemde çarpıcı şekilde görebiliriz. Bu nedenle kamuoyu artık siyasal etkilerle açıklanabilecek bir olgu haline gelmiştir diyebiliriz. Bu nedenle biz bu tanımlardan, Bektaş’ın da benimsediği, kamuoyunu herşeyin ötesinde siyasal bir yaklaşımla anlamlandıran tanımını benimsiyoruz. Buna göre kamuoyu: “...Bir siyasal katılma ve denetleme türü olarak görülmeli, siyasal kararları etkileme olasılığına sahip girdilerden biri olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla diyebiliriz ki günümüzde ka-

⁸ A. g. k., 48-49.

⁹ Arsev BEKTAŞ, A.g.k., 50.

muoyu bütün niteliklerinin ötesinde siyasal bir anlam taşımaktadır”¹⁰

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde kamuoyunun siyasal yaklaşımların kabul ettirilmesi için belirli etkilerle oluşturulması, yapılandırılması ve yönlendirilmesi, belirgin olarak gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye-ABD ilişkileri ve bu ilişkilerin üzerinde yükseldiği esas temel olan antikomünizm kavramı önem kazanmaktadır. Bu ilişkiler ve antikomünizm kavramı ise döneme damgasını vuran Truman Doktrini ve Marshall Yardımı çerçevesinde Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanan ikili anlaşmalar bağlamında anlaşılabilir. Çünkü, bu anlaşmaların bazı maddeleri, Türkiye kamuoyunun doğrudan doğruya Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya ölçeğinde izlemekte olduğu politikalar doğrultusunda oluşturulmasını içeriyordu.

Söz konusu Truman Doktrini ve Marshall Yardımı, esas olarak ABD'nin dünya hâkimiyetinin aracı olan yaklaşım ve eylemlerdi. 12 Mart 1947'de dönemin ABD Başkanı Truman'ın, Kongre'de Senato ve Temsilciler Meclisi üyeleri önünde yaptığı konuşma ile, Truman Doktrini olarak adlandırılan yeni ABD politikası, bütün dünyaya ilan ediliyordu.

Buna göre, ABD, başta Yunanistan ve Türkiye olmak üzere, Sovyet tehdidi karşısındaki ülkeleri ve birey özgürlüğüne ve mülkiyet hakkına dayanan gerçek demokrasileri destekleyecekti. Amaç, bu şekilde açıklanıyordu. Ancak, açıklanan amacın arkasındaki gerçek ise, savaş sonrası dönemde etkisini yitiren İngiltere'nin dünya hâkimiyeti rolünü üstlenmek çabasıydı.

Marshall Planı ise, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yapılan bir konuşmayla ilan edildi. Plan, savaş nedeniyle büyük ölçüde ekonomik yıkıma uğrayan ve bu nedenle demokrasilerin baş düşmanı SSCB tarafından ele geçirilmesi an meselesi olduğu varsayılan, Avrupa ül-

---

¹⁰ Arsev BEKTAŞ, A. g. k., 57.

kelerinin kalkındırılması için ekonomik yardım yapılmasını öngörüyordu. Türkiye plana, 4 Temmuz 1948'de ABD ile imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile

dahil edildi. Öte yandan, Truman Doktrini çerçevesinde de ABD ile Türkiye arasında 12 Temmuz 1947 tarihinde “Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma” imzalanmıştı. Söz konusu anlaşmanın 3. maddesinin 1. ve 2. fıkralarında kamuoyunun oluşturulmasına yönelik olarak şu ifadeler yer almaktadır:

“1.Birleşik Devletler, basın ve radyo temsilcilerine, bu yardımın kullanılmasını serbestçe müşahade etmelerine ve bu müşahadelerini tam olarak bildirmelerine müsaade edilecektir,

2.Türkiye Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında Türkiye’de tam ve detaylı yayın yapacaktır.”¹¹

Bu anlaşma maddeleri, Türkiye’ye, alacağı yardımları kendi halkına benimsetmek için propaganda yapma yükümlülüğü getiriyordu. Öte yandan, ABD’nin çeşitli kurumlarına bağlı personeline de Türkiye’de istedikleri gözlemleri, istedikleri koşulda yapma serbestisi tanıyordu. Doğal olarak bu anlaşma maddeleri, ABD’ye, Türkiye’de, sonraki süreçte başta basın ve askeri alanlar olmak üzere her alanda büyük imkân ve kolaylıklar sağladı.

Bu maddelere dayanarak ABD’den gelen askeri yetkililer, istedikleri zaman askeri birlikleri denetlerken, gazeteci kimliğiyle gelenler de ülkenin en ücra köşelerine kadar giderek halkın komünizme ilişkin düşüncelerini gözleme imkânı buldular.

Marshall Planı ile de bu kolaylıkların kapsamı genişletildi ve Türkiye’ye, ABD dışındaki Batı Avrupa ülkelerini de yapılacak yardımlar konusunda bilgilendirme yükümlülüğü getirildi. Anlaşma maddeleri incelendiğinde ifadelerin emredici olduğu ve Türkiye’yi yaptırımlarla yükümlü kıldığı hemen göze çarpmaktadır.

¹¹ Hazırlayan: Fahir ARMAOĞLU, Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı), 163.

Türkiye İle Amerika Arasında “Türkiye’nin Marshall Planı’na Dahil Edilmesi Konusunda Anlaşma”nın 7. maddesi yapılacak yardımın kamuoyuna

benimsetilmesini düzenlemeye yönelikti ve dört fıkradan oluşan bu maddeye yakından bakıldığında şu yükümlülükleri yerine getirmeyi taahhüt ediyordu:

“1.Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, Müşterek Avrupa Kalkınma Programı'nın ve bu programı gerçekleştirmek üzere yapılan muamelelerin gayelerine ve kaydettikleri gelişmeye dair geniş yayın yapmanın karşılıklı çıkarları gereğinden olduğunu teslim ederler. Program amaçlarının yerine getirilmesi için zorunlu olan müşterek gayret ve karşılıklı yardım hissini geliştirmek üzere, programın kaydettiği ilerlemeye dair geniş malumat yaymanın arzuya şayan olduğu teslim edilir.

2.Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bu kabil malumatın yayımını teşvik edecek ve yayın araçlarını emrine hazır tutacaktır.

3.Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, gerek doğrudan doğruya ve gerek Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı ile işbirliği yaparak bu kabil bilgilerin yayımını teşvik edecektir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bu kabil malumatı neşir vasıtaları emrine hazır tutacak ve bu kabil yayım için uygun kolaylıklar sağlanmasını temin etmek üzere her türlü pratik tedbirler ittihaz eyleyecektir. Bundan başka Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, diğer katılan memleketlere ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'na, İktisadi Kalkınma Programı'nın kaydettiği gelişme hakkında tam bilgi sağlayacaktır.”¹²

Yukardaki anlaşmalar gereğince Türkiye, özellikle belirli radyo yayınlarını da uygulamaya koymuş, “NATO Saati”, “Asker Saati”, “Ordu Saati” adlarıyla radyo programları yayınlamıştır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve Türk hükümetinin antlaşmalar doğrultusunda Amerikan'ın isteklerini kabul etme tavrı belirginleştikçe, yeni adımlar atılmaktaydı. Öyle ki, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'de ilk kez doğrudan basın-yayın alanına el atıyor ve radyo istasyonları kurmaya başlıyordu. Ulusal gazeteler ise ABD eliyle kurulmaya başlanan bu radyoları görmezden geliyordu.

¹² A. g. k., 168-176.

Buna karşın tamamıyla propaganda amacıyla üretildiği açık olan komünist telsiz cihazları, alıcı-verici cihazları ve üçüncü bölümde ayrıntılarıyla ele alacağımız “şüpheliler” yaratıyordu. Kejanlıoğlu'nun saptamasına göre;

“...İzmir Radyosu'nun Ankara'daki Amerikan Haberler Merkezi'nin 1951'deki teknik yardımıyla kurulması ve Amerikalı uzmanlara hazırlatılan elektronik haberleşme sistemine yönelik rapor bir yana, ABD 1950'lerde Ankara Büyükelçiliği, USIS (Türkiye'de 1942 sonlarında kurulmaya başlayan Amerikan Enformasyon Büroları ya da Haber Merkezleri) ve VOA (Amerika'nın Sesi Radyosu) gibi kuruluşlar aracılığıyla radyoya programlar hazırlamıştır. 1954'te ABD ile imzalanan 'Askeri Kolaylıklar Anlaşması' çerçevesinde Batı müziğini seven Türklerin de dinlediği ABD üsleri radyoları faaliyete geçmiştir.”¹³

Burada da görüldüğü gibi, anlaşmaların gereği gecikmeden yerine getiriliyor ve ABD, hiç zaman kaybetmeden bizzat kendi eliyle ve teknik olanaklarını seferber ederek radyo faaliyetini gerçekleştirmeye başlıyordu.

Söz konusu olan müzik yayınlarıydı. Ancak, ABD üslerinden yapılan yayınlarda, önceleri pek görülmeyen siyasi nitelikli konuşmalar, giderek süreleri uzayarak aralara serpiştiriliyordu. ABD ve Batı kültürünün zevklerine alıştırılan kitlelere, bir süre sonra o kültürün politik yaklaşımlarını kabul ettirmek kolaylaşıyordu.

ABD'nin yayın alanındaki ve askeri alandaki bu yardımsever ve hızlı tavrı ne yazık ki ekonomik yardımların yerine getirilmesinde geçerli olmuyordu. ABD ile yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye gelen ABD “Harbiye Bakanlığı Müsteşarı” William H. Draper, Ankara'da kendisi için bir Alay'ın yaptığı geçit törenini izledikten sonra, düzenlediği basın toplantısında, “Türk Ordusu'nun icabında nasıl çarpışacağımı anladım”¹⁴ diyordu. Draper, o günlerde Türkiye'nin neredeyse tek ihraç ürünü olan tütün ihracı konusunda da Türkiye'ye ümit vermeyi ihmal etmiyordu. Ancak, Türkiye'ye bir saldırı halinde ABD'nin ülkemize yardım edip

¹³ D. Beybin KEJANLIOĞLU, Türkiye'de Medyanın Dönüşümü, 182.

¹⁴ TAN, 28 Haziran 1949, Sayı:192, s.1.

etmeyeceğinin sorulması üzerine ise kendisinin Harbiye Bakanlığı Müsteşarı olduğunu, bu konunun ise Dışişleri Bakanlığı yetkisinde olduğunu belirtiyordu. Draper, Türk yetkililer tarafından hazırlanan ve 85 milyon dolarlık bir ekonomik

yardım öngören talepler için ise, “Bu soruya kesin yanıt verecek bir durumda değilim”¹⁵ diyordu.

Draper, Ankara’da bunları söylerken, Marshall Planı dahilindeki bazı araç-gereçlerin Türkiye’ye girişi de başlıyordu. Ancak, gelen araç-gereçler daha hizmete girmeden çürüğe ayrılıyordu. TAN Gazetesi’nde verilen bir habere göre, ABD’den yeni alınan Ankara isimli 6 bin 178 tonluk lüks yolcu gemisinin makine aksamında büyük bir arıza söz konusudur. Habere göre, Ankara Vapuru’nun mürettebatından yetkili bir kişi konuya ilişkin olarak şu bilgileri vermiştir:

“Geminin ABD’deki şirketten teslim alınması sırasında şirketle, heyet üyelerimizden bazıları arasında bir çatlak şaft meselesi yüzünden anlaşmazlıklar oldu. Şaftın önemli sayılacak kadar çatlak olmasına rağmen şirket, vapuru, heyetimize teslim etmeğe kalktı ve hatta arzusuna erişmek üzere iken heyet üyelerimizden biri bu durumu görerek fotoğrafla saptadı. Ne yazık ki ülke çıkarı için uğraşan bu şahsiyet, bütün başarılarına rağmen, İstanbul tarafından tebrik edileceği yerde, Amerikan şirketini darılttı diye takdir edilmiştir. Ayrıca vapurun bölme teşkilatının da çürük olması nedeniyle, Atlantiği geçerken fırtına yüzünden bölmeleri açılarak süratini indirmeye mecbur kalmıştır.”¹⁶

Kamuoyunun kendini ortaya koyması, çeşitli odaklar tarafından değerlendirmeye elverişli hale gelmesi, bir başka ifade ile yararlanılabilir ve sonuç çıkarılıp değerlendirmeler yapmaya olanak vermesi ise belirli araçların yardımıyla mümkündür. Kamuoyunu oluşturan araçları ise kişisel, kolektif ve teknik araçlar olarak üçe ayırmak mümkündür.

Kişisel Araçlar denildiğinde yüzyüze yapılan görüşmeler, kanaatlerin oluşmasına

¹⁵ A. g. g. s. 5.

¹⁶ A. g. g. s.5.

etkili olan liderler ve siyasi liderler anlaşılır. Kolektif Araçlardan ise, örgütlü grup tartışmaları ve baskı grupları anlaşılır. Üçüncü olarak Teknik Araçlardan ise, yazılı basın, radyo, televizyon, sinema, afiş, sergi anlaşılmaktadır.

Biz, tezimizi doğrudan ilgilendiren “Teknik Araçlar” sınıflandırması içinde yer alan yazılı basını esas alacağız. Yazılı basından bu çalışmada, günlük gazeteleri anlamaktayız. Bu nedenle yazılı basın konusundaki bir tanımlamayla konuya girmeye çalışalım: “İnsan ırkına üyelerinin ne yaptıklarını, ne duyduklarını ve ne düşündüklerini bildirmek”¹⁷ Nermin Abadan, Amerikan Gazete Baş Yazarları Derneği’nin 1923’teki bu tanımına yer verdiği kitabında, ayrıntılı olarak basının görevleri listesini de vermektedir:

- “1. Aktüel haberleri nakletmek; gazetenin en önemli görevi haberleri mümkün olduğu kadar çok ve çabuk almak ve o nispette yaymaktır.
2. Önemli olay ve hakim görüşleri yorumlayıp, değerlendirmek. Bu göreviyle gazete, geniş ölçüde kamuoyunun oluşmasına ve yön ve şekil almasına etki etmektedir.
3. Olayların oluş şekli ile içyüzünün anlaşılmasına yarayan düzenli bilgi ve haberler vermek.
4. Okuyucuların fikren dinlenmelerini sağlamak amacıyla hoş vakit geçirecek malzeme sağlamak.
5. İlanlık yoluyla alıcı ve satıcıyı karşılaştırmak.
6. Ansiklopedik bilgi vermek suretiyle okuyucunun genel kültürünü artırmak.”¹⁸

Konuyla ilgili olarak Bektaş ise, kitle iletişim araçlarının modernleşmekte olan toplumlar için taşıdığı öneme vurgu yapmaktadır. Bektaş, bu araçların bireylerin siyasal değer yargıları üzerindeki etkilerinin ulaştığı boyuta da dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, kitle iletişim araçlarının yayınlarının kamuoyu oluşumundaki rolüne değinmektedir.¹⁹

20. yüzyılda yazılı basın, hem ülkemizde hem de Rusya’da kamuoyunun oluşu-

¹⁷ Nermin ABADAN, Halk Efkârı Mefhumu ve Tesir Sahaları, 32.

¹⁸ A. g. k., 39.

¹⁹ Arsev BEKTAŞ, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, 92-93.

munda büyük öneme sahip olmuştur. Kendi devrimimizden bir örnekle başlamak gerekirse; Mustafa Kemal Paşa, 11 Eylül 1919’da Sivas Kongresi sona ererken, Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nın önemini, yapılacak işleri, mevcut durumu önce kendi milletine anlatmak kararına vardığından, gazete çıkarmak gereğini duydu. İrade-i Milliye²⁰ bu amaca yönelik olarak çıkarılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Ankara’ya gelişinin ikinci günü, yine bir gazete çıkarmak ve böylece Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nın amaçlarının ve yapılan işlerin Ankara’dan bütün yurda duyurulmasını

istedi. Hakimiyet-i Milliye²¹ de bu amaçla yayınlanmıştır. Amacın elde edilmesinde de çok başarılı olmuştur. Özellikle Ankara'ya geldikten sonra çıkarmaya başladığı Hakimiyet-i Milliye'de birçoğunu kendisinin yazdığı veya dikte ettiği başyazılarında, Atatürk Milli Kurtuluş Mücadelesi'nin stratejisini çizmiş, bu mücadelenin görüşlerini ortaya koymuştur.

Hakimiyet-i Milliye, çıkış nedenini, ilk sayısında bir manifesto niteliğinde olan başyazısında şöyle açıklıyordu: “Bugünden itibaren yayınlanmaya başlayan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu ilgilendiren yerlerin durum ve olaylarını içerecek olan gazetemize, bu ismi rastgele vermedik. Gazetemizin ismi, aynı zamanda izleyeceğimiz tarihi mücadelenin de nevi'dir. Şu halde diyebiliriz ki Hakimiyet-i Milliye'nin mesleği, milletin hakimiyetini savunmak olacaktır.”²²

Siyasal ve ekonomik savaşım alanında kamuoyu yaratmada en etkili araçlardan biri olan gazetelerin, bu rolüne ilişkin olarak Sovyet Devrimi'nin önderi Lenin'in merkezi ve düzenli yayın yapan bir gazetenin yayınlanması görevini, RSDİP(Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi)'nin önüne öncelikli görev olarak koyması ve bu doğrultuda “Iskra” adlı gazetenin çıkarılmasını da örnek verebiliriz. Lenin, gazeteyi

²⁰ İrade-i Milliye; Mustafa Kemal Paşa, 11 Eylül 1919'da Sivas Kongresi sona ererken, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın önemini, yapılacak işleri, mevcut durumu önce kendi milletine anlatmak kararına vardığından, gazete çıkarmak gereğini duydu. Gazeteyi çıkarmak için Sivas Valisi Reşit Paşa'dan izin alındı. Gazetenin adı da başlık altı da Mustafa Kemal tarafından konuldu. İrade-i Milliye'nin ilk sayısı 14 Eylül 1919'da çıkmış olup, dört sayfa idi.

²¹ Hakimiyet-i Milliye; Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya gelişinin ikinci günü, yine bir gazete çıkarmak ve böylece Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın amaçlarının ve yapılan işlerin Ankara'dan bütün yurda duyurulmasını istedi. Gazetenin ismini bizzat kendisi koydu. Yazışleri Müdürlüğü'ne çok sevdiği ve ve inandığı yedeksubay Recep Zühtü Soyak getirildi. Hakimiyet-i Milliye adıyla gazete, 10 Ocak 1920'den itibaren haftada iki kez yayınlanmaya başladı. İlk sayıda birinci sayfayı tamamen kaplayan ‘Heyet-i Tahririye’ imzalı yazı, Mustafa Kemal tarafından Hakkı Behiç'e not ettirilerek yazılmıştı.

²² Yücel ÖZKAYA, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921), s.61-62.

siyasi faaliyetlerinin başlangıç noktası olarak görüyordu. Aynı zamanda istenilen örgütün meydana getirilmesi yolunda atılacak ilk adım olarak değerlendiriyor ve yaratılan örgütün, yolunu şaşırmadan ilerlemesini sağlayacak esas çizgi olarak vurguluyordu. Lenin, gazetenin ne olduğu konusunda ise şu ifadeleri kullanıyordu: “Bir gazete sadece kolektif bir propagandacı ve kolektif bir ajitatör değil, aynı zamanda kolektif bir örgütleyicidir.”²³

Lenin, buradaki ifadesinde de yine gazetenin ilk bakışta görüldüğü gibi sadece propaganda ve ajitasyon yapan yazılı bir eser olmadığını söylemektedir. Hatta denilebilir ki, gazeteyi kendiliğindenci bir olgu olmaktan çok, söz konusu propaganda ve ajitasyonu eyleme geçiren, belirli bir renk ve şekle sokan bir örgütleyici olarak tanımlamaktadır. 20. yüzyılda özellikle siyasal amaçların gerçekleştirilmesinde büyük önem kazanan kamuoyu, ulusal ve uluslararası politikanın en önemli araçlarından biri olmuştur. Geçen yüzyılın başından, içinde bulunduğumuz 21. yüzyıla kadar olan yüzyıllık serüveninde kamuoyu, değişik düşünürler tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır.

Ancak bütün farklılıklara rağmen kamuoyunun, kanaat, fikir ve eğilimlerin yansıması olarak kabul gördüğü söylenebilir. Kamuoyunun politik etkisi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde daha da belirginleşmiştir. Bu da kendiliğinden oluşan bir kamuoyu yerine, politik amaçlara yönelik olarak oluşturulan bir kamuoyu anlayışını ve çabasını getirmiştir. Bu çaba ise büyük bir propaganda faaliyetine yol açmıştır.

2.2. Propaganda

Kamuoyunun oluşturulması, oluşmuş bulunan kamuoyunun yönlendirilmesi ise bireylere veya kitlelere belirli fikirlerin telkin edilmesi, beyin yıkanması veya doktrin aşılması ile mümkündür. Yapılan bu işlerin bütününe ise propaganda denilmekte-

---

²³ LENİN, Toplu Eserler Rusça Basım. Cilt 4, s.110'dan Akt.; SBKP (Bolşevik) Tarihi Kısa Ders, 41.

dir. Propaganda, 20. yüzyılın anlaşılabilirliği, ulusal ve sınıfsal çatışmaların arka planının görülebilmesi gibi benzer süreçlerin çözümlenmesi için mutlaka bilinmesi gereken bir kavram, hatta diyebiliriz ki bir anahtardır. Ancak, propagandanın 20. yüzyılın anlaşılabilirliğinde bir anahtar niteliğinde olması, onun tarihinin çok kısa olduğu anlamına gelmez. Bu terimin tarihte ilk kez, 1622 yılında Roma Katolik Kilisesi tarafından oluşturulan, (Congragatio de Propaganda Fide) İtikatı Yayma Cemiyet'nden kaynaklandığı belirtilmektedir.²⁴

Özsoy'un aktardığına göre, 17. yüzyıldan sonra uzak diyarların keşfi, hem ticaret burjuvazisinin hem de yeni döneme adapte olan Hıristiyanlığın önüne yeni bir görev koymaktaydı. Ele geçirilen yerlerin ve o yerlerin halkının kendi kültürlerine bağımlı kılınması. Bu iş için uygun görülen kurum ise misyonerlikti. Misyonerlik, propaganda yolu ile halkların sosyo-kültürel olarak yeniden biçimlendirildiği ilk örgütlü örnektir. 17. yüzyıl sonlarında başlayıp günümüzde de devam eden misyonerlik faaliyetleri, propagandanın ne denli önemli olduğunun göstergesidir. Esas olarak sözlü propagandaya dayanan misyonerlik faaliyetlerinin yanısıra, yazılı materyallerin kullanılmasıyla yapılan propaganda faaliyetlerinin başlangıcı 15. yüzyıla kadar indirilebilirse de 17. ve 18. yüzyıllar bu propaganda tekniğinin yaygın olarak kullanılmaya başlanmasına sahne oldu. Bu dönemde anılması gereken önemli bir örnek, Moniteur Universal adlı gazetede propaganda yöntemlerini ustalıklı ve başarılı bir biçimde kullanan Napolyon'dur.²⁵

Propaganda tekniklerini kullanma konusunda, anılması gereken bir başka devlet adamı ise Bismarck'tır. 1870 yılındaki Prusya-Fransa Savaşı sırasında, hem bizzat harp tebliğlerini kendisi yazarak hem de düşman tarafından kullanılabilen haberlerin sızmasını önleyerek propaganda alanında önemli başarılar elde etmişti.²⁶

19. yüzyılda ortaya çıkan çeşitli fikir akımları ve uluslararası alandaki gelişmeler,

²⁴ Arsev BEKTAŞ, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, 144.

²⁵ Osman ÖZSOY, Geçmişten Günümüze Yöntem ve Uygulamalarıyla Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma, 48-50.

²⁶ A. g. k., 53.

propagandanın önemini ve yaygınlığını arttırdı. Özellikle Bilimsel Sosyalist düşüncenin ortaya çıkışı ve kısa sürede dünya çapında yaygınlaşması, sosyalistler için de propagandanın önemini olağanüstü boyutta arttırdı. 1886'da toplanan 1. Enternasyonal, bir yanıyla örgütsel bir yapı olmakla birlikte daha da çok büyük bir uluslararası propaganda aygıtıydı. 20. yüzyılın başında yaşanan olağanüstü toplumsal gelişmeler, devrimler, savaşlar, teknolojik gelişmeler, propagandanın çapını ve içeriğini de olağanüstü boyutlarda geliştirdi ve değiştirdi. Öyle ki zaman zaman propaganda araç olmaktan çıkıp, amaç haline geldi.

Propagandanın tarihsel gelişimini bu şekilde irdeledikten sonra, bazı tanımlarını da verebiliriz. “Modern Propaganda” adlı eserinde propagandayı, sanat olarak nitelendiren Okay, şu tanımlı yapmaktadır: “Belirli bir fikri ve bir inancı, insanlar arasında yaymak ve bunlara taraftar kazanmak sanatıdır.”²⁷

Propagandayı bir kandırma faaliyeti olarak değerlendiren Eren ise, “Güttüğümüz amaca varmamızı kolaylaştıran bir hava yaratmak için sözle, yazı ve resimle, filmle, radyo ile ve gösteri niteliğinde inandırıcı hareketlerle çalışmak demektir”²⁸ şeklinde bir tanım vermektedir.

Bektaş ise, simgelerden faydalanma boyutunu vurguladığı tanımında, şöyle demektedir: “Günümüzde propaganda, kısaca, kamuoyunu etkilemek için gerçek, yarı gerçek, ya da yalan bilgiler yaymada simgeler aracılığıyla bireylerin, grupların inançlarını, tutumlarını ya da eylemlerini etkileme yönünde sistemli gayretlerin tümüne verilen isim olarak tanımlanabilir.”²⁹

Propagandanın, etkinlik boyutunu öne çıkaran ve siyasal amaçların gerçekleştirilmesindeki rolünü irdeleyen Oskay ise “Propaganda, hizmet ettiği

²⁷ Vahap OKAY, Modern Propaganda, 3.

²⁸ Asım EREN, Haberalma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları, 14.

²⁹ Arsev BEKTAŞ, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, 153.

siyasanın lehinde davranış değişiklikleri yaratabildiği ölçüde etkin sayılır”³⁰ demektedir. Chomsky ise, özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nin Birinci Dünya Savaşı’ndaki tutumunu irdeleyen bir incelemede, konuyu açıklamaya çalışır. Chomsky, propaganda ile kamuoyunun tutumunun nasıl değiştirildiğini örneklediği yazısında, Amerikan halkının savaş karşıtı bir tutum içinde olmasına ve kamuoyunun da bu yönde oluşmuş olmasına rağmen kısa bir sürede nasıl değiştiğini anlatır:

“ ...Sorun, pasifist bir milletin nasıl bütün Almanları öldürmek isteyecek, Alman düşmanı, gözü dönmüş deliler haline getirilebileceğiydi. Bunun için propaganda gereklidir. ABD tarihindeki ilk ve en büyük devlet propaganda ajansını kurdular. Adını, ‘Kamuoyu Bilgilendirme Komitesi’ koydular. Ayrıca, Creel Komisyonu olarak da adlandırılıyordu. Komiteyi yöneten şahsın adı

Creel'di. Bu komisyonun görevi, milleti propaganda ile savaş yanlısı bir isteriye sürüklemektir. Bu komite, inanılmaz bir başarı sağladı. Birkaç ay içinde ortalığı gözü dönmüş bir savaş isterisi kapladı ve ABD savaşa girdi.”³¹

Durkheim ise Sosyolojik Metodun Kuralları adıyla Türkçeye çevrilen kitabında bir hükümetin otoritesini gerçekleştirmek için “otoriteye ihtiyaç duymak yeterli değildir; her türlü otoritenin çıktığı yegâne kaynaklara başvurmak, gelenekler, ortaklaşa bir anlayış, vb. meydana getirmek gerekir”³² diyerek propagandayı iktidar olabilmeyen bir aracı olarak tanımlamaktadır. Durkheim'in sözünü ettiği “otoritenin çıktığı kaynaklara başvurma” olgusunun Türkiye’de 1945 sonrası politikalarda bütün açıklığıyla uygulandığı görülmüştür. ABD ve Avrupalı devletler propaganda yöntemiyle (Eski Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç’in “Balkan Kasabı” olduğu, İran’ın elinde “nükleer başlıklı füzeler bulunduğu” gibi) Soğuk Savaş döneminde, izleyen yıllarda ve günümüzde kamuoyu oluşturmaya devam etmektedirler. Onlarla “stratejik müttefik” olanlar da onların öğrettiği yöntemleri kendi ülkelerinde kullanmaktan çekinmemektedirler. Bu yolla oluşturulan kamuoyu, antikomünist yapılanmaya hazır hale gelmektedir.

³⁰ Ünsal OSKAY, Kitle Haberleşme Teorilerinin Giriş Seçilmiş Parçalar, 278.

³¹ Noam CHOMSKY, Medyanın Kamuoyu İmalatı Medyanın Tekelleşmesi Kitlelerin Yönlendirilişi ve Zorunlu İtaat, 1.

³² Emile DURKHEIM, Sosyolojik Metodun Kuralları, 143.

Türkiye halkı, Atatürk döneminde barışçı bir felsefeyle yaşamıştı. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise önce, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin Türkiye’den toprak talebi iddiaları ortalığı kapladı. Bunlar da iddia olmaktan öteye gitmedi. Çünkü, bugüne kadar SSCB’nin Türkiye’den toprak talebine ilişkin herhangi bir yazılı belge ortaya konabilmiş değildir. Dayanak olarak gösterilen kaynaklar ise resmi niteliği olmayan kaynaklardır. Nitekim bu kaynakların SSCB’nin resmi görüşü olmadığını, ileriki bölümlerde de göreceğimiz gibi, Türk Dışişleri Bakanı Hasan Saka da söylemektedir. Ardından Amerika Birleşik Devletleri(ABD) ve Batı kaynaklı, komünizmin Türkiye’yi istila edeceği anlayışı yerleştirildi. Bu ortamda da Kore Savaşı’na girildi. Kore Savaşı’na giriş öncesi kamuoyu ve bu savaşa yasal olarak karar vermesi gereken milletvekilleri, yoğun bir propagandaya tabi tutulmuşlardı. Milletvekilleri o denli bir savaş yanlısı propaganda ile

yönlendirilmişlerdi ki konuyla ilgili TBMM toplantısına katılan 405 milletvekilinden 404'ü savaş yanlısı oy kullanmıştı. Sadece Ceyhan milletvekili çekimser kalmıştı. Bunun nedenini ise, konunun TBMM'ne getirilme şekline karşı olmak olarak açıklamıştı. Milletvekillerinin, bu denli savaş yanlısı hale gelmesinde, basın üzerinden yürütülen propagandanın yanısıra, dış politikadaki Batı yanlısı yönelimin getirdiği beklentilerin de büyük rolü vardı. Buna göre Türkiye, savaşa girer ve ABD ile Batı'ya savaş gücünü gösterirse, onların ekonomik ve askeri yardımına biran önce kavuşabilecekti. Üstelik, Kore ile Türkiye arasında binlerce kilometrelik mesafe olmasına ve Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda savaş ateşinin ortasında, savaşa girmemeyi başarmasına rağmen bu yapılmıştı.

Yönelme işareti, daha 1939'da; Atatürk'ün ölümünden bir yıl sonra, İnönü tarafından İngiltere ile yapılan ekonomik anlaşmalarda ortaya çıkıyordu. 1950'de iktidara gelen gelen Batı yanlısı ve toprak ağalığı ile yeni gelişen burjuvazinin dışarıyla bağları ileri olan kesimlerinin temsilcisi olan DP ise, bu konuda daha ataktı. Dünya konjonktürünün de DP'nin bu eğilimini destekleyen şartlara sahip olması, bu temel politika değişikliğini kolaylaştırıyordu.

Türkiye'de kamuoyunun antikomünist yönde oluşturulmasında kullanılan çeşitli motiflerin yanında, komünistlerin ve komünizmin insanlık düşmanı, barbar ve katil olduğuna dair haberlerin ve gerçek hayatta olması imkânsız haberlerin de önemli bir yeri vardır: Örneğin, Vakit Gazetesi 16 Ekim 1952 de birinci sayfasına dört sütuna şöyle bir başlık atmaktadır: “Harp Tarihlerinin Varamadığı Rakkam! Kızıl Çarlık 30 Milyar 62 Milyon İnsan Öldürdü”³³ Gazete, haberi ABD'li eski Michigan hakimlerinden Hamer Ferguson'un Amerika'nın Sesi radyosundaki konuşmasına dayandırmakta, ama başlığı atarken en ufak bir araştırma yapma gereği duymamaktadır. Çünkü, 1950 yılında dünya nüfusu, yaklaşık olarak 2,5 milyar kişidir.

ABD Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından hazırlanan ve 1986 yılında FM 90-8 seri nosu ile yayınlanan bir kitapta “Yabancı İç Savunma” başlığı altında düzenlenen bölümde bu kavram şöyle tanımlanmaktadır:

“Bir hükümetin, ev sahibi bir hükümete yardım etmek ve söz konusu hükümeti kanunsuzluk, yıkıcılık ve ayaklanmadan korumak, ona standart bir düzey kazandırmak amacıyla giriştiği tüm sivil-askeri faaliyete ‘yabancı iç savunma’ (FID) denir. Bu çerçevede, ABD ulusal çıkarlarını destekleyen belirli ülkelere askeri yardım sağlanması doğrultusunda ABD ordusu önemli bir rol üstlenmiştir. ABD ordusunun katılım düzeyi, ABD politikalarına, çıkarlarına, ayaklanma tehdidinin boyutlarına, ev sahibi ülke hükümetinin yeteneklerine ve isteklerine göre belirlenir.”³⁴

ABD tarafından teorik olarak tanımlaması da yapılan ve Özel Savaş’ın önemli bir unsuru olarak uygulanan “Yabancı İç Savunma” istihbarat toplanması, değerlendirilmesi ve amaca göre sonuçların kamuoyuna duyurulması aşamalarına ayrılmaktadır. ABD ve Batılı ülkeler, hem Soğuk Savaş döneminde hem de Kore, Vietnam, Ortadoğu, Afganistan’daki lokal çatışma ve gerginliklerde, hem de

³³ Vakit, 16 Ekim 1952, sayı:12593, 1.

³⁴ Kontrgerilla Operasyonları, 13-14.

özellikle Yugoslavya’nın parçalanması operasyonunda bu stratejiyi başarıyla uyguladılar. Yugoslavya’ya Batı müdahalesinde, dönemin Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç’in, 28 Haziran 1989’da Kosova Meydan Savaşı’nın 600. yılı dolayısıyla yaptığı konuşma, dayanak noktalarından biri olmuştur. Batı basını tarafından Miloseviç’in Sırp milliyetçisi ve günümüzün Nazi lideri olarak değerlendirilmesine yol açan konuşmada yer alan ve ülkede yaşayan bütün halkların bir arada yaşamasını savunan cümlelerin, haberi 1990’da yayımlayan Frankfurter Allgemeine Zeitung tarafından bu bölümü çıkarılarak yayınlandığı, 2005 yılında Alman Junge Welt gazetesinde açıklandı. ³⁵

ABD önderliğinde ve onun Batılı müttefiklerinden oluşan NATO, müdahale edeceği ülkelere, müdahale nedeni bulmakta çok zorluk çekmiyordu. 2003’teki Irak’ı işgalinde de neden “Kitle İmha Silahlarıydı.” Ancak işgalin üzerinden ikibuçuk yıl geçmesine rağmen “Kitle İmha Silahları” bulunması bir yana, Irak halkı ABD’li ve NATO’lu işgalciler tarafından kitleler halinde katledilmeye devam ediyordu. Hem de hürriyet ve demokrasi götürme iddiasıyla.

Propaganda, Soğuk Savaş döneminde de günümüzde de aynı işlevi görüyor: “Hürriyet ve demokrasiyi korumak!” Onun için de Türkiye gibi ülkelerin kamuoyları imal edilmeliydi. İşin teorisini yapan ABD, her türlü önlemini alarak çalışıyordu. Hem de içerdeki dostlarının da üstün gayretiyle. Çalışma temposu o denli yoğundu ki kimi zaman “Aydın”da bir Rus uçağı yere indirildi. Bir Rus generali ve iki subay yakalandı. “Uçağın İzmir varoşlarında uçtuğı, avcı uçaklarımızın, kara müdafaa vasıtalarımızın harekete geçtiğı bildiriliyor”³⁶ şeklinde birinci sayfadan infial uyandırırçasına haberler veriliyordu. Ancak, infialin derecesi aşırı bulunmuş olmalı ki hemen ertesi gün de “Rus uçağı. İzmir ve Aydın bölgesinde bir Rus uçağının düşürüldüğü haberleri teyid etmedi”³⁷ şeklinde yalanlanıyordu. Gerçi yalanlama

³⁵ Diana JOHNSTONE, Ahmakların Seferi, Çev.:E.ERGÜVEN-E.BULUT, 27, 28.

³⁶ Tanin, 31 Ağustos 1947, Sayı: 4454-1440, s.1.

³⁷ Tanin, 1 Eylül 1947, Sayı:4454-1441, s.1.

yapılıyordu ama “Rus Uçağı” ibaresini manşetine çıkaran gazete, amacına da ulaşmış oluyordu. Olay gerçek olmasa bile, içinde “Rus” sözcüğü geçen her haber, komünizmi hatırlatmaktaydı. Bu hatırlatma aynı zamanda kamuoyunu komünizme karşı uyanık olmaya davet anlamına da gelmekteydi. Aynı gün Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan, “Mecliste komünist var”³⁸ diye açıklama yapıyordu.

Kamuoyunun oluşturulması, oluşmuş bulunan kamuoyunun yönlendirilmesi, bireylere veya kitlelere belirli fikirlerin telkin edilmesi, beyin yıkanması veya doktrin aşılması; bütün bu unsurları ve kamuoyunun, yukardaki tanımlarda kullanılan bütün diğer unsurları da kapsayacak şekilde oluşturulmasını, Soğuk Savaş adı verilen dönemde görmek mümkündür. Hatta denilebilir ki kamuoyunun ne olduğu, nasıl oluştuğı veya oluşturulduğı, kitlelerin nasıl yönlendirildiğı, ulusal ve uluslararası politikanın nasıl etkilendiğı, bir laboratuvar olarak düşünebileceğimiz bu dönemde, son derece çarpıcı bir şekilde görülebilir.

2.3. Soğuk Savaş

“Soğuk Savaş” deyimini ilk kez 1947 yılında ABD’li [Bernard Baruch](#) tarafından kullanılmıştır. Soğuk Savaş’ın esasını SSCB ve ABD’nin nüfuz bölgeleri edinme, bunları genişleterek koruma kaygısı oluşturmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra SSCB’nin Orta, Doğu ve Güneydoğu Avrupa’daki etkisinin artması, savaştan sonra kapitalist dünyanın lokomotifi haline gelen ABD’de bir komünizm paranoyası yarattı. ABD hakim sınıfları ve İngiltere, Batı Avrupa’da ve başka yerlerde SSCB yanlısı komünist partilerin iktidara gelmemesi için çeşitli girişimlerde bulundular. Avrupa’nın ekonomik bakımdan kalkındırılması gerekçesiyle önceki bölümde kısaca sözettiğimiz “Marshall Planı” adı verilen bir planı yürürlüğe koydular. Bu plan ile Batı Avrupa ülkeleri ABD’nin nüfuzu altına girerken, Doğu Avrupa ülkelerinde de SSCB yanlısı hükümetlerin kurulması ile Soğuk Savaş doruğa ulaştı. ABD,

³⁸ Kudret, 8 Ağustos 1951, Sayı: 1283, s.1,4.

[Truman Doktrini](#) çerçevesinde, Batı Avrupa’yı kendi nüfuz alanı içinde tutmak için [NATO](#)’yu kurdu. Buna karşı, SSCB de, [Varşova Paktı](#)’nı kurdu. 1949’da Çin’de, Çin Komünist Partisi (ÇKP) önderliğinde sosyalistler, iktidarı ele geçirdiler. Böylece Soğuk Savaş’ı daha belirgin hale getiren siyasal güçler oluştu ve çeşitli çatışma konuları ortaya çıktı. Hatta ABD zaman zaman daha ileri giderek, 25 Haziran 1950’de başlayıp, 28 Temmuz 1953’te sona eren [Kore Savaşı](#), 1960-1975 yılları arasındaki [Vietnam Savaşı](#)’nı başlattı. Sürekli çatışma konuları olarak da Berlin Sorunu olarak anılan, Berlin’in, Doğu Almanya’yı tecrit etmek için 1961’de bir duvarla ikiye ayrılması, 1956-59 yılları arasında Ortadoğu’daki çekişme, 1962’deki Türkiye’den kalkarak SSCB üzerinde uçan U-2 casus uçağı olayı, aynı yıl SSCB’nin konuşlandığı füzeler yüzünden yaşanan [Küba krizi](#) gibi olaylar, Soğuk Savaş’ın doruğunu oluşturdu. Bu gelişmeleri analiz eden Sander de Soğuk Savaş’ı “diplomasinin iki blok arasında hemen hemen ortadan kalktığı bir dönemdi”³⁹ diyerek tanımlamaktadır.

1962'den sonra (özellikle Küba bunalımından sonra) yavaş yavaş ortaya çıkan “detant” (yumuşama) dönemiyle karşıt iki blok, yerini daha karmaşık bir yapıya bıraktı. Yeni bağımsız ülkeler ortaya çıktı. Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusunda görüşler vurgulanmaya başlandı. İki blok arasındaki çekişmeyi sona erdirmek için, 1975 yılında iki blok ülkelerinin katıldığı **AGİK** (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) çerçevesinde Nihai Senet imzalandı. 1985 yılında SSCB Komünist Parti Genel Sekreterliği'ne, **Mikhail Gorbaçov**'un gelmesi ile, iki blok arasındaki buzlar erimeye başladı. Ve 1989 yılında, Doğu Avrupa'da başlayan rejim değişikliği ve Soğuk Savaş simgeleyen **Berlin Duvarı**'nın yıkılması ile İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan süreç, sona ermeye başladı.

İkinci Dünya Savaşı'nda müttefik olan ABD ve SSCB, savaş sonunda dünyaya yeni bir yön verilmesi noktasında daha alt düzeyde süren rekabetlerini açıktan

---

³⁹ Oral SANDER, Siyasi Tarih 1918-1994, 224.

yürütmeye başladılar. Her iki devlet, Yalta ve Postdam Konferansları'nda, savaş sonrasında Avrupa ve Dünya haritasını yeniden çizdiler. ABD ve SSCB, en güçlü iki devlet olmanın yanı sıra iki farklı politik sistemin de ana temsilcileri olmaları bakımından da rekabet içindeydiler. Bu rekabet, giderek yukarıda özetlediğimiz şekilde dünyanın iki farklı politik ve askeri kampa bölünmesine vardı.

Soğuk Savaş'ın kimin tarafından başlatıldığı bugün bile önemli bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Ancak, tarafsız araştırmacılar, Soğuk Savaş'ın İngiltere'de İşçi Partisi Hükümeti'nin iktidarda bulunduğu 1947 yılında “Britanya'da ve yurtdışında antikomünist propagandayı yaymak”⁴⁰ amacıyla, Enformasyon Araştırma Departmanı (IRD) olarak oluşturulduğunu kabul etmektedir. IRD, çeşitli kaynaklardan bilgi toplamakta ve bunları isteyen kişi ve kuruluşlara servis yapmaktaydı. Servis yapılanlar ise genellikle bakanlar kurulu üyeleri, parlamento üyeleri, Birleşmiş Milletler (BM) delegeleri, ve başta BBC olmak üzere Batı kapitalizminin çıkarlarını savunan medya kuruluşlarıydı. Bu fikirlerden yola çıkarak

denilebilir ki, Batı dünyasında ve Türkiye’de Soğuk Savaş’ın, SSCB tarafından çıkarıldığı görüşü o günlerde kabul edilmiş ve bugüne kadar daha da kuvvetlenerek gelmiş bir görüş ise de doğruluğu sorgulanmaktadır.

Bu görüşü sorgulayan yazarlardan Ataöv, Batılı politikacıların görüşlerine de başvurarak yaptığı araştırmada, bu kanının yanlış olduğunu belirtmektedir.

“İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Sovyet askeri gücünün savunmasız bir Batı Avrupa’ya hemen sıçrayıvereceği, Avrupa ve bütün dünyanın, zamanında yetişen Truman Doktrini’nin ‘sertliği’, Marshall Planı’nın ‘bonkörlüğü’ ve sonra kurulan NATO’nun gücü sayesinde kurtulduğu görüşü yaygın, yerleşik ama kanımca yanlış bir efsanedir. Belgeler, bu efsanenin yanlışlığını ortaya koymaktadır. Bu efsanenin çok ilginç bir yanı da sorumlu mevkilerde olan Amerikalıların, aslında, daha o zamanlarda, bu sözlere kendilerinin de inanmamış görünmeleridir. Birçok devlet adamı, politikacı ve yazarın sözleri bunu gösteriyor. Örneğin;

⁴⁰ Ernie TRORY, Soğuk Savaşın Kökenleri, 44.

Temmuz 1945’ten Ocak 1947’ye kadar ABD Dışişleri Bakanlığı yapmış olan James Byrnes ‘Anıları’nda Sovyetler Birliği’nin Doğu Avrupa’nın daha ötesinde askeri ve siyasi bir tehlike olmadığını söylemektedir.”⁴¹

SSCB’nin, Avrupa’da bir işgale girişme gücünde olmadığı hem bazı tarihçiler, hem de Batılı politikacılar tarafından da teyid edilmektedir. Konuya ilişkin olarak, ülkemizde Amerika, NATO ve Türkiye ilişkileri konusunda ilk incelemelerden birini yapmış olan Ataöv, Soğuk Savaş’ın ortaya çıkışını, çeşitli batılı yazarların incelemelerine göndermeler yaptıktan ve 22-23 Nisan 1945’te yapılan Truman-Molotov görüşmesini tahlil ettikten sonra, şu kesin ifadelerle ortaya koymaktadır: “Truman’ın BM’i kuracak olan San Fransisco Konferansı’nın açılmasına ilişkin olarak, Amerika’da bulunan Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov’u kabul ettiği sırada yapılan görüşmeler ve San Fransisco Konferansı’ndaki bazı davranışlar Soğuk Savaş’ın tohumlarını atmıştır.”⁴²

Ataöv, aynı eserinde, Truman'ın, Molotov'la ikinci görüşmesinde takındığı tavrı da Amiral William F. Leahy'in ağzından şu şekilde vermektedir: “Truman, Molotov'a sanki bir Orta Amerika Devleti'nin kukla diplomatıymış gibi, diplomasının ölçülü sözlerine sığmayan sözlerle çıkmıştı.”⁴³

Öte yandan, hem ABD'li bazı diplomatlar, hem de ünlü İngiliz politikacısı W. Churchill, SSCB'nin art niyetli olduğu ve Avrupa'yı işgal etmeyi planladığı şeklindeki Truman ve ekibinin yaklaşımını kabul etmiyorlar ve SSCB'nin bu konuda verdiği sözlere güvenilmesini daha önceki deneyimlerine dayanarak belirtiyorlardı. Truman'ın heyetinde bulunanlardan ve 1911'den beri çeşitli kabinelerde görev yapan Stimson da bu kanıdaydı. Hatta Stimson, SSCB'nin, Polonya konusundaki tutumunu da anlayışla karşılamak gerektiğini söylemekteydi. Söz konusu Polonya olayı,

---

⁴¹ Türkkiye ATAÖV, Amerika, NATO ve Türkiye, 21.

⁴² A. g. k., 24.

⁴³ A. g. k. 24.

SSCB'nin güvenlik gerekçesiyle Polonya topraklarında, Polonya hükümeti ile yapılmış anlaşma gereğince asker bulundurmasıydı. Deneyimli İngiliz politikacısı W. Churchill ise, SSCB'nin güvenilirliğini, 27 Şubat 1945'te Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada şu şekilde vurguluyordu: “Kırım'dan ve diğer ilişkilerimden buraya getirdiğim izlenim, Mareşal Stalin ve diğer Sovyet ileri gelenlerinin Batılı demokrasilerle onurlu dostluk ve eşitlik anlayışı içinde yaşamak istedikleridir. Sorumluluklarına, kendi yararlarına olmasa bile, Rus Sovyet hükümetinden daha bağlı bir hükümet tanımıyorum.”⁴⁴

SSCB ile ABD arasındaki Soğuk Savaş'ın nedenlerinden biri Polonya meselesi, diğeri de Arjantin'di. SSCB, Arjantin'in savaşın sonu geldiği halde, Nazi yanlısı bir politika izlediğini belirtiyordu. Ayrıca, askeri ve stratejik sektörlerde tanınmış Nazilerin bulunması SSCB açısından sakıncalıydı. Bu nedenle, San Fransisco Konferansı'nda kurulacak olan BM'e alınması konusunda istekli görünmemekteydi. Gerçi bu konuda SSCB, ABD ile anlaşabileceğini, konuyu düşünmek için 2-3 gün süre verilmesini talep etmişti. Ancak, ABD Başkanı Truman ve kurmayları

SSBC'nin bu isteğini şiddetle reddetmişler, konuyu kendileri ve batı demokrasileri açısından ilke sorunu yapmışlardı.

Soğuk Savaş'ın nedenleri sayılabilecek diğer gelişmeleri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1.Doğu Avrupa'da Sovyet yanlısı Halk Demokrasileri'nin birbiri peşi sıra kurulması,
- 2.Boğazların statüsü konusunda yeni durumun gereklerine göre düzenlemeye gidilmesi yönündeki SSCB'nin görüşleri,
- 3.Japonya'ya savaş açma konusunda SSCB'nin isteksiz davrandığını iddia eden Truman'ın tutumu,
- 4.Almanya'nın statüsü ve geleceği ile ilgili durum,
- 5.İran petroleri konusunda SSCB'in tutumu.

---

⁴⁴ A. g. k. 29.

Öte yandan W.Churchill'in Missouri'de Westminster Kolej'de 5 Mart 1946'da çok ünlü "Demir Perde" sözünü ortaya attığı konuşma da, Soğuk Savaş'ın nedenleri arasında sayılabilir. Çünkü Churchill, bu konuşmasında, SSCB'ni çevreleyecek bir dünya birliğinden bahsediyordu. Bu yaklaşım, SSCB'nde ciddi kaygılara yol açmıştı. Churchill, demir perdesinin sınırlarını şöyle çiziyordu: "Baltık'taki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar...."⁴⁵

Soğuk Savaş olarak adlandırılan ve 20. yüzyılın ikinci yarısında dünya ölçeğindeki saflaşmaları belirleyen dönem, aslında İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki farklı ideolojik güçlerin hakimiyet mücadelesidir. Bu mücadele, bilimsel sosyalizmin ortaya çıktığı 19. yüzyıl ortalarından itibaren başlayan ve Rusya'daki Ekim Devrimi ile büyük bir atılım yapan sosyalizme karşı, kapitalizmin; halk demokrasilerine karşı, burjuva demokrasilerinin varolan konumlarını kaybetmeme mücadelesidir. Dolayısıyla mücadele, bir anlamda da eski ile yeninin mücadelesidir. Bu mücadeleyi kimin, neden ve nasıl başlattığına bakıldığında ise görünen, genel kabul gören

düşüncenin aksine, dünya hâkimiyetini kaptırmak istemeyen kapitalizmin ve onun politik sistemi olan burjuva demokrasilerinin sorumluluğudur.

Soğuk Savaş'ın Batılı kapitalist ülkeler açısından organize bir şekilde yürütülmeye başlanmasında, Truman Doktrini olarak adlandırılan ABD kaynaklı planın belirleyici bir önemi vardır.

2.3.1. Truman Doktrini

Amerikalı General Marshall, 22 Şubat 1947'de Princeton Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, ABD'nin dünya hegemonyasındaki yerini alması gerektiğini söylemişti. Marshall ve diğer ABD kurmayları, SSCB ve dolayısıyla komünizme karşı bir dünya düzeni oluşturmak arzusundaydılar. Bu konudaki ilk adımları da, 12 Mart 1947

⁴⁵ Cüneyt AKALIN, Soğuk Savaş ABD ve Türkiye Olaylar-Belgeler, 99.

tarihinde ortaya atılan Truman Doktrini oldu. Bu doktrinin dünyayı biçimlendirme ve ABD düzenini dünyaya hakim kılma temeline oturması yanında, Türkiye ve Yunanistan'a ilişkin özellikler içermesi asıl önemli boyutudur. "Truman Doktrini, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım vaadedip sivil ve askeri personel gönderilmesini öngörüyor, fakat çok daha önemli olarak genel havasıyla, Amerika'nın savaş sonrası değişiklikleri engelleme görevini yüklediğini açıklıyordu. Amerika'ya kalırsa -Amerikan ihtilali de çoktan bitmiş olduğuna göre- artık ihtilaller, dönüşümler ve değişimler sona erecektir."⁴⁶

Truman Doktrini'nin, özellikle Yunanistan ve Türkiye'nin adı belirtilerek ilan edilmesi tesadüf eseri değildi. Her iki ülke de savaştan sonra, ABD politikaları açısından stratejik bir yere sahip olmuşlardı. Bu politikalar açısından öncelikle ele alınması gereken ülke de Yunanistan'dı. Çünkü, Yunanistan'da savaş sırasında işgale karşı halkı örgütleyen ve büyük başarılar kazanan Yunan komünistleri, büyük bir saygınlık ve güç kazanmışlar, iktidara yürüyorlardı. Bu durum ise, ABD'nin yeni

politikaları açısından kabul edilemezdi. Ataöv, Yunanistan'da yaşanan bu gelişmeleri, Yunan komünistleri ile İngiliz işbirlikçisi kral taraftarları arasındaki iç savaşı, İngiltere-ABD'nin Yunanistan'da yaşanan bu iç savaştaki fiili katkılarını ve SSCB'nin Yunan İç Savaşı ve Yunan soluna karşı çekimser, yer yer de ilgisiz tutumunu ayrıntılı olarak ele almakta ve sonuç olarak şu yargıya varmaktadır:

“Görüldüğü gibi Truman Doktrini, Yunanistan ve Türkiye'ye ‘yardım’ amacıyla ortaya atılmamıştır. İngilizlerin, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de emperyalizmin bir numaralı bekçiliğini artık yapamayacak durumda olmasıyla, bu rolü atom tekeli elinde bulunduran ve savaştan en büyük kapitalist ülke olarak çıkan Amerika'ya bırakmasının bir sonucudur.”⁴⁷

⁴⁶ Türkaya ATAÖV, Amerika, NATO ve Türkiye, 97, 98.

⁴⁷ A. g. k., 117.

ABD, her ne kadar SSCB'ni yayılmacı olarak nitelese ve bunu engellemek için NATO v.b. gibi kuruluşları hayata geçirdiğini iddia etse de İkinci Dünya Savaşı'ndan bir yıl sonra, 1946'da ABD'nin 56 ülkede askerleri vardı. Buna paralel olarak, 1949'a kadar ise dünyanın pek çok yerinde 400'e yakın üssü oluşmuştu.

Truman Doktrini gereğince ABD ve Batılı müttefikleri, dünya egemenliği doğrultusunda önemli adımlar atmaya hedeflemişlerdi. Ancak, bu adımların atılabilmesi, savaştan büyük bir yıkımla çıkan kıta Avrupası ülkeleri için kolay değildi. Oysa, Atlantik ötesindeki ABD, hem savaşa daha geç katılmış, hem de ülke toprakları üzerinde savaş yaşamamıştı. Üstelik, savaş sırasında olağanüstü boyutlarda gelişen savaş sanayii dolayısıyla kıta Avrupası'na oranla ekonomik alanda önemli bir gelişme kaydetmişti. Bu durum, ABD'nin dünya hakimiyeti mücadelesinde, diğer kapitalistlerin önüne geçmesini sağlamıştı. Ancak, ABD, o gün tek başına mücadeleye atılacak gözüküklikte olmadığı için, diğer ülkeleri de yanında görmek istiyordu. Bu nedenle, ekonomik olarak oldukça kötü durumdaki bu ülkelere, belirli bir plan dahilinde, asıl hedef olan dünya hakimiyeti hedefine bağımlı olarak, ekonomik yardım yapmayı kararlaştırdı. Bu plana da Marshall Planı adı verildi.

2.3.2.Marshall Planı

Truman Doktrini gereğince ABD, Yunanistan'da bir gerilla savaşıyla iktidara yaklaşan komünistlere karşı, açıkça taraf oldu. Öte yandan, savaş sonunda müttefikler tarafından ortak bir yönetim altında bulunan Berlin'in, SSCB kontrolündeki doğu kesimini tecrit etmek için her türlü kışkırtmayı yapmaya başladı. Hatta, Berlin'de nüfuzunu yitirip, SSCB yanlısı bir idare oluşması durumunda, kurşuna dizilecek ve tutuklanacak sosyalist ve komünistlere ait listeler hazırladı. Bunlarla yetinmeyip, savaş sırasındaki yurtsever tutumları nedeniyle, halk kitlelerinde büyük sempati yaratan, başta İtalya ve Fransa'dakiler olmak üzere, komünist partilere karşı açıkça savaş ilan etti. Bunun sonucunda, baskılar üzerine, 4 Mayıs 1947'de Fransa Cumhurbaşkanı, istifa etmeyi kabul etmemeleri üzerine, hükümetteki beş komünist bakanı görevden aldı. Mayıs ayı içinde, İtalyan kabinesindeki komünist bakanlar da görevlerinden uzaklaştırıldılar. Benzer gelişmeler, Belçika ve Lüksemburg'da da yaşandı. 1 Mart 1947'de Lüksemburg'da komünistleri dışarıda bırakan bir hükümet kurulurken, 11 Mart 1947'de komünist bakanlar, Belçika hükümetinden ayrılmak zorunda kaldılar.⁴⁸

Avrupa'da, siyasi arenada bunlar yaşanırken, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde konuşan Amerikan Dışişleri Bakanı Marshall, konuşmasında bir plandan söz etti. Söz konusu plan, Truman Doktrini'nin tamamlayıcısı niteliğindedir. Marshall'ın konuşmasında sözünü ettiği plan, iki kısımdan ibaretti. Kısa vadede, Avrupa ülkelerinin enerji sorununu aşmayı, orta vadede ise savaşın yol açtığı ekonomik ve sosyal sorunları çözmeyi hedefliyordu. Plan, Avrupa'da kısmen olumlu karşılandı ve planı kabul ettiğini bildiren devletlere İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin ve Fransa Dışişleri Bakanı Bidault ortak bir çağrı yaptı: 12 Temmuz 1947'de Paris'teki toplantıya çağrılı 22 devletten sekizi katılmadı. Bunlar, Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Finlandiya, Macaristan, Polonya, Romanya ve Yugoslavya idi. Avrupa'dan çağrılmayan iki ülke SSCB ve İspanya idi.

Plan, ekonomik yardım amacıyla ilan edilmişti ama, Temsilciler Meclisi üyesi M. Vandenberg, plan çerçevesinde Türkiye'ye yapılması düşünülen yardım konusundaki görüşlerini açıklarken, gerçek amacı açıkça belirtiyordu. Buna göre plan çerçevesinde, Türkiye'ye -dolayısıyla diğer Avrupa ülkelerine- verilecek krediler, “komünizmin hain ve meşum ilerlemesini önlemeye yardım edecekti.”⁴⁹

ABD, yardım ettiği ülkelerde Truman Doktrini'ne göre verilen yardımın uygulanmasına yönelik ekonomik işbirliği anlaşmaları da imzalamıştır. 4 Temmuz 1948 tarihli ‘Türkiye-ABD İktisadi İşbirliği Anlaşması’ “Türkiye ile Amerika Arasında Türkiye'nin Marshall Planı'na Dahil Edilmesi Konusunda Anlaşma”, bu anlaşmalardan biridir.⁵⁰

⁴⁸ A. g. k., 122.

⁴⁹ Ulus, 24 Mart 1948, s.1, 3.

⁵⁰ Erol BİLİLİK, Amerikan Kuşatması, 161.

ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya hakimiyeti mücadelesinde önemli stratejik yaklaşımlar ortaya koymuştu. Bu stratejik yaklaşımlar, sadece ilan edilmekle de kalmamış, kısa sürede pratikte de uygulanmaya başlanmıştı. Savaşta, ABD ve Batılı ülkelerin müttefiki olan SSCB ise, temsil ettiği ideoloji ve kendisine yakın ülkelere yönelik olarak ilan edilen ve uygulamaya konulan bu yaklaşımlara yanıt vermekte gecikmedi. SSCB de, Orta Avrupa başta olmak üzere Balkanlar ve Berlin'in Doğu bölgesinde kömünist partilerin öncülüğündeki hareketleri destekleyerek, “Halk Demokrasileri”nin kurulmasına yardımcı oldu. Marshall Planı ile Avrupa ülkelerine ekonomik yardım gerekçesiyle hamle yapan ABD merkezli kapitalizme karşılık, kendisine yakın ülkelerle ikili ekonomik anlaşmalar imzaladı. Bu anlaşmalar, daha sonra ortak ekonomik birlik olan COMECON(*)un doğmasına yol açtı.

Söz konusu anlaşma gereği ABD, Türkiye'ye özellikle askeri alanda modası geçmiş silah ve teçizat ile diğer bazı ekonomik yardımlarda bulunmuştu. ABD yardımlarının askeri alandaki kısmı, Soğuk Savaş stratejisine göre belirlenmişti. Bilbilik'e göre Marshall Planı çerçevesinde “Askeri Yardımlar” başlığı altında Türkiye'ye Gayri Nizami Harp Alanı'nda da önemli yardımlar yapılmıştır. Bu

çerçevede “Yanılıcı Propaganda” başlığı altında örtülü operasyonlar da gerçekleştirilmiştir. “Örtülü operasyonlar büyük ölçüde hileye ve yanılıcı propagandaya dayanır. Bunların özü ise yalandır. ABD Hava Kuvvetleri Genel Sekreteri J.Milhell Kelly ‘en kritik savaş görevinin Amerikan halkını, komünistlerin bizi kapmak için kapıda beklediğine inandırmak olduğunu düşünüyorum’ demişti.”⁵¹

3. SOĞUK SAVAŞ VE TÜRKİYE

Truman Doktrini ve onu izleyen Marshall Planı gereğince meydana gelen

(*)COMECON (Concil For Mutual Economic Aid) Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi. Sosyalist ülkelerin Ortak Pazarı olarak da bilinir. SSCB önderliğinde 1949’da kuruldu, 1991’de dağıldı.

⁵¹ A. g. k. 168.

değişiklikler, Türkiye’nin de içinde bulunduğu bir coğrafyada yaşanmaktaydı. Dolayısıyla gelişmelerden Türkiye’nin etkilenmemesi sözkonusu olamazdı. Fakat, Soğuk Savaş’ın Türkiye’ye etkisi, birçok Avrupa ülkesinden çok daha fazla oldu. Türkiye, hem iç politik gelişmeler, hem de uluslararası ilişkiler bakımından, kendi temel politik tercihlerini değiştirecek boyutta etkilendi. Bu etkilenmenin boyutları o kadar büyük oldu ki, bugün bile devam ettiğini söyleyebiliriz.

Öte yandan Soğuk Savaş’ın Türkiye’de değiştirdiği sadece siyasi yönelim değildi. Ona paralel olarak Türkiye, ekonomi politikalarını da değiştirmişti. Özellikle 1929 dünya ekonomik krizi ile birlikte “Planlı Devletçilik” modelini benimseyen Türkiye, yönünü de hızlı bir şekilde liberalizmden yana değiştirmişti. Gümüşoğlu’nun Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum adlı kitabında ayrıntılı bir incelemesini sunduğu dönem ile DP iktidarı sonrası dönem, benimsenen ekonomik politikalar karşılaştırıldığında da Soğuk Savaş açısından Türkiye bakımından milat olarak değerlendirilebilir.⁵²

Oysa, Soğuk Savaş’tan önce Türkiye’nin dış politikası; Atatürk’ün, dış politikanın temeli olarak nitelediği Sovyetler Birliği ile dostluk üzerine kurulmuştu. Türkiye’nin

temel stratejisi ise, yine Atatürk tarafından ifade edilmiş olan “Yurtta Barış, Dünyada Barış’tı.” Soğuk Savaş’la birlikte, hem bu temel strateji, hem de SSCB ile dostluk politikası değişti. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dostluk politikası, yerini Sovyetler Birliği’ne karşı düşmanlığa bıraktı.

3.1. Soğuk Savaştan Önce Sovyetlerle Dostluk Politikası

Türk-Sovyet dostluğu konusunda Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk’ün sağlığında, 1934 yılında yazdığı ve “...bu eser, Türk Kurtuluş Savaşı’nı yönetenlerce güdülmüş olan Dış Siyasanın Ana Çizgileri’ni belirtmek amacıyla yazılmıştı” dediği kitabında, o günlerin Sovyetler Birliği önderlerine yönelik Türk devlet adamlarının

⁵² Firdevs GÜMÜŞOĞLU, Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum, 109.

değerlendirmelerini vermektedir. Bayur; “1934’te bu eseri yazdıktan sonra onu Atatürk’e okumuş ve irşatlarından yararlanmışım. Onun buyruğuyla eseri bir de Mareşal Fevzi Çakmak’a okumuş ve onun da görüşlerini almışım” dediği kitabında, Sovyetler Birliği ve Lenin ile Stalin hakkında şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

“Büyük harp esnasında Osmanlı Devletinin pek elim ıstıraplar altında kalarak tatbik ettiği tehcirler; sebep ve manasız birer zülüm şeklinde bütün cihana anlatıldığı için umumi surette sosyal demokratlar, Türklerin aleyhinde idiler ve Sovyet hükümeti, burjuva sınıfının yardımcılarını addettiği bu fırkaların birçok ricalile propaganda sahasında mücadelede olmakla beraber, işbu rakiplerinin eline mazlum Ermenileri feda ettiklerini ilana müsait bir mukabil propaganda silahı vermemek için, bizimle münasebetlerinde kendilerini çok tereddüt ve çekingenlikle harekete mecbur addediyorlardı. Fakat Türk milletinin dostluğu ile mübalağa ve mugalatadan ibaret bir propaganda ve onun istismarcıları arasında karar vermek mecburiyeti hasıl olunca Lenin ve Stalin başta, Sovyet ricali doğru yolun hangisi olduğunu görmekte gecikmediler; Türk milli hükümetinin yerine o sıralarda Kafkasya’da mevcut olan Ermeni ve Gürcü hükümetleri misilli garp büyük devletlerine alet olan Osmanlı hükümetinin, Kafkas hudutlarına hakim olması ve oralarda garp devletleri lehine tahrikâta kalkması ihtimali

düşünülünce yukarıda isimlerini zikrettiğimiz müddebir devlet rica linden başka türlü bir hareket beklenilemezdi...”⁵³

Bayur’un da belirttiği gibi, Türk-Sovyet ilişkileri, her iki ülkenin liderlerinin birbirini anlamaya yönelik, ortak çıkarları dikkate alan, akılcı bir dostluk politikası çerçevesinde yürütülmekteydi.

Bu değerlendirmenin yanısıra, Sovyetler Birliği ile dostluk politikası, bizzat Atatürk tarafından da TBMM’ni Açış Konuşmaları’nda özellikle belirtilirdi. Atatürk’ün bu konudaki en son konuşması, hastalığı nedeniyle kendisinin katılmadığı ama, zamanın başbakanı Celal Bayar’a dikte ettirdiği ve Bayar’ın TBMM’de okuduğu 1 Kasım 1938’deki TBMM’yi açış konuşmasıdır: “Büyük komşu ve dostumuz Sovyet Birleşik Cumhuriyeti ile geçen yıl yeni bir sınır

⁵³ Yusuf Hikmet BAYUR, Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, 64.

anlaşması imza edilerek iki ülkenin sınır ilişkileri bu şekilde iki tarafın deneylerinin gösterdiği sağlam temellere bağlanmıştır. Bu anlaşmanın yakında yürürlüğü konması beklenmektedir.”⁵⁴

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet’in 10. Yılında, 1 Kasım 1933’te yaptığı TBMM’ni açış konuşmasında da, Sovyetler Birliği ile ilişkilere önemli bir yer vermiş ve 10. Yıl Kutlamaları için gelen Sovyet heyetine de atıfta bulunarak iki ülkenin zor zamanlarında kurulmuş olan, beş yıldır türlü sınavlardan daha güçlenerek çıkmış bir dostluğun her zaman yüksek değer taşıdığı ve uluslararası barış için değerli ve önemli bir etken olduğu kabul edilmelidir. (Alkışlar)” demiştir. ⁵⁵

Sovyetler Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti ilişkilerinin Soğuk Savaş döneminde aldığı şekli ve nedenleri kavramak açısından, 1929 yılı ile 30’lu yılların başındaki durumu da görmek gerekir. Türk basınının o günlere ait yayınları bu konuda birinci dereceden belge niteliği taşımaktadır. Sovyet Dışişleri Bakan Vekili Karahan’ın 1929 yılındaki Türkiye ziyareti sonrası iki ülke devlet başkanları arasında teati edilen mesajlar da bu konuda sağlıklı bir değerlendirmeye izin verir niteliktedir. “Sovyet Sosyalist Şuralar İttihadı Merkez İcra Komitesi Reisi” imzasıyla M. Kalenin

tarafından “Ankara’da Türkiye Reiscumhuru Gazi Mustafa Kemal Hazretleri’ne” gönderilen 31 Aralık 1929 tarihli telgraf, iki ülke arasındaki yakınlığı diplomatik yaklaşımların ötesinde bir samimiyetle ifade etmesi bakımından da anlamlıdır:

“Türkiye’ye seyahati Sovyet-Türk protokolünün imzasıyla beliren hariciye komiser vekili M. Karahan’ın derin bir dostluk ve samimiyetle kabulünden dolayı en ateşli teşekkürlerimin kabulünü büyük başkanlıklarından rica ederim. Türk-Sovyet ilişkilerinin gelişmesini daima en hararetle bir ilgi ile takip etmiş olduğumdan bu belgenin memleketlerimizi bağlayan ve bugünkü verimli ekonomik faaliyetlerine çok gerekli barışın elde edilmesi derecesinde bulunan dostane ilişkilerin takviyesi yolunda bir adım daha oluşturduğunu görmekte bahtiyarım. Türkiye-Sovyet ilişkilerinin devamlı bir

⁵⁴ Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Konuşmaları, 258.

⁵⁵ A. g. k., 206-207.

surette gelişimi aynı zamanda dost ve komşu milletlerimiz arasında karşılıklı anlaşmanın ve ortak çalışmanın genişlemesine ve gelişmesine neden olacağı hakkındaki kanaatimi büyük başkanlıklarına arz ederim.”⁵⁶

Bu telgrafta, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından verilen yanıt ise aynı samimi duyguları seslendirmektedir: “Ziyareti bize çok iyi bir hatıra bırakan M. Karahan’ın Moskova’ya dönüşü münasebetiyle göndermiş olduğunuz nazikane ve dostane telgrafnameye hararetle teşekkür ederim. Ankara Türk-Sovyet protokolünün imzası, memleketlerimiz arasında zor zamanlarda kurulan ve iki tarafın karşılıklı anlaşmaları ve barış amacına hizmet etmek konusundaki samimi arzuları sayesinde gelişen dostane ilişkileri pek ziyade memnuniyeti gerektiren bir olaydır. Dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerimizin teyit ve takviyesi hakkında belirtilen temennilere tamamiyle katılır ve bu kere imza edilen protokolün buna uygun ölçüde katkı yapacağı ümidini beslerim.”⁵⁷

Ertesi yıl bu kez, TBMM’nin açılışının 10.yılı dolayısıyla yöneticiler arasında karşılıklı telgraflar gönderilir. Kalenin’den gelen ve son bölümünde “Dost Türkiye’nin bağımsızlığı için Ankara’da başkanlığınız altında başlayan kahramanca mücadeleyi idare eden Büyük Millet Meclisi’nin faaliyetinin şanlı başlangıç tarihi

olan 23 Nisan 1920'nin onuncu yıldönümü dolayısıyla en ateşli ve dostane tebriklerimin kabulünü..."⁵⁸ şeklinde ifadelerin yer aldığı telgrafa, Gazi Mustafa Kemal'in yanıtı da aynı samimiyeti vurgular ve şu şekilde sona erer:

"Memleketlerimizi birbirine bağlayan sağlam ve samimi dostluğun genel barışın kuvvetlenmesi için önemli bir etken olduğunu bir defa daha görmekle büyük bir memnuniyet duymaktayım."⁵⁹ 1930'lu yılların başları Türk-Sovyet ilişkilerinin neredeyse günbe gün geliştiği karşılıklı heyetlerin her iki ülkede uzun süreli

⁵⁶ Cumhuriyet, 6 Ocak 1930, No:2035, s.3.

⁵⁷ A. g. g.

⁵⁸ Milliyet, 28 Nisan 1930, No:1514, s.2.

⁵⁹ A. g. g. , s.2.

seyahatlerde bulunduğu, devlet adamlarının her vesile ile birbirlerine dostane telgraflar gönderdikleri ve her iki ülke basınında tarafları övücü yayınların yapıldığı yıllardır. 1 Haziran 1934 tarihli Milliyet gazetesinde konuya ilişkin olarak yeralan bir haber bu durumu doğrulamaktadır. Anadolu Ajansı'nın 31 Mayıs tarihiyle Moskova'dan bildirdiği bir haberi aktaran gazete, "bir Rus mecmuası Türkiye'ye dair fevkalade bir nüsha neşretti" demekte ve şöyle devam etmektedir:

"Ağır sanayinin organı olan Zaindustrialisation mecmuası, resimli hususi bir nüsha neşretmiştir. Bu nüshada, Türk-Sovyet dostluğu bahis edilmiştir. Sovyet heyetinin Türkiye seyahatına, Türk hayatına, Türkiye'de imar faaliyetlerine, Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. Yıl Dönümünün kutlanması törenlerine ait fotoğraflarla Türk devlet adamlarının resimleri, Türk tayyarecilerinin Rusya'daki uçuşlarına ait manzaralar v.s. vardır."⁶⁰

Haber, dergide her iki devlet yetkililerinin makalelerine de yer verildiğini belirttikten sonra, Gazi Mustafa Kemal, Kalenin, İsmet İnönü, Molotov, Vorosilov ve Suriç'in makalelerinden alıntılar yapmaktadır. Makalelerde özetle, Türk-Sovyet ilişkilerinin sağlamlığı, iki ülke arasındaki dostluğun, hem bölge hem de uluslararası barışa hizmet ettiği, iki ülkedeki her alanda görülen gelişmelerin yakın işbirliğinin bir eseri olduğundan söz edilmektedir.⁶¹ Soğuk Savaş döneminde basının anti komünist tavrını ve dolayısıyla SSCB'ne karşı tutumun, ABD'yle girilen ilişkiler

sonucu olduğu gerçeği, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türk-Sovyet ilişkilerine ait basında yer alan haberlere bakınca daha iyi anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Atatürk döneminde 13 yıl Dışişleri Bakanlığı yapan Tefik Rüştü Aras'ın anlattıkları da dikkat çekicidir:

“ .....Sovyet yardımları hakkında düşüncemi soruyorsunuz. Sovyet yardımı almakta bir mahsur yoktur... Ben İş Bankası İdare Meclisi Başkanı iken Çayırova Cam Fabrikasını Ruslara yaptırdım. Fena mı oldu? Amerika ve Avrupa'da kapı kapı dolaştık. Oralarda cam tröstü var. Fabrikayı kurmayı reddettiler. Onun üzerine Ruslara gittik....

⁶⁰ Milliyet, 1 Haziran 1934, No: 2983, s.1, 7.

⁶¹ A .g. g. s.7.

Stalin'e İsmet Paşa ile birlikte gittik. Votkalar içildi, öğle yemeği yenildi. Yemekten sonra Stalin beni bir kenara çekti. Stalin 'sıkıntıdaşınız' diyordu, 'biz de sıkıntıdaşız, on milyon verebiliriz.' Ona meseleyi sefirler seviyesine düşürmeden aramızda bitirmemizi söyledim. Faiz şartlarını sordum. 'kredi, faizsiz olacak. Biz faiz almayız' cevabını verdi. Krediyi nasıl ödeyeceğimizi öğrenmek isteyince de, Stalin 'siz tespit edin' dedi. Onbeş yıl vadeli bu kredi malla ödemiştir. Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlık çalışmalarını da Ruslara yaptırdık.”⁶²

Cumhuriyet'in 10. Yılı dolayısıyla ülkemize gelen SSCB Heyetiyle ilgili haberler de iki ülkenin dostluğunu bütün dünyaya göstermek istercesine gazetelerden manşetten verilmektedir. Milliyet gazetesi SSCB Heyeti'nin gelişini “Dostlarımızın yüksek temsilcileri dün coşkun tezahürat arasında şehrimize geldiler ve akşam Ankara'ya gittiler”⁶³ üst başlığıyla duyurmakta, Heyet Başkanı General Vorosilov'un sözlerini, manşetine taşımaktadır: “Size kardeş Rus Ordusunun yenilmez Türk Ordusuna selamlarını getirdim.”⁶⁴ Aynı tarihli gazetede, Dışişleri Bakanlığı da yapan Ahmet Şükrü (Esmer) in “Rus Dostlarımız Aramızda”⁶⁵ başlıklı başyazısında, heyetin gelişinden duyulan memnuniyet belirtilmektedir. Esmer, iki ülke arasındaki dostluğun zor zamanlarda başladığını bu dostluğun o zamandan beri bir çok imtihandan geçtiğini belirterek “Sovyet Rusya ile Cumhuriyet Türkiye'si uluslararası hayatın her safhasında daima beraber yürümüşlerdir.”⁶⁶ Başyazı, daha sonra şöyle devam etmektedir:

“Voroşilov cenaplarının reisliği altında dünden beri memleketimizde bulunan muhterem heyet azası görmüşlerdir ki haklarında gösterilen kabul, bu nevi ziyaretlerde gösterilmesi teammül halini alan resmîyet çerçevesinden dışarı çıkmış ta iki komşu memleket arasındaki eski dostluğun samimi bir tezahürü şeklini almıştır.

Muhterem heyet azası memleketin her tarafında kalpten gelen aynı samimi ve sıcak kabulü göreceklidir. Bu, Cumhuriyet Türkiye’sinde Sovyet dostluğunun siyaset sahnesinden milletin kalbine intikal ettiğini gösterir....

⁶² Tefvik Rüştü ARAS, Atatürk’ün Dış Politikası, 205.

⁶³ Milliyet, 27 Ekim 1933, No:20771, s.1.

⁶⁴ A. g. g. , s.1.

⁶⁵ A. g. g. , s.1.

⁶⁶ A. g. g. , s.1.

Voroşilov cenaplarının reisliği altındaki heyetin Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Dönümü’nü kutlulama merasiminde bulunmak üzere memleketimizi ziyaretleri, hergün daha samimi bir şekle giren Sovyet-Türk dostluğunu bir kat daha takviye edecektir. Kıymetli misafirlerimize ‘Hoş geldiniz’ derken, onların muhterem şahıslarında dost ve komşu Sovyet Rusya’yı selamlarız.”⁶⁷

Konuyla ilgili haberler, gazetenin diğer sayfalarında da geniş şekilde yer almakta, Sovyet heyetine halkın ilgisi ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. 27 Ekim 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesi ise “Aziz Misafirlerimiz Geldiler”⁶⁸ manşetiyle çıkmakta ve bu manşetin altına yapılan bir resimde üzerinde Moskova ve Ankara yazılarının görüldüğü yerküre üzerinde birer ellerini birleştirmiş, Türk ulusunu temsil eden ve üzerinde ay-yıldızlı bir elbise ve elinde, barışı simgeleyen defne dalı bulunan Türk kızı ile, Sovyetler Birliği’ni temsilen elinde orak bulunan bir köylü kızı resmedilmektedir. Bu kompozisyonun en üstünde ise Rusça “Priyezdım!”⁶⁹ yazısı okunmaktadır.

Gazete, heyetin gelişini de önemle duyurmakta, adeta ikinci bir manşet atmakta ve “Rus ricali hararetle karşılandı”⁷⁰ dedikten sonra şunları kaydetmektedir:

“Kıymetli misafirler İstanbul’da sekiz saat kadar kaldıktan sonra halkın heyecanlı tezahüratı arasında Ankara’ya hareket ettiler.”⁷¹ Haberin devamında ise Kızıl Ordu Süvari Umumi Müfettişi Budiyenni Yoldaş, Maarif Komiser Muavini Krjanovski

Yoldaş, Heyet Reisi Sovyet Harbiye Komiseri Voroşilov Yoldaşın, portre fotoğraflarına ve Voroşilov'un gemi güvertesinden İstanbul halkını selamlarken görünen fotoğraflarına yer verilmektedir.⁷²

⁶⁷ A. g. g., s.1.

⁶⁸ Cumhuriyet, 27 Ekim 1933, No: 3404, s.1.

⁶⁹ "Safa Geldiniz" Cumhuriyet 27 Ekim 1933, No: 3404. s.1.

⁷⁰ A. g. g., s.1.

⁷¹ A. g. g., s.1.

⁷² A. g. g., s.1.

Gazetede, Yunus Nadi imzalı "Çok Kıymetli Rus Misafirlerimiz" başlıklı başyazıda, Türk-Sovyet dostluğu vurgulanmakta, halkın Sovyet heyetine gösterdiği yakınlık ile ilgili şu yorum yapılmaktadır: "Bizzat kendileri görmüş oldukları veçhile komşu ve dost memleketin bu mümessillerini ilk temaslarından itibaren Türk Milleti kalpten gelen en samimi heyecanlarla karşılamış ve alkışlamıştır. Kendilerine temin ederiz ki memleketimizin neresine gitseler, Türk halkından hep böyle bir samimi kucaklama ile karşılanacaklardır. Ve bunda şaşılacak bir cihet yoktur."⁷³

Başyazı, iki ülke dostluğu hakkında övücü sözlerle devam ettikten sonra, geleceğe ilişkin bir öngörü de yapmakta ve "Türk-Rus dostluğu istikbale ait müteakbil menfaatleri hesaba katarak devam etmek tenezzülünden daha yüksek olan bir dostluktur."⁷⁴ demektedir.

Milliyet gazetesinin 28-29-30 Ekim 1933 tarihli sayılarında da Sovyet heyetinin temaslarına ayrıntılı şekilde yer verilmekte ve heyetin Ankara-Kayseri güzergâhında yaptığı gezintiden bahsedilerek, aynı günlerde İzvestiya gazetesinde çıkan ve Anadolu Ajansı'ndan alınan bir başmakale yayınlanmaktadır. Başmakalenin girişinde şu görüşlere yer verilmektedir: "Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıldönümü yalnız Türk milleti için değil, Sovyet Rusya milletleri için de bir bayram günüdür. Çünkü bu iki millet birbirine sarsılmaz dostluk bağlarıyla bağlıdır. Bu, Türk-Sovyet dostluğu herhangi bir siyasi tertibin neticesi değildir. Bu dostluk, uluslararası öneme sahip birçok konuda iki memleketin ortak çıkarlarına dayanmakta ve gittikçe kuvvet bulmaktadır.

Türkiye ve Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki dostluk bağlarının kaynağı, Mustafa Kemal'in ihtilal hükümeti doğduğu zamanlarda başlamış, daha 1921'de imzalanan anlaşma ile bu dostluk perçinleşmiştir. Türkiye'de cumhuriyetin ilanı, emperyalist

⁷³ Cumhuriyet, 27 Ekim 1933, No: 3404, s.1.

⁷⁴ A. g. g., s.1.

devletler tarafından Türkiye'ye karşı kullanılan yarı sömürge siyasetine son vermiştir.”⁷⁵

Milliyet, Sovyet heyetinin gelişi ve Cumhuriyet'in 10.Yıl törenlerine katılmasını ve yurttta yaptığı gezileri de ayrıntılı olarak ele almakta, özellikle İzmir ve Çanakkale gezilerini çok sayıda fotoğrafla geniş halk kitlelerinin içindeki samimi görüntülerle vermektedir.⁷⁶

Gazete, Sovyet heyetinin ziyareti sırasındaki dostluk tavrını, Sovyet Devrimi'nin yıldönümünde de sürdürmektedir. 8 Kasım 1933 tarihli Milliyet'in bu olayla ilgili başlığı şu şekildedir: “Dost ve kardeş milletin büyük bayramı: İhtilalin On Altıncı Yılı!”⁷⁷ Başlığın altındaki satırlarda ise şunlar yazılıdır: “Dün Sovyet İhtilali'nin 16. yıldönümüydü. Türk milleti de bu bayramı büyük dostlarıyla beraber kutladı.”⁷⁸ Bu haberin yanında, kutu içinde verilen bir başka haberde ise, çerçeve içine Lenin'nin kırmızı mürekkeple bir silüeti yerleştirilerek: “Onaltıncı Yıl. Kardeş Sovyet İhtilali 16 Yaşına Girdi”⁷⁹ başlığı atılmış ve şöyle devam edilmiştir: “Sovyetler, Çar idaresi altında inleyen halk kitlelerini esaretten kurtararak büyük komşumuzun mukadderatını ellerine aldılar..... Sovyet idaresi kurulduğu zaman, Türklerden başka bütün dünya bunun hergün yıkılacağını zannetmişti. Halbuki her gün daha ziyade kuvvetlendi. Bu, 16. yıldönümünü idrak ettiği bu gününde Sovyet komşumuz halkını tebrik eder ve mukadderatını idare edenlerin muvaffakiyetini candan dileriz.”⁸⁰

Sovyet dostluğunu vurgulayan yayınlar ve makaleler, daha sonraki yıllarda da devam eder. Basının en önemli kalemlerinden Falih Rıfkı Atay, dönemin tek parti iktidarının gazetesi olan Ulus Gazetesi'nde 16 Mart 1936 tarihinde bir başyazı

kaleme alır. Türk-Sovyet Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın 15. Yıldönümü dolayısıyla yayımlanan “Atay” imzalı beş sütuna başyazı, gazetede sol altta ilk

⁷⁵ Milliyet, 29 Ekim 1933, No:2773, s.1-2.

⁷⁶ Milliyet, 7 Kasım 1933, No:1782, 3,5,7.

⁷⁷ Milliyet, 8 Kasım 1933, No:2783, 1.

⁷⁸ A. g. g., s.1.

⁷⁹ A. g. g., s.1.

⁸⁰ A. g. g., s.1.

sütuna Stalin fotoğrafı ve altında “Dost Sovyet Rusya'nın Büyük Şefi Stalin Yoldaş” yazısı yerleştirilerek verilir.

Yazıda, her iki ülke arasında Mustafa Kemal ile Lenin tarafından kurulan dostluk anlayışının, aslında iki devrimci ve halkçı cumhuriyet arasındaki ilişki olduğunu belirtir. Atay, bu ilişkiyi devam ettiren Stalin'i över ve iki ülkenin dostluğunun, dünya barışı açısından da son derece önemli olduğunu vurgular. Yazı, şöyle sona erer: “Bugün Ankara, Moskova'ya her günden daha fazla bağlılık duyuyor ve kardeş milletin huzur ve güven içinde insani vazifesini tamamladığını görmeyi kendi saadeti kadar arzu ediyor.”⁸¹

3.2. İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu ve Türkiye'nin Soğuk Savaşa Girişi

Önceki bölümde sözü edilen, Türkiye'nin dış politikası, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'den toprak ve boğazlarda üs talep ettiği iddialarının ortaya atılmasıyla bir kenara itildi. Ancak bu durum da savaş biter bitmez, aniden devreye giren bir gelişme şeklinde olmadı. Hatta iki ülke yöneticileri arasında İkinci Dünya Savaşı'nın, Sovyetler'in de içinde bulunduğu kamp tarafından zaferle sonuçlandırılması nedeniyle en üst düzeyde kutlamaların yapıldığı günlerden sonra adım adım iki ülke halkının iradesi dışında gelişmeye başlamıştı. Savaşın zaferle sonuçlanması üzerine, o günlerin basınında başka hiçbir ülke için söz konusu olmayan bir şey gerçekleşmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun, Mareşal Stalin'e yolladığı kutlama telgrafi yayınlanmıştı. Saraçoğlu,

hem Sovyetleri hem de Stalin'i överek barış için yaptıkları hizmeti vurguladığı telgrafında şöyle diyordu:

“Dünya tahakkümünü hedef güden kuvvetlerin nüvelerinde ezildiği bu tarihi anda şahsen tanımış olmakla bahtiyar bulunduğum yüksek şefinin şahsında kahraman Sovyet Ordusu'nun tarihin daima hayranlıkla hatırlayacağı büyük zaferini sevinçle selamlarım.

⁸¹ Ulus, 16 Mart 1936, s.1.

Mustarip insanlığın hayrı için savaşmış olan bu milletin canlandırılmasında, kazanılan büyük zaferin doğru ve devamlı bir sulhle taçlandırılacağına bir zamanını görmekteyim. Bu insanlık idealinin başarılmasının getireceği altın çağ ve müstakbel zamanlar, bunun kurucularının isimlerini ebedi surette minnetle kutlayacaktır.”⁸²

Bu kutlama telgrafına Stalin'in cevabı ise kısa fakat Alman saldırganlığının ezildiği vurgusuyla verilmiştir. “Hitler Almanya'sına karşı kazanılan zafer münasebetiyle gönderdiğiniz tebrikten dolayı size teşekkür ederim.”⁸³

Stalin'in kısa cevabı, kendisine gönderilen ve samimi övgülerle dolu telgrafa bakıldığında yadırgatıcıdır. Ancak, bu kısa yanıtta, savaş sırasındaki Türk hükümetlerinin Almanya ile ilişkilerini son ana dek sürdürmüş olmaları ile, Batılı ülkelerle, Türkiye arasındaki SSCB'yi dışlama çabaları olarak değerlendirebilecek bazı görüşmelerin yarattığı hayal kırıklıkları olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Bu arada basında SSCB'yi hedef alan haberler de yavaş yavaş görünmeye başlamıştır. Stalin'in söz konusu yanıtında, basındaki bu tür haberlerin rolü olduğu da düşünülebilir: Çünkü, savaşın devamı boyunca Türk hükümetleri, hem Almanya ile ticari ilişkilerini sürdürmüş; Alman savaş sanayisi açısından stratejik önemi olan krom madeninin ihracına devam etmiş, hem zaman zaman ticari süsü verilmiş Alman savaş gemilerinin, tarafsızlığını ilan etmiş Türk karasularında dolaşmalarına göz yummuş, hem de SSCB ve müttefiklerinin özellikle savaşın sonuna doğru Almanya'ya savaş ilan etmeleri yönündeki ısrarlarına direnmişti. Üstelik, Türk hükümetleri savaş sonrası dönem için SSCB ile değil, Batı dünyası ile hareket etme eğilimlerini belli etmişlerdi. O günden itibaren, Türk dış politikasının esasını, Amerika ve Batı ile işbirliği aldı. Bu işbirliği ABD ile Türkiye açısından “stratejik

ortaklık” şeklinde ifade edilmeye başlandı ve bugün de hem Türk devletinin çeşitli yöneticileri hem de askeri yöneticiler tarafından arada önemli -28 Şubat sürecindeki

---

⁸² Tanin, 27 Mayıs 1945, Sayı:4454-626, s.1,2.

⁸³ A. g. g. , s.2.

kimi gelişmeler, Tezkere Oylaması, Çuval Olayı, vb- sorunlar olsa da tekrarlanmaktadır. Yarım asırdan fazla bir süredir Türk dış politikasının inşa edildiği esas unsurlardan biri olan “Sovyet Tehdidi”nin çıkış noktası olan bu toprak talebi gerçekten var mıdır? Kimden ve nasıl gelmiştir? Dönemin yöneticileri o günlerde basında bu konuda neler söylemiştir? Bu konunun biraz ayrıntılarıyla ortaya konulması, 1945-1955 yılları arasında günlük basının mizahi boyuttaki antikomünizm söyleminin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den toprak istediği iddiası, başlıca dört noktaya dayandırılmaktadır:

1. Türkiye’nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper’in 19 Mart 1945’te Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov’la yaptığı görüşme. Görüşmede, Molotov’un 1925 tarihli “Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması”nın yeni koşullara uymadığı için değiştirilmesini istediği söylenir. Molotov ve Sarper, 7 Haziran 1945’te bir kere daha görüşürler. Bu görüşme, Birleşmiş Milletlerin kuruluşunu sağlayan 25 Nisan 1945 tarihinde yapılan, San Fransisko toplantısından sonra gerçekleşmiştir. San Fransisko toplantısında ise Türkiye, SSCB’den çok ABD ve Batı’ya yakın davranmış ve onların tezlerini desteklemiştir. Türk basınında da bu yönde haberler çıkmıştır.

2. Görüşme sonrası, Selim Sarper, Türk Dış İşleri Bakanlığı’na gönderdiği telgrafta, Sovyetler Birliği’nin 16 Aralık 1921’de iki ülke arasında imzalanan Moskova Antlaşmasıyla tespit edilen Türk-Sovyetler Birliği sınırında Sovyetler Birliği lehine bazı düzeltmeleri kabul etmesini istediğini yazar.⁸⁴

3. Tiflis’te yayımlanan 14 Aralık 1945 tarihli Komünist Gazetesi’nde S. Canaşiya ve N. Berdzenaşvili adlı iki Gürcü akademisyen, “Türkiye’ye Yönelik Haklı Taleplerimiz” başlıklı bir makale yayınladılar. Makale, 20 Aralık 1945 tarihli

İzvestiya’da da çıktı.⁸⁵ Makalede, özetle, Rize’den, Samsun’a kadar olan illerimizin demografik yapısından bahsedilmekte ve sonuç olarak da buraların tarihsel olarak

⁸⁴ Mehmet Bora PERİNÇEK, 60 Yıllık Yalan: Stalin’in Türkiye’den Toprak Talebi İddiası, Teori, Aylık Dergi, Şubat 2005, 3.

⁸⁵ Cemil HASANLI, Soğuk Savaşın İlk Çatışması İran Azerbaycanı, 548.

Gürcülere at olduğu belirtilerek, iadesi talep edilmekteydi.⁸⁶

4. Tek resmi belge niteliği taşıyan Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov’un 30 Mayıs 1953 tarihli notası. Bu notada, daha önceki gelişmelerden bahsedilmekte ve sonuç olarak da “Sovyet hükümeti Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye karşı hiç bir toprak iddiasında olmadığını beyan eder.”⁸⁷ denmektedir. Aslında SSCB’nin Türkiye’den toprak talebi iddiaları ABD’nin günümüzde de süren önce zihinleri ele geçirme operasyonunun teoriden pratiğe dökülmesiydi. 21. yüzyılın eşiğinde “Güç”ün durumunu irdelediği kitabında Toffler’in “Enfo-Taktikleri” başlığı altında topladığı ve “Mesajı Mesajlamak” altbaşlığıyla belirttiği görüşlerindeki gibi “Yabancı ülke basınına bir sahte hikâye yansıtılır, ülke basınının bunu oradan alarak yayınlaması sağlanır. Bu taktiği istihbarat ve propaganda kuruluşları çok sık kullanır...”⁸⁸ Toffler’in dikkat çektiği yöntemler, 1945 sonrasında ülkemiz basınında da uygulama alanı bulmuş, antikomünist söylem giderek artmış ve komşu ülkelerle düşmanlık, basın aracılığıyla üretilmiştir.

Türk basınında, SSCB’nin toprak talebine karşı ve antikomünizm konusundaki en önemli yazıları yazan A.Emin Yalman, yine aynı tutumun sahiplerinden Feridun Cemal Erkin’le birlikte katıldıkları bir toplantıda, New York Times gazetesinin “kulağı delik” bir kadın yazarından konuyu duyduklarını ve kendisinin hemen Dışişleri Bakanı Hasan Saka’yı haberdar ettiğini söylemektedir.⁸⁹ Basının devreye girmesi de gecikmez. İddia, ilk kez 27 Haziran 1945 tarihli gazetelerde yer alır. Kaynak olarak, BBC ve Times’in İstanbul muhabiri gösterilmektedir. İddialar, Sovyetler Birliği’nin, Trakya’yı da istediği şeklindeki boyutlara uzanır. Kaynak bu kez AFP’dir. Daily Telegraph ise, Sovyetler’in komşularıyla ilgili emelleri

⁸⁶ Cemil HASANLI, A. g. m., 3-4.

⁸⁷ A. g. m., 4.

⁸⁸ Alvin TOFFLER, Yeni güçler Yeni Şoklar, 288.

⁸⁹ Ahmet Emin YALMAN, Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim, C.4 (1945-1971), 14-15 “Hasan Saka’yı İkaz” ara başlığı altında Ahmet Emin Yalman bu olayı şöyle anlatmaktadır: “Sovyet Rusya’nın bizden bir takım isteklerde bulunmak ve mesele çıkarmak üzere olduğunu Mayıs ayının başlarında New York Times gazetesinin kulağı delik bir kadın yazarından haber alınca, derhal koştum, Dışişleri Bakanı Hasan Saka’ya herşeyi söyledim. ‘Saçma’ dedi ‘bizi şaşırtmak istiyorlar. Ben böyle şeyleri yutmam.’ Hayretle yanından ayrıldım. Halbuki Haziran sonlarında Sovyet Rusya, Kars ve Ardahanın geri verilmesini ve Boğazlar Anlaşması’nın Karadeniz devletleri arasında yeni bir anlaşma şeklinde değişmesini resmi suretle istedi ve bizden ret cevabı aldı. Elde ettiğim haberler önceden ciddiye alınsaydı ve tedbirli davranılsaydı elbette daha faydalı olurdu.....”

konusunda Türkiye’yi uyarmaktan geri kalmaz.⁹⁰ Her ne kadar basında, SSCB aleyhtarı ve komünizm karşıtı yazılar çıkmaya başlasa da bu, tüm Soğuk Savaş dönemiyle kıyaslandığında devede kulak gibidir. Hatta, bazı gazeteler ve yazarlar, SSCB’nin Türkiye’den, aradaki dostluğu bozabilecek bir isteği olamayacağı görüşündedirler. Dönemin tek parti iktidarının yayın organı niteliğindeki Ulus Gazetesi, Sovyet notasını ve Türk hükümetinin görüşlerini yansıtır. Haberin sonunda ise hükümetin, Sovyet notasını anlayışla karşıladığı belirtilerek, yapılacak tekliflerin büyük bir dikkat ve iyimserlikle değerlendirileceğinin bildirildiği ifade edilir.⁹¹

8 Nisan 1945 tarihli Ulus’ta ise, gazetenin başyazarı Mümtaz Faik Fenik tarafından “Türkiye ve Sovyetler” başlıklı bir başyazı kaleme alınır. Başyazıda, SSCB’nin 1925 Antlaşması’nı, İkinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen değişiklikleri gerekçe göstererek feshetme arzusu; “Sovyetlerin, Türkiye ile olan dostluktan kaynaklandığına şüphe edilmeyen bir teklifi olarak”⁹² değerlendirilir.

Fenik, SSCB’nin 1925 Antlaşması’nı değiştirme isteğini mantıklı bulmakta ve 1925 şartları ile 1945’in şartlarının tamamıyla değiştiğini belirtmektedir. Fenik, devamla; “Bu arada değişmeyen tek şey var. O da Türk-Sovyet dostluğunun devamıdır. Şurasını belirtmek isteriz ki, bizce feshi istenen sadece antlaşmadır; takviyesi ve teyidi istenen de iki komşu devlet arasındaki dostluktur... Nazi zülmünü, zoru ve kuvveti ortadan kaldırmak, özgür ve bağımsız milletlerin hayat haklarını sağlamak gibi insanca bir emelle savaştan Sovyetler Birliği’nin, özgür ve bağımsız Türkiye ile dostluğunu yeni şartlara göre bir antlaşmaya bağlamak istemesi kadar doğal birşey olabilir mi?”⁹³ diyerek yazısını bitirmektedir. Antikomünizm konusunda oldukça duyarlı olan Hüseyin Cahit Yalçın’ın başyazarlığını yaptığı Tanin Gazetesi

ise, ilk günlerde oldukça temkinli bir yaklaşım sergiler. Gazetenin, 27 Haziran 1945 tarihli sayısında, “Rusların Türkiye’den İsteği” başlığıyla verilen haberde,

⁹⁰ Cumhuriyet; 27 Haziran-2 Eylül 1945.

⁹¹ Ulus, 7 Nisan 1945, s.1.

⁹² Ulus, 8 Nisan 1945, s.1, 2.

⁹³ A. g .g . , s.2.

“Moskova, bizimle yeni bir antlaşma imzalamak için Kars ve Ardahan’ın kendilerine iadesini ve Boğazlar rejiminde değişiklik yapılmasını istiyormuş”⁹⁴ denilmektedir. Haberin, Tanin’in kendi düşüncesini değil, başkalarının düşüncesini, bir rivayeti aktarır ve biraz da inanmaz görünür şekilde verilmesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte Yalçın, San Fransisko Konferansı’ndan, Türkiye’ye döndükten hemen sonra, 2 Haziran 1945’te Tanin’de “İstanbul ve Boğazlar, Rus Çarlığı Hariciye (Dışişleri) Nezareti (Bakanlığı)nın Gizli Belgeleri” başlıklı bir yazı dizisi başlatarak yeni dönemin işaretlerini verir. 28 Haziran tarihli Tanin, bu kez, “Ruslar, Nota Vermemişler” başlığını atar. “Rus resmi makamlarının tekzibi” alt başlığıyla devam eden haberde, şu ifadeler yer alır: “Rusların ileri sürdükleri talepler hakkında yabancı radyolardan yansıyan haberler dışında halen hiçbir bilgi ve ayrıntı alınamamıştır.”⁹⁵ 29 Haziran tarihli Tanin ise, İngiliz Daily Telegraph gazetesine başvurarak, Rusların, Boğazlarda üsler, doğu-batı sınırında ise bazı düzeltmeler istediklerini yazar. Tanin, bu haberinde de, Rusların sözkonusu düzenlemelere karşılık, Halep’i Türkiye’ye vermeyi teklif ettiklerini rivayet eder.⁹⁶

Tanin, rivayetlere dayalı tavırla haber verme yaklaşımını, 1 Temmuz tarihli sayısında biraz daha net bir hale getirir. “Türkiye-Sovyetler İlişkileri” başlıklı haberde, İngiliz kaynaklarına dayanarak, bu kez net ifadelerle Türkiye’ye nota verilmediğini belirtir. İlk alıntıyı, Reuter Ajansı’ndan yapan Tanin, konuyla ilgili olarak, hafta başında Ankara’ya ulaşan haberlerin biraz abartılı olduğunun söylendiğini yazar. Observer Gazetesi’nden yapılan konuya ilişkin bir alıntıda ise, “Ortada dolaşan şaiiaların aksine olarak, Sovyet Rusya’nın Türkiye’ye şimdiye kadar hiçbir resmi nota vermemiş olduğu anlaşılıyor.

Sovyetler ile Türkiye arasındaki görüşmeler, dostluk havası içinde ve Montreux Mukavelesi'nin esasları üzerinden cereyan etmektedir” ifadelerine yer verilir. Aynı haberin devamında, Britanova adlı başka bir İngiliz gazetesinin diploması

⁹⁴ Tanin, 27 Haziran 1945, Sayı:4451, s.1.

⁹⁵ Tanin, 28 Haziran 1945, Sayı:4454-656, s.1.

⁹⁶ Tanin, 29 Haziran 1945, Sayı: 4454-657, s.1, 2.

muhabirinin, aynı yöndeki düşünceleri özetlenir.⁹⁷ SSCB'nin Türkiye'den toprak talebi iddialarının yoğunlaşmaya başladığı Temmuz ayı sonlarına doğru Tanin, bu kez, Londra Radyosu'ndan aldığı haberleri okuyucularına duyurur. Bu haberlerde de, diğer gazetelerin aksine, o günlerde yapılmakta olan, Postdam Konferansı'na ⁹⁸ katılan SSCB lideri Stalin'in Ardahan ve Kars hakkında hiçbir talepte bulunmadığı bildirilmektedir.⁹⁹ Postdam Konferansı'ndan sonra dünyanın yeniden nüfuz bölgelerine bölünmesi, ABD'nin dünya paylaşımında yükselen bir güç olarak yer alma isteği, gelişmeleri hızlandırır. Bu amaçla yukarda da açıklandığı üzere, Truman Doktrini ve bunun tamamlayıcısı olarak ilan edilen Marshall Planı, hem dünya ölçeğinde, hem de Türkiye'de çok önemli politik gelişmelere yol açar. Türkiye, Anglo-Sakson tipi çok partili bir demokrasiyi benimser. Tek parti CHP'nin karşısında DP kurulur. Dış politikada, SSCB dostluğunun yerini ABD ile müttefiklik yaklaşımı alır. Dolayısıyla da günlük gazetelerdeki SSCB dostluğunun yerini, merkezinde SSCB ve komünizm düşmanlığının yer aldığı Batı hayranlığına yer veren haberler alır. Bunun sonucu olarak, 1945'in ilk yarısında biraz da temkinli bir şekilde başlatılan SSCB karşıtı kampanya hız kazanır.

Bu kampanya, özellikle Amerika Birleşik Devletleri tarafından yönlendirilir. ABD, bu yönlendirmeyi bizzat kendi yurttaşları aracılığıyla ve Türkiye'de yapar. Örneğin; 17 Nisan 1946 tarihli Vatan gazetesi konuya ilişkin olarak zamanın Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın bir önceki gün yaptığı açıklamalara yer verirken şunları söylemektedir: “Dışişleri Bakanlığı'nda Amerikalı gazetecileri görüşme yapmıştır.”¹⁰⁰

Haberin girişinde kullanılan bu ifade, Türk Devletinin Dışişleri Bakanı ile Amerikalı gazetecileri eşit statüde kabul eden bir yaklaşım sergilemektedir: “Kars,

⁹⁷ Tanin, 1 Temmuz 1945, Sayı:4454-659, s.1, 2.

⁹⁸ İkinci Dünya Savaşı sonrasında üç büyükleri olan ABD, İngiltere ve SSCB'nin katıldığı "Savaş Sonrası Dünya Düzeni" konulu konferans. Konferans, 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında yapılmıştı.

⁹⁹ Tanin, 25 Temmuz 1945, Sayı:4454-685, s.1, 2.

¹⁰⁰ Vatan, 17 Ağustos 1946, Sayı:1733, s.1.

Ardahan meselesi ve Rus askeri tahşidatı" başlıklı haber, Amerikalı gazetecilerin yönlendirici soruları ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın bütün yönlendirmelere karşı verdiği, gerçeği ve sorumlu devlet adamı tutumunu yansıtan şu diyaloglarla devam etmektedir:

Soru: Sovyet Rusya Montrö mukavelesinin tadili için bir konferans istemiş midir ?

Cevap: Başlıca alakalı devletlerden biri sıfatıyla Sovyet Rusya mukaveleyi tadil maksadıyla toplanacak bir konferansta elbette hazır bulunacaktır. Fakat şimdiye kadar Sovyet Rusya ne gibi noktalar tadilini istediğini bildirmemiş ve bu mesele hakkında Türkiye ile Rusya arasında fikir müdavelesi olmamıştır.

Soru: Boğazların milletler arası bir saha haline konması icap ederse Türkiye, Boğazlar üzerindeki hakimiyet hakkını milletler arası bir heyete devredecek midir ?

Cevap: Hayır, hiçbir zaman, Türkiye hakimiyet hakkının en küçük bir zerrinden vazgeçemez ve hiçbir ecnebi kontrolünü kabul edemez.

Soru: Ruslar, Boğazlarda üs isterlerse ne olur?

Cevap: Ortada böyle bir mesele yoktur. Mesele Boğazları bütün milletlerin gemilerine açmaktan ibarettir.

Soru: Rus-Türk münasebetlerindeki gerginlik hakkında birşey söyleyebilir misiniz ?

Cevap: Gazetelerde okuduğumdan başka bildiğim birşey yoktur.

Soru: Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde bir talep var mıdır?

Cevap: Rivayetler duydum. Fakat resmi bir talep olmadı.

Soru: Sovyet radyosunu resmi diye telaki etmiyor musunuz ?

Cevap: Elbette etmiyorum.

Soru: Kars ve Ardahan havalisinde Rus askeri hareketleri olduğuna dair haber ve alamet var mıdır ?

Cevap: Bu gibi meseleler hakkında vakit vakit gazetelerde haberler çıkıyor. Fakat askeri tahşitler hakkında malumatımız yoktur. Zaten bizim için bir Kars ve Ardahan meselesi mevcut değildir.

Soru: Bu mesele ile İran vaziyeti hakkında bir mukayese yapılabilir mi ?

Cevap: Bize bir talep vaki olmadığı için emniyet teşkilatına yapılacak bir şikâyetimiz yoktur. Eğer yeni bir vaziyet hasıl olursa ne yapmak lazım geldiğini işin icabını o zaman düşüneceğiz.

Soru: Rusya'nın Trablus ve Onikiada üzerinde mandaterlik iddiaları hakkında Türkiye bir akdeniz devleti olarak ne düşünür ?

Cevap: Rusya'nın böyle bir iddiası bulunduğu dair resmi malumatımız yoktur.”¹⁰¹

¹⁰¹ Vatan, 17 Nisan 1946, Sayı 1755, s.1,3.

Sovyet karşıtı politikanın dış politikanın temel seçeneklerinden biri yapılması için başlatılan kampanya, Amerikalı gazeteciler tarafından, dönemin Dışişleri Bakanı'na onaylatılmak istenirken, Dışişleri Bakanı Hasan Saka, gerçekçi cevaplarıyla bu yola izin vermez. Ancak, Amerikalılar kararlıdır. Birçok Amerikalı politikacı ve asker, yapılan ikili anlaşmalar uyarınca, incelemelerde bulunur. 7 Ağustos 1946 tarihli Vatan gazetesinde “Tunç Yalman Bildiriyor” Ardahan mahreçli haber, Amerikalı gazetecilerin gezileri ve izlenimlerini şu şekilde aktarıyor:

“Hopa'da Readers Digest mecmuasının muhabiri Mr.Knicker Bocker ile karşılaştım. 15 milyon nüsha basan bu mecmuanın hesabına; Kars, Ardahan bölgesini dolaşmakta olan muhabir seyahatinden çok müspet intibalar edindiğini söyledi. Mr.Knicker Bocker, Erzurum'dan Hopa'ya kadar otomobil ile gelmiş ve her tarafta halkla yakından temasta bulunarak bu bölge sakinlerine pek çok sual sormuştur. Ardahan'da gazeteci ile bir köylü arasında şu konuşma cerayan etmiştir. Gazeteci: ‘Sizin oturduğunuz toprakların üzerinde hak iddia eden yabancılar var. Sen bu işe ne dersin?’ Bu suali istihza ile karşılayan köylü: ‘Öyle şey olur mu? Bu topraklar bizim öz malımız, kimseye bir karış toprak veremeyiz’ demiş ve ‘zaten onlar da bilir ya’ diye ilave etmiştir. Amerikalı yazar Kars ve civarının iktisadi durumu üzerinde de tetkikatta bulunmaktadır. Hükümet, yazara, memleket dahilinde istediği gibi dolaşabileceğini, hatta askeri mıntikalara dahi girebileceğini bildirmiştir.

Aynı seyahati Hopa-Erzurum istikametine yapmaktayım. Artvin'den yollardaki hanlardan Ardahan'da halkla yaptığım temaslar neticesinde Amerikalı'nın bu hulyayı çok iyi anlamış olduğuna kanaat getirdim.”¹⁰²

Amerikalıların, Türkiye'ye gelişlerine ilişkin haberlerde, askeri, ekonomik ve gazeteciliğe ait gerekçeler öne çıkarılırken, doğrudan antikomünist faaliyetleri organize etmek için bir heyetin geldiği haberi, 5 Eylül 1948 tarihli Vatan gazetesinde yer almaktadır. Gazetenin muhabir ismi ve mahreç belirtmeden birinci sayfadan gördüğü haberde şu ifadeler yer almaktadır:

“Haber aldığımızı göre bu ayın onbeşinde memleketimize Amerikan Kongresi mensuplarından oluşan bir heyet gelecektir. Bu

¹⁰² Vatan, 7 Ağustos 1946, Sayı:1867, s.1,3.

konudaki malumat gerek Türk ve gerekse Amerikan makamları tarafından çok gizli tutulmaktadır.

Sızan haberlere göre bu heyet mensupları Amerika’daki komünist hareketlerini araştıran kongre komitesi üyeleridir ve ünlü Güney Dakota milletvekili Karl E.Mundt’un veya Nikson’nun başkanlığı altında seyahat edeceklerdir. Gene söylendiğine göre bu heyet, Türkiye ve Avrupa’daki komünist faaliyetini ve tahrikatını yakından tetkik ve tahkik edecek ve tehlikenin mahiyeti hakkında kongreye ve Amerikan milletine bir rapor verecektir.

Hatırlardadır ki geçenlerde Washington’da dünyadaki komünist faaliyeti hakkında bir rapor yayınlanmıştı. Söylendiğine göre bu heyetin hazırlayacağı yeni rapor bunu tamamlayıcı mahiyette olacaktır.”¹⁰³

Heyetin, Türkiye’deki incelemelerine ait haberler ve Kongre’ye rapor sunup sunmadığı ise ilerleyen günlerde hiçbir gazetede yer almaz. ABD, Türkiye üzerinden Soğuk Savaş’taki rakibi Sovyetler Birliği’ne gözdağı vermeyi, propaganda yoluyla kamuoyu oluşturmak suretiyle sürdürürken, pratik adımlar da atmaktaydı. ABD’nin Sovyetler Birliği’ne gözdağı verdiği ilk önemli olay, Missouri Zırhlısı’nın İstanbul’a gelişi idi. ABD hükümeti 1946 Nisan’ında eski büyükelçi Münir Ertegün’ün cenazesini Missouri Zırhlısı ile Türkiye’ye yollayarak Sovyetler Birliği’ne karşı bir kuvvet gösterisine girişti.”¹⁰⁴

Ertegün’ün cenazesi bahanesi ile Missouri’nin Türkiye’ye gelişinin, Amerika’nın Sovyetlere bir meydan okuması olduğu görüşünü, Türk Dışişleri’nin deneyimli ve Amerika’ya yakınlığı ile bilinen diplomatlarından, Feridun Cemal Erkin de paylaşmakta ve bu ziyareti şöyle değerlendirmektedir:

“Türkiye’nin Washington Büyükelçisi, rahmetli Münir Ertegün’ün cenazesini memleketine nakletmek vesilesiyle, Akdeniz’e ve İstanbul sularına gönderilen kudretli Missouri Uçak Gemisi, Amerika’nın Avrupa işlerinde ve Akdeniz’de olumlu rol almak azmini açıkça belirten ilk işaret sayılıyordu.

¹⁰³ Vatan, 5 Eylül 1948, Sayı:2617, s.1.

¹⁰⁴ GÖNLÜBOL-H.ÜLMAN, Birinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1919-1973) c.I, 3.

Bu cümleden olarak, 1947 yılı Şubat ayında, Başkan Truman, Boğazlar hakkındaki eserimizde anlatıldığı veçhile, komünizm ve Sovyet baskılarını bertaraf etmek çabalarında, Türkiye ve Yunanistan'a yardımda bulunmak azmi ile, kendi ismini taşıyan doktrini ilan etmişti.”¹⁰⁵

Türkiye'nin Soğuk Savaş öncesindeki Mustafa Kemal Atatürk tarafından belirlenen temel politikası, “Yurtta Barış, Dünyada Barış”tı. Bu politikanın en önemli araçları ise içte halkçı ve devletçi bir ekonomi politikası, kulluk bilincinin yerine yurttaşlık bilincinin geçtiği uygarlık anlayışıydı. Buna paralel olarak da sınıf farklarını görmezden gelen başka bir deyişle öne çıkarmayan ve “İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz” şeklinde ifade edilen sınıflararası işbirliği politikasıydı.

Türkiye'nin dış politikadaki temel stratejisi ise, dünya barışına en yüksek katkıyı sağlamaktı. Bu stratejinin de iki temel dayanağı tespit edilmişti. Birincisi, Kurtuluş Savaşı şartlarında doğan, yıllar geçtikçe gelişen ve kuvvetlenen SSCB dostluğu idi. Öyle ki, Soğuk Savaş öncesi dönemin günlük basınında, uluslararası sorunlarda mutlaka SSCB görüşü ayrıntılı bir şekilde aktarılır, yorumlanır ve Türk görüşü ile karşılaştırılarak aralarındaki yakınlık vurgulanırdı. İkincisi ise, komşularıyla, bölge ülkeleriyle yakın işbirliğine dayanan bölge merkezli dış politika anlayışıydı.

Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla birlikte başta, “Yurtta Barış, Dünyada Barış” politikası terkedildi. Dolayısıyla, bu temel yaklaşımın iki önemli unsuru olan, SSCB dostluğu ve bölge merkezli dış politika anlayışı da bir kenara itildi. Buna paralel olarak da Türk basınında, SSCB dostluğunun yerini, SSCB düşmanlığı ve antikomünizm içerikli, birçoğu masa başında üretilmiş haberler aldı.

Komşulara ve bölge ülkelerine yönelik, iyi komşuluk ve dostluk haberlerinin yerini ise, ABD ve Batı dünyasının çıkarları için onlara tepeden bakan, zaman zaman tehditkâr tavırlar içeren politikaların seslendirildiği haberler aldı. Basında yaşanmaya başlayan bu gelişmeler, Türkiye açısından son derece önemli bir dönüşümdü.

¹⁰⁵ Feridun Cemal ERKİN, Dışişlerinde 34 Yıl Anılar – Yorumlar I.Cilt, 236.

Sözkonusu dönüşüm, ülkenin kendi iç dinamiklerinden çok dünyadaki yeni saflaşmanın ürünü olarak ortaya çıktı. Yeniden biçimlendirilmesi kararlaştırılan dünyada, bu biçimlendirmede rol alan güçlerin bir kutbu olan ABD ve Batı, Türk basını ve kamuoyunu da biçimlendirmeye başlayacaktı.

4. GÜNLÜK ULUSAL BASINDA YER ALAN ANTİKOMÜNİST SÖYLEM

Kitle iletişim araçları, halka mesajlar ve simgeler ileten bir sistem oluşturur. Biz de bu tez çalışmasında, dönemin günlük Türk basınında kullanılan simgeleri ve motifleri, gruplandırarak ele alacağız. Yaptığımız çalışmada, dönemin en çarpıcı simgeleri ve motifleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

4.1 Kanatlı Casuslar Motifi

Türk basınında 1945-55 tarihleri arasında yer alan “kanatlı casuslar” uçak ve benzeri teknolojik aygıtlar değil, uçan canlılardır. İncelediğimiz dönemde saptayabildiğimiz bu tür haberlerin sayısı dokuz ve bu haberlere yer veren gazeteler –Çiftçi, İkdam-Gece Postası, Milliyet, Son Posta, Vatan, Vakıf, Yeni Konya- de yedi adettir. Haberlerde, kuşlara atfedilen meziyetler ve şüphelilik dikkat çekmektedir: “Çeşme’de vurulan kuş, Çeşme’de 1287 Moskova bileziği taşıyan bir kuş vuruldu” başlığıyla, konuyla ilgili ilk haberlerden birini veren Vatan Gazetesi’nde haber şöyle devam etmektedir:

“Bugün Çeşmeden bildirildiğine göre, Çeşmeli avcılardan müteşekkil bir grup cenubdan şimal istikametine gitmekte olan ve şimdiye kadar hiç rastlamadıkları bir kuşa rastlamışlar ve derhal ateş etmişlerdir. Hafif yaralı olarak kuş dört kilometre mesafede bulunan Çeşme plajı civarına düşmüş ve oradan geçen bir yolcu tarafından

tetkik edildiğinde, bileziğinde Moskova 1287 yazılı bir etiket bulunduğunu görmüştür. Hadise derhal jandarma karakoluna bildirilerek yaralı kuş evvela oraya teslim edilmiş, gece de İzmir'e gönderilmiştir. Baytarların söylediklerine göre, bu cins kuşlar bilhassa Rusyada bulunmakta olup uzun mesafelerde muhabere işlerine yaramaktadır.”¹⁰⁶

Benzer bir haber, 1952 yılında bu kez, Konya'dan verilmektedir. Haberde, ilk bakışta yorum yapılmamakta ama “Moskova, Emniyet Müdürlüğü” gibi sözcükler ustalıkla kullanılmaktadır: “Moskova'dan uçurulan ördek” başlıklı haberde şu satırlar yer almaktadır: “Birkaç gün önce, Sedirlerden bir avcı tarafından vurulan bir ördeğin ayağında Moskova markalı bir etiket bulunmuş ve Emniyet Müdürlüğüne teslim edilmiştir. Etiket üzerindeki numaralar açık bir şekilde okunmaktadır.”¹⁰⁷

Aynı haber, bir gün sonra İstanbul gazetelerinden İkdam-Gece Postası gazetesinde de “Rus ördeği!” başlığıyla yer almakta ve “Rus ördeği tetkik edilmektedir”¹⁰⁸ tümcesiyle sona ermektedir.

Konuya ilişkin başka bir haber ise, Paris mahreçli verilmekte ve dönemin Fransız Komünist Partisi (FKP) önderlerinden Jacques Duclos'la ilişkilendirilmektedir. “İki güvercinin kullanılma sebebi araştırılacak” başlıklı haberde, iki adet ölü güvercin hakkında yapılacak otopsiden söz edilmektedir:

“Cumartesi günü Fransız polislerinin komünist nümayişçilerine karşı yaptıkları aramalar esnasında Fransız komünist lideri Jacques Duclos'un otomobilinde iki güvercin bulunmuştu. Fransız makamları bu iki ölü güvercin üzerinde otopsi yapılmasına karar vermiştir.

Fransız polisleri, bu iki kuş üzerinde yapılacak tetkikat neticesinde bunların adı güvercin mi, yoksa muhabere güvercini mi olduğunun meydana çıkacağını söylemiştir.”¹⁰⁹

Konuyla ilgili en tipik haber, Çiftçi gazetesinde çıkan haberdir. Adeta, simgesel mesaj vermenin teorik boyutunu ortaya koyan “İskenderun'da kanatlı casuslar yakalandı” başlıklı haberde şöyle denilmektedir:

¹⁰⁶ Vatan, 1 Ağustos 1948, Sayı:2582, s.1.

¹⁰⁷ Yeni Konya, 23 Mart 1952, Sayı:1002, s.1.

¹⁰⁸ İkdam-Gece Postası, 24 Mart 1952, Sayı:4552, s.2.

¹⁰⁹ Vatan, 2 Haziran 1952, Sayı: 3970, s.1, 5.

“Emniyet teşkilatı, burada meydana çıkan çok esrarengiz ve ustaca tertiplenmiş bir casusluk hadisesinin tahkikine başlamıştır. Hadisenin mahiyeti şudur: Dün, Muratpaşa köyünde avlanan birkaç avcı, bir atmaca yakalamışlar ve atmacanın ayaklarında iki küçük levha bağlı olduğunu görmüşlerdir. Levhalardan birinin üzerinde Finland, Helsinki ve Mouszool kelimeleri yazılı idi. Levhalar, emniyetçe tetkik edilirken, buna mümasil ikinci bir hadise daha olmuştur.

Fener mahallesinde oturan Osman adında bir berber, bugün ava çıktığı bir sırada, cins bir ördek vurmuş ve bu ördeğin ayağında Moskova 22056 kaydı bulunan bir levha görerek, hadiseden emniyet teşkilatını haberdar etmiştir. Her üç levhanın aynı renkte, aynı evsafa olduğu nazarı dikkati celbetmiş ve levhalar üzerindeki bazı yazılar işaretlerin okunmasına başlanmıştır.”¹¹⁰

Milliyet Gazetesi'nin “Moskovadan gelen güvercinler” başlıklı birinci sayfa haberinde ise olay, daha ciddi boyutta değerlendirilmekte, ateş edilerek düşürülen iki adet güvercinin vilayete götürülerek, ilgililere teslim edildiğinin belirtilmesiyle son bulmaktadır.¹¹¹

Milliyet, bu tür haberlerinin birini de, 21 Şubat 1955 tarihinde yine birinci sayfadan vermektedir. Bu kez yer, Samsun'dur ve yakalanan bir martıdır. Dört satırlık haber şu şekildedir: “Samsun limanında sağ bacağına Moskova ve bazı Rusça rakamlar yazılı bulunan bir marti kuşu yakalanmıştır.”¹¹²

“Kanatlı casuslar” türü haberlerin en ilginçlerinden biri ise, Son Posta Gazetesi'nde yayınlanan haberdur. Bu habere, bir de yorum ilave edilmekte ve İnegöllülerin ağzından şu söz aktarılmaktadır: “Moskova'dan gelen bir ördek dahi olsa Türk semalarını aşamaz.” Haberin ayrıntısı şöyledir:

“Ayağında Rus alfabesile yazılmış (Moskova 75406) ibaresi yazılı bir gümüş bilezik taşıyan bir ördek vurulmuştur. Ördeği vuran, İnegöl'ün Orhaniye mahallesinden Şakir oğlu Süleyman Polat'tır.

¹¹⁰ Çiftçi, 4 Şubat 1953, sayı:76 s.1,4.

¹¹¹ Milliyet, 5 Ağustos 1954, No:1525, s.1,3.

¹¹² Milliyet, 21 Şubat 1955, No:1712, s.1.

Ördeğin kesik bacağında duran bu bileziği gördüm. Beyaz ve parlak bir maden üzerine Rus alfabesile büyük harflerle (Moskova) yazısı yazılmış, Altında 75406 rakamı var. Ayrıca kenarda daha küçük hâflerle Rusça bir ibare var ki, bir bilenini bulup okutamadım.

Ördek Şıbalı çayırında vurulmuştur. Avcı, diğer avcı arkadaşları tarafından tebrik edilmiştir. Hemen bütün İnegöl kazasında bu yüzüğü her kes görmek istemiştir. Bu münasebetle İnegöllüler, ‘Moskovadan gelen bir ördek dahi olsa, Türk semasını aşamıyacağını’ ifade etmektedirler.

Bundan 15 yıl kadar önce yine Moskova işaretli ve numaralı bir ördek Abolyont gölü civarında avcılar tarafından vurulmuştu. O zaman yapılan incelemeler neticesinde bu ördeklerin ilmi araştırmalar yapan bir kurum tarafından nerelere kadar uçtuklarını tespit etmek için ayaklarına bu bileziklerin takıldığı anlaşılmıştı.”¹¹³

Konuyla ilgili haberlerden biri de 2 Mayıs 1951’de Vakit Gazetesi’nde çıkan haberdır. Haberin tarihinin 2 Mayıs olması, bir gün öncesinin 1 Mayıs İşçi Bayramı’na denk gelmesidir. Böylelikle bu bayramın komünistlerin bayramı olduğu zihinlere yerleştirilmek istenmekte ve yakın tarihlerde komünistlerle ilgili haberlerin sayısında artış görülmektedir. “Ayağında Moskova’da Takılmış Bir Halka Bulunan Kuş” başlığıyla verilen haberde baygın halde bulunan bir kuştan yola çıkılarak, kuşun komünizm propagandası amacıyla Moskova’dan gönderildiği anlatılmaya çalışılmaktadır. Gazetenin haberine göre “Menemen de Maltepe okulu talebelerinden Orhan Güven, bu sabah mektep bahçesinde oynarken bir çalı dibinde baygın vaziyette duran kırmızı gagalı kurşuni kanatlı ve beyaz gövdeli bir kuş bulmuş, kucağına alarak okşarken ayağında asılı bir madeni halka üzerinde ‘Moskova 12913 E’ yazıları bulunduğunu görmüştür. Kuş zabıtaya verilmiştir.”¹¹⁴ Kuşun gagasının kırmızı olması, ayağında Moskova ibaresinin bulunması ise komünizm propagandası yapıldığının en büyük kanıtı olarak kamuoyuna sunulmaktadır.

Görüldüğü gibi “Kanatlı Casuslar Motifi”, günlük Türk basınının en çok kullandığı antikomünist propaganda motiflerindedir. Geleneksel olarak, kuşların

¹¹³ Son Posta, 17 Aralık 1947, No.5637+601, s.1,5.

¹¹⁴ Vakit, 2 Mayıs 1951, Sayı:12062-1310, s.2

haberleşmede ve askeri amaçlarla binlerce yıldır kullanılıyor oluşu dikkate alınmıştır. Bilinçaltında, bu kültürlerin izlerini taşıdığı düşünülen Türk halkı için, bu motifin

inandırıcı olacağı beklentisiyle değerlendirilmiştir. İnanırcılığı arttırmak ve bu yöntemin komünistlere has bir yöntem olduğunu vurgulamak için Fransa'dan da bir örnek haberlerin içine yerleştirilmiştir. Bu haberlerin birincisinde ise, avcılar tarafından vurulduğu belirtilen kuşun “şimdiye kadar hiç rastlanılmayan bir kuş” olduğu söylenerek halkın şüphesi ve komünizmin her an sürprizler yaparak kötülüklerini! sergileme taktiği açığa çıkarılmıştır.

Öte yandan, haberlerde adları geçen ve ördek, güvercin, atmaca ve martı gibi kuşlardır. Sözkonusu kuşların çok uzak mesafelerden Anadolu'nun içerilerine uçup uçamayacaklarının muhakemesi ise, yaratılan kamuoyunun ruh hali içerisinde hiç yapılmamış olsa gerek.

4.2. Ajan Motifi

Ajan motifi kullanılırken, bu motifle birlikte, gayri-müslim, genç kız ve kadın, Sovyet ve Bulgar diplomatik temsilcilikleri ve temsilcilerinin komünist faaliyetindeki rolü gibi motifler de kullanılmıştır. Bu haberler aracılığıyla toplumda komünizm korkusu yerleştirilmeye, neredeyse her yerde komünist faaliyeti ve ajanlar aramaya yönlendirilmektedir.

ABD'deki Mc Carthycilikle¹¹⁵ büyük bir benzerlik taşıyan söz konusu dönemdeki bu kamuoyu oluşturma çabası Türkiye'de oldukça ileri boyutlara vardırılmaktadır. Öyle ki Şevket Mocan* isimli Demokrat Parti Tekirdağ milletvekili tarafından

¹¹⁵ ABD'li Senatör Mc Carthy'nin adıyla anılan, her taşın ve her olayın altında komünist parmağı arayan kampanya.

* 20 Mayıs 1895'te İstanbul'da doğdu. TBMM'deki kayıtlarda, Şevket Mocan olarak geçen adı, nüfus kayıtlarında İsmail Şevket Adem Mocan'dır. Babası, Hüseyin Remzi Paşa, Kuvayı Milliye karşıtı “Kızıl Hançer” Derneği Başkanlığı, Ayrıca Damat Ferit hükümetlerinde 5 Nisan-30 Temmuz 1920 tarihleri arasında Ticaret ve Ziraat Vekilliği yapmıştır. 150'likler arasında yer almıştır. Ş. Mocan, Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde savaştı. Filistin'deki savaşlarda bir gözünü kaybetti. Mütarekeden sonra İstanbul'a dönerek Istanca'da sahibi olduğu Çilingöz Orman Çiftliği'ni 22 yıl işletti. Daha sonra satın aldığı Büyükçekmece'deki Eskiçe çiftliğini işlettiği sırada, Tekirdağ'dan milletvekili seçildi. Özellikle; Türkiye'ye gelen mülteciler, komünizmin gelişimi, Nâzım Hikmet, komünistlere verilen cezalar, Komünizmle Mücadele Kanunu konuları, TBMM'deki asıl mesaisini oluşturdu

TBMM'deki 108 milletvekilinin de ajan olabileceği ima edilebilmektedir. “Meclis'te Komünistler mi varmış? Şevket Mocan, Ankara Ajansına böyle bir ihbarda bulundu” başlıklı Kudret gazetesinin haberine göre, Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerini

değiştiren tasarının Meclis gündemine alınması dolayısıyla, bilhassa komünistlere tatbik edilecek cezalar hakkında teklifi bulunan Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan Ankara Ajansının bir muhabirine aşağıdaki izahatı vermiştir:

“Arkadaşlarımla komünistler hakkında yapmış olduğum teklifler, Adalet Komisyonunda büyük bir anlayışla karşılaşmış ve tasarıya ilave edilmek suretiyle mükemmel bir kanun projesi meydana getirilmiştir. Ancak bu tasarının gene bazı sabotajlara maruz kalacağından korkmaktayım. Af kanunu çıkarken komünistlerin lehinde konuşarak onların da bu aftan faydalanmasını sağlayanlar bu tasarının geri bırakılması ve Meclis tatilinden sonra görüşülmesine gizli gizli çalışmaktadırlar. Bunların kimler olduğunu biliyorum. Kendileri de benden çekindikleri için benim tekliflerimin altına imzalarını atmışlardır. Bu tasarı istiklalimizin teminatı olduğu için bütün kanunlardan hatta Halkevleri kanunundan da mühimdir. Bu yüzden geri bırakılması için sarfedilen gizli gayretlere mukabil biz de ivedilikle görüşülmesini ve açık oya konulmasını teklif edeceğiz.

Vaktinde tedbir alınmazsa komünistlerin galebe çalacakları gün gittikçe yaklaşmaktadır. Bir kaymakama tabanca çekilmesi, bir polisin vurulması, İskenderun'daki hadise, yargıcın bıçaklanması, teker teker gizli bir teşkilatın sondajlarından başka bir şey değildir. Halen Anadolu'ya beş altı Bulgar ihtilalcisi sokulmuştur. Polis de bunların peşindedir.

Ben teklifimi kaç arkadaşımın imzalamamış olduğunu kesin olarak bilmiyordum. Bunların adedinin 108 olduğunu Moskova Radyosundan öğrendim. Tahkik ettim. Tam rakamını vermişler. Eğer tasarının reddi istenirse maskeleri indirip tarafsızlık sıfatı altında solcuları koruyanlara (Açık Hareket edin, madem bu tasarıyı reddediyorsunuz, öyleyse bir komünist partisinin kurulmasına izin vererek daha mert hareket edin!) diyeceğim.”¹¹⁶

Mocan, komünizmin her yere sızmış ve herkesin komünist olduğundan hareketle, kızını ve damadını bile komünist oldukları iddiasıyla savcılığa şikâyet etmişti. Komünizm paranoyasının topluma yayılmasında önemli görevler üstlendiği anlaşılan

¹¹⁶ Kudret , 8 Ağustos 1951, Sayı:1283, s.1,4

Mocan, aynen Mc Carthy gibi davranmakta ve kendisini hem kanun yapıcı, hem uygulayıcı yerine koymaktaydı. Daha da önemlisi Mocan, yukardaki tavrıyla bütün kanunların ve kurumların üzerinde bir misyonla hareket ettiğini açıkça ifade

edebilmektedir. TBMM'nin meşruiyetine gölge düşüren açıklama bizzat milletvekili tarafından yapılmıştır. Mocan'ın komünizm paranoyası o hale gelmişti ki bir süre sonra gazeteler, Mocan'ın bu haliyle dalga geçen fıkralar yayınlamaya başlamışlardı:

“Ankarada mühim bir baskın! Şevket Mocan, Dağ mahallesinde bir evde komünist bayrağı keşfetti!” başlıklı haber, yaratılmaya çalışılan kamuoyunun, bütün ciddi ve asık suratlı görünümüne rağmen, basın tarafından bile alaya alınmasını engelleyememektedir. Haber, gazetedeki imla yanlışları aynen korunarak, aşağıdaki gibi devam etmektedir:

“Komünizmin ve komünistlerin barışmaz düşmanı Tekirdağı milletvekili sayın Şevket Mocan Dağ mahallesi sokaklarında bir gezinti yapmaya çıkmıştır. O ne? Evlerden birinin penceresinden bir dıvarda görünen bir kıvılcık bayrak. Kafası allak bullak olmuş, gözleri bulanmıştır. Dikkatle bakar: Evet, dıvarda bir kıvılcık komünist bayrağı sarkmaktadır. ‘Vay kafirler, vay vatan hainleri,! der, yıldırım süratle aşağı iner, Bend deresi köprüsü civarında bir yerden Emniyet müdürlüğüne telefon ederek:

‘Çabuk bana bir komiserle bir polis gönderiniz! Bir evde bir komünist bayrağı keşfettim. Emniyet memurlarını köprü başında bekliyorum.’

Birkaç dakika sonra bir komiserle bir polis soluk soluğa gelirler. Sayın milletvekili emniyet memurlarına çıkışır:

‘Yahu, uyuyorsunuz. Komünist bayrakları evlere kadar girmiş de haberiniz yok!’

Emniyet memurları adeta titremeğe başlar. Şevket Mocan bu. Neler yapmaz? Hep birlikte bayırı tırmanarak eve gelirler ve penceresine dayanarak üçü birden bakarlar. Evet. Şüphe yok. Kıvılcık bir komünist bayrağı dıvarda sarkmaktadır. Kapıyı çalarlar. Orta yaşlı başında bir yemeni, sırtında entari bir hatuncağız, kapıyı açar, korkulu bir sesle ne istediklerini sorar.

Komiser (sert) ‘Ver bakalım şu dıvarda asılı komünist bayrağını!’

Kadın (afallayarak) ‘Ne komünist bayrağı? Komünist de ne?’

‘Haydi, haydi nağme yapma. Gözümüzle gördük. Getir şu bayrağı, vakit geçirme.’

Kadın ağır yeminlerle böyle bir şey bulunmadığını söyler. ‘Ama’ der; ‘madem ki ısrar ediyorsunuz, içeri giriniz kendi elinizle indirip alınız.’

Üçü de içeriye dalarlar. Bayrak dedikleri nesnenin yanına gelince, ne görseler beğenirsiniz?

Birkaç dizi kıvılcık biber!..

Olayı duyan Dağ mahallesi kadınları da şöyle bir türkü düzerler:

‘Hey biberi bayrak sanan,
Tekirdağlı Şevket Mocan,
Bize kızıl diyen dili
Kızıl biber dağlar inan.’¹¹⁷

Mocan, antikomünist faaliyetinde sınırı aşp, inandırıcılığını yitirmeye başlayınca, Demokrat Parti’de daha fazla kalamaz. Yukarda değinilen, kendine biçtiği misyonun verdiği rahatsızlık sonucu, başka gerekçeler gösterilerek bir süre sonra DP’den ihraç edilir.

Ajan faaliyetinin önemli bir amacı ise, Türkiye’yi Rus ve dolayısıyla komünizm tehdidine karşı korumayı amaç edinen, Türk-Amerikan işbirliğinin sabote edilmesine yönelik olarak yapıldığı iddiasıdır. Çünkü o günlerin anlayışına göre komünizm, Rus yayılcılığının aracıdır. Komünist ajanlar da Rus yayılcılığına hizmet eden kişiler. Amerika ise demokrasi ile yönetilen ülkelerin en büyük dostudur. Dolayısıyla da demokrasiyi benimseyen Türkiye’nin de dostudur. O nedenle Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik her karşı çıkış, Rus emellerine hizmet etmektedir.

Bu konudaki ilk haber ise “İskenderunda tehlikeli iki casus yakalandı. Komünistlerin gizli faaliyetleri” başlığı ve Türk-Amerikan askeri muhaberatını dinlerken yakalanan casusların, memleket içinde çalışan büyük bir şebekeye dahil bulunması ihtimali var” altbaşlığıyla, Hergün gazetesinde görülmektedir. Habere göre;

“İskenderun Savcılığı yaman bir casus şebekesinin elemanlarından iki kişiyi tevkif etmiş bulunmaktadır.

¹¹⁷ Vakıf, 9 Aralık 1951, sayı:12278-1526, s.1,2.

Bilindiği üzere Amerikan yardım malzemesinin kısmı küllisi İskenderun limanına boşaltılmaktadır. İki memleketin askeri makamları burada daimi bir faaliyet halinde bulunmaktadır. Türk tümen komutanlığı ile Amerikan askeri heyeti komutanlığı arasında dahili bir telefon tesisatı kurulmuştur.

Yapılan sıkı bir kontrolle alınan tertibat sonunda Çay mahallesinde Ulucami caddesinde 84 sayılı evde oturan 23 yaşında Core Kazi ile Kardeşi İlyas Kazi suç üstünde yakalanmışlardır.

Bu iki kardeş evlerinin önünden geçen telefon hattına attıkları bir çengelle bütün muhavereyi dinlemekte imişler. Evde yapılan aramada 7 metre uzunluğunda telefon teli, alıcı ve verici aletler radyo bulunmuştur.

Bunların Rusya namına çalıştıkları kuvvetle muhtemel görülmektedir. Talimatı da komin formdan aldıkları anlaşılmaktadır. Her iki kardeş de komünisttir.

Savcılık casusları derhal tevkif ederek tahkikata başlamıştır. Elebaşlarının ve şebeke efradının tespitine çalışılmaktadır.”¹¹⁸

Hergün’ün haberinde de antikomünist habercilik faaliyetinde sıkça görüldüğü gibi, diğer antikomünist haber motifleri birlikte kullanılmaya devam edilmektedir.

Ancak bu haberde bir çelişki hemen dikkati çekmektedir. Adı geçen kişiler hakkında casusluk suçlamasının önce “kuvvetle muhtemel” denerek kesin yargıya dönüştürülmesine gerek görülmemesi, hemen ardından gelen paragrafta ise “casuslar” denilerek mahkemeye bile çıkarılmayan kişiler hakkında kamuoyu önünde hüküm verme çabasıdır. Bu çelişki durum, bu dönemin haberlerinin önemli bir özelliğidir. Bir yandan ajanların, casusların, Türkiye ile ilgili bilgi elde edebilmek için akla hayale gelmeyecek yolları denedikleri iddia ediliyordu. Bunları yapanlar da olay yargıya gitmeden ve haklarında verilmiş mahkeme kararı olmaksızın vatan hainliği ile itham ediliyordu. Öte yandan, ABD’ye Türk Ordusu’nun haberleşmesini istediği gibi dinleme olanağı veren ikili anlaşmalar, TBMM kararları ile yasalaştırılıyor, buna dayanılarak yapılan uygulamalar, büyük bir kabul görüyordu.

Ajan motifinin kullanıldığı haberlerin önemli örneklerinden birini ise “Kamçılı

¹¹⁸ Hergün, 26 Mart 1949, Sayı:498, s.1,3.

kız” haberleri oluşturmaktadır. İlk olarak, Hergün gazetesinde görülen “Kamçılı kız” haberi, kamuoyunda infial uyandıracak tarzda, şu şekilde ilan edilmektedir:

“Türkiye’ye sızan kızıl casuslar. Bunların arasında Bulgar dahiliye nazırının hususi kâtibi kamçılı kız namile maruf kız da var.

Bulgaristan’dan tehcir edilen Türklerle birlikte yurdumuza sokulan kızıl casuslar hakkındaki tahkikat devam etmektedir. Türkiye’ye giren ve bilhassa İstanbul Üniversitesi’ne kaydedilen Kızıl ajanlar üzerinde ehemmiyetle durulmaktadır.

Bundan 3 ay kadar önce Tıp Fakültesinde 4 üncü sınıfa yazılan ve Bulgaristandaki Türk kızları arasında Kamçılı kız namıyla maruf olan Bulgar Dahiliye Nazırının kızı hususisi tespit edilen kızıl ajanlar meyanındadır.

Türk ırkından olmasına rağmen sistemli bir Bulgar kızıl propagandası altında yetiştirilen mülteci Kamçılı kız bilhassa Sofyada ikamet eden ve zaman zaman Bulgar Emniyet Genel Müdürlüğüne çağrılan Türk kadın ve kızlarını kamçı ile döğdüğünden dolayı bu namı almış bulunmaktadır. Kamçılı kız Bulgar Dahiliye nazırının emriyle Türkiyeye sızdırılmış kendisi gibi mülteci kisvesi altına giren diğer ajanlara şef tayin edilmiştir. Bu suretle Türkiye dahilinde gençlerden müteşekkil bir kızıl şebeke kurmağa vazifelendirilen Kamçılı kız ve arkadaşları hakkında takibata geçilmiştir.”¹¹⁹

Aynı haber, Zaman gazetesinde, Ankara’daki Sovyet Elçiliği’nin bahçesine Diyarbakır Havaalanı’nın plan ve krokilerinin atıldığı bir casusluk haberine eklenerek ve “kamçılı kız” hakkında daha ayrıntılı bilgilerle verilmektedir. Verilen ayrıntılı bilgiler, kamuoyunun ajanları daha iyi tanımalarını sağlamaya yöneliktir. Hem de halkı, sosyalist ülkelerin diplomatik temsilcileri ve temsilcilikleri hakkında uyanık olmaya davet etmektedir.

Bu haberde de, genellikle olduğu gibi diğer antikomünist motiflerden, yabancı diplomatik temsilcilikleri ajan olarak görme, göçmenleri potansiyel komünist suçlu ilan etme, öğrenci ve aydınları suçlamak, Türk ırkına ihanet eden genç, güzel kadınların ajanlığa yatkın oldukları düşüncesini kamuoyuna yayma gibi bir gayret görülmektedir.

¹¹⁹ Hergün, 20 Ağustos 1951, Sayı:1365, s.1.

“Kızıl Ajanlar Çalışıyor” manşetiyle duyurulan haber, “Ankaradaki Sovyet Sefaretinin bahçesinde Diyarbakır askeri havaalanının plan ve krokileri bulundu. Şehrimizdeki tıbbiyeli bir genç kız da faaliyetlerde bulunurken yakalandı ve askeri garnizon mahkemesine verildi” altbaşlığıyla devam etmektedir. Ankara’daki olaya

kısaca değindikten sonra asıl meramı olan “kamçılı kız” olayına gelmektedir: “Diğer taraftan, Bulgaristan’dan tehcir edilen Türklerle beraber, yurdumuza sokulmak üzere hazırlanan ve göçmen kisvesi altında, göçmenlerle birlikte memleketimize gönderilen casuslar üzerinde alakalı makamların tahkikatı gittikçe ehemmiyet kazanmaktadır.” şeklinde bir giriş yapılarak haberin ayrıntılarına geçilmektedir:

“Komünistlerin, çok fazla ehemmiyet verdikleri, iç ve dış işlerimiz üzerindeki meseleler hakkında bilgi sahibi olmak arzuları, türlü teşebbüslere kendilerini sevk etmektedir.

Bundan sekiz ay önce, göçmen olarak memleketimize gelen ve tıp fakültesine talebe olarak kaydedilenler arasında dişi bir kızıl ajanın da mevcudiyeti tespit edilmiştir.

Kendi memleketlerindeki casusluk mekteplerinde, her türlü casusluk mekteplerinde, her türlü casusluk hilelerini, vazifeleneceğini memleketlerin örf ve adetlerini öğrenen ve o memleketlerin lisanlarını ana lisanı gibi bilen, sosyete icaplarını en yüksek dereceye kadar tatbik eden, bu arada nişan talimleri yapan, uçak otomobil deniz vasıtaları kullanan bu casuslardan biri olan tıbbiyeli kız;”

şeklinde Amerikan filmlerinde çizilen casus tipine uygun resmedilen kişinin, sonraki satırlarda fiziki özellikleri, her sözcük bir öncekinin kuvvetlendiricisi olarak sıralanarak şu şekilde ifade edilmektedir:

“Caus sarışın, şahane güzel ve Türk ırkının bütün hususiyetlerini vücudunda toplayan kızıl bir ajan olarak tanınmıştır.

Bulgaristan’daki adı (Kamçılı kız) olan bu ajan, oradan Türklere karşı zulmiyle tanınmış ve himayesiz bırakılan nice genç Türk kızlarını hata ve sevabına bakmadan kamçılamaştır.

Bulgar Dahiliye Nazırının hususi katibesi olan “Kamçılı kız” Türkiyeye kendisiyle beraber sevk edilen göçmen kisvesi altındaki kızıl ajanlara şef tayin edilmiş ve Türkiyede göçmenlerden mürekkep bir kızıl şebekeyi teşkil etmekte vazifelendirilmiştir.

Milli Emniyet teşkilatının kuvvetli elemanları, bu sinsî faaliyeti hissetmekte gecikmemiş ve Kamçılı kız bir zaman sonra yakalanarak Ankaraya sevk edilmiştir.

Bu dişi ajan, tıbbiyemizde milli hisleri kuvvetli genç Türk kızlarımızın yardımıyla Milli Emniyete teslim edilmiştir. Ankara sevk edilen kızıl şeytanın duruşması devam etmektedir. Duruşmanın safahati gizli tutulmaktadır.”¹²⁰

Bu konudaki gelişmeleri takip eden gazetelerden “Halkın Gözü, Halkın Kulağı, Halkın Dili” ifadesiyle çıkan Son Posta gazetesi, “Dişi Ajan Kamçılı Kız

Mahkemede Hesap Veriyor” başlığını atmaktadır. Ancak, başlığın devamını okuyunca, Son Posta’nın asıl derdinin, habere yeni bir unsur ilave olmuş gibi yaparak, diğerlerinin haberlerini tekrar etmek olduğunu görmekteyiz. Son Posta , Zaman’ın haberini tekrar etmektedir ama bir yandan da yakalanan “Dişi Ajan Kamçılı Kız” hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Son Posta’nın ayrıntılarında, söz konusu kişinin özel olarak casusluk eğitimi aldığı, bu eğitimi gereği her tür hileyi, ilgili ülkenin dilinin, örf ve adetlerini, sosyetedeki davranış biçimlerini ve her tür ulaşım aracının kullanmayı öğrendiği de önemle belirtilmektedir.¹²¹ Aynı tarihli Vakit gazetesinde ise diğerlerine ek olarak, “Kamçılı Kız”ın üzerinde değişik isimlere düzenlenmiş kimlikler ve tabanca bulunduğundan, ayrıca Bulgaristan Kızıl Teşkilatı’na üye olduğundan söz edilmektedir.¹²²

Ajan-casus haberleri, SSCB Büyükelçiliği bahçesine Diyarbakır Havaalanı’nın planlarını attığı öne sürülen İlhan isimli kişi üzerinden devam ettirilmiştir. Son olarak, İlhan’ın Askeri Mahkeme’ye verildiği belirtilerek, bu tür haberler gazetelerden neredeyse kaybolmuştur.¹²³

Antikomünist propagandanın en ince ayrıntılarına kadar planlandığı ABD’den ithal strateji, ABD’deki gibi aktörlerini de bulmakta zorlanmamıştır. ABD’deki Mc Carthy’nin işlevini, Türkiye’de Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan yerine getirmektedir. Mocan, Meclis’te yüzlerce komünist olduğunu iddia edebildiği gibi,

¹²⁰ Zaman, 22 Ağustos 1951, Sayı:785, s.1,3.

¹²¹ Son Posta, 22 Ağustos 1951, No:5637 + 1935, s.1,6.

¹²² Vakit, 22 Ağustos 1951, Sayı:12172-1420, s.1,5.

¹²³ Akşam, 27 Ağustos 1951, No:11815, s.1.

kızını ve damadını bile komünist oldukları gerekçesiyle ihbar eder. Sonu da Mc Carthy’den farklı olmaz. Gözden düşer. Partisinden ihraç edilir. Böylelikle, komünist ajanların Meclis’e bile sızabilecekleri halka anlatılmaya çalışılır. Ajan Motifi’nin kullanıldığı haberlerdeki diğer figürlerden birincisi, Türk vatandaşı olan, ancak isimlerinden gayrimüslim veya göçmen oldukları anlaşılan kişiler. Bunlar, ABD-Türkiye ilişkilerini sabote etmekle görevlendirilmişlerdir. Bu görevi o kadar büyük bir bilinçle yapmaktadırlar ki, ABD’lilerin Türk askeri birimleri ile telefon

konuşmalarını bile dinlemekten çekinmemektedirler. Gerçi bu haberlerde, ABD'liler ile Türk askeri birimleri arasında dahili telefon hattından sözedilmektedir ama, müttefikler arasında bu tür yakın işbirlikleri doğaldır. Hem zaten bu tür yakın işbirliği yapılması, ABD ile yapılan ikili anlaşmalardan doğan ve son derece meşru bir durum olarak kabul edilmektedir. İkinci olarak, yabancı diplomatik temsilcilik görevlileridir.

SSCB, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya gibi ülkelerin diplomatlarının her hareketi, gittikleri her yer gözaltında tutulmaya çalışılır. Her davranışlarından casusluk adına birşeyler çıkarılmaya çalışılır. Gün gelir resmi yollardan Türkiye içinde bir yerden bir yere gitmeleri kısıtlanır. Kısacası, hürriyetçi demokrasinin nimetleri, yabancı diplomatik temsilciler açısından seyahati bile engellemeye dönüşür. Bunlar, özellikle basında adeta karantina altına alınan bulaşıcı hastalık taşıyan zararlı yaratıklar olarak görülürler.

4.3.Güzel Kız ve Kadın Motifi

Bir başka figür olan, genç, güzel, üstelik de akıllı kızların ajan olduğu propagandası ise muhafazakâr Türk toplumunu, ahlaki yönden etkilemeye yöneliktir. Söz konusu nitelikleri için özel olarak seçilen ve eğitilen kızlar aracılığıyla, Türk toplumuna komünistlerin, amaçlarına ulaşmak için namus, gurur, edep vb. kavramları kolaylıkla bir kenara atabilecekleri söylenmektedir. Üstelik, önceki bölümlerde yer alan örnekte bu kızın eline bir de kamçı verilerek sadist cinsellik imaları yapılmakta ve komünizmin ne kadar sapık bir ideoloji olduğu, Türk halkına bir kez daha kavratılmaktadır. Bu son figür, aşağıda da göreceğimiz gibi ayrıca önemle ele alınmış, teorik olarak gerekçelendirilmiş ve daha da rafine hale getirilerek uzun süre kullanılmıştır. Bu motif, o kadar eski olmasına rağmen, daha sonraki dönemlerde gerektiği zaman piyasaya sürülmekten çekinilmemektedir. Örneğin, 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra bile sık sık kullanılmıştı. Hiçbir örgütle bağlantısı olmadığı ve herhangi bir eyleme katılmadığı yıllar sonra ortaya çıkan, ancak 12 Eylül

Darbesi'nin ilk günlerinde “Akrep Nalan” olarak bütün gazetelerde ve TRT Televizyonu'nda sürekli görüntülenen genç kız gibi.

Bu konuyla ilgili olarak, 1947-1951 yılları arasında 12 adet haber saptanmıştır. Bu haberlerde adı geçen kadınlar; “genç, güzel, sarışın ve cazibeli” olarak tarif edilmekte ve “Türk muhitine sinsice sokularak aldıkları eğitim gereğince ajanlık faaliyetini ustalıkla yaptıkları” belirtilmektedir. Kadınların ajan faaliyeti yürüttüğü haberleri, o günlerin basınının önemli bir iddiası olmakla birlikte, konu aslında çok daha önceleri teorik düzlemde gündeme getirilmişti. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sırasında üniversitelerde kurulan “Üniversite Talim Taburu”¹²⁴ müfredatlarında kadınların ajanlık faaliyetinde “en iyi vasıta” olduğu öğrencilere kavratılmaya çalışılmıştır. İstanbul Üniversitesi Talim Taburu Komutanı Kurmay Binbaşı Asım Eren'in önsözünde;

“Üniversite Talim Taburu Müfredat Programlarında haberalma, ajanlar, propaganda ve bunlardan korunma hakkında dersler de vardır. Harp Akademisi Matbaası'nda basılan notları kısmen eklemeler yaparak Üniversite Talim Taburunun askerlik dersleri için yeniden bastırmayı uygun buldum. Burada bu bahsin yalnız ana çizgileri vardır. Zaten bu kadarcık bir genel bilgi mevzua giriş ve ileride şahsen bu mevzuları inceleme için genç okur arkadaşlarıma yeter düşüncesindeyim”

sözleriyle takdim edilen “(Su uyur; düşman uyumaz!) Haberalma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları” başlıklı kitapçığın dokuzuncu sayfasında konunun teorik boyutu şu şekilde ifade edilmektedir:

¹²⁴ İkinci Dünya Savaşı sırasında, savaşa hazırlık amacıyla erkek üniversite öğrencilerinin katılımıyla oluşan ve haftanın belirli günleri silahlı eğitim de yapan askeri örgütlenme.

“Kadın, en iyi vasıtaadır. Ajan teşkilatında küçük ajanlık ve hatta daimi şef ajanlık rollerinde kadınlar muvaffakiyet göstermektedirler. Münevver memleketlerde güzel kızlar küçük yaştan devlet haberalma teşkilatına bağlanırlar. Bu işi bir macera zevkiyle sanat edinen güzel kadınlar da pek çoktur. Fakat kadın, bütün fitri zekâsına rağmen erkekler kadar emniyetli ve duygularına hakim bir ajan tipi değildir. Aşk, erkekten ziyade kadını mağlup eden ve ajanlığını unutturan önemli bir amildir.

Kadınlar, propagandadan ziyade haberalma ve mukabil mücadele işlerinde muvaffak olabilirler. Bu maksatlarla kendilerine daha ziyade mevki sahibi siyasa ve ordu mensuplarına, yabancı diplomatlara karşı gözetleme, temas, üstbaşlarını araştırma ve kendilerine vesika çalma gibi ödevler verilir. Bayıltma, zehirleme ve erkek ajanlara bu hususlar için yol ve zemin hazırlama hususunda da kullanılabilirler.

Kadın ajanları ancak kısa süren ödevlerle çalıştırmak daha emniyetlidir. Her kadın ajan sıkı surette daima bir ölüm tehdidi altında kontrol edilerek çalıştığını bilirse daha emniyetli ve verimli olabilir.”¹²⁵

Teorik temelleri savaş sırasında atılan, kadınların ajanlıkta etkili bir şekilde kullanılabilceği düşüncesi, günün ihtiyaçları doğrultusunda pratiğe dökülmeye başlandı.

Yukardaki örneklerde de görüldüğü gibi “kamçılı kız” örnekleriyle Bulgar asıllı göçmenler üzerinden bu figürle yürütülen propaganda, daha sonra bu iş ancak iyi bir eğitimden geçtikten sonra olursa inandırıcı olur düşüncesiyle olsa gerek, Akın Gazetesi’nde çıkan, Berlin mahreçli bir haberle devam ettirildi. “Bolşeviklerin kurduğu yeni bir casus mektebi. Ruslar, bilhassa genç ve güzel Alman kızlarını casus olarak yetiştiriyor” manşetiyle verilen haberde, fiziki özellikleri verilen ve kursta ne tür bir eğitim aldıkları belirtilen “180 koyu komünist, genç ve güzel Alman kızı”ndan bahsedilmekte ve bunların casus olarak nasıl yetiştirildikleri anlatılmaktadır:

“Doğu Almanya’nın idaresini ellerinde tutmakta olan Sovyet askeri şefleri ile siyasi komiserlerinin yeni bir casus mektebi kurmuş oldukları öğrenilmiştir. Batıya gelen mülteciler bu casus mektebi hakkında şu malûmatı vermişlerdir:

¹²⁵ Asım EREN, (Su Uyur; Düşman Uyumaz !) Haberalma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları, 9.

Casus mektebine, koyu komünist 180 güzel kız alınmıştır. Bu kızlar, yetiştirilecek ve İngiliz, Amerikan ve Alman subaylarından malûmat elde etmek üzere Batıya gönderilecektir. Bunların ökse vazifesini görecekleri de anlaşılmaktadır. Casus mektebi bilhassa bu kızlarla meşgul olmaktadır. Mektebin idaresi, Moskovada yetiştirilmiş 42 yaşındaki Klara Crimmstedt’e verilmiştir. Bu kadın, Doğu Almanya kızıl lideri Pieck’in eski dostudur.

Öğrenildiğine göre, bu mektepde yalnız Alman casus kadınları yetiştirilmeyecek fakat İngiltereden, Amerikadan ve Fransadan da komünist partileri vasıtasıyla ‘itimada şayan kızlar’ getirilerek bunlar da yetiştirilecektir. Sovyetler, bunları, mektepten mezun olduktan sonra, geldikleri memleketlere mühim vazifelerle göndereceklerdir.

Sovyetlerin kurmuş oldukları bu mektebe girmek için şu şartlara uymak lâzım gelmektedir:

1. On bir lisan bilmek ve bunlardan ikisini mükemmelen bilmek.
2. Hayatta iki şekilde iş görebilmek kabiliyette olmak,
3. Güzel olmak ve 18–26 yaş arasında olmak,

Doğu Almanya’da bulunan bu casusluk mektebinden başka beş casusluk mektebinin daha açılacağı da öğrenilmiştir.

Bu mektepde, nasıl boyanacakları, nasıl yürüyecekleri, nasıl malûmat elde edecekleri öğretilmekte ve aynı zamanda Sovyet Rusya’ya malûmatı temin etmek için de namus mefhumlarını hiçbir zaman nazarı itibara almamaları lâzım geldiği bildirilmektedir.”¹²⁶

Diğer antikomünist propaganda figürleri ile birleştirilen bu haberlerin ikincisi, Yeni Sabah’ta yayınlanır. Haber, “Hamidiye Köy Enstitüsündeki Komünist Yuvası. Asiye İsmindeki Kadın Ankarada Tevkif Edildi” başlığıyla verilmektedir. Komünist kadın ajanlar teorisindeki tariflere birebir uygun resmedilen ve “Hususi maksat güdenler tarafından çekirdekten komünist yetiştirilen Asiye’nin yetiştirmeleri de şimdi öğretmen olarak yurd köşelerine dağılmış bulunuyorlar” altbaşlığıyla devam ettirilen haberde, daha sonra şu satırlara yer verilmektedir:

“Eskişehir 13 (Arkadaşımız Abdülkadir Gural bildiriyor) 942 yılında Hamidiye Köy Enstitüsü’nde komünist tahrifatı yapan ve bu iddia ile dün Ankara’da tevkif edilen öğretmen Asiye Özdemir hakkında yaptığım tahkikat çok önemli bir safhaya girmiştir.

Aldığım malûmata nazaran Asiye Özdemir hususi maksat güdenler tarafından çekirdekten bu iş için yetiştirilmiştir. Enstitüden

¹²⁶ Akın, 28 Ekim 1952, Sayı:419, s.3.

mezun olan Asiye aynı enstitüye öğretmen olunca enstitü talebelerine komünizmi telkin için faaliyete geçmiş ve bilhassa Hayrettin Özer, Turan Aydoğan, Bekir Semereci, Ahmet Ertaş, Talip Aydoğan ve Mustafa adındaki talebelere fikirlerini tamamiyle aşılamağa muvaffak olmuştur. Taharri memurları enstitüde bir arama yapmışlar ve bahsi geçen Asiye ile arkadaşlarının dolaplarında, karyolarının altında komünizme ait kitaplar, yazılar ve vesikalar ele geçirerek takibata başlamışlardır. Bu takibat hakkında bilahare

meçhul olan saikler yüzünden ademi takip kararı verilmişse de İçişleri Bakanlığı'nın işe el koyması ile yalnız Asiye ve Hayrettin Özer hakkında yeniden dava açılmış bulunmaktadır. Asiye'nin bugünlerde Ankara'dan Eskişehir'e geleceği, Hayrettin Özerin ise Validebağ prevantoryomunda yattığı öğrenilmiştir.

Bu hadisenin en mühim tarafı ise haklarında komünist takibatı yapılan bu talebelerin enstitüden mezun edilerek Hasanoğlan'daki Yüksek Köy Enstitüsü'ne yollanması ve oradan da mezun olduktan sonra ekseriyetinin Köy Enstitülerine öğretmen olarak gönderilmesidir.

Bunların arasında olan Ahmet Ertaş'ın da Kütahya'nın Çavdarhisar köyünde göz altında olarak öğretmenlik yaptığı söylenmektedir. Asiye ile Hayrettin'in davalarına yakında Eskişehir'de başlanacaktır.”¹²⁷

Haberin gazetelerde yayınlanması üzerine haberde adı geçen, ancak soyadı, benzer haberlerin büyük çoğunluğunda olduğu gibi yanlış yazılan Asiye Eliçin'den bir açıklama gelir ve 18 Şubat 1947 tarihli Yeni Sabah'ta yayınlanır.

Ancak önceden basın yoluyla suçlu ilan edilen Asiye Eliçin tutuklanmıştır. Mektubunu, tutuklandıktan sonra, Savcılığın, kimi yerlerinin çıkartılarak yayınlanması şartıyla gönderebilir. Mektup, Yeni Sabah'ta, “O Kadın Benim!” başlığıyla ve “komünistlik tahrikatı yaptığı iddiasile Ankara'da tevkif edilen Asiye Eliçin'in mektubu” açıklamasıyla yayınlanır. Açıklamada, Savcılığın, mektubun bazı yerlerini sakıncalı görerek çıkarttığının belirtilmesi de ihmal edilmez.

“Hamidiye Köy Enstitüsünde komünist tahrikatı yapmaktan dolayı tevkif edilmiş olan Asiye Eliçin'den aşağıdaki mektubu aldık.

¹²⁷ Yeni Sabah, 14 Şubat 1947, No:3039, s.1,5.

Bu mektuptaki noktalarla geçilmiş olan kısımlar Müddeiumumilik tarafından hakaretimiz görülerek tayedilmiştir. ‘Yeni Sabah gazetesi yazı işleri müdürlüğüne: Gazetenizin 10 Şubat tarihli nüshasında Hamidiye köy Enstitüsünde komünist tahrikatı başlıklı haberin kastedtiği kadın, Asiye benim: soyadım Eliçin, üç yıllık evliyim.

Tahmin ve temenniniz doğru çıktı: Gazeteniz Ankaraya geldiği gün tevkif edildim ve belki yarın Eskişehir'e yollanıyorum. Fakat gitmeden evvel size ve Eskişehir'deki ..... muhababirinize cevap

vererek, ilk müdafaamı genel efkâr önünde yapmak fırsatını bulduğuma memnunum. Şöyle ki:

Söz konusu hadise buyrulduğu gibi; Bir müddet evvel değil, tam beş yıl önce, 1942 de olmuştur.

Şu halde güya firar etmişim de, ardı arkası gelmez bir polis romanında olduğu gibi, dört yıllık sokakta sığınağımda keşfedilmiş olamam.

Enstitüden ayrılıp memleketim olan Avanos'a gittikten sonra istinabe yoluyla ifadem alınarak tahkikat gıyabımda devam etmiş ve o zamandanberi mahkemeye sevk edilmediğime göre, demek ki savcılıkça buna lüzum görülmemiştir. Şimdi sayın Mareşalimizin ihbarı ile hortlatılan dava, bir müddet evvelki değil, işte o beş yıllık hayat davamdır.

4-Güzelliğimden faydalanarak talebeleri komünist yaptığım noktasına gelince: Eğer gerçekten güzel olsaydım, bu vesile ile bir fotoğraf göndererek kadınlık gururumu tatmin etmeyi isterdim. Amma buna karşılık namus ve haysiyet duygum o kadar tam ki, eğer ona dil uzatan muhabir veya muharrir elime geçseydi ..... emin olabilirdi. Ne yazık ki şimdi o ..... uzaktan ..... yetinmek zorundayım.

Namusunu müdafa eden bir kadının bu açıklamasını ilk çıkacak nüshanıza koymak, hem de aynı sayfa ve aynı sütuna koymak mecburiyetinde bırakan kanun maddesini hatırlatmaya bilmem lüzum var mı.

Asiye Eliçin Yenişehir. Sağlık Sokak Alan Apt. No.1 Ankara¹²⁸

Bu haberde, Sovyetler tarafından Doğu Almanya'da kurulduğu iddia edilen casus okuluna kabul edilmek için gerekli şartlardan “genç ve güzel olmak” şartını taşıyan bir kadın hedefe konulmaktadır. Bu özelliği ile, fikirleri ne kadar yanlış olsa da çevresindeki insanları etkilemesi olasıdır. Nitekim, Asiye Eliçin de öğrencilerinden

¹²⁸ Yeni Sabah, 18 Şubat 1947, No:3043, s.1,3.

bazılarını etkilemiş ve onların öğretmen olarak gittikleri yerlere bu fikirleri götürmelerine aracı olmuştur. Eliçin'den genç ve güzel diye sözedilerek, Türk toplumunun muhafazakâr yapısına seslenilmekte “namus kavramını dikkate almama” özelliğini de yerine getirdiği anlatılmak istenmektedir. Böylece, Doğu Almanya'daki kadın casusluk okulundaki eğitimin ürünü olan canlı bir Türk kadın komünist casusla karşı karşıya olduğumuz kamuoyuna ilan edilmektedir. Bu durum, bir kez ilan edildikten sonra ise, komünizmle mücadele kapsamında, komünistlere her tür

yaptırımın uygulanması mübah olduğu için şiddet uygulanması, hukuk dışı yaptırımlarla karşı karşıya bırakılması gibi eylemlerin de önü açılmış olmaktadır. Bu motifle birlikte aynı zamanda Köy Enstitüleri'nin komünist yuvası olduğu fikrinin de kamuoyuna verilmeye başladığını görmekteyiz. Bu konudaki ayrıntıları ileride “Köy Enstitüleri Motifi” başlığı altında göreceğiz.

Kendi rızaları ile komünist olan kadınların namus kavramını bir kenara attıklarını anlatan haberlerin yanısıra, konuya ilişkin, biraz daha değişik bir haberle de karşılaşmaktayız. Bu haberde, kendi rızası ile komünizmi kabul etmeyen kadınlara komünistlerin nasıl davrandıkları anlatılmaktadır. Bu örnekte de namus kavramının komünistler için hiçbir anlamı olmadığı vurgulanmaktadır: “Avrupa’da Kızıl Facia. Macar kadınlarının üçte biri Rusların tecavüzüne uğradı. Yalnız küçük bir klinikte 1500’den fazla kürtaj ameliyatı yapılmış.”¹²⁹

Kadın motifinin kullanıldığı başka bir habere bu kez, Nâzım Hikmet’in kaçıışı ile ilişki kurularak yer verilmekte ve komünistlerin ajanlık faaliyetinde ne kadar üstün bir gayretle her türlü imkândan yararlanarak çalıştıklarına kamuoyu ikna edilmeye çalışılmaktadır. Kaçış hikâyelerine bu kez, Sarıyerli esrarengiz bir kadın da dahil¹²⁵ edilmekte ve kaçış, deniz korsanlığı gibi gizemli bir havayla daha da içinden çıkılmaz bir hale getirilmektedir. “Kızıl şair N. Hikmet’i gizli Bulgar teşkilatı ajanları kaçırdı! Sarıyerli komünist genç kadının rolü! Kızıl Şair Nâzım Hikmet’in memleketimizden kaçış şekli etrafında ileri sürülen yeni bir iddia incelenmektedir”

¹²⁹ Tasvir, 6 Kasım 1947, Sayı:812, s.1

dedikten sonra, Nâzım Hikmet’in kayık, motor vb. deniz araçları ile kaçtığı iddia edilmektedir. Daha sonra kayık ve motorun ölçüleri dahi verilerek söz Sarıyerli kadına getirilmekte, haber şöyle sürdürülmektedir:

“ Nâzım Hikmet’e Sarıyerli F... adında bir kadınla erkek kardeşi M.. yardım etmiştir. Beykoz’da çifte kahvelerin önünde 7 metrelik balıkçı kayığına binmeden önce Nâzım Hikmet’e yardım edenler Kartal’a geçmiş ve F... Yalova’ya geçerek Gemliğe gitmiştir. Komünist olan bu kadın 15 Temmuz’da şehrimize döneceğini ve

Edirnekapı'da Çukurbostan mahallesinde bir evde kalacağını söyleyerek mektup sahibine orada randevu vermiştir. F...nin kardeşi M... 4 Temmuz'da Gemliğe giderek kayığı temin etmiş ve bu müddet zarfında orada Kürt H...nın evinde misafir kalmıştır. Mevzubahis kızıl kadın, 'Şayet 15 Temmuz'da Edirnekapı'da buluşamazsak gelip beni Gemlik'te bohçacı Kürt H...nin evinde bulursun. Onu Gemlik'te herkes tanır' demiştir."¹³⁰

Bu ifadelerle anlatılan bir piyes değil, ünü bütün dünyaya yayılmış bir şairin yurtdışına çıkmak zorunda bırakılmasına ilişkin ciddi bir haberdir. Ancak ne var ki hiçbir sözcüğü doğru değildir. Çünkü, Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkmasına yardımcı olan Refik Erduran, olayı yıllar sonra bütün ayrıntılarıyla anlatmış ve gerçek ortaya çıkmıştır. Refik Erduran'ın anlattığına göre, Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışına kendisi yardım etmiştir. Bunun için de bir motor kiralamış ve olaydan değil ajanların, Nâzım Hikmet'in en yakınlarının bile haberi olmamıştır.¹³¹

CHP yanlısı Ulus gazetesi ise "Propaganda yapan kadın tevkif edildi. Bakkal dükkânında komünizm propagandası yapan Rukiye, sorgusunu müteakip tevkif edildi" başlığıyla verdiği haberde, bir bakkal dükkânında; büyük olasılıkla pahalılıktan şikâyetçi olan, dargelirli Rukiye adında bir kadını hedefe koymaktadır. Soyadını, -bu tür haberlerin ilginç bir özelliği olarak görebileceğimiz şekilde- vermediği Rukiye'nin komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle, İkinci Sulh Ceza'da yapılan duruşma neticesinde tevkif edilerek cezaevine gönderildiğini bildirmektedir. Ancak gazete, Rukiye'nin nasıl bir propaganda yaptığını, bunun için

¹³⁰ Son Telgraf, 23 Haziran 1951, Sayı:5232, s.1,5

¹³¹ Kemal ANADOL, Karşı Yaka Memleket, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, 240-245.

neden bakkal dükkânını seçtiğini veya olayın gerçek olup olmadığını araştırmak gereğini duymamaktadır."¹³² Bu haberde aynı zamanda kadınların toplumsal yaşama aktif olarak katılmalarının, özellikle de politik faaliyette rol almalarının yadırganması da söz konusudur. Bu bağlamda haberde adı geçen kadının gündelik yaşamındaki olumsuzluklardan söz etmesi bile suçlanmasına yetmektedir.

"Güzel kız ve kadın motifi" casusluk edebiyatının en eski figürlerinden olmakla birlikte, Soğuk Savaş döneminde de sıkça kullanılmıştır. Bu motifin, Türk

kamuoyundaki işlevini bir kat daha önemli kılan, geleneksel aile yapısı ve ahlak anlayışındaki muhafazakârlığın kışkırtılmasıdır. Amacına ulaşmak için; onur, namus, iffet kavramlarını tereddütsüz bir kenara atabilen komünist kadın casus motifi, Türk kamuoyu için biçilmiş kaftan olarak görülmektedir. Geleneksel Türk aile ve ahlak anlayışında, kadının namusunu koruması birinci görevidir. Kadının namusuna gölge düşürecek bir tavır, davranış ve düşünce içerisinde olması kabul edilemez. Bu noktada, yasal yaptırımlardan önce, toplumsal yaptırımlar öncelikli olarak devreye girer. Öte yandan bu tür kadınların hiçbir söz ve davranışına değer verilmez. Toplumdan dışlanır. Bu özelliği dolayısıyla, komünist olan kadınların ve kızların da Türk toplumunun gözünde hiçbir değerinin olmayacağı düşünülmektedir.

Güzel kız ve kadın motifi bu nedenle sıkça kullanılmakta, ayrıca diğer motiflerin öne çıktığı örneklerde de mutlaka bir kadın parmağının varlığına işaret edilmektedir.

Bir yandan, ABD ve Batı'nın namus, onur ve iffet kavramlarını hiçe sayan ahlak anlayışı ki bugün bile Batı uygarlığının gelişmişliği, refah düzeyinin artışına rağmen, her birkaç dakikada bir yaşanan tecavüz olayları, fuhuş sektörünün neredeyse makro ekonomik planlara girecek düzeye gelmesi, daha da ileri giderek çocuk pornosu vb. ahlaksızlıklar... Öte yandan, Türk toplumunun katı-muhafazakâr ahlak anlayışı. ABD ve Batı, Türk toplumuna, Soğuk Savaş döneminde de bugün de antikomünizm için, kendinde olmayan bir ahlak anlayışını propaganda etmekte ve bunda da başarılı olmaktadır.

¹³² Ulus, 6 Kasım 1952, No:11262, s.3.

4.4.Nâzım Hikmet Motifi

Dönemin antikomünist kamuoyunu oluşturan önemli motiflerinden biri de Nâzım Hikmet motifidir. Nâzım Hikmet motifi, hem daha önce incelediğimiz ajan-casus motifiyle hem de sosyalist ülkelerin diplomatik temsilcilikleri motifiyle birlikte sıkça kullanılmıştır. Konuyla ilgili olarak o günlerin gazetelerinde oldukça fazla haber çıkmıştır. Ancak biz burada özellikle, Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışıyla ilgili

olarak üretilen senaryoların yayınlandığı; antikomünizm yaparken, olayı tamamen mizahi boyuta indirgeyen haberleri örnekleyeceğiz.

Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışından birkaç gün sonra Son Telgraf gazetesi konuyla ilgili ilk haberini yapar. Son Telgraf'ın Moskova mahreçli AP'ye dayanarak verdiği habere göre, Pravda gazetesi "Nâzım Hikmet'in kaçtığını teyit etmiştir." Son Telgraf, başlığın altına da Pravda'nın "Kızıl şairin yakında Moskova'ya gideceğini yazdığı" ibaresini çıkardıktan sonra şöyle devam etmektedir:

"Pravda gazetesi bugün solcu Türk şairi Nâzım Hikmetin Romanya'ya vardığını bildirmiştir. Nâzım Hikmetin 'cellatların elinden kaçırıldığını' yazan Sovyet gazetesine göre, şair Bükreş'te komünist işçiler tarafından büyük tezahürler ve şenliklerle karşılanmıştır.

Muasır Türk edebiyatının en meşhur simalarından telakki edilen Nâzım Hikmet, komünist faaliyetlerinden dolayı memleketinde yıllarca hapiste yatmıştı.

Sovyet gazetesi, Nâzım Hikmetin Türkiye'den Romanya'ya nasıl gittiğini açıklamamıştır. Moskova'yı ziyaret etmesi kuvvetli bir ihtimal dahilindedir. Bu taktirde burada her halde en büyük tezahüratlar ve gösterilerle karşılanacaktır.

Kızıl Şair Nâzım Hikmet'in Romanya'ya kaçmış olduğu teyyüt etmiş bulunmaktadır. Emniyet teşkilatının bu güne kadar yaptığı araştırmalarda kızıl şairin izini bulmağa imkân olmamıştır.

Dün bu hususuta kendisiyle görüşen bir muharrimize İstanbul Emniyet Müdürü Kemal Aydın şunları söylemiştir: ' Bu güne kadar yapılan araştırmalara rağmen, Nâzım Hikmet İstanbul'da ve Ankara'da bulunamamıştır. Teşkilatımız, araştırmalara devam etmektedir.'

Diğer taraftan telefonla malumatına müracaat ettiğimiz İçişleri Bakanı Halil Özyörük: 'Şimdilik bu konuda verilecek bir cevap yoktur' demekle iktifa etmiştir.

Aldığımız malumata göre üç günden beri kaybolan Nâzım Hikmet, dört ay evvel hususi bir tertiple Romanya'ya kaçmak için hazırlıklara girişmiştir.... Kaçma teşebbüsünün zabıta tarafından hissedildiğini anlayan Nâzım Hikmet, bu defa Emniyet Müdürlüğü'ne bir istida ile müracaat etmiş ve Romanya'ya gitmek üzere pasaport istemiştir. Fakat bu dilekçesi, askerlikle olan ilgisinin tetkiki için alakalı makamlara havale edilmiş, pasaport verilmemiştir."¹³³

Haberin büyük bölümü, AP'den alındığı için, Son Telgraf'ın Nâzım Hikmet ile ilgili olarak komünist oluşu nedeniyle her şeyde olumsuzluk arama çabası yer yer delinmiş ve ajansın değerlendirmesi olan “Muassır Türk edebiyatının en meşhur simalarından telakki edilen Nâzım Hikmet” değerlendirmesi de ister istemez haberde yer almıştır.

Aynı tarihli Vakit gazetesi ise “Nâzım Hikmet Nasıl Kaçtı?” başlığıyla, Ankara mahreciyle, ikinci sayfadan verdiği ve ANKA Ajansı'na (Ankara Ajansı) dayandırdığı haberinde, Nâzım Hikmet'in “esas vatanını seçtiği” yorumunu yapmaktadır. Vakit, diğer gazetelerden oldukça farklı bir senaryoyu gündeme getirmekte, Nâzım Hikmet'i, Rize'den bir Rus motoruna bindirerek kaçırmaktadır. Vakit'in haberi şu şekildedir:

“Romanya'ya kaçtığı Bükreş Radyosu'nun Türkçe neşriyatı sırasında bildirilen Nâzım Hikmet'in esas vatanını seçtiği artık tahakkuk etmiş bulunmaktadır. Şehrimizin resmi makamları bu mevzuda herhangi bir beyanda bulunmaktan imtina etmektedirler. Nâzım Hikmet'in yapılan tahminler hilâfına Üsküdar'dan Şile'ye giderek bir Romen veya Rus motor veya vapuru ile Romanya'ya geçtiği henüz tahakkuk etmemiştir. Buna karşılık Nâzım Hikmet'in Rize'den bir Rus motoruna binmesi ihtimal dahilinde görülmektedir.

Bilindiği gibi iki gün önce hüviyeti meçhul bir uçak, Rize üzerinde uçmuş, bir motor da sahil açıklarında görülerek muhafaza memurları tarafından açılan ateş üzerine ortadan kaybolmuştu. Bazı tahminlere göre, Nâzım Hikmet bir kayık ile bu motora geçmiş ve uçak ta motora yol göstermiştir.”¹³⁴

¹³³ Son Telgraf 23 Haziran 1951, sayı:5232, sayfa:1,5

¹³⁴ Vakit, 23 Haziran 1951, sayı:12114-1362, s.2.

Son Posta gazetesi ise, Nâzım Hikmet'le yetinmemiş, komünistlerin Türkiye'den kaçmak istediklerini kanıtlamak için olsa gerek, Orhan Kemal'i de Nâzım Hikmet'le birlikte kaçırmıştır. Son Posta, haberine inandırıcılık ve ağırlık kazandırmak için, kaçma olayının daha geniş kapsamlı olduğunu ima eden “Yurdumuzdaki Türk vatandaşı komünistlerden bazı maruf simaların son zamanlarda harice kaçtıkları anlaşılmaktadır.” tümcesiyle giriş yapmaktadır. Son Posta'nın haberi, Nâzım Hikmet'in kaçıyla ilgili gibi görülmekteyse de haberde esas olanın Orhan Kemal'in

de Nâzım Hikmet'le birlikte kaçtığına kamuoyunu ikna etmek olduğu ilerleyen satırlardan anlaşılmaktadır:

“Adana (Hususi muhabirimizden) Yurdumuzdaki Türk vatandaşı komünistlerden bazı maruf simaların son zamanlarda harice kaçtıkları anlaşılmaktadır. Bu meyanda başta Nâzım Hikmet ve Orhan Kemal gelmektedir.

Komünistlikten 5 sene hapis yatan ve bu ceza müddetinin üç senesini Nâzım Hikmet'in yanında geçirmek suretiyle bu mevzuda ikmalî tahsil eden! Orhan Kemal, birkaç aydan beri İstanbul'da bulunmakta idi. Hikayeci, romancı ve şair olan Orhan Kemal, Nâzım Hikmet'in gaybubetinden bir gün evvel Adana'ya gelmek üzere İstanbul'dan ayrılmış ve halen nerede olduğu tespit edilememiştir. Kendisini komünizm ideolojisine kaptırmış olan Orhan Kemal, oğlunun adını Nâzım koymak suretiyle hem Nâzım Hikmet'e, hem komünizme ne dereceye kadar bağlı bulunduğunu göstermiştir.

Komünistlerin kalbur üstü simalarından biri olan ve Adana'daki komünistlerin daima önderi mevkiini işgal eden Orhan Kemal, son zamanlarda bazı gençleri de bu yola sevk etmiş bulunmaktadır. Eski ve maruf gazetecilerden milletvekilliği ve aynı zamanda İstiklâl Mahkemesi reisliği yapmış olan rahmetli Abdülkadir Kemali Ögütçü'nün oğlu bulunan Orhan Kemal, komünist olduktan sonra babası tarafından evlatlıktan reddedilmişti. Orhan Kemal de geçen sene neşrettiği Baba Evi romanıyla milliyetçi bir zat olan babasının hatıralarını, baba evini rencide etmekten çekinmemişti.

Nâzım Hikmet'i baba bilen, komünizmin kızıl alevlerinin parladığı çatı altlarını baba evi tanıyan Orhan Kemal'in nerede olduğu bir türlü öğrenilememiştir. İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Orhan Kemal'in Adana'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldığını bildirmişse de, bütün aramalara rağmen izi dahi belli olmamıştır. Bu vaziyet karşısında, Nâzım Hikmet'le beraber Orhan Kemal'in de kaçtığına hükmedilmektedir. Esasen Orhan Kemal, altı ay kadar evvel Beyrut'a gitmek için pasaport istemiş bulunuyordu. Adana'dan Beyrut'a firar eden aynı akide mensuplarından Reşat Feyyaz'ın ısrarla yaptığı davete rağmen, Beyrut için Adana Emniyet Müdürlüğü'nden pasaport alamıyan Orhan Kemal, bilahare Arif Dino'nun delaletiyle İstanbul'a gitmişti.

Komünistlerin, Yakın Doğu'da ehemmiyetli bir merkez haline getirdikleri Beyrut'a gitmek için hayli gayret sarfeden Orhan Kemal'in şimdi nerede olduğu kestirilmemekle beraber, Nâzım Hikmet'le kaçtığı kuvvetli ihtimali teşkil ediyor. Polis, Nâzım Hikmet ve Orhan Kemal'den başka daha bazı komünistlerin izleri üzerinde de meşgul bulunmaktadır.”¹³⁵

Buradaki haberde, Nâzım Hikmet motifi üzerinden, ülkenin önde gelen edebiyatçıları komünist olmakla suçlanmakta ve mahkûm edilmektedirler. Bu mahkûmiyet öyle bir mahkûmiyettir ki, olayların gerçekle uzaktan veya yakından ilgisi olmasa bile, yaratılan kamuoyu nedeniyle, söz konusu kişiler, mesleklerini yapamaz hale getirilmekte, yaşamlarını kazanmaları engellenmekte ve toplumdan dışlanmaya çalışılmaktadırlar. Üstelik bunlar, haklarında herhangi bir yasal işlem dahi söz konusu değilken olmaktadır.

Ancak, Son Posta'nın 30 Haziran tarihli sayısında, Orhan Kemal'in bir mektubu yayınlanır ve Son Posta, ürettiği senaryodan yine kendi sütunlarında mahcup duruma düşer. Gazetenin, birinci sayfasında başlayan ve yedinci sayfasında devamı yayınlanan kısa mektubunda Orhan Kemal, Son Posta gibi uzun bir karşılık vermez. Orhan Kemal'in yanıtı kısa ve özdür: "Gazetenizin 24/06/951 gün ve 5637 sayılı nüshasında (Orhan Kemal de Nâzım Hikmetle beraber kaçmış) şeklinde Adana mahreçli bir havadisi biraz geç haber aldım. Halen İstanbul'da olduğumun bilinmesini ve bu yalanlamamın ilgili kanun gereğince gazetenizin ilk çıkacak nüshasının birinci sayfasında aynı puntolarla yayınlanmasını rica ederim."¹³⁶

Aynı yılın Temmuz ayında ise, bir kez daha Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışına yönelik senaryoların gazetelerde sıkça yer almasına tanık olunur. Bu senaryolarda da Nâzım, Bulgar ve Sovyet Konsoloslukları'nın ortak bir organizasyonu ile otomobil, kauçuk sandal ve nihayet denizaltıdan oluşan bir ulaşım vasıtaları zinciri ile

¹³⁵ Son Posta, 24 Haziran 1951, No:5697+1878, s.1-7.

¹³⁶ Son Posta, 30 Haziran 1951, no:5637+1884, s.1-7.

kaçırılmaktadır. Günümüzde "Son Dakika" flaşıyla izleyicilerine aslında saatler öncesinin haberlerini dumanı üzerindeyken aktarıyormuş gibi yaparak, ilgiyi canlı tutmak isteyen televizyon kanallarının yaptığı yarım asır önce yapan ve adını da buna uygun seçen "En Son Dakika" gazetesi konuyla ilgili olarak, Ankara mahreçli "özel" haberinde şunları söyler:

"Kızıl Şair Nâzım Hikmet'in esrarengiz bir şekilde memleketten kaçarak Rısyaya nasıl gitmiş olduğu, hala kesin olarak tespit

edilememiştir. İstanbul polisinden, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gelen malümata göre, Nâzım Hikmet'in kaçırılmasında yabancı bazı devlet sefaretlerinin parmağı bulunduğu anlaşılmış bulunmaktadır.

Bulgar Elçisi Çobanof'un Doğu illerinde yapmış olduğu esrarengiz seyahatin, Nâzım Hikmet'in kaçırılmasıyla alakalı bulunduğu da anlaşılmış gibidir.

İlgili makamlar, Çobanof'un bu seyahatini, polisi şaşırtmak için bir taktik olarak telakki etmektedirler. Haddizatında Nâzım Hikmet'in Rusya'ya, İstanbul'dan bir denizaltı vasıtasıyla kaçırılmış olduğu en kuvvetli ihtimaldir ve kaçış şöyle tahmin edilmektedir:

Son defa akşam vakti evine gelmiş olan Kızıl Şair Nâzım Hikmet, aynı gece İstanbul'da Rus sefarethanesine mensup sahte plakalı bir otomobile Kadıköy'deki evinden alınarak Şile civarında deniz kenarında, evvelce tespit edilen bir yere getirilmiştir. Şairi taşıyan otomobilden, denizin açıklarında bulunan bir denizaltıya farlar ile işaret verilmiştir. Denizaltıdan sahile gönderilen kauçuk bir sandalla Nâzım Hikmet, demir perde gerisi yolunu tutmuştur.

İstanbul polisi, şairin sandala bindirildiği noktayı İstanbul'da bulunan Sovyet konsoloslugu memurlarının tespit etmiş olduğu kanaatindedir. İlgili makamlar, tam bir serbesti içinde faaliyette bulunan Sovyet konsolosluk memurlarının bu hareketini politik nezaketle kabili telif görmemektedirler.”¹³⁷

En Son Dakika, haberi bir an önce yetiştirme telaşından olsa gerek, kimi yerde Rus Sefareti, kimi yerde de Sovyet Konsoloslugu diyerek, Sovyetler Birliği'ne ait iki farklı diplomatik kurum varmış gibi bir izlenim yaratmaya çalışmaktadır.

Benzer bir haber, “Kadınların ve güzel kızların ajanlaştırılmaya en elverişli kesimler olduğu” motifinde örneklediğimiz gibi “Sarıyerli Genç Kadın” olaya dahil

¹³⁷ En Son Dakika, 5 Temmuz 1951, sayı:4252, s.1-2.

edilerek ve yine denizaltı ile bir kaçış gerçekleştirilerek, “Günün En Son Haberlerini Veren Akşam Gazetesi” Gece Postası'nda verilmektedir.

Bu tür kaçış senaryolarının yer aldığı haberler bir süre sonra ortadan kaybolursa da Nâzım Hikmet'in “vatan hainliği” ne ilişkin haberler ölümüne kadar hatta kimi gazetelerde günümüze kadar devam eder. Ancak kaçışla ilgili en doğru bilgiler, bu olayda en büyük rolü oynayan Refik Erduran'ın ağzından öğrenilebilir. Refik Erduran, bu kaçışı nasıl gerçekleştirdiklerini Kemal Anadol'a anlatmıştır. Anadol'un

“Karşı Yaka Memleket” adlı romanında yer alan bu anlatıma göre, Erduran, bu sırada Nâzım’ın üvey kızkardeşiyle nişanlıdır. Nâzım Hikmet, cezaevinden çıktıktan sonra, nişanlısıyla birlikte Nâzım’ı görmeye giderler ve onunla ilk kez yüzyüze tanışmış olurlar. Bu sırada Nâzım’ın askerliğini yapmadığı gerekçesiyle yeniden askere alınması sözkonusudur. Bu tanışıklık ve Nâzım’ın içinde bulunduğu durum üzerine, kaçış planı hazırlanır ve uzun tartışmalar ve Nâzım’ın da ikna olması üzerine kaçışa karar verilir. Tüm hazırlıklar yapıldıktan sonra 17 Haziran 1951 günü plan uygulamaya konulur.¹³⁸

Nâzım Hikmet’le ilgili olarak 1952 yılında çıkan değişik bir haber ise “Bir Şair’in Hikayesi” başlığıyla, Vatan gazetesinde görülür. Vatan’ın haberine göre Beyazıt’ta bu isimli bir broşür dağıtılarak komünizm propagandası yapılmakta, ancak Emniyet mensupları tarafından ele geçirilerek bu menfur propaganda önlenmektedir:

“Emniyet 1. Şube memurları dün Beyazıt’ta komünist propagandası yapan bir broşürü ele geçirmişlerdir. ‘Bir şairin hikayesi’ ismi altında bedava dağıtılan bu broşürün içinde Nâzım Hikmet’ten bahsolunmaktadır. Ve ayrıca propaganda mahiyetinde Stalin’in ve Nâzım Hikmet’in resimleriyle süslenmiştir. Nerede ve kim tarafından basıldığı ve dağıtıldığı belli olmayan bu broşürleri, Kamber ve Bayram isimlerinde 9 yaşında iki çocuk dağıtmıştır. Bu çocuklar da Emniyet 1. Şube Müdürlüğü’ne götürülmüşlerdir.”¹³⁹

¹³⁸ Kemal ANADOL, Karşı Yaka Memleket, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, 240-245.

¹³⁹ Vatan, 11 Mart 1952, sayı:3887, s.1-5.

* Nâzım Hikmet’in üzerinden yapılan antikomünist propaganda, bütün antikomünizm malzemesinin harmanlandığı ve birlikte kullanıldığı bir kampanya halinde yürütülmüştür. Bu kampanyaya, zaman zaman Orhan Kemal, Arif Dino gibi solcu sanatçılar da dahil edilerek bir taşla birkaç kuş vurulmaya çalışılmıştır.

Söz konusu haberler, farklı antikomünizm motiflerinin yanısıra, Nâzım Hikmet’in yurtdışına çıkışıyla ilgili olarak akla gelebilecek bütün ulaşım araçlarını da devreye sokmaktadır. Denizaltı, gemi, motor, sandal, uçak gibi ulaşım araçlarından oluşan bir ulaştırma ordusu, devreye sokulmaktadır. Böylelikle, komünistlerin büyük bir organizasyonun parçası olarak, Türkiye’de faaliyet gösterdiği ve tehlikenin büyüklüğü anlatılmak istenmektedir.

Öte yandan, Nâzım Hikmet, kamuoyunu antikomünist yönde oluşturmak isteyen çevreler açısından da son derece elverişli bir motiftir. Çünkü, komünist olduğunu

veya solcu olduğunu inkâr etmemektedir. İkinci olarak, yurtdışına çıktığı zaman, sosyalist bir ülke olan Romanya'ya gitmiştir. Üçüncü olarak da dünya çapında tanınmasını sağlayan şiirlerinde, özellikle ezilen-yoksul insanların ve mazlum halkların hikâyelerini anlatmaktadır. Bu özellikler, antikomünist kamuoyu oluşturmak isteyenler için bulunmaz fırsatlar yaratmaktadır.

4.5. Diplomatik Temsilcilikler Motifi

Diplomatik Temsilcilikler motifinin, antikomünist kamuoyu oluşturmada kullanılması, Soğuk Savaş'ın sıkça kullanılan bir yöntemidir. “Türkiye'nin, Amerikan siyasetini tamamen benimsediğini”¹⁴⁰ söyleyen bir başbakan tarafından yönetildiği dönemde bu motif, Türk kamuoyunda da çok rağbet görmüştür.

Türk kamuoyu, başta SSCB olmak üzere, sosyalist ülkelerin diplomatik temsilciliklerini neredeyse göz hapsine almış, bir yerden bir yere gidişlerini hafife gibi adım adım izlemiştir. Hatta bu izleme o hale gelmiştir ki, söz konusu sosyalist ülke diplomatlarının pencereden dışarıyı seyretmeleri bile “komünizmin meşum amaçlarını” ortaya koyan davranışlar olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Türk basınında çıkan antikomünist haberlerin neredeyse tamamında, komünistlikle

¹⁴⁰ Halkçı, 5 Haziran 1954, sayı:162, s.1,3.

suçlanan kişiler, mutlaka bir sosyalist ülkenin diplomatik temsilciliği veya temsilcisi ile ilişkilendirilmiştir.

Haberlerin ilki, 1951 yılında Son Posta gazetesinde çıkar. Haberde, Sovyet Elçilik görevlilerinin Antalya gezisinin, “son zamanlarda kendilerine esrarlı seyahatlar yapmak merakı arız olan Sovyet elçiliği memurlarının” bu tür gezilerinden olduğu hatırlatılarak şöyle denilmektedir:

“Ankara (Hususi Muhabirimizden) Son zamanlarda kendilerine esrarlı seyahatler yapmak merakı arız olan Sovyet elçiliği memurlarından bir kısmı 3-4 gün evvel Adana, Mersin ve İskenderun’a gittikleri gibi, Cumhurbaşkanımız Celal Bayar’ın Antalya’ya varışından az zaman evvel Rus Ataşemiliteri Albay İvan Kongochov muavini ve elçilik müstahdemlerinden biri Antalya’ya gitmişlerdir. Sovyet ataşemiliteri otelin penceresinden Bayar’a yapılan tezahüratı seyrettiği gibi, akşam üstü parka çıkmış ve oradan donanmamızın harekâtını ve muhipleri gözden geçirmiştir.”¹⁴¹

Hürriyet ise hedef olarak Bulgaristan Büyükelçisi Çobanof’u seçmiştir. Hürriyet’in haberine göre, Nâzım Hikmet’in kaçışını Çobanof sağlamış ve ortadan kaybolmuştur. Hürriyet’e göre Çobanof, her ne kadar ortadan kaybolmuşsa da aslında, Erzurum-Kars üzerinden Rusya’ya gittiği anlaşılmaktadır.¹⁴²

Ancak Hürriyet, ertesi gün bu haberini tekzip zorunda kalır ve “Bulgar Elçisi normal olarak Moskova’ya gitmiş” başlıklı bir habere yer verir. Hürriyet’in A.A. mahreçli ve Emniyet Genel Müdürlüğü’nden yapılan açıklamayı olduğu gibi verdiği haber şöyledir: “Emniyet Genel Müdürlüğü’nden tebliğ edilmiştir: ‘Son günlerde bir kısım gazetelerde Bulgar Elçisi Çobanof’un doğu hudutlarından Rusyaya kaçtığı hakkında intişar eden haberlerin hakikatle bir yakınlığı bulunmamaktadır. Bulgar Elçisinin Moskovaya gidişi herhangi bir elçinin normal şartlar dahilinde ve usulü veçhile yurt dışına çıkışı şeklinde vaki olmuştur.”¹⁴³

¹⁴¹ Son Posta, 25 Mayıs 1951, No:5637+1848, s.1,7.

¹⁴² Hürriyet, 3 Temmuz 1951, No:1151, s.1.

¹⁴³ Hürriyet, 4 Temmuz 1951, No:1152, s.1.

Bu konudaki haberlerin en bütünlüklü senaryosunu ise, En Son Dakika Gazetesi verir. En Son Dakika’ya göre Nâzım Hikmet, ülkeden bir denizaltı ile kaçırılmış ve bu işi de Bulgar Elçisi Çobanof ve Sovyet Konsolosluğu birlikte organize etmişlerdir. “Kızıl Şair denizaltı ile mi kaçırıldı?” başlıklı haber şöyledir:

“Kızıl Şair Nazım Hikmetin kaçırılmasında yabancı bazı devlet sefaretlerinin parmağı bulunduğu anlaşılmış bulunmaktadır.

Bulgar Elçisi Çobanof’un Doğu illerinde yapmış olduğu esrarengiz seyahatin, Nâzım Hikmet’in kaçırılmasıyla alakalı bulunduğu da anlaşılmış gibidir.

İlgili makamlar, Çobanofun bu seyahatini, polisi şaşırtmak için bir taktik olarak telakki etmektedirler. Haddizatında Nâzım Hikmet’in

Rusyaya İstanbuldan bir denizaltı vasıtasıyla kaçırılmış olduğu en kuvvetli ihtimaldir ve kaçış şöyle tahmin edilmektedir:

İstanbul polisi, şairin sandala bindirildiği noktayı İstanbulda bulunan Sovyet konsolosluğu memurlarının tespit etmiş olduğu kanaatindedir. İlgili makamlar, tam bir serbesti içinde faaliyette bulunan Sovyet konsolosluk memurlarının bu hareketini politik nezaketle kabili telif görmemektedirler.”¹⁴⁴

10 Temmuz tarihli Gece Postası ile Nâzım Hikmet’in kaçışı bu kez, gizli Bulgar Teşkilatı Ajanlarına ihale edilmekte ve olaya Sarıyerli komünist genç bir kadın da dahil edilmektedir.¹⁴⁵ Bu tür haberler, Ağustos 1951’de de devam eder. Bu kez Cumhuriyet Gazetesi’nde görülür. Cumhuriyet, birinci sayfa, üçüncü sütundan şu başlığı atar: “Bulgarların yurdiçi gizli dolaşmaları” Başlık altında bu dolaşmanın amacı da okuyucuya açıklanır: “Elçilik mensubu dört memur Çanakkale’ye sokulmaya kalktılar, muvaffak olamadılar”¹⁴⁶

Ağustos ayı sonlarına doğru bu kez Ankara’daki SSCB Büyükelçiliği bu konudaki haberlerin odağı olur. Dönemin antikomünist gazetesi olarak bilinen Zaman, birinci sayfadan, “Kızıl Ajanlar Çalışıyor!” manşetiyle haberi duyurur.¹⁴⁷ Aynı haber, 27

¹⁴⁴ En Son Dakika, 5 Temmuz 1951, Sayı:4253, s.1-2.

¹⁴⁵ Gece Postası, 10 Temmuz 1951, Sayı:4301, s.1, 3.

¹⁴⁶ Cumhuriyet, 6 Ağustos 1951, sayı:9703, s.1.

¹⁴⁷ A. g. g., s.1.

Ağustos tarihli Son Posta ve Akşam gazetelerinde de yer alır.

Zaman, 28 Ağustos tarihli sayısında haberini takip eder ve okuyucularına “Casus Şebekesi Tamamen Yakalandı” diyerek müjdeyi verir. Zaman’ın müjdeli haberi şöyledir:

“Ruslar hesabına çalışmakta olan büyük bir casusluk şebekesinin merkezi anlaşılmış ve elemanları tevkif edilmiş bulunmaktadır. Emniyet Genel Müdürü Servet Sürenkök bu münasebetle derhal Diyarbakır’a gitmiş ve hava alanının planları ile telsiz frekanslarının ne şekilde Rusların eline geçtiğini yerinde incelemeğe başlamıştır”¹⁴⁸

Gazetelerin 1952 yılındaki gündeminde ise, İstanbul'daki SSCB Konsoloslugu vardır. Konsolosluk önünde “Yaşasın Stalin, Yaşasın Sovyetler” diye bağırarak, her gazetenin farklı isimler verdiği ve Ermeni asıllı olduğunu özellikle vurguladığı bir şahıs günlerce gündemde kalır. “Rus Elçiliği önünde küstahça bir hareket” başlığıyla haberi veren Dünya gazetesinden haberin ayrıntılarını izleyelim:

“Dün Beyoğlu’nda, Rus Konsoloslugu’nun bulunduğu yerde, gayet tipik bir komünistlik hadisesi cereyan etmiştir:

Konsolosluk binasının aralık bulunan demir kapısından içeriye giren genç bir adam; propaganda resimlerinin teşhir edildiği camekana atlayarak, elinde bulunan Stalin’in büyük çapta bir resmini cama dayamış ve halka hitaben şöyle bağırmaya başlamıştır:

‘Bu resim, birgün başımıza gelecek olan büyük adamın resmidir. Onu iyi tanıyın. O, halkların kurtarıcısıdır. Yaşasın Stalin, yaşasın Rusya, Yaşasın Sovyetler.’

Sığındığı camekanın içinde, sokaktan geçenlere elindeki resmi göstererek çığınca bağırarak bu adamı gören halk Konsolosluğun önünde birikmiş ve bu sırada İlhan Feyman, ismindeki bir genç de büyük bir cesaretle, aralık kapıdan girerek, çılgın komünistin yanına yaklaşmış ve elindeki resmi olarak yırtıp atmıştır. Gencin bu hareketini gören halk, Konsolosluğun camlarını kırıp adamı alaşağı etmek istemişlerse de, hadise yerine gelen polis buna mani olmuş, bu arada da camekandan içeriye atlayan komünist, Rus makamlarına sığınmıştır.

Bu iltica hareketi karşısında oraya toplanan halkın asabı büsbütün gerilmiş ve bu kızıl uşağı ele geçirmek için harekete girişilmiştir.

¹⁴⁸ Zaman, 28 Ağustos 1951, Sayı:791,s.1.

Kalabalığın elinden güçlkle alınan Vartan Terziyan, Emniyet Müdürlüğüne getirilerek nezaret altına alınmıştır. Tahkikata, ehemmiyetle devam olunmaktadır.”¹⁴⁹

Söz konusu kişinin adı, Dünya gazetesinde, terzilik yaptığından bahsedildiğinden olsa gerek, Vartan Terziyan, Vatan gazetesinde ise komünizm aşığı olduğu ima edilircesine, Vahram Aşıkyan, İkdam-Gece Postası’nda ise Vartan Aşıkyan olarak bildirilir.

Bu şekildeki haberlerin en ilginçleri ise, Vakit gazetesinde çıkan haberlerdir. Vakit, “Komünist ideolojisini yaymak üzere sirkelere de vazife veriliyor” başlığıyla

Belgrat mahreciyle “Kominform memleketlerinde komünist ideolojisini yaymak üzere bütün sirklerin vazifelendirilmiş olduklarının bildirildiğini” haber vermektedir. Vakit, Macaristan’daki 11 sirkin hepsinin ülkede çıkacakları turnede halkı canbazlık ve hokkabazlıkla eğlendirmeyip, Stalinist teorileri aşılama çalışacağını da haberine eklemektedir.¹⁵⁰

3 Eylül 1951 tarihli Vakit’te ise, Haşim Nahit Erbil imzasıyla “İzmir Fuarı’nda Komünizm Propagandası” başlıklı bir yorum çıkar. Gazetenin üçüncü sayfasındaki yorumda, Haşim Nahit Erbil, komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle, İzmir Fuarı’ndaki pavyonu kapatılan Çekoslovakya’ya çatmakta ve “aynı propagandayı yaptığı için Macar Pavyonu da kapatılacaktır” demektedir. Erbil, yazısını, Çek Pavyonu’nda yer alan afiş ve yazıların bilimsel tahlilini yapmaya girişerek devam ettirir:

“İzmir Fuarı: Zirai ve sınai mahsüllerimizi vatandaşlara göstermek için açılmıştır. Çekoslovakya komünist propagandası yaptığı için onun pavyonu kapatılmıştır. Çekoslovakya pavyonunun kapatılmasına sebep, şu üç afiştir:

- 1-Çekoslovakya’da toprak, toprağı sürenindir!
- 2-Çocukların istikbalde daha mes’ud olabilmeleri için şart, sulhtur. Devlet bütçemiz, sulh bütçesidir.

¹⁴⁹ Dünya, 26 Haziran 1952, sayı:116, s.1,5-Vatan, 26 Haziran 1952, sayı:3992, s.1.

¹⁵⁰ Vakit, 20 Mayıs 1951, Sayı:12080 – 1328, s.1.

3-İşçileri refah içinde gösteren resimler: Dev gibi fotoğraflar amelenin dans ettiğini, içtiğini ve eğlendiğini gösteriyor. Altındaki istatistik rakamları, orada hiç işsiz kalmadığı neticesine varmaktadır.

Dört Bakanımız, bu pavyonları açıyor, ve uğurlu olsun, diyorlar.

Bu dört Bakanın başında Ticaret ve Ekonomi Bakanı, iktisat profesörü Muhsin Ete dahi var. Demek, ki fuarı idare edenlerin hepsi ve açış töreninde kırmızı kordelâyı kesmiş olan iktisat profesörü de bunları görmemiş!

Çünkü ‘Komünizmle mücadele rehberi’ adlı eseri bile tetkik etmek istememiştir, etseydi, derhal bu vecizeleri pavyondan indirirdi. Şimdi vecizelerin tefsirini yapıyoruz:

Bu söz, ilk görüşte köylülerimizi isyan ve ihtilâl teşviktir: çünkü ihtilâl olmadıkça topraklar alınmaz.

1. Karl Marks’ın lehçesiyle topraksızları, toprakları zaptetmeğe teşvik hacet yok; çünkü hükümetimiz, topraksızlara senelerden beri

toprak tevzi ediyor ve hattâ Bulgarların arazilerini zaptettikleri göçmen Türklere toprak, çift hayvanı, tohum, para veriyor, ve onlara ev yaptırıyor.

2. Sulh yaygarası, bolşeviklerin hem komünistlere, hem de komünizm aleyhdarlarına yutturmak istedikleri bir ‘afyon hapı’ dır; iki dünya halkını uyuşturmak istiyorlar.

3. Ne Rusyada, ne peyk memleketlerde işçi hürriyeti yok: İşçi; kendi ihtisası olan işte değil, bolşeviklerin lüzum gördükleri işlerde çalıştırılır: ve sesini çıkaran işçi, ya kurşuna dizilir, ya da esir kampına yollanır. Esir kamplarında şimdi 30 – 40 milyon insan var!

Türkiye’de komünizmi kanun yasak ettiği için, komünist propagandası yapan pavyonlar, daha ilk günden kapatılmalı idiler. Bizim memleketimiz için ‘cehalet’ Moskof istilâsından daha korkunçtur. Bu sözü tekrar ediyoruz lâkin profesörler bile söylediklerimize kulak asmıyorlar. Bu kayıtsızlığın cezasını, Türk milleti mi görsün ?”¹⁵¹

“Moskof istilasından” ve “Türk milletinden” sıkça sözedен Erbil, aslında uzun yıllardır antikomünist propagandayı kendisine iş edinmiştir. 1950 yılında basılan ve “Komünist Beyannamesine Karşı Milliyetçi Beyannamesi”¹⁵² bir başka adı, “Komünizmle Mücadele Rehberi” olan kitabında anlattığına göre Erbil, 1921 yılında çıkan Aydınlık dergisindeki bolşeviklikle ilgili yazıları eleştirerek başladığı anti-komünist neşriyatına bir aralık Fransa ve Amerika’ya gitse de aralıksız olarak devam etmiştir.¹⁵³ Kitap da bu amaca yönelik olarak yazılmıştır.

¹⁵¹ Vakıf, 3 Eylül 1951, Sayı:12184 – 1432, s.3

¹⁵² Haşim Nahid ER-BİL, Komünizmle Mücadele Rehberi (Komünist Beyannamesi)ne Karşı Milliyetçi Beyannamesi, 1.

¹⁵³ A. g. k., 134-137, 144-145.

Ancak Erbil, kitapta da görüleceği gibi o kadar antikomünisttir ki, Kurtuluş Savaşı’nda Türk-Sovyet ilişkileri ve bu ilişkiler sayesinde İngiliz Emperyalizmi’nin Kafkasları terk etmesini de hazmedemez. 30 yıl sonra Kurtuluş Savaşı önderlerine Sevr’i niye kabul etmediklerini sorar.

Vatan sevgisinin ve bundan dolayı komünizm karşıtı olduğu iddiasının doğru olmadığını veciz bir şekilde ortaya koyar:

“Bir memleketi ta içinden yıkacak amillerin başında o memleket idarecilerinin cehaleti gelir. Ve politikacı dediğimiz zümre bu tehlikeyi her zaman idrak edemez. Hindenburg, Rus ordularını

perişan ettikten sonra Kızıl İhtilal, Çarlık Rusya'sını temelinden yıkmıştı. Kızılılar, Garp Cephesi'nde olduğu gibi Kafkas Cephesi'nde de taarruza uğramaktan korktular. Eğer Türkiye; o zaman tasavvur edildiği gibi İngiliz, Fransız, İtalyan nüfuz bölgelerine ayrılırdı; komünist Rusya çok korktuğu bu emperyalist ve kapitalist devletle Türk toprağı ve denizi üstünde karşılaşır, belki de-Kırım muharebesinde olduğu gibi- bu üç devletin müşterek bir hücumuna uğradı.¹⁵⁴

Diplomatik Temsilcilikler haberlerinde, diplomasi kuralları rahatlıkla çiğnenir. Özellikle sosyalist ülkelerin diplomatları adım adım izlenir. Bu izleme büyük bir olasılıkla, asıl görevleri bu tür izleme olan birileri tarafından yapılır ve onlar tarafından gazetecilere aktarılır. Bu izlemeler, zaman zaman Türk resmi makamlarını rahatsız eder ve gazetelerde anlatılan hikâyeleri tekzip etmek zorunda bırakır.

Diplomatik Temsilcilikler Motifi de diğer motiflerde olduğu gibi, Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışıyla ilişkilendirilir. Bu ilişkide, Bulgar ve SSCB Konsoloslukları ve denizaltı gibi askeri operasyon çağrıştıran araçlara başvurulur.

Ayrıca bu motifle birlikte, güzel kız ve kadın motifi de adet olduğu üzere devreye sokulur.

---

¹⁵⁴ A. g. k., s.139.

Gayri-müslim ve akıl hastası kişilerin olaya dahil edilmesi de ihmal edilmez. Üstelik bu dahil edilme işi o kadar hızlı yapılır ki söz konusu kişinin adı ve soyadı her gazetede farklı bir şekilde yer alır.

Sonuç olarak; Diplomatik Temsilcilikler Motifiyle, Türk kamuoyuna, büyük ve organize bir komünist saldırısıyla karşı karşıya olduğu anlatılmak istenir. Halk, özellikle sosyalist ülkelerin diplomatik temsilcileri ve temsilciliklerine karşı adeta teyakkuz derecesinde uyanıklığa davet edilir.

4.6. Kore Savaşı Motifi

Demokrat Parti Hükümeti, kuruluşundan kısa süre sonra, 25 Haziran 1950'de başlayan ve aslında dolaylı bir ABD-Sovyet çatışması olan Kore Savaşı'na katılma kararı aldı. Yurtdışına savaşmak için asker gönderilmesine için TBMM kararı gerekirken, bu şart yerine getirilmemiş, muhalefete danışılmamış, Türkiye herhangi bir sorunu ve çıkarı olmadığı bir savaşa katılmıştı. Anayasa'nın açık ihlali olan bu kararın eleştirilmesi, çıkarılan bir yasayla yasaklandı, Kore Savaşı'nı eleştirenlere hapis cezası getirildi. Yolluk ve aylıkları Türk hükümetince ödenerek, 5090 kişilik bir birlik Kore'ye gönderildi.

Üç yıl süren savaşlarda, 721 asker yitirildi. ABD isteğiyle gerçekleştirilen bu girişim için, hiçbir haklı gerekçe gösterilemedi. Sadece Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu, Kore'de bir avuç kan verdiklerini ama, böylece büyük devletler arasına katıldıklarını söyledi. Bunun anlamı, 18 Şubat 1952'de NATO'ya alınmaktı.

Kore Savaşı sırasında hızlanarak devam eden antikomünist propaganda, öyle bir hale gelmişti ki, Türkiye'nin NATO'ya girmesini sağlayacak kanun teklifi verildiği zaman, bunun karşısına çıkmaya cesaret edebilecek milletvekili kalmamıştı. Bu durumu, söz konusu kanun teklifinin oylamasında açıkça görmek mümkündür. Konuyla ilgili olarak, TBMM'de yapılan oylamaya, 487 milletvekilinden 405'i katılmıştı. Bunlardan, 404'ü kabul oyu verirken, bir üye, çekimser kalabilmişti. 74 üye, toplantıda bulunmamıştı. Üç üyelik ise o sırada çeşitli nedenlerle boş bulunmaktaydı.

Hem basında, hem de TBMM'de, dünyaya yeni bir çehre vermek isteyen ABD ve onun müttefiklerinin antikomünist propagandası öylesine güçlüydü ki, buna karşı çıkmak, vatan hainliğiyle eşanlamlı olarak değerlendiriliyordu. Kore Savaşı'nın devam ettiği günlerde, TBMM'ye sunulan ve "Komünizme Karşı Mücadele Amacıyla TCK'nın 141-142. Maddeleri'nde Yapılması Önerilen Değişiklikler" görüşülürken, komünistler hakkında meclis kürsüsünden, Arif Nihat Asya'nın ağzından şu ifadeler çıkıyordu: "...yalnız dış cemiyeti değil, hapishanenin iç

cemiyetini de bu adamların şerrinden kurtarmanın tek çaresi vardır; sehpa...veya iki çaresi vardır, sehpa ve kurşun...Zaten imkân olsa da birkaç kızıl sallandırılmış olsaydı, kızılar bu kadar şımarmazlardı. Milletin hiç değilse sembolik olarak iki komünisti asılmış görmek hakkıydı. Bu biçarelerden birini olsun asılmış görmeden gidersem gözüm arkada kalır...komünizm...tehlikelerin en pratiği ve en aktüelidir; ip ister ip. Kastamonu kendiri ister.”¹⁵⁵

Böyle bir yasama organının hâkim olduğu koşullarda, Kore Savaşı’na asker gönderildikten, şehit, yaralı ve kayıp haberleri gelmeye başladıktan sonra sıra kamuoyunun bu yönde oluşturulmasına gelir. Kamuoyunun gözünden, hem bu olumsuzlukları kaçırarak, hem de bu durumu, düşman ilan edilen komünistlerin ve komünizmin aleyhinde kullanmak için yoğun bir propaganda başlar ve Kore Savaşı motifi hızla devreye sokulur.

En ilginç haberler, Kore’ye en çok asker gönderen illerden olan Konya’da yerel olarak yayınlanan Yeni Konya Gazetesi’nde çıkar. Yeni Konya Gazetesi’nde, Kore’de savaşa katılmış bir askerin anıları, yazı dizisi halinde yayımlanıyordu:

¹⁵⁵ Kâzım ÖZALP, Türk Parlamento Tarihi, .2245.

“Kore kahramanı Cihanbeylili Mustafa neler anlatıyor? ‘Çinliler, bizden çok korkuyorlar ve (Nereye gidersek karşımıza Türkler çıkıyor) diyorlar’ başlığı altında şunlar anlattırılıyordu: ‘Bir Güney Koreliye bir tek sigara veriyoruz. Seksen defa selamlıyor. Çinliler bizden çok korkuyorlar ve (nereye gidersek karşımıza Türkler çıkıyor) diyorlar.

Yaralanmadan önce kamyonumla yüzlerce komünist esir taşıdım. Amerikalılar Kunuri Nehri üzerine muazzam köprü kurmuşlardı. Komünistler bu köprüden geçmek için hücum ediyorlar yüzlerce komünist birikince köprünün her iki ucu yaylıdır. Olduğu gibi havaya kalkıyor. Bu suretle her tarafla ilgisi kesilen komünistler şaşırıyorlar ve makineli ateşi altında mısır patlar gibi taklak atıyorlar, gözlerimle gördüğüm manzaralardan biridir.’

Mustafa Avcı çok heyecanlı idi, Aynı zamanda yorulmuştu.

Biz İskenderun'dan vapura bindik. Yolda, arkadaşlar teçhizatlarını düzeltiyor ve tüfeklerini temizliyorlardı. Süngülerini herkes vapurun kenarındaki parmaklık borulara sürtüyordu. Baş kaptan yukarıdan görmüş ne oluyor boyalarımı kazıyorlar demiş sonra Türklerin süngülerini bilediklerini öğrenince hayretten donakalmıştı.

Amerikalılar çok medeni ve insan adamlar. Bize herkesten fazla kıymet ve itibar gösterdiler.'

Mustafa Avcı Türk radyosunu dinliyor muydunuz sualine de, 'gündüz burada neşriyat yapılırken orada gecedir. Tamamen takip edemiyorduk. Ancak mektuplarımız ve gazete muntazam geliyordu, Bu hususta Kore'deki Türk gazeteciler bize çok yardımlarda bulundular, Yaram iyileşsin hala hıncımı intikamımı alamadım. Gönderseler hemen gitmek istiyorum' dedi. Mustafa Avcı kolundaki saati göstererek 'bunu hastahane de Başbakan Adnan Menderes verdi' dedi.

Yemekleriniz nasıldı sualine karşı, M.Avcı, 'yemeklerimiz çok bol ve çok iyi idi. Yanlışlıkla iki defa domuz eti yemişiz. Bize ekseriye konserve et verdiler Çok semiz ve iyi idi. Arkadaşlar kuzu eti zannemişler yedik, sonra üzerini okuttuk, meğer domuzmuş artık yemedik.

İngilizlerden Müslüman olan çoktur. Bir Amerikalı pilota et ikram ettik hayır ben müslümanım bunu yemem size de yedirmem dedi hayret ettik.'

Bu mütevazı Türk evladı yaptıklarına kıymet bile vermeden allahısmarladık diyerek ayrıldı.

Kore şehitlerine rahmet gazilere gazanız geçmiş olsun deriz."¹⁵⁶

Bu satırlarda, kahraman ve korkusuz Türk askeri resmi çizilirken, düşman olarak

¹⁵⁶ Yeni Konya, 29 Mart 1951, sayı: 649, s.3.

resmedilen ve komünist ideolojiyi benimseyen Çinliler, korkak ve aptal olarak nitelenmekte ve onları öldürmenin zevkli bir iş olduğu ima edilmektedir. Aynı şekilde, dostumuz ve bizden olan Amerikalılar da yardımsever, uygar ve zeki olarak gösterilmektedir. Amerika'nın teknolojik gücüne karşı konulamayacağı fikri işlenmektedir.

Öte yandan, ABD ve İngilizler için müslüman oldukları şeklinde değerlendirmelere yer verilmektedir. Böylece onların da bizimle aynı manevi değerlere sahip oldukları anlatılmakta, onların safında savaşmak daha da meşrulaştırılmak istenmektedir.

Bu röportajda, aynı zamanda Türk askerinin muhafazakârlığına da vurgu yapılması unutulmamıştır. Mustafa Avcı'ya, yanlışlıkla domuz eti yedikleri ve lezzetli olduğunu görmelerine rağmen, yediklerinin domuz eti olduğunu anlamaları üzerine artık yemedikleri söylenmiştir. Böylelikle “bizden olan” ile “düşman olan öteki”, belirli karakter ve davranış özellikleriyle de resmedilerek, kamuoyunun belleğine, “düşman olan ötekinin”, “bu dünyada yeri yok” düşüncesi yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Aynı yöndeki mesajlar, bir Amerikalı subayın ağzından Türk askerini övücü ifade ve çeşitli simgelerle de şu şekilde verilmekteydi: “Yeni bir kahramanlık bir Türk teğmeni bir Çin taburunu yarım saat oyaladı ve yaralı bir Amerikan askerini kurtardı cesur subayımız bu işi otuz atımlık mermisi kalmış karabinası ile tek başına yaptı.” Haber, “ bir Amerikalı subay tugayımız hakkında ne söylüyor” sorusunu sorarak şu şekilde devam ediyordu:

“Amerikanın Sesi Radyosu Pazartesi gecesi yaptığı bir yayında Kore’de yeni bir Türk kahramanlığından bahsetmiştir. Radyonun haber verdiğine göre bir Türk teğmeni 30 atımlık mermisi kalmış karabinası ile bir Çin taburunu yarım saat oyalamış ve bu suretle yaralı bir Amerikan askerini kurtarmağa muvaffak olmuştur.

National Broadeaslin radyonunun televizyon saatinde konuşan Kore’deki Türk Tugayının Amerikan irtibat subayı binbaşı Orville Munson ezcümle şöyle demiştir:

‘Türklere manevra hareketinin faydalarından bahsederek onları tesir altında bırakmak güçtür. Zira, onlar hemen sipere girip döğüşmeğe öylesine isteklidirler ki, bu isteğin önüne geçilemez.’

Türklerin savaş kabiliyet ve meziyetlerini öven binbaşı sözlerine şöyle devam etmiştir:

‘Türk tugayındaki askerlerin çoğu Kore’ye gönüllü gelmiş ve aileleri tarafından da teşvik edilmiştir. Vapurla, Türkiye’den Kore’ye giderken beni mütehassis eden bir şey de Türklerin Kore’ye vaktinde ulaşip yardıma yetişemeyeceklerinden korktuklarını görmemdir.’

Türkler, hür dünya davası uğruna kan dökmek azminde idiler”¹⁵⁷

Burada da “düşman olan öteki”nin korkaklığı ile “bizim” cesaretimiz karşılaştırılarak, bizim “ötekine” olan üstünlüğümüz öne çıkarılmakta ve böylelikle

“ötekinin” şahsında, komünizmin kaybetmeye mahkûm olduğu belleklere kazınmak istenmektedir.

Türklerin muhafazakâr ve geleneklerine bağlı olduğunu ispatlamaya yönelik, oldukça abartılı bir Kore Savaşı haberinde ise şunlar ifade edilmektedir:

“Komünistlere esir düşen bir Türk askeri bir Çin askerini hakkında geldikten sonra elindeki katırda almış ve bununla Birleşmiş Milletler hatlarına kadar gitmiştir. Kendisini bir istihbarat subayı sorguya çekmek istemiş fakat Türk İngilizce bilmediği için aralarında ki muhavere işaretle olmuştu. Amerikalı istihbarat subayı Türk askerini bir kamyonla kendi tugayına göndermek istemiş fakat Mehmet katırı bırakmıyacağını işaretle anlatmıştır. Nihayet Amerikalı Türkün bu isteğini kabul etmiş ve Mehmet’in sırtına İngilizce şu ibareyi yazarak yoluna devam etmesine izin vermiştir:

“Bu bir Türk askeridir. Çinlilerden aldığı bir katırla seyahat ediyor Yoluna mani olmayın ve sorguya çekmeyin sadece Türk Tugayına giden yolu gösterin....”¹⁵⁸

Chomsky’nin kitle iletişim araçlarının işlevlerine ilişkin olarak ifade ettiği, “Bireyleri eğlendirmek, bilgilendirmek ve onları toplumun kurumsal yapısıyla bütünleştirecek değerleri, inançları, davranış biçimlerini onlara aşılacak” özellikleri-

¹⁵⁷ Yeni Konya, 11 Nisan 1951, sayı: 662, s.1.

¹⁵⁸ Yeni Konya, 1 Mayıs 1951, Sayı: 682, s.1.

ni yukardaki satırlar net olarak yansıtmaktadır. Kore Savaşı motifi ile çizilen Türk-İngiliz-Amerikan karakteri korkusuz, akıllı, düşmana aman vermeyen atılganlıkta ve muhafazakâr ve en önemli özellik olarak da komünizme karşı hürriyetlerin koruyucusu olmaktır. Bu özellikler, bu tür haberleri okuyan halk kitlelerinin kendi duygu ve düşünce dünyasında onlarla özdeşleşme yaratmakta ve kamuoyu antikomünist yönde rahatlıkla etkilenebilmektedir.

Kore Savaşı haberleri ile verilmeye çalışılan mesajların esası, komünizmi temsil eden Çin ve Korelilerle, hür dünyayı temsil eden Amerikalı, İngiliz ve müttefiki Türklerin karşılaştırılmasıdır.

Bu haberlerde, Türkler ve Amerikalılar, gözüpek, cesur, başarılı, hürriyet yanlısı, Koreliler ise korkak, aptal, sefil, pis olarak resmedilmektedir. Ayrıca Korelilere ve Çinlilere uygulanacak her tür şiddet, hatta işkenceyle öldürmek anlamına gelen “kafalarını betona çarpa çarpa öldürmek” son derece doğal karşılanmaktadır. Öte yandan bu tür insanlık dışı yöntemleri komünist oldukları için düşman olan insanlara uygulamak da kahramanlık olarak değerlendirilmektedir. Oysa bu kültür, düşman dahi olsa savaştığı karşısındaki rakibini esir aldığı anda, onun gönlünü almaya çalışan Mustafa Kemal’in tutumuna da, Çanakkale siperlerinde, düşmanlarının bile takdirini kazanan Mehmetçiğin davranışına da taban tabana terstir. Çünkü, bize değil, Soğuk Savaş dünyasının antikomünist güçlerine aittir. Bu yaklaşım, aşağıdaki çarpıcı satırlarda şu şekilde dile getirilmektedir:

“Kore halkı çok sefil ve pis insanlar. Yalnız pirinç yiyorlar yarısı açtır, Biz Güney ve Kuzey Korelileri birbirinden ayırt etmekte çok güçlük çekiyorduk.

Yolda karşıma bir öküz arabası çıktı. Güney Koreli dedim arabayı durdurdum. Bir kişi götürüyordu, dur dedim, içinde pirinç soyları vardı şüphelendim, arabanın içini ararken 2 silahlı çıktı. Tabancamla aşağıya indirdim, Arkadaşlara seslendim. İkisi de Kuzey Koreli casustu. Ellerini bağlayıp geri gönderdik. Arabacıyı köprünün altına çektim, sen komünistsin değil mi dedim. Hayır dedi. Üzerini aradım, Rus parası çıktı. Komünistsin diyordum ‘hayır’ diye bağıriyordu. Kafasını köprünün betonuna çarptım, hala ‘hayır’ diyordu. Hırslandım, başını vura vura tekme ile öldürdüm. Geriye gönderdiğim 2 kişinin ifadesi alınmış ve arkadaşım Mersinli Halid’e bunların temizlemesi için emir verilmiş. Halit te arkadaşların intikamını almıştı.”¹⁵⁹

Kore Savaşı Motifi, Soğuk Savaş’ın sıcak savaşa da dönüştüğü bir dönemde özellikle Batı dünyası tarafından propaganda malzemesi olarak sıkça kullanılan bir motif olmuştur. Buna paralel olarak Türk basını da, bu motifi, Koreli ve Çinlilerin şahsında komünizme karşı kamuoyu oluşturma yolunda hemen her gün kullanmıştır

diyebiliriz. Kore Savaşı'nın başlangıcından, ateşkesin imzalandığı döneme kadar olan üç yıl boyunca gazeteler, sürekli olarak Birleşmiş Milletler'i arkasına alarak, onun adına savaştığını söyleyen ABD ve müttefiklerinin zafer haberleriyle doludur.

Bu taraflı yayın o haldedir ki Kuzey Kore ve Çin Halk Kurtuluş Ordusu bir ara Seul'u geçici olarak işgal ettiğinde bile Türk gazeteleri, ABD'lilerin başarılarından söz etmektedir. Basının bu tek yanlı tavrı, günümüzdeki ABD'nin Irak'a saldırısı sırasındaki televizyonların ve gazetelerin tutumuna çok benzemektedir. Kore'de, aslında yukardaki örneklerde de görüldüğü gibi ateşli silahların ötesinde bir savaş da yaşanmaktadır. Bu savaş, “aptal, korkak, sefil, pis, öldürülmesi neredeyse sevap olarak görülen, uygarlıktan nasibini almamış komünistlerle”, “uygar, temiz, barışsever, her türlü teknolojik yeniliğin sahibi, dolayısıyla da öldürme hakkına da sahip komünizmin düşmanları” arasındaki bir savaştır da.

Bu nedenle, Türk kamuoyunda Kore Savaşı'na karşı çıkmak, barıştan söz etmek, toplumsal lince uğramak için yeter sebeptir. Yaratılan kamuoyu o derece baskıcıdır ki, TBMM üyeleri bile bu kararı eleştirememiştir. Hatta, Kore Savaşı'na katılma kararını eleştirmek çıkarılan bir yasayla yasaklanmış ve buna rağmen eleştirme cesareti gösterenlere hapis cezası getirilmiştir. Kore Savaşı'nda ateşkes ilan edilmesi

¹⁵⁹ Yeni Konya, 28 Mart 1951, Sayı:648, s.1,2.

1953 yılına denk gelmiş ve o yıl SSCB önderi Stalin ölmüştür. Bu kez, kamuoyu için kullanılacak yeni motif de belli olmuştur.

4.7. Stalin motifi

Dönemin kamuoyu imalatında en önemli motiflerinden biri de Stalin motifidir. Çünkü, İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan anti-faşist kampın en prestijli ordusu

Kızılordu'nun ve SSCB'nin başında Joseph Visorionoviç Stalin vardır. Bu nedenle Stalin adı çevresinde oluşan, Batılıların kendilerince nüfuz bölgesi içinde gördükleri ülkelerde yarattığı sempati de küçümsenecek gibi değildir. Dolayısıyla, bu sempatiyi ortadan kaldıracak her tür haber ve Stalin motifiyle verilecek kaba, aşağılamaya yönelik yaklaşımların, sıradan halk kitlelerinin gözündeki Stalin imajını değiştireceği umulmaktadır. Bu bağlamda, Türk basınında da Stalin'in şahsında SSCB ve sosyalizm karşıtı haberler, peşisıra yayınlanmaya başlar. Konuyla ilgili haberlerden ilki, artık sahip ve çizgi değiştirmiş TAN gazetesinde çıkar. "Kayseri'de Komünist Tahrikatı" başlığıyla birinci sayfadan verilen haber şöyledir;

"...şehrimiz ilçesinde komünizm tahrikatı yapan bir şebeke meydana çıkarılmak üzeredir. Halen lise son sınıf talebelerinden Osman Doğan ve beşinci sınıf talebelerinden Ahmet Sandıkçı tevkif edilmiştir.

Osman Doğan ve arkadaşlarının yılbaşı gecesi henüz tespit edilemeyen bir evde Stalin şerefine kadeh kaldırdıkları tespit edilmiştir. Tam şebekenin yakında ele geçirileceği muhakkak sayılmaktadır."¹⁶⁰

Ortada hayali bir ev ve isimleri suçlu olarak ilan edilen iki genç insan vardır. Ancak, önemli olan, birilerini komünist olarak damgalamak ve damgalanacak kişileri de öğrenciler arasından seçerek, kamuoyuna öğrencileri ve gençleri komünizme eğilimli kitle olarak hedef göstermektir. Böylece, toplumda aydın ve öğrencilerin po-

¹⁶⁰ Tan, 20 Mayıs 1949, Sayı:153, s.1.

tansiyel komünistler olduğu düşüncesi yerleştirilmeye çalışılmaktadır.

Öte yandan bu yaklaşımla, Tevfik Fikret'in ifade ettiği ve Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal'in de yol gösterici bir anlayış olarak kabul ettiği "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller" anlayışının yerini, düşünmeyen, düşüncesini açıklamayan, edilgen bir gençlik kitlesi yaratılması politikası almaktadır.

Konuyla ilgili ikinci haber ise, Hergün gazetesinde “Stalin Dondurması” başlığıyla çıkar. Gazetenin, muhabir adı ve mahreç belirtmeden verdiği haber şu şekildedir:

“Rus siyasi polisi, imhası zaruri olan şahıslar için hususi davetiyeler hazırlamakta, konserlere ve sanat toplantılarına çağtırmakta, sureti mahsusada çok fazla ısıtılan salonda terliyen seyircilere dondurma ikram edilmektedir. Bu dondurmaları yiyen zavallılar, evlerine döndükten sonra, kısa bir kriz devresini müteakip ölmektedirler.

Şimdi bütün büyük Rus şehirlerindeki gayri memnunlar davet ve toplantılarda bu gibi dondurmaları yemekten itiraz etmekte ve bu öldürücü dondurmaya Stalin dondurması adını vermektedirler.”¹⁶¹

Bu haberde de komünistlerin, akla hayale gelmedik yöntemlerle, komünizmi korumaya azimli oldukları anlatılmaya çalışılmaktadır. Komünistler, bu uğurda en insanlık dışı yöntemleri uygulamaktan çekinmemektedirler. Bu haberler, bazen yukarda olduğu gibi hiç inandırıcı olmasa bile, komünistlere atfen verilmelidir ki kamuoyu, komünizmin ne büyük bir tehlike olduğunu anlayabilsin.

Yöneticilerin, her yerde komünist ve komünizme ait simgeler görme ve topluma bu yolla bir panik havası vererek, siyasal iktidarlarını devam ettirme çabası, dış politika haberlerinde de göze çarpmaktadır.

La Haye mahreçli ve Ajans France Press (AFP) den aktarılan, “Garip bir hâdise

¹⁶¹ Hergün, 15 Aralık 1949, Sayı:757, s.1,3.

Hollandadaki televizyon alıcılarında Stalin görünüyormuş!” başlıklı haber, bunun tipik örneğini oluşturmaktadır. Haberin devamında şu satırlar okunmaktadır: “Sovyetler Birliği’nden, yani, 2 bin kilometreden fazla bir mesafeden gelen televizyon yayınlarının Hollanda’da muhtelif alıcı istasyon postalarında aksettirildiği haber verilmektedir.”¹⁶²

Burada da teknolojik gelişmelerden, bugüne göre oldukça uzak olan Türk kamuoyu, bu olumsuzluk üzerinden etkilenmeye çalışılmaktadır. Normal olarak,

uzaya verilen yayınların, biraz kuvvetli alıcılar tarafından hem ses hem de görüntü olarak elde edilmesi basit bir teknolojik olaydır. Oysa, bu olay kullanılarak, komünistlerin, Stalin'in görüntüsünü, Hollanda'daki televizyon alıcılarına yansıtarak propaganda yaptıkları iddia edilmektedir.

Stalin motifli bir başka olayın içine, dönemin Milli Eğitim Bakanı ve aynı zamanda Samsun milletvekili olan Tevfik İleri de dahil edilmiştir. Tevfik İleri'nin bu habere dahil olmasının nedeni, "örnek olarak nitelediği" bir lisede komünist propagandasının yapıyor oluşudur. O halde, Milli Eğitim Bakanı'nın örnek diye nitelediği bir lisede komünist faaliyeti yapılmaya cesaret ediliyorsa, başka okullarda binlerce gence kimbilir ne tür komünist propagandalar yapılabilir?!

Stalin Motifi'nin kullanıldığı bir başka haber ise, "Diplomatik Temsilcilikler" Motifini de birlikte kullanan ve kamuoyunun gündeminden uzun süre düşmeyen SSCB Konsoloslugu önündeki olayın haberidir.

"Küstahlık! Beyoğlu'nda Stalin'in resmini gösterip hezeyanlarada bulunan Vartan tevile yelteniyor! Ruslar hadiseyi filme aldılar!" başlığıyla verilen haber, anti-komünist kamuoyu oluşturucularına, arayıp da bulamadıkları fırsatı vermiş gibidir. Haberin veriliş tarzı, üsluptaki heyecanlı yaklaşım, haberin konusu olan kişi hakkındaki bilgiler, tam teşekküllü bir komünist propagandası ve propagandacısı ile

¹⁶² Vakıf, 22 Haziran 1951, Sayı:12113-1361, s.1,3.

karşı karşıya olunduğunu anlatmaktadır. Üstelik, bu cüretkâr propaganda hareketi, İstanbul'un göbeğinde, Beyoğlu'nda olmaktadır. Komünist propagandası, sınır tanımaz yüzünü bu hareketle iyice açığa vurmuştur ve önlem alınmazsa sonunun nereye varacağı belli değildir! Haberin devamı şu şekildedir:

"Dün saat 14.30 da Sovyet sefarethanesi önünde vukua gelen hadise tahkikatına devam olunmaktadır. Hadise şudur: Saat 14.30 da Sovyet sefarethanenin önünden geçenler adı Vartan Aşıkyan olan beyaz gömleklili, kaytan bıyıklı bir Ermeni terzinin elinde Sovyet lideri Mareşal Stalinin üniformalı bir resmi olduğu halde dolaştığını görmüşlerdir. Herkes hayretle bakarken bu gencin 'Yaşasın Stalin!',

‘Bu memleketi Stalin kurtaracak!’, ‘Atatürk’ü de o öldürdü’ gibi hezeyanlarda bulunduğunu iştmişlerdir. Milli hisleri derhal galeyana gelen vatandaşlar derhal kendisine hücum etmişlerdir. Derhal Hadise mahaline gelen Emniyet Müdürü Ahmet Tekelioğlu ve muavini Mehmet Ali Alpsar halkı dağıtmış, Vartanı jip arabasile karakola götürmüşlerdir.

Dikkati çeken bir nokta da şudur: Sovyet sefarethanesi önündeki bu hadise sefaret memurları tarafında filme alınmıştır. Filme başka bir çeşni verip kızıl propaganda yapılması ihtimali de gözönünde alınmakta ve tahkikat derinleştirilmektedir.”¹⁶³

Bu haberde, Stalin Motifi haberin merkezine yerleştirilmiş olmakla birlikte, olayın kahramanının adından hareketle de bazı sonuçlara ulaşılma istenmektedir. Vartan’ın Ermeni oluşu dolayısıyla gayrimüslim olması, Stalin posterleri ile hezeyanlarda bulunduğunun iddia edilmesi ve bu davranışlarının küstahlık olarak nitelenmesi de belli sonuçları hedeflemek ve bu sonuçlara meşruluk kazandırmak içindir. O sonuçların başında da bütün davranışları ile komünist olduğu belli olan kişinin ülkede geçerli olan kanunlar hiçe sayılarak o sırada toplanmış kalabalıklar tarafından linç edilmesi gelmektedir.

İncelediğimiz gazetelerde görüldüğü kadarıyla, 1952 yılı, Stalin haberleri açısından en verimli yıl olmuştur. Söz konusu yıl içinde, Stalin motifi kullanılarak oldukça çok haber yapılmış ve kamuoyu, komünizmle savaşta, bu motif üzerinden bilinçlendirilmeye! çalışılmıştır.

¹⁶³ İkdam Gece Postası, 26 Haziran 1952, Sayı : 4635, s.1,3.

“Dünyada Stalinden başka Allah yoktur diye bağırarak bir başka sapık” başlıklı habere göre; “Kumkapı Çakmakçılar Sokak 10 sayıda oturan İsmail Sevgi isminde birisi, dün Bakırköy’de ‘Bu memlekette kanun, nizam yok, dünyada Stalin’den başka Allah yoktur. Stalin Allaktır’ diye bağırarak başlamış ve yakalanarak adliyeye sevk edilmiştir. Nöbetçi Sulh Ceza Mahkemesinde sorgusu yapılan komünist taslağı tevkif olunmuştur.”¹⁶⁴

Yukardaki habere benzer başka bir haberde de, o günlerin dünyasındaki komünizmin simgesi olarak değerlendirilen SSCB önderi Stalin üzerinden mesaj verilmeye çalışılmaktadır. “Yaşasın Stalin diye bağırarak bir adam” başlıklı bu

haberde, haberin konusu olan kişiye, birbirini tutmayan sözler söylenilerek, komünizm yanlısı kişilerin akıl hastası veya söyledikleri ciddiye alınmayacak kişiler olduğu düşüncesine kamuoyu ikna edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca toplumun dini duygularına seslenilmekte, komünistlerin Allah'ı kişileştirdikleri anlatılmaktadır.

Haberde, Trabzonlu olduğu özellikle belirtilen Turgut Kaya adındaki bir şahsın, İstiklâl Caddesi'nden geçerken, "Yaşasın Lora, yaşasın Stalin" diye yüksek sesle kendi kendine konuştuğu" belirtilerek, bu kişinin derhal yakalandığı belirtilmektedir.¹⁶⁵

Stalin motifli bir haber, bu kez İzmir'den verilmektedir. Bu haberde Stalin motifi, Stalin'in fiziki görünümünün önemli bir unsuru olan bıyıkları ile desteklenmektedir. "İzmir'de yeni bir komünist şebekesi ortaya çıkarıldı. Stalin modasına göre bıyık bırakan bu şebekenin oldukça geniş bir teşkilata sahip olduğu zannediliyor." başlığıyla duyurulan haberin devamı şu şekildedir:

"Yalnız İzmir'de 20 den fazla azası bulunan komünist teşkilatının Türkiye'nin diğer vilayetlerinde de faaliyet göstermekte oldukları ve beş bine yakın üyesi bulunduğu bizzat şebeke mensupları tarafından açıklanmıştır. Hepsi de Stalin biçimi bıyık bırakan ve aralarında

¹⁶⁴ Dünya, 8 Temmuz 1952, Sayı:128, s.5.

¹⁶⁵ Vatan, 20 Temmuz 1952, Sayı:4916, s.2.

hususî parola ile konuşan bu komünist taslakları, Rusyanın yakında Türkiye'yi fethedeceklerini ve buralara yerleşeceklerini iddia etmektedirler. Şebeke mensuplarından bazılarının Kırıkkale ve Zeytinburnu askeri fabrikalarına kadar sızdıkları haber verilmektedir."¹⁶⁶

Orak-Çekiç ve Stalin Motifleri'nin birlikte kullanıldığı bir haber ise, Stalin'in öldüğü gün olan 5 Mart 1953'te çıkmıştır. Beykoz Ortaokulu'nun tuvaletinde tespit edilen bu komünizm propagandası her zaman olduğu gibi heyecan uyandırmış ve Emniyet güçleri okulun bütün öğrencilerinin ifadelerine başvurmuştur.¹⁶⁷

İskenderun mahreçli başka bir haberde ise, Stalin hayranı, Kafkas göçmeni ve üstelik de akli dengesi bozuk, dolayısıyla da komünist olmak için gerekli bütün özelliklere sahip! bir kişi, polis tarafından öldürülerek etkisiz hale getirilebilmiştir. Haberin ayrıntıları şu şekildedir:

“Bugün İskenderun’da bir aile faciası vuku bulmuş, Stalin hayranı olduğu iddia edilen bir Kafkasyalı cinnet getirerek, karısını ağır surette yaralamış, polisler bu mecnunu zaptedebilmek için öldürmek zorunda kalmışlardır. Abbas Öner isimli bir şahıs dün gece, radyo haberlerini dikkatle dinledikten sonra, birdenbire cinnet getirmiş ve üzerinde taşıdığı bıçağı çekerek, pencerenin camını kırmış ve karısına, evla çocuklarını sonra da kendisini pencereden atmasını söylemiştir. Abbas’ın karısı Elvan, bu tehditler üzerine feryada başlamış, imdat seslerini duyan polis memuru İsmail Gürel, süratle otele koşmuştur.

Polis kapının kilitli olduğunu görünce, kapıyı omuzlamış ve böylece içeri girmiştir. Ancak Abbas bu defa da polisi bıçakla tehdit ederek, üzerine doğru yürümüş, Polis İsmail, tabancasını kullanmak zorunda kalmıştır. Mecnun, ayağından kurşun yarası almasına rağmen, karısına hücumdan geri kalmamış ve müteaddit bıçak darbesini indirmiştir. Abbas, karısını yaraladıktan sonra, polise saldırmış kötü bir tesadüf bu sırada polisin kurşunları bitmiştir. Ancak, tam bu esnada, İsmail’in yardımına arkadaşları yetişebilmişlerdir. Gelen polisler, silah kullanmak suretiyle, arkadaşlarını koruyabilmişlerdir. Abbas ve yaraladığı karısı hastaneye kaldırılmışlar, Abbas ameliyat masasında ölmüştür. Karısı

¹⁶⁶ Akın, 10 Ocak 1953, Sayı:484, s.1.

¹⁶⁷ Dünya, 5 Mart 1953, Sayı:365, s.7.

Elvan’ın sıhhi durumu ise çok ağırdır. Hadisenin cereyanı sırasında çocuklarının feryatları ise, faciayı büsbütün ağırlaştırmıştır. İddiaya göre, Abbas, bir Stalin hayranı idi. Ve Komünistlikle ilişkisi bulunuyordu. Kızıl diktatör’ün ağır hastalığı hakkındaki haberleri radyodan dinledikten sonra, tecennün ettiği zannedilmektedir. Bu hususlar da ayrıca tahkik olunmaktadır.”¹⁶⁸

Haberde, mecnun olarak nitelenen bir komünizm sempatizanı başrolde görülmekte, birçok haberde olduğu gibi yine delirmekte ve en yakını olan karısı ve çocuklarını bile rahatlıkla öldürmeye kalkışabilmektedir. Bu arada, olayı haber alan polis de hemen olay yerine gelmekte ve bu azılı komünisti yakalamak için tabancasını kullanmaktan da çekinmemektedir. Ancak, haber, polisin olaya dahil oluş

biçimine ilişkin şüphelere yol açmaktadır. Haberin bir yerinde söz konusu kişinin ayağından yaralandığı belirtilmekte, buna rağmen karısına çeşitli defalar bıçak darbesi vurduğu ifade edilmektedir. Öte yandan polise saldırdığı sırada polisin “kötü bir tesadüf” kurşunlarının bitmiş olduğu söylenmektedir. Sonuç olarak, Abbas’ın ameliyet masasında öldüğü bildirilmektedir. Haberin birbiriyle çelişen satırlarından da anlaşılmaktadır ki, kişinin adının komünizmle birlikte anılması ona karşı yasal olsun olmasın bütün şiddet önlemlerini meşrulaştırmaktadır.

SSCB önderi Stalin’in ölümü üzerine, “Stalin’in bıyıkları” ile yapılan, halkta ürkütücü bir imaj yaratarak, komünizmden uzaklaştırmak yönündeki haberlerin yerini, bu kez, Stalin’in ardından üzülen ve bu yüzden ne yaptığını bilemez hale gelen, “çaresiz komünist” haberleri almıştır.

“Edremit’te, Stalin aşığı bir komünist taslağı daha yakalandı” başlıklı haber, bunların en tipik örneklerindedir. Bu haberde; “Aslen Çaycumalı olup Edremit kazasının Avcılar köyünde oturan 38 yaşlarında Haşim Elmacı, kızıl diktatör Stalin’in ölümü haberini duyunca doğruca köy odasına gitmiş ve toplantı halinde bulunan köy öğretmenlerine hitaben: ‘Ben Hasan Ali Yücel’in çırağıyım. Stalin öldü diye yüreğime hançer saplandı. Ölümüne selâm durursam çok mu?’ diyerek bir asker

¹⁶⁸ Vatan, 7 Mart 1953, Yıl:13, Sayı: 4243, s.1,6.

gibi esas vaziyeti almış ve selâma durmuştur.”¹⁶⁹ ifadelerine yer verilmektedir.

Böylelikle, hem Stalin hayranı hem de üzüntüsünden ne yaptığını bilemez hale gelen bir çaresiz komünist portresi çizilmektedir. Öte yandan bu haberde, hiç ilgisi yokken Hasan Ali Yücel de hedef gösterilmekte ve Türkiye’deki komünistlerin, Hasan Ali Yücel tarafından yetiştirildikleri ima edilmektedir. Aslında bu yaklaşım, TBMM’de de dile getirilen ve Köy Enstitüleri’nin “komünist yuvası” olduğunu iddia eden görüşün, basına yansımasıdır. Bir yandan TBMM’de yapılan suçlamalar, bir yandan da ileriki bölümlerde daha ayrıntılı olarak incelendiğinde görülecek olan, basındaki yakıştırmalarla Köy Enstitüleri’nin kapısına kilit vurulmuştur. Böylelikle de Türkiye’nin aydınlanması yarım bırakılmıştır.

Bundan sonraki bütün Stalin motifli haberlerde, komünist olarak ilan edilen kişilerin, Stalin'in ölümünden duydukları üzüntüden dolayı, çaresizlik içinde, Stalin'i yadeden sözleri öne çıkarılmaktadır. Bunun istisnası, ise Rize'nin Pazar İlçesi'nin, eski adı Kukulap olan köyden verilmektedir. Bu haberde yapılmak istenen ise, hem komünist-şeriatçı işbirliğine dikkat çekmek, hem de komünistlerin her kılığa girebileceklerine iyi bir örnek vermektir: “Kuranı Kerimin içinde Stalin'in resimleri!” başlıklı, gazetenin özel haberi olduğu belirtilen haber şu şekildedir:

“Pazarın Kukulap köyünden Kadir Akpınar, Hakkı Alpay ve Mehmet Ali Birinci adlarındaki üç şahsın evlerinde yapılan arama neticesi Kadir Akpınar'ın evinde Kuranı Kerim'in içinde Stalinin muhtelif resimleri bulunmuştur. Kadir tevkif edilmiştir. Diğerlerinin duruşmalarına gayri mevkuf olarak bakılmaktadır.”¹⁷⁰

Başka bir özel haber ise, Hereke mahreçli olarak verilmektedir. Bu haberde de bir işçi, Stalin'in ölümünden üzüntü duyduğu gerekçesiyle “komünist taslağı” olarak ilan edilmektedir: “Halim Özdemir isimli bir elektrik işçisi, geçen gece de bazı ileri geri laflar ederken görülmüştür. Halim, ‘Yaşa varol Stalin, sen öldün, fakat bütün komünistlerin kalbinde yaşıyorsun. Senin sağ kolun Malenkofla ölünceye kadar

¹⁶⁹ Dünya, 12 Mart 1953, Sayı:372, s.7.

¹⁷⁰ Resimli Yeni Gazete, 17 Nisan 1953, Sayı:172, s.1.

birlikte çalışacağız’ diye işlek bir caddede bağırıştır. Halkın hücumuna uğrayan komünist taslağı polis ve jandarma tarafından güçlkle linç edilmekten kurtarılmıştır.”¹⁷¹

Bu haberde de diğer haberlerde olduğu gibi, haber kişinin işçi olmasına, Hereke Fabrikası'nda çalışmasına dikkat çekilmektedir. Böylelikle, komünizmin işçiler arasında ve işçilerin birarada buldukları fabrikalarda yayılabileceği kamuoyunun bilincine yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, “halkın hücumuna uğrayan komünist taslağı” ifadeleriyle de yine bir linç girişimi, yürürlükteki yasalara rağmen meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Öte yandan bu haberlerde, Stalin Motifi kullanılmakla birlikte, Stalin'in ölümü gözönüne alınarak, kamuoyu yaratmada,

istenen etkiyi yaratamayacağı düşünülerek, bu motifin yerine yenileri konmaya başlanmaktadır. Stalin'den sonra SSCB liderliğine gelen, Malenkov'un adı da bu nedenle anılmaktadır.

Stalin motifinin kullanıldığı haberlerin sonuncusu ise, bir astronomi kitabı ile ilgili, oldukça dikkat çekici bir haberdir. “Bir okul kitabı toplatılıyor. Liselerde okutulan astronomi kitabındaki şekiller arasına Stalin ve Lenin'in resimlerini de konduran müellif ve matbaacı hakkında takibat açıldı” başlıklı ve Bedirhan Çınar imzalı haber, oldukça ayrıntılı bilgiler vermekte ve şunları söylemektedir: “Kitabın adı Astronomi dir. Stalinle Leninin fotoğrafları, talebeye gösterilmek maksadile kitaba konulmuş bir meteor taşı resminin ortasına oturtulmuştur. Bilhassa Stalinin fotoğrafı ilk bakışta nazarı dikkati celbetmekte, kalın kaş ve meşhur pos bıyıkları derhal fark edilmektedir.”¹⁷²

Aynı haberi ertesi gün de devam ettiren gazete, bu kez kitabın yazarının da görüşüne başvurmuştur. Gerçi bu durum, bu tür haberlerde çok az rastlanan bir durumdur. Ancak yine de kısa ve savunmayı son derece etkisiz de gösterse buna izin verilmektedir: “Dün kendisiyle görüştüğümüz Şerafettin Çintan; ‘Adı geçen resmin

¹⁷¹ Resimli Yeni Gazete, 30 Haziran 1953, Sayı:234, s.1,2.

¹⁷² Milliyet, 9 Mart 1955, Sayı:1728, s.1,7.

aslı, 8-10 sene evvel çıkardığım Yer Gök Bilgisi' nde de vardır. Meteor taşının üzerindeki resimler iki çocuğa aittir. Bunlar, Meteor taşının büyüklüğü hakkında bir fikir verebilmek için, taşın üzerine yerleştirilmiştir' demiştir.”¹⁷³

Stalin'in fotoğrafının bazı başka fotoğrafların içinde “gizlice” yayınlandığı iddiası o günlerin ciddi iddialarındandır. 141-142. maddelerde değişiklik yapılarak komünizm propagandasına verilecek cezaları arttırmaya yönelik kanun teklifinin görüşülmesi sırasında TBMM'de de gündeme getirilmiştir. 16 Kasım 1951 tarihli, TBMM Oturumu'nda konuyla ilgili olarak bilgi vermesi için Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu tarafından görevlendirilen ve kürsüye gelen Askeri Yargıç Şevki Mutlugil*, “ülkemizdeki komünist propagandası” hakkında bilgi verirken, yedinci madde olarak sıraladığı maddede şunları söylemektedir:

“Maalesef bir hakikattir ki, hemen her gündelik gazetede birkaç tane sinmiş ajan vardır. Bu ajanlar, fırsat buldukları vakit, Cumhuriyet Gazetesi’nin geçen Cumhuriyet Bayramı nüshasında görüldüğü gibi en yüksek sembollerimizle dahi istihfa etmekten çekinmezler. 1950 senesi Cumhuriyet Bayramı’nda neşredilen Cumhuriyet Gazetesi’nin ilk sayfasında Atatürk’ün alını üzerine Stalin’in resmi oturtulmuştur. Bu, bir ideoloji propagandası olmaktan ziyade cüret ve adeta kuvvet tezahürüdür.”¹⁷⁴

Kamuoyunun oluşturulması süreci iletişimle olasıdır. İletişim ise bu açıdan ele alındığında; “bir tarafın, diğer tarafın davranışını istenen yönde etkileme veya değiştirme süreci olarak tanımlanabilir. İletişimin içeriğini ise semboller oluşturur.

Simgeler, insanların ilk topluluklardan bu yana anlaşmak için kullandıkları, işaretler, semboller ve jestler bütünüdür. Simgeler aynı zamanda kişiler için değeri ve

¹⁷³ Milliyet, 10 Mart 1955, Sayı:1729, s.1.

* Harp Okulu mezunu. Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı’na katıldı. Daha sonra Hukuk öğrenimi görerek 1934’te Askeri Hakim oldu. Uzun yıllar MİT’te çalıştı. Hakim Tuğgeneralliğe kadar yükseldi. 14 Mayıs 1978’de öldü.

¹⁷⁴ Kâzım ÖZALP, Türk Parlamento Tarihi, 1950-1954, 2307-2308

anlamı olan öğrenilmiş uyarıcılardır. İletişimde amaç, mesajın bütünü ile hedefe ulaşabilmesi ve hedef tarafından algılanabilmesidir. Kamuoyunun oluşmasında da gruplar içinde ve arasında yürütülen iletişimin gerçekleştirilmesi için öncelikle tarafların birtakım ortak semgelerde anlaşmaları gerekmektedir.”¹⁷⁵

Türkiye’de Soğuk Savaş döneminin kamuoyunun oluşturulmasında da semboller aracılığıyla iletişim, öncelikli bir yere sahiptir. Bu sembollerin en önemlilerinden biri ise hiç şüphe yok ki Stalin simgesi veya motifidir. Yukarıda da değindiğimiz gibi Stalin, İkinci Dünya Savaşı’ndaki faşist kampa karşı başarısından dolayı, dünyanın gözünde büyük bir sempati kazanmıştır. Bu durum, kamuoyunu kendi yararına oluşturmak isteyen güçler için kabullenilmesi olası olmayan bir durumdur. O halde bu olumlu motifin tersine çevrilerek kitlelere sunulması gerekir. Bunun için de

Stalin'e "diktatörlük", "katillik", "komploculuk" gibi özellikler atfedilir. Bıyıklarının görünümünün, Batılı kültürde pek rastlanmayan bir fiziki özellik olduğu dikkate alınarak, bu görüntüsü hatırlatılır ve "korkunçluğu" abartılarak verilir. Böylece, kitlelerdeki sempati yok edilmeye çalışılır. Ancak, haberlerin bazılarında gördüğümüz gibi, bu tersine çevrilmeye çalışılan yaklaşıma rağmen, halk kitleleri, Stalin'in ölümünden üzüntü duymaya devam ederler. Bunda, "5 bin üyesi bulunan ve üyelerinin tamamı, Stalin tarzı bıyık bırakan komünist teşkilatı" gibi inandırıcılıktan uzak söylemlerin de büyük payı olsa gerek.

4.8. Köy Enstitüleri Motifi

Soğuk Savaş'ın, Türk kamuoyunun antikomünist bir içerikte yapılandırılması planı gereğince, sosyal yaşamın her alanında çeşitli adımların atılması gecikmedi. Türkiye Cumhuriyeti, kendi kamuoyunu Batı ve ABD çıkarları doğrultusunda yeniden yaratırken, yeni dönemin önünde engel olarak görülen bütün kurum ve

¹⁷⁵ Arsev BEKTAŞ, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, 99-102.

fikirlerle de hesaplaşması kaçınılmaz oluyordu. Köy Enstitüleri de bu hesaplaşmanın en kritik yerinde durmaktaydı.

Okur-yazar oranının çok düşük olduğu koşullarda ve yoksulluğun dizboyu olduğu Anadolu'da, köy çocuklarını eğitmek ve bu yolla Aydınlanma Devrimi'ni gerçekleştirmek isteyen Cumhuriyet'in açmış olduğu Köy Enstitüleri, yeni dönemde antikomünizm tarafından ortadan kaldırılması gereken hedeflerin başına konmuştu. Çünkü, yaratılmak istenen kamuoyu, cahil, bilgisiz, muhakeme yeteneğinden yoksun, her an linç eylemine hazır ve böyle olduğu için de emperyalizmin yalanlarının arkasından gözü kapalı gidebilecek kitlelere gereksinim duymaktaydı.

Soğuk Savaş'ın başlarında, antikomünist yayınlar başlayınca, Enstitüler de bu haberlerden payını almaya başladılar. Köy Enstitüleri'nin komünizmle ilişkilendirildikleri ilk haberlerden biri, Yeni Sabah Gazetesi'nde yayınlandı. "Son Dedikodulara İsmi Karışan Hamidiye Köy Enstitüsü'nde Komünist Tahrikatı" başlığıyla birinci sayfadan duyurulan habere göre, Asiye isimindeki Enstitü'de halıcı ustası olan bir kadın hakkında savcılıkça komünist olduğu iddiasıyla bir soruşturma başlatılmıştır.

"Güzel Kız ve Kadın Motifi" başlığı altında da incelediğimiz Asiye Eliçin hakkındaki haberler, aynı zamanda Köy Enstitüleri'nin komünizmle ilişkilendirilmeleri konusunda da kullanılmıştır. Eskişehir mahreçli olarak ve Abdülkadir Gürol isimindeki muhabir tarafından verildiği belirtilen haber şöyledir:

"Bundan bir müddet evvel Hamidiye Köy Enstitüsü'nde komünist tahrikatçılığı yaptığından dolayı Eskişehir Savcılığı'nca halıcı ustası Asiye hakkında takibat başlamış ve Asliye Caza Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Davanın açılmasını müteakip Asiye, Eskişehir'den firar etmiştir. Uzun müddetten beri tahkikatı yapılan bu hadise, bugüne kadar mahrem tutulmuştur.

Salahiyetli bir kaynaktan öğrendiğime göre hali firarda olan Asiyenin adresi zabıta marifetile tespit edilerek Ankara Yenişehir Sağlık Sokak Ant Apartmanı 1 numarada oturduğu anlaşılmış, gıyabında tevkif kararı kesilmiştir. Asiye'nin şu anda tevkif edildiği kuvvetle tahmin edilmektedir. Enstitü'de halıcı ustası olan bu kadının, güzelliğini alet ederek bir takım talebelere komünistlik aşıladığı anlaşılmıştır."¹⁷⁶

Asiye Eliçin hakkında Yeni Sabah gazetesindeki haber ise görevini başarıyla yerine getirmektedir: "Hamidiye Köy Enstitüsü'ndeki Komünist Yuvası, Asiye İsmindeki Kadın Ankara'da Tevkif Edildi" başlığıyla verilen habere göre, Asiye Eliçin ve Hayrettin Özer isimli öğrenciler hakkında takibata geçilmiş ve olaya isimleri karıştırılan diğer öğrenciler hakkında ise takipsizlik kararı verilmiştir.¹⁷⁷

Haber, Yeni Sabah'ta 18 Şubat tarihinde de devam ettirilmiş, bu kez Asiye Eliçin'in konuyu aydınlığa kavuşturmaya çalışan ve kişilik haklarını savunmaya yönelik bir mektubu yayınlanmıştır.¹⁷⁸

Asiye Eliçin ile ilgili gelişmeler, 16 Kasım 1951 tarihli TBMM Oturumu'nda da gündeme gelmiş ve konuyla ilgili olarak bilgi veren, Askeri Yargıç Şevki Mutlugil, şunları söylemiştir:

“Maruf komünist Emin Türkelçin'in bilahare karısı olan kendi yetiştirmesi, Asiye, Çifteler Köy Enstitüsü'ne yerleştirilmiştir. Emin'in tercüme ettiği bir komünist eserinin bu müessesede satışı vesilesiyle elimize geçen bir vesikadan anlıyoruz ki orada müessese müdürü olan ve fikirleri malum zata, ‘Siz bu davanın mücahitlerisiniz; biz de naçiz bir hizmette bulunmaya çalışıyoruz’ diyor. Bilahare, öğrencilerin şikâyeti üzerine Eskişehir zabıtası bu müessese ile alakadar olduğu vakit, ilköğretimin iç alemi bunu örtbas etmiştir. Bu öğrenciler, bilhassa aile mevhumu, ana ve babaları hakkında cüretkâr telkinlere tahammül edemeyerek feveran etmişlerdir. Müteaddid muteber şahitler ve bizzat buradan yetişen bazı öğrenciler, bu müessesenin ahlaksızlığa kadar varan geniş terbiye sistemini anlatmışlardır.”¹⁷⁹

TBMM çatısı altında, üstelik milletvekili dahi olmayan askeri bir yargıç

¹⁷⁶ Yeni Sabah 10 Şubat 1947, No:3035, s.1,3.

¹⁷⁷ Yeni Sabah, 14 Şubat 1947, No.3039, s.1, 5.

¹⁷⁸ Yeni Sabah, 18 Şubat 1947, No:3043, s.1, 3.

¹⁷⁹ Kâzım ÖZALP, Türk Parlamento Tarihi, 1950-1954, 2309.

tarafından Köy Enstitüleri hakkında ileri sürülen bu iddialar, aslında siyasi iktidar tarafından verilen kararın uygulanmasını sağlamaya yönelikti. Enstitüler hakkındaki, “ahlaksızlık kaynağı” yakıştırmaları, “komünizm faaliyetlerinin kendi bünyesinde örtbas edilmesi” ifadesiyle İsmail Hakkı Tonguç'tan Hasan Ali Yücel'e kadar bütün sorumluları komünistlikle itham, Enstitülerin kapatılması için, basında yürütülen kampanya ile birlikte yeterli olmuş ve Enstitüler kapatılmıştır.

Köy Enstitüleri ile ilgili bir başka haber ise, Vakıf-Yeni Gazete'de yayınlanır. Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki yangın olayında adı geçen kişiyle ilgili haber, “Isparta'daki Enstitü Öğretmenine Dair Tamalayıcı Malumat” başlığıyla birinci sayfadan verilen haber şöyledir:

“İsparta-Gönen Köy Enstitüsü’nde, asıl adı Jorj olan bir öğretmenin, Milli Eğitim Bakanlığı binasının yandığı gün, bu haberi öğrenince sevincinden yanında bulunan arkadaşlarına: ‘Bravo bizim arkadaşlara, Bakanlığı yakmışlar... Daha da çok Bakanlık yakacaklar’ şeklinde şayanı dikkat sözler sarfettiğini dün bildirmiştim. Babasının adı Eftim, kendi adı Jorj olan bu öğretmen, aslen Romanyalıdır. Bir müddet evvel Görgü Karamut adı ile muhacir sıfatıyla memleketimize gelmiş ve kendisinin Türk olduğunu söyleyerek, Gazi Terbiye Enstitüsü’ne girmiştir. Enstitü’nün resim şubesinden mezun olan Görgü Karamut (Jorj), iki seneden beri resim öğretmenliği yapmaktadır. Arkadaşlarının tahkikat sırasında verdikleri ifadeye göre, Görgü Karamut, daha evvel Gümüşhane’ye tayin edilmiştir. Bu emir kendisine tebliğ edildiği zaman: ‘Gümüşhane’ye gittiğime üzülmiyorum. Fakat, buradaki işlerimi henüz bitirmemişim. Biraz daha geçip te istediğimiz olsa ve başa (.....) geçseydi, buraya başka bayraklar asacaktık...’ demiştir. Hadisenin tahkikinden nasıl bir netice ortaya çıkacağı burada büyük bir sabırsızlıkla beklenmektedir.”¹⁸⁰

Köy Enstitüleri hakkındaki kamuoyu baskısı, Demokrat Parti’nin 1950 seçimleri ile işbaşına gelmesiyle büsbütün artmış, nihayet önce küçük bazı düzenlemeler ve baskılar, ardından da yönetmelik değişiklikleri ve nihayetinde de tamamen kapatılmak suretiyle ortadan kaldırılmışlardır. Ancak bu süreç içerisinde Enstitüler ile

¹⁸⁰ Vakit – Yeni Gazete, 30 Aralık 1947, Yıl:31-1, Sayı:10853-101,s.1,3.

ilgili yapılan uygulamalar, komünizm umacısının ne boyutlarda olduğunu anlamak bakımından çarpıcı niteliktedir. 1952 yılının 3 Şubat günü, Vakit-Yeni Gazete, konuyla ilgili olarak ikinci sayfasından bir haber verir. “Köy Enstitüsü Öğrencilerinin Kılıkıkları” başlıklı, Ankara mahreçli ve Anka (Ankara) Ajansı’na atfen verilen habere göre, Köy Enstitüleri Yönetmeliği’nin 179. maddesi, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından değiştirilmiştir. Gazete, bu girişten sonra, yeni yönetmelik maddesini vermektedir. Madde şöyledir: “Kız ve erkek öğrencilerin kılık ve kıyafeti, öğretmen namzetlerine yakışır şekilde sade ve temiz olacaktır. Öğrenciler, muayyen bazı zümrelerin kılık ve kıyafetlerini, saç ve tuvaletlerini taklit etmeyecek, tuvalet yapmayacak, erkekler saçlarını uzatmayacak, sakal ve favori bırakmayacaklardır. Öğrenciler, öğretmenler tarafından sık sık temizlik ve kıyafet muayenesine tâbi

tutulacaklardır.”¹⁸¹ Köy Enstitüleri ile ilgili olarak, Vatan Gazetesi’nde bu kez, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin ağzından suçlayıcı bir haber yayınlanır. Gazete’nin birinci sayfasından ve “T. İleri Galatasaray Lisesi’ni Teftiş Etti” başlığıyla yayınlanan haberin, üçüncü paragrafı “Hasanoğlan Köy Enstitüsü” arabaşlığıyla başlamakta ve binanın inşasında komünizm propagandası tespit eden ve bunu Bakan’a onaylatan bir demeçle devam etmektedir. Gazete,

Bakan Tevfik İleri’nin konuya ilişkin olarak şu görüşlerini vermektedir:

“Hasanoğlan Köy Enstitüsü’nün müzik salonu, planının bir kısmının tatbik edilmesiyle bir orak şeklinde inşa edilmiş bulunmaktadır. Bu hususa ıttılamız geç olmuştur. Meclis’te de arzettiğim gibi bu sene inşaatın eksik kısımlarını da ikmal ederek bu çirkinliği izale edeceğiz. Binanın kasdı mahsusla bu şekilde inşa edildiği muhakkaktır. Tahkikatımız neticelendikten sonra inşaatın planını tatbik edenler hakkında gereken muamele yapılacaktır.”¹⁸²

Aynı iddia, sözü geçen TBBM Oturumu’nda da gündeme gelmiş ve Askeri Yargıç, Şevki Mutlugil, konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

¹⁸¹ Vakit-Yeni Gazete, 3 Şubat 1952, Sayı:12834-1582, s.2.

¹⁸² Vatan, 12 Mart 1952, Yıl:12, Sayı:3888, s.1-5.

“Hasanoğlan’ın havadan aldırılmış fotoğrafı elimizdedir. Bu fotoğrafta görüleceği üzere müzik salonu diye yapılmış bir salona, hiçbir mimari münasebeti olmadan ‘orak’ şekli verilmiştir. Burası resmi bir devlet mektebidir. Bu neyin sembolüdür? Burada esen taşkın bir hava, çekinmeden bu binaya bu şekli vermiştir.”¹⁸³

Köy Enstitüleri de, İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş’ın, kamuoyuna maledilmesinde kullanılan motiflerden biridir. Köy Enstitüleri Motifi, bu okullarda komünist eğitimciler tarafından, komünist öğrenciler yetiştirildiği gerekçesiyle hedef seçilmiştir. Köy Enstitüleri’nin binalarından, eğitim tarzına, öğrencilerin kişilikli ve özgüvenli tavırlarına varıncaya kadar bütün ayrıntıları, simgesel tarzda mesaj vermekte kullanılmıştır. Hatta simgesel çeşitlilik, enstitü binalarının orak şeklinde yapıldığı ve bunun da komünizmin simgesi olduğu iddiasına kadar vardırıılarak devam ettirilmiştir. Köy Enstitüleri de bu yaklaşım dolayısıyla, komünizmle

mücadelede daha etkin önlemler çerçevesinde, TBMM’de gündeme gelmiştir. Askeri Yargıç Şevki Mutlugil, diğer birçok simge, motif ve kurum üzerinden yaptığı bilgilendirmeyi, bu konuda da yapmakta ve “Köy Enstitüleri” başlıklı bölümde şunları söylemektedir:

“Bizde ve komşu ülkelerde ilköğretim daima komünistlerin köy köy nüfuz ve istismar için başvurdukları bir alandır.

1926 yılında özel idarelerin ilköğretim müesseselerine bakamaması, bilhassa öğretmenlerin maaşlarının verilememesi oldukça kalabalık bir ilköğretim kadrosunu gayri memnun hale sokmuştur. Hepimizin hatırladığı bu devir, hele İzmir ve İstanbul’da bu memnuniyetsizlik havasından komünistliğe doğru kaymalara sebebiyet verilmiştir.

İzmir’deki öğretmenler ve ilköğretim müfettişleri arasında, ‘İzmir yararı’ diyebileceğimiz bir grup meydana gelmiştir. Daha sonra Köy Enstitüleri’nin açılmasına karar verildiği zaman ‘İzmir yararı’ bu kurumlarda esaslı rolleri ellerine almışlardır.

Köy Enstitüleri’nin başına getirilen İsmail Hakkı Tonguç, özel ilişkileri itibarıyla sol anlayışı ile ilişkili bulunan bir kişidir. Fakat, İlköğretim Genel Müdürlüğü’nü üstlendikten sonra bilhassa Ferit Öğüz’un yakın yardımı ile işler çevirmeye başlamıştır.

¹⁸³ Kâzım ÖZALP, Türk Parlamento Tarihi, 1950-1954, 2311.

Köy Enstitüleri, özel bir hava ile beslenmeye başlamıştır. Bu kurumun belkemiğini oluşturan kişilerin koyu birer Marksist oldukları su götürmez bir hakikattir. Bir taraftan da, yeni yetiştirdikleri elemanları türedikçe vazifeye atılmak yolunu tutmuşlardır.”¹⁸⁴

Görüldüğü gibi antikomünist kamuoyu oluşturulması çabası, bir yandan ABD ile imzalanan ikili antlaşmalar ile kayıt altına alınırken, diğer yandan da ülkenin yasama kurumu olan TBMM’de konu, enine boyuna tartışılmaktadır. Uzman olduğu söylenen bir kişi, bu konuda milletvekillerini bilgilendirmektedir. Bu bilgilendirme sırasındaki ifade biçimi de ayrıca ilgi çekicidir. Devletin bir memurunun, yüzlerce milletvekiline bilgi değil de ders verir gibi, hatta o güne kadar ki devletin bazı uygulamalarını eleştiren tarzdaki konuşmaları, bu kişi, bu gücü nereden alıyor? sorusunu davet etmektedir.

4.9. Şeriatçı- Komünist İşbirliği Motifi

Antikomünist kamuoyu oluşturulmasında kullanılan motiflerden biri de komünist-şeriatçı işbirliğidir. Bu motif kullanılırken de şeriatçı olduğu söylenen kişiler, edilgen bir konumda resmedilmeye özellikle dikkat edilmektedir. Bu haberlerde, komünistler emellerini gerçekleştirmek için şeriatçıları kullanmaktadırlar. Yoksa, şeriatçıların tek başına devlet için tehlike olması sözkonusu değildir. Bu yaklaşım, 1970’li yıllardaki “Bana sağcılar da cinayet işliyor dedirtemezsiniz”¹⁸⁵ ifadesini çağrıştırmaktadır.

Bu tür haberler, ilk olarak, Zaman Gazetesi’nde görülür. Birinci sayfadan büyük puntolarla “Kızıl Propaganda” başlığıyla verilen haberde, Amerika’dan, Konya’ya gönderilen ve Kore Savaşı aleyhine ifadelerin yer aldığı broşürler konu edilmektedir. Gazeteye göre“ Nevyork’taki kızıkların Konya’yı seçmelerini, komünizm ile irticanın

¹⁸⁴ A. g. e., s. 2308-2309.

¹⁸⁵ Sözkonusu ifade, 1979 yılında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından kullanılmıştı.

teşriki mesaisine bir işaret saymak” gerekmektedir. Gazetede, Konya mahreçli ve telefonla yazdırıldığı belirtilen haber şu şekildedir:

“Kore de savaşan kahramanlarımızdan şehrimizde oturanların ailelerine posta vasıtasile birer bülten gelmiştir. Daha ilk nazarda, komünist amaline hizmet eden birer kızıl propaganda eseri olduğu anlaşılan bu bültenler ‘Barış yolu’ başlığını taşımaktadır. Bu propaganda paçavralarında Türkiye’nin Kore’ye asker göndermesi tenkid edilmekte, Rusya’nın Türkiye’ye olan dostluğundan bahisle, Türk işçi ve çiftçisi isyana teşvik olunmakta, ve komünistlerin Kore’dek mücadelesi kahramanlık olarak vasıflandırılmaktadır.

Gene bu bültenlerde, Türkiye’nin uçuruma yuvarlanmakta olduğu iddia edilmekte, kurtuluş yolunun ancak, Amerikan boyunduruğundan kurtulmakla kabil olabileceği kaydedilmekte, Türkiye’nin Sovyetlere karşı dostça bir siyaset takip etmesi tavsiyesinde bulunmaktadır.”¹⁸⁶

Konuyla ilgili ikinci habere ise, Vatan Gazetesi’nde rastlıyoruz “Bir Nurcu Yakalandı” arabaşlığıyla ikinci bir haber olarak verilen habere göre, “Komünizm

propagandası yapmaktan sabıkalı Saidi Kürdi'nin müritlerinden Refik Kemal Erkek isminde bir Nurcu yakalanmıştır.” Haber, okuyucuya şeriatçılığın olsa olsa daha önce komünizm zehiri almış olmaktan dolayı ortaya çıkan bir delilik veya hastalık durumu olabileceğini anlatmaya yönelik ikna çabası içinde şöyle devam etmektedir: “İsparta’da evvelce muhakemesi yapılan Refik Kemal Erkek, delilik raporu alarak o zamanlar yakayı kurtardıktan sonra muhtelif suçlar işlemiş, bu arada dini kitaplar satmağa başlamıştır. Evvelki gün, Kadıköy gişesinden bilet alırken gişe memurları ile münakaşa eden Refik Kemal ‘Yaşasın Moskova-Tahran’ diye bağırmağa başlamıştır. Refik Kemal’in Kürt isyanına iştirak eden şeyhlerden birinin yeğeni olduğu anlaşılmıştır. Sanık, bugün adliyeye verilecektir.”¹⁸⁷

Dünya Gazetesi ise, komünizm propagandası yapan bir şahsı yakalamıştır. İlk bakışta olağan antikomünist bir haber gibi görülen haberin ayrıntılarına bakıldığında hiç de öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü, komünizm propagandası bu kez camide

¹⁸⁶ Zaman, 12 Temmuz 1951, Sayı:744, s.1.

¹⁸⁷ Vatan, 18 Şubat 1953, yıl:13, Sayı:4226, s.1,5.

ve herkesin içinde yapılmaktadır. Olay, yine Konya’da meydana gelmekte ve telefonla gazetenin haber merkezine bilgi verilmektedir. “Camide Komünizm Propagandası Yapan Bir Sapık Yakalandı” başlıklı haber şöyledir:

“Topraklık Camii’nde imam Mustafa Uçarok hutbede Türkçe bahsini okurken bir ara Rus idaresinin fenalığından, komünist rejiminin İslamlığa asla uygun düşmeyeceğinden bahsetmiş ve Rusların din düşmanı olduğunu da ilave ettiği bir sırada cemaatten İbrahim Balayıl, ayağa kalkarak: ‘Sen yalan söylüyorsun, Peygamber kim oluyor! Senin, o anlattıkların adamlar Peygamberimizin sehabeleri gibi birer Müslüman oldular. İnanmazsan git de bir Moskova’ya bak’ diye bağırmıştır. Suçlu sorgusunu müteakip tevkif edilmişse de İbrahim’in akli muavazenesinden şüphelenilerek Devlet Hastahanesi’ne kaldırılmıştır.”¹⁸⁸

Şeriatçı-komünist işbirliği motifi, diğerleriyle karşılaştırıldığında fazla kullanılmayan bir motiftir. Çünkü, DP iktidarı, gerici akım ve eylemlere, CHP’nin

aksine büyük bir hoşgörü göstermiştir. Hatta denebilir ki, DP'nin iktidara gelişinde, uzun yıllar, adeta kış uykusuna yatmış olan tarikatlarla işbirliği yatmaktadır. DP de bu işbirliğinin karşılığı olarak, tarikatlara büyük hoşgörü göstermiştir. Buna rağmen, geleneksel olarak Türk Ordusu'nun bu konudaki hassasiyeti bilindiği ve ordu karşıya alınmamak için olsa gerek, antikomünist kamuoyu oluşturulurken şeriatçılığa da göstermelik vurgular yapılmıştır.

4.10. Orak-Çekiç ve Rus Bayrağı Motifi

“Kitle iletişim araçlarının halka mesajlar ve simgeler ileten bir sistem oluşturması” özelliğinden yararlanarak, Soğuk Savaş döneminde antikomünist kamuoyu yaratılmasında, orak-çekiç simgesinden her fırsatta yararlanılmıştır. Sovyet Devrimi'nin bileşkesini ifade eden ve işçi-köylü birlikteliğini anlatan orak-çekiç simgesi, geniş kitlelere komünizm tehlikesinin kapıda olduğunu anlatmak için

¹⁸⁸ Dünya, 20 Ağustos 1954, Sayı:989, s.7.

kullanılmıştır. Üstelik bu simge, o dönem, nüfusunun büyük bir çoğunluğu köylerde yaşayan ve orak ile çekici gündelik yaşamlarında çok sık kullanan bir halkın düşüncelerini yönlendirmek için kullanılmıştır. Aynı yönlendirmeyi, bugün de Irak'ın, ABD tarafından işgalinden sonra gazete ve televizyonlarda yer verilen Saddam Hüseyin görüntü ve fotoğraflarında da tespit edebiliyoruz.

Dönemin orak-çekiçli ilk haberini, “Üzerlerinde orak-çekiç damgası bulunan gümüş külçeler” başlığıyla 11 Eylül 1947 tarihli Vakit-Yeni Gazete’de görmekteyiz. Adana (Özel) mahreçli habere göre “Zabıtaca yapılan araştırmada Fahreddin Soysal ile ortağının ticaret evinde, çuvallar içine doldurulmuş otlar arasında 25 bin lira değerinde gümüş külçe bulunmuş, musadere edilmiştir. Külçeler orak-çekiç işaretli damgalar taşımaktadır. İki tüccar savcılığa teslim edilmiştir. Tahkikata devam olunmaktadır.”¹⁸⁹

Konuyla ilgili ikinci haber, “Kızıl şebekenin ipucu bulundu. Orak çekiçli mühür kimin? Birinci Şube çeşme başında bulunan şüpheli mühür üzerinde ehemmiyetle duruyor” başlığıyla, Hergün gazetesinde yayınlanır. Haberde sözkonusu olan, bir çeşme yakınlarında bulunan ve üzerinde SSCB’nin simgeleri bulunan bir mühürdür. Habere göre, mühürü dönemin tek parti iktidarı CHP’nin Beyoğlu İlçesi Galata Bucağı İdare Kurulu üyelerinden Şevket Sevensan bulmuştur.¹⁹⁰

“İzmir’de Orak-Çekiç yapan bir talebe yakalandı” başlıklı üçüncü haber ise 29 Nisan 1951 tarihinde Son Telgraf gazetesinde çıkar. İzmir İnönü Lisesi öğrencilerinden Özcan Salim Taş isimli gencin defterine orak-çekiç yaparken yakalanarak adliyeye sevk edildiğini bildiren haber, sözkonusu gence, orak-çekiç propaganda için değil, ‘resim maksadıyla yaptığını’ söyletmektedir.”¹⁹¹

Orak-Çekiç haberlerinin en kapsamlısı ise, ortaya çıkartıldığı iddia edilen “Gizli Orak-Çekiç Partisi” ile ilgili olanıdır. 1951 yılındaki büyük TKP tevkifatında, hemen

¹⁸⁹ Vakit Yeni Gazete, 11 Eylül 1947 Sayı:10746-4, s.1.

¹⁹⁰ Hergün, 23 Ağustos 1949, Sayı: 646, s.1,3.

¹⁹¹ Son Telgraf, 29 Nisan 1951, Sayı:5177, s.7.

hemen bütün unsurları yakalanan Türkiye Komünist Partisi (TKP) tamamen etkisiz hale getirilmişti. Bu sırada ortaya çıkarılan “Gizli Orak-Çekiç Partisi”, 18 Şubat 1952’de NATO’ya resmen üye olan hükümetin “Hür Dünya’ya üyelik jesti” olarak değerlendirilebilir. Ama öte yandan bu olay, kamuoyu oluşturulmasındaki acemiliği ve bir o kadar fütursuzluğu da sergilemektedir. “Yeniden Gizli Bir Komünist Partisi Meydana Çıkarıldı. ‘Orak ve Çekiç Partisi’nin kurucularından Arif Çalışkan, İsmet Meriç, Hüsnü Özdemir tevkif edildiler. Evraklar müsadere edildi. Bu Komünist Partisinin sınıf mücadelesi gayesi güttüğü ve memleketteki zenginleri ortadan kaldırmak istediği belirtiliyor.” Haber, Komünist Partisi’nin ‘sınıf mücadelesi vermek için’ kurulduğunu söyleyerek bilimsel açıdan önemli bir yanlış yapıyor. Oysa, bütün partilerin belirli sınıfların temsilcisi olmaları bir yana, komünist partilerinin bu noktadaki ayırdedici özelliği, bunu açıkça ilan etmeleridir. Haberde ayrıca, hem gizli parti kurup hem de üyelere iki adet fotoğraf istemek gibi ayrıntılarla karşılaşıyoruz.

Habere göre, kurucuların yakalandığı evde, derhal bir arama yapılmış ve bulunan Bulgarca kitaplar ile karar defteri ve evrak müsadere edilmiştir. Haberin devamında, haberi gazeteye koyanların bile işin öyle olduğuna pek de inanmadıkları izlenimi uyanmaktadır:

“Dün Hüsnü Özdemir’in Rami’deki evine giderek fabrikada işçi olan babası ile görüştük. Adil Özdemir pek üzgündü. ‘Oğlum iki senedir hastadır. Sanatoryomda yatıyordu. Henüz iyileşmek üzere idi. Ona bütün varımı yoğunu harcadım. Oğlumun komünistlikle alakası olacağına inanmıyorum. O sadece derslerine çalışır, sihatini korumak için istirahat ederdi. Buna bütün mahalle şahittir. Yalnız, eskidenberi tanıdığı o üniversiteli arkadaşı bizim eve gelir giderdi. Bilahare de, kitaplarını ve diğer eşyalarını, başka kimsesi olmadığı için bize bıraktı.’ Orak ve Çekiç Partisi hakkında savcılık ve Emniyet Müdürlüğü tarafından yapılmakta olan tahkikat derinleştirildikçe yeni isimler ortaya çıkmaktadır. Önümüzdeki günlerde Emniyet Müdürlüğü ve savcılığın bu hususta yeni malumat vermesi beklenmektedir.”¹⁹²

Konu, sonraki günlerde de gazetelerde yer almaya devam eder. 11 Mart 1952 tarihli Vatan Gazetesi “Orak-Çekiç Partisi’nin tahkikatı devam ediyor” başlığıyla birinci sayfadan duyurduğu habere, “Bir Şairin Hikayesi” adlı broşürler dağıtıldı. Broşürü basan meçhul şahıslar aranıyor” başlığıyla yeni bir ek yaparak, komünizm faaliyetinin çok büyük bir organizasyon olduğu ve mücadeleden vazgeçilmesinin tehlikelerini hatırlatır.

Vatan, haberinin birinci bölümünde, gizli “Orak-Çekiç Partisi” kurucusu oldukları belirtilen kişilerin tevkif edildiğini, bunlar arasında adı geçen, Tevhide Özdemir’in ise serbest bırakıldığını belirtir ve Emniyet Müdürü ile Savcılığın görüşlerine yer verir. Buna göre İstanbul Cumhuriyet Savcılığı’ndan yetkili bir kişi şunları söylemiştir:

“Hadise gazetenizde yazıldığı gibidir. Yapılan ihbar üzerine uzun çalışmalardan sonra baskını yaptık. Yalnız bu hadisede aradığımız daha mühim noktalar vardır. Eğer bu hadise bir hafta önce yapılırsa idi, tahkikatımıza zararı dokunabilirdi. Fakat bu mahzur ortadan kalktığı gün de siz önce davranıp yazmışsınız. Yoksa bu bütün

matbuata verilecekti. Hadiseyi adli bakımdan da savcı yardımcısı Hakkı Müftüoğlu idare etmektedir.”¹⁹³

Aynı haberin eki olan ikinci haber ise, bu kez antikomünizm propagandasını Nâzım Hikmet ve Stalin motifleri üzerinden devam ettirmektedir. Bu habere göre de “Emniyet 1. Şube memurları dün Beyazıt’ta komünist propagandası yapan bir broşürü ele geçirmişlerdir. ‘Bir şairin hikayesi’ ismi altında bedava dağıtılan bu broşürün içinde Nazım Hikmet’ten bahs olunmaktadır. Ve ayrıca propaganda mahiyetinde Stalin’in ve Nazım Hikmet’in resimleriyle süslenmiştir. Nerede ve kim tarafından basıldığı ve dağıtıldığı belli olmayan bu broşürleri Kamber ve Bayram isimlerinde 9 yaşında iki çocuk dağıtmıştır. Bu çocuklar da Emniyet 1. Şube Müdürlüğü’ne götürülmüşlerdir.”¹⁹⁴ Böylelikle iki farklı haber, üç antikomünizm motifi ile okuyucuya sunulmuş, tehlikenin büyüklüğü ve komünist faaliyetin yoğunluğuna bir kez daha dikkatler çekilmektedir.

¹⁹² Vatan, 9 Mart 1952, Yıl:12, Sayı:3885, s.1,5.

¹⁹³ Vatan, 11 Mart 1952, Yıl:12, Sayı:3887, s.1-5.

¹⁹⁴ A. g. g., s.5.

Orak-Çekiç Partisi haberleri, sonraki günlerde de basının ilgisini çekmeye devam eder. Dönemin ihtiyacına uygun olarak antikomünizm, bir süre de bu motifle yerine getirilir. 30 Nisan 1952 tarihli Vakit-Yeni Gazete, bu haberlerden birine yer verir. Buna göre, Orak-Çekiç Partisi’nin asıl amacı, Silivri civarına yerleştirilen Bulgaristan göçmenlerini komünistleştirmektir. İsimlerini de vererek, henüz sanık durumunda bile oldukları şüpheli insanları mahkum eden, Vakit-Yeni Gazete’ye göre, olayın uluslararası boyutu da vardır. Gazetenin haberi şu şekildedir:

“Bulgaristan göçmenlerinden Hukuk talebesi Hüsnü Özdemir, Ramide nalbantlık yapan Arif Çalışkan ve İsmet Meriç adlarında 3 komünist bundan bir müddet evvel Orak-Çekiç Partisi namı altında bir parti kurarak faaliyete geçmişler. Bilâhare Emniyet birinci şube memurları tarafından yakalanmışlardı. İki aydanberi Orak-Çekiç Partisi kurucuları hakkında yapılmakta olan tahkikat sona ermiş, bunların Silivri civarında yerleştirilen Bulgaristan göçmenlerini komünistleştirmek üzere faaliyete geçtikleri anlaşılmıştır.

Bazı zayıf iradeli göçmenler üzerinde tesir yapmak isteyen, bu maksatla faaliyete geçen 3 kızıl taslağının, ayrıca yabancı kızılılarla temas temin etmek istedikleri de tespit edilmiş, bu hususa dair hazırlanan evrak, Ankara garnizon mahkemesine gönderilmiştir. Kızılların duruşmasına yakında garnizon mahkemesinde başlanacaktır.”¹⁹⁵

1952 yılı antikomünist faaliyetin en yoğun olduğu yıl olarak dikkati çekmektedir. Bu haberlerde kullanılan ifadeler ve konuyla ilişkilendirilen insanlar, işçi, öğrenci, göçmen, yazar gibi toplumun ilerici, aydın ve emekçi kesimlerine mensuptur. Üstelik haberlerde isimleri verilerek henüz mahkeme bile edilmemiş insanlar, toplum gözünde en baştan suçlu ilan edilmektedirler. Hatta isimleri verilen insanlar hakkında gazeteler, kendilerine göre toplumun gözünde kötü imaj yaratacağını düşündükleri nitelermeleri rahatlıkla kullanabilmektedirler. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, İkdam-Gece Postası Gazetesi’nde yayınlanan, “Komünist Taslakları! Eyüp’te 2 işçi tevkif edildi! Fabrika duvarına orak-çekiç resmi yapan Nimet hesap veriyor” başlıklı haberdır. Habere göre; “Eyüp’te Gümüşsuyu’nda Türbe Sokağı’nda 1 numarada

¹⁹⁵ Vakıf-Yeni Gazete, 30 Nisan 1952, Sayı:12421-1669, s.2.

oturan ve Bahariye caddesinde Nazım Avunduk’un kontrplak fabrikasında çalışan 25 yaşında Nimet Sular’ın fabrikanın pres atelyesinde malzeme dolabının kenarına, duvara orak-çekiç resmi yaptığı tespit edilmiştir. Bu resmi gören aynı fabrika işçilerinden Nimet’in arkadaşı Tacettin Çetinel ise, resmi silerek suç unsurunu imha etmiştir. Hadisenin meydana çıkması üzerine her ikisi de yakalanmış ve dün Eyüp Savcılığına teslim edilerek yapılan sorguları sonunda tevkif olunmuşlardır.”¹⁹⁶ Bu habere göre de, hangi niyetle olursa olsun orak-çekiç çizmek, silmek hatta lafını etmek, neredeyse konuşmak bile, komünist damgası yemeye yeterlidir.

8 Haziran 1952 tarihli Demokrat Ankara ise, orak-çekiç motifi ile antikomünizmi ilkokula kadar indirmekte ve Ankara’daki Sarar İlkokulu’nda orak-çekiç resmi, bu da yetmezmiş gibi bir de altına yazılmış “yaşasın” ibaresi keşfetmektedir.¹⁹⁷

Orak-Çekiç haberleri devam ettikçe, ilginç komünizm propagandası yöntemleri keşfedilmekte, neredeyse kımıldayan her şeyde komünizm ve komünistlik keşfedilmektedir. İkdam-Gece Postası'nın bir haberinde bu kez, komünizm propagandası yapmakla itham edilen kişi, ressam Abidin Dino'dur. Gazeteye göre, ressamın bir süre önce yaptığı bazı seramik ve yağlıboya tablolarında, komünizm propagandası amacıyla orak-çekiçlere yer verilmiştir. Bu durumun ihbar edilmesi üzerine de savcılık tahkakata geçmiştir. Habere göre, bununla da yetinilmemiş, tehlikenin büyüklüğünden olsa gerek, o sırada İtalya'da bulunan Abidin Dino'nun yurda getirilmesi için de savcılıkça gerekli girişimlere başlanmıştır.¹⁹⁸

Bundan sonraki orak-çekiç haberlerine yeni bir unsur daha eklenmiş, bu kez ortalığı, yıkanınca altından orak-çekiç çıkan komünist mendil ve eşarp haberleri kaplamıştır. Yeni İstanbul Gazetesi'nin birinci sayfadan verdiği bu konudaki ilk habere göre,

¹⁹⁶ İkdam Gece Postası, 23 Mayıs 1952, Sayı: 4603, s.1,3.

¹⁹⁷ Demokrat Ankara, 8 Haziran 1952, Yıl:1, No:266, s.1.

¹⁹⁸ İkdam Gece Postası, 29 Haziran 1952, Sayı:4638, s.1.

“Yaz aylarında İstanbulda ve Ankarada tanesi 75 kuruştan büyük boyda kırmızı mendiller satışı çıkarılmış ve diğerlerine nispetle çok ucuz olduğu için fazla rağbet görmüştü. Bu mendillerin üzerinden ilk nazarda hiçbir şey görülmemekte, fakat yıkandıktan sonra üzerindeki kolanın çıkmasıyla beher mendilde yüz kadar orak-çekiç işareti görülmektedir. Bu mendillerin memleketimize İtalyadan ithal edildiği tespit edilmiştir.¹⁹⁹

Aynı haber, aynı tarihli Dünya gazetesinde ise, fiyatta 25 kuruş tenzilat yapılarak piyasaya çıkarılmakta, her mendilde kaç adet orak-çekiç görüldüğü sorusu yanıtız bırakılmaktadır. İthal edildiği ülke belirtilmemekte, ancak, bu komünist mendillerin Ankara Emniyeti tarafından toplandığının belirtilmesi de ihmal edilmemektedir.²⁰⁰

Aynı tarihli Vakit Gazetesi de bu haberi, birinci sayfadan okuyucularına duyurmaktadır. Diğer gazetelerden farklı olarak Vakit, mendillerin hangi ülkeden

ithal edildiğinin pek önemi olmadığını düşünmektedir. Ona göre, ithalatın hangi ülkeden yapıldığı değil, mendillerin imalatının nerede yapıldığı önemlidir. Vakit, bu önemli sorunun cevabını da okuyucuları için araştırmakta ve yanıtı vermektedir: “Bu mendillerin memleketimize İtalya’dan sokulduğu oraya da Rusya’dan geldiği anlaşılmıştır. Emniyet teşkilâtı şimdi bu malın ithalâtçılarının bilerek mi bilmeyerek mi bu kızıl propagandaya alet olduklarını araştırmaktadır.”²⁰¹

1952 yılının Kasım ayı, orak-çekiç haberleri için oldukça bereketli bir ay olmuş, komünist mendil ve eşarplardan sonra bu kez de devreye bira sandıkları girmiştir. Oldukça kapsamlı araştırmalara ve çok sıkı güvenlik tedbirlerine rağmen bir türlü faileri ortaya çıkarılamayan komünist bira sandıkları olayı, ilk kez, 16 Kasım 1952 tarihli dönemin hatırı sayılır ve artık muhalefet partisi konumundaki CHP’nin yayın organı niteliğindeki Ulus Gazetesi’nde “Soysuzca Bir Hareket” başlığıyla görülür. Konuya ilişkin Ulus’un haberi şöyledir:

¹⁹⁹ Yeni İstanbul, 11 Kasım 1952, Sayı:1068, s.1.

²⁰⁰ Dünya, 11 Kasım 1952, Sayı:251, s.5.

²⁰¹ Vakit, 11 Kasım 1952, Sayı:12616, s.1.

“Ankara Cumhuriyet Savcılığı ile Zonguldak ve Kastamonu Cumhuriyet Savcılıkları, Ankara’da başlayıp İnebolu’da nihayete eren enteresan ve çirkin bir hâdisenin tahkikatına el koymuş bulunmaktadır. Yaptığımız soruşturmaya göre hâdise şudur: Bundan bir müddet evvel, Ankara Bira Fabrikasında imal edilen biralardan 150 sandık bira, İnebolu ilçesinin ihtiyacını karşılamak üzere sandıklanarak yola çıkarılmıştır. Sandıkların üzerine her zaman olduğu gibi dairevi bir kompozisyonda Türkiye Cumhuriyeti Tekel İdaresinin rumuzu olan üstüste yazılı (T.C.T.İ.) harfleri siyah boya ile yazılmış ve sandıklar sevkedilmiştir. İnebolu Tekel İdaresi sandıkları teslim alırken, sandıklar üzerinde siyah boya ile yazılmış olan Tekel İdaresi rumuzunun, gayet ustalıkla şekilde bazı kısımları kazınmak suretiyle orak-çekiç haline getirilmiş olduğunu hayretle görmüştür. Ankara, Kastamonu ve Zonguldak Cumhuriyet Savcılarının müşterek çalışmaları sonunda, orak çekiçleri yapanların meydana çıkarılacağına muhakkak nazarıyla bakılmaktadır.”²⁰²

Habere özel bir önem veren Ulus, “İnebolu, 15” mahreç ve tarihiyle telefonla elde ettiği bir son dakika bilgisini de okuyucularından esirgemez. Buna göre, “Ankara

Bira Fabrikası'ndan sevk edilmiş oldukları anlaşılan 150 sandık kadar biranın, sandıkları üzerindeki Tekel İdaresi arması bazı soysuzlar tarafından orak çekiç şekline getirilmiş ve hâdiseye Cumhuriyet Savcılığı el koymuş bulunuyordu. İnebolu Tekel Şube Müdürlüğü bu 150 sandığı bugün İstanbul'a sevk etmiştir. Sevkedilen sandıklar Anafartalar vapuruna yüklenirken, orak çekiç işaretinin bulunduğu kısımlar destere ile kesilmiştir.”²⁰³

17 Kasım tarihli Akın gazetesi ise, öncekilere göre daha etkisiz bir komünizm propagandasını okuyucularına duyurur. Akın'ın “Bir Komünist Taslağı” başlığıyla birinci ve beşinci sayfadan verdiği habere göre; “Saim Kurt adında bir sapık Sultanahmet Parkında oturduğu, banktan elindeki çubukla toprağa orak – çekiç resmi çizmeğe ve komünizmi, Rusları metheder yazılar yazmaya başlamıştır. Küstah propagandacı, hakkında tanzim edilen evrakla birlikte adalete teslim edilmiştir.”²⁰⁴

Dünya Gazetesi ise, orak-çekiç ile komünizm propagandasını bu kez, Bakırköy

²⁰² Ulus, 16 Kasım 1952, No:11272, s.1,2.

²⁰³ A. g. g., s. 2.

²⁰⁴ Akın, 17 Kasım 1952, Yıl:2, Sayı:439, s.1,5.

Bez Fabrikası'nda keşfetmiştir. Buradaki olay da oldukça önemlidir ve önü alınmazsa büyük sonuçlara yol açacak niteliktedir. Çünkü, buradaki faaliyet birbuçuk yıldır devam etmektedir ve fabrikanın duvarlarına ve helalarına varıncaya kadar her yere yayılmıştır. Dünya'nın haberi şöyledir:

“Bakırköy bez fabrikasında duvarlara ve helâlarına, devamlı surette orak-çekiç resimleri çizilmekte ve Rusya'yı methedici sözler yazılmaktadır. Nihayet, duvarlarda pek görülmeyen işaretlere bu sefer de kumaş toplarının uçlarına yapıştırmaya mahsus etiketler üzerinde rastlanmaya başlanmıştır. Dün de dört etiket üzerinde kurşun kalemle çizilmiş orak – çekiç işaretleri görülmüş, aynı şeye koridorlara atılan başka kağıtlar üzerinde tesadüf edilmiştir. Yapılan tahkikat sonunda işçilerden Kemal ile karısı Seher haklarında tanzim edilen evrakla birlikte adliyeye verilmişlerdir.”²⁰⁵

Komünist mendil olayı, Kasım ayının son günlerinde bir kez daha ortaya çıkar. Bu kez adres, İskenderun'dur. Haberi veren Yeni İstanbul Gazetesi, vatandaşları

telaşa sevketmemek için olsa gerek, olayı duyurmakta, ancak hemen devamında da zabıtayı harekete geçirerek, komünist mendilleri toplatarak, daha fazla propagandaya imkân vermemektedir.²⁰⁶

Yeni İstanbul'un, 22 Kasım tarihindeki haberinde ise, propaganda yapan sanık, bu kez, Royal çikolatası ve çikolata fabrikasının sahibi ile çikolataların sarıldığı kâğıtların basıldığı matbaanın sahibi ve klişecisidir. Üstelik her üç zanlı ve dolayısıyla çikolatalar da azınlıklara mensuptur. Dolayısıyla, komünizm propagandası için bundan iyi bir ortaklık da düşünülemez doğrusu. Yeni İstanbul'un haberi şöyledir:

“Piyasada satılan Royal marka 50 kuruşluk çikolataların ikramiye serisi bayrak kâğıtlarında, Yeşilay bayrağının sol üst köşesinde orak-çekiç resmi görülmesi üzerine tahkikata başlanmış ve mezkur fabrikada yapılan araştırma neticesinde bu kâğıt bayraklardan 4000 kadarı ele geçirilmiştir. Sinsice komünist propagandası yaptıkları kanaatine varılan çikolata fabrikası sahibi Apostol Etnapolos ile

²⁰⁵ Dünya, 21 Kasım 1952, Sayı:261, s.5.

²⁰⁶ Yeni İstanbul, 22 Kasım 1952, Sayı:1079, s.1.

matbaacı Sotiri Meneksi ve klişeci Onnik Kırılçıyan haklarında tanzim edilen hazırlık tahkikatı dosyası evrak ile birlikte İstanbul Cumhuriyet Savcılığına verilmiştir. Her üç sanık da tevkif edilmişlerdir.”²⁰⁷

Komünist çikolatalar haberlerinden biri de, Akın Gazetesi'nde yer alır. Bu kez, Trakya mıntıkasındaki bir askeri birlikte görevli bir subayın aldığı, üstelik Yeşilay çikolatalarının içinden orak-çekiç çıkmıştır. Olay, son derece vahimdir. Çünkü, bu menfur propaganda, hem sosyalist Bulgaristan sınırında olmuştur, hem de propaganda resimleri Yeşilay'a ait çikolatadan çıkmıştır. Üstelik, propaganda o kadar pervasız hale gelmiştir ki subaylarımıza kadar uzanmıştır.²⁰⁸

Orduya komünist sızması tehlikesi de Soğuk Savaş'ın dikkat edilen bir propaganda unsurudur. Ancak, bu konu gazetelerde diğer motiflerin işlendiği gibi ele alınmamış, daha dikkatli ve derinden izlemeyle yetinilmiştir. Konuya ilişkin olarak, komünistlerin, ABD ile girilen ilişkiler çerçevesinde söylediklerine yanıt için olsa

gerek, Genelkurmay Başkanlığınca, incelediğimiz dönemden kısa bir süre sonra çıkarılan, “Hizmete Özel” kaşeli bir bröşürde şunlar kaydedilmektedir: “.....Ayrıca NATO ve CENTO Paktları içerisinde, kader birliği yaptığımız müttefiklerimiz ve bilhassa Amerikalılara karşı çok ağır iftiralarda bulunarak, bizi sömürdüklerinden, memleketin onlara satıldığından, ev fiyatlarını arttırdığından tutun da, kız ve kadın münasebetlerine, ordunun disiplinini bozduklarına kadar ve en ufak hadiseleri büyüterek etrafı bulandırmaya, halkı ve orduyu müttefiklerimizden soğutmaya ve bu anlaşmaları bozdurmaya çalışmaktadırlar.”²⁰⁹

Akın Gazetesi ki “Günlük Siyasi Sabah Gazetesi” ibaresiyle çıkan gazetenin sahibi Tekin Erer, Cavit Yamaç, Recep Bilginer Koll. Şti.dir. Yazışleri Müdürlüğü’nü ise Cavit Yamaç yapmaktadır. (Ocak 1953’ten itibaren Yavuz Herkman) DP yanlısı gazete, aynı zamanda hararetli bir İnönü karşıtıdır. 17 Mayıs 1952 tarihli 260. sayısında İnönü’yü kastederek “diktatörcük” nitelemesi

²⁰⁷ Yeni İstanbul, 22 Kasım 1952, Sayı:1079, s.1.

²⁰⁸ Akın, 13 Aralık 1952, Yıl:2, Sayı:465, s.1,5.

²⁰⁹ Komünistler Ordu İçinde Nasıl Çalışır?, 5.

yapmaktadır. Ve elbette antikomünisttir. Gazetenin, 18 Aralık tarihli “Komünistlik propagandası yapanlar” başlığıyla bu kez beşinci sayfadan verdiği habere göre, “ustaca bir komünizm propagandası “ açığa çıkarılmıştır. Haber şöyledir:

“Mehmet Taşer, Adil Aktaç, Tefik Özceylân ve İhsan Tanver adlarında dört şahıs bundan bir müddet önce Şoför Postası ismi altında bir gazete çıkarmaya başlamışlardır. Emniyete yapılan bir ihbarda Şoför Postası gazetesinde komünist propagandası iddia edilmiş hattâ başlığın D ile başlayan kısmında ustaca bir orak çekiç yapıldığı belirtilmiştir.

Emniyet Müdürlüğü, bunu yapan ressam ile gazeteyi çıkaranlar Adelete verilmişlerdir. Bu hâdise hakkında tahkikat yapan Üçüncü Sorgu Hakimliği tahkikatı sona erdirmiş gazeteyi çıkaranlarla, başlığı çizen ressam hakkındaki dosya, Ağır Ceza Mahkemesi’ne verilmişlerdir, duruşmalarına yakında başlanacaktır.”²¹⁰

1953 yılının orak-çekiç haberlerinin ilki ise, Vatan Gazetesi’nde yer alır. Habere göre, Adapazarı Vagon Fabrikası’nda bir haftadan beri komünizm propagandası mahiyetinde orak-çekiç resimleri görülmüş, durumdan haberdar edilen emniyet

güçleri de tebdili kıyafet ederek, fabrika işçilerinden Osman Tütüncü'yü suçüstü yakalamışlardır. Haberin devamı şöyledir: “Vaziyetten haberdar olan diğer fabrika işçileri işlerini bırakarak bu soysuzu linç etmeğe teşebbüs etmişlerse de etraftan yetişen polis ve jandarmaların yardımıyla güçlkle kurtarılmıştır. Osman Tütüncü adalete teslim edilmiş ve sorgusundan sonra tevkif olunmuştur.”²¹¹

6 Mart tarihli Dünya Gazetesi ise, Beykoz Ortaokulu'nun hela duvarlarına orak-çekiç yapan bir öğrenci haberi vermektedir. Ersan Büker adlı öğrenci, tevkif edildikten sonra ise, gazetenin ve bütün kamuoyunun içinden geçeni okurcasına “orak-çekiç başka yere çizilmez!” demiştir. Böylelikle hem Dünya hem de okurlar derin bir oh çekmişler ve tehlikenin sanıldığı kadar büyük olmadığı anlaşılmıştır.²¹²

²¹⁰ Akın, 18 Aralık 1952, Sayı:470, s.5.

²¹¹ Vatan, 12 Şubat 1953, Sayı:4220, s.3.

²¹² Dünya, 6 Mart 1953, Sayı:366, s.7.

Konuyla ilgili son haber, 1955 yılının 7 Ağustos'unda Ulus'ta çıkar. Bu kez orak-çekiç görülen yer, Haydarpaşa'dan kalkan banliyo trenidir. Ulus'un haberi şöyledir: “Dün akşam saat 19.25 de Haydarpaşa'dan kalkan banliyö treni Söğütluçeşme istasyonuna geldiği sırada yolculardan birkaç kişi kondüktörü çağırarak fürgonda orak-çekiç işaretleri olduğunu söylemiş ve göstermişlerdir. Yapılan araştırma sonunda, bundan başka lokomotifin farlarında da kırmızı mürekkeple orak-çekiç işaretleri yapılmış olduğu görülmüş ve durum polise bildirilmiştir..”²¹³

Özellikle, Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecinde ve NATO'ya girdiği yıl olan 1952'de görülen “Orak-Çekiç” ve “Rus Bayrağı Motifli” haberlerde amaç, kamuoyunda korku ve endişe yaratarak etrafımızın komünistler ve komünist faaliyeti yapan açık-gizli örgütlenmeler tarafından sarıldığı düşüncesini kamuoyuna hakim kılmaktır.

Böylece, yaratılan korku ve endişe ortamında, o sıralarda devam etmekte olan Kore Savaşı'yla ilgili olarak içten içe oluşmaya başlayan muhalefet bastırılacak, öte

yandan da NATO'ya ve dolayısıyla da yabancı bir gücün komutasına girecek Türk Ordusu'nun bu davranışına meşruluk kazandırılacaktır.

Öte yandan bu motif, işçi-öğrenci, göçmen ve yazar gibi toplumun ilerici-aydın ve emekçi kesimleri üzerinden yansıtılarak, muhalefet potansiyeli olan bütün sosyal kesimler üzerindeki yasal baskının yanında, katı bir toplumsal baskı uygulanması da hedeflenmektedir. Yaratılmaya çalışılan toplumsal baskı, toplumun her kesimine ve her yere hakim kılınmaya çalışılmaktadır.

Öyle ki ilkokullarda bile orak-çekiç motifi saptanmakta, ilkokul çocukları bile izlemeye alınmaktadır. Burada anlatılmak istenen, “komünizmin zehirini çok küçük yaşlardan itibaren çocuklara akıttığı” olsa gerek. O zaman, yapılması gereken de ilkokul çağındaki çocukları da “komünizmin şerrinden korumak ve ABD'nin hür dünya kültürüyle eğitmek”tir.

²¹³ Ulus, 7 Ağustos 1955, no:11718, s.1,7.

Bu motifin kullanıldığı haberlerin “yıkınca altından orak-çekiç çıkan mendiller” başlıklı olanları ise, “komünizmin masum görünümünün altındaki meşum yüzünü ortaya koymaya” yöneliktir. Bu haberlerde, kamuoyuna, komünizm yüzündeki; eşitlik, özgürlük, herkese iş, refah gibi maskesini çıkardığında altında ne kadar kanlı ve insanlık dışı bir hayat sunduğu anlatılmak istenmektedir. Ancak, her orak-çekici komünist faaliyeti olarak görüp, peşine takılan dedektiflerin, anlaşmalar gereği Boğazlar'dan geçen ve üzerlerinde hem orak-çekiç işareti hem de orak-çekiçli SSCB bayrağı taşıyan gemileri görünce ne yaptıkları merak konusudur. Çünkü, bu konuda bir habere rastlanmamıştır.

4.11. NATO Üsleri-Komünist Faaliyeti Motifi

İncelediğimiz dönemdeki haberlerin bir bölümü, daha sonra NATO'ya bağlı radar tesislerinin kurulacağı yerlerde, komünizm faaliyetine rastlanıldığına ilişkindir. Bu haberlerde, sözkonusu şehir, ilçe veya bu merkezlere yakın yerlerde, yoğun bir

komünizm faaliyeti ve tehlikeli komünist ajanlar olduğu bilgisi verilmektedir. Bunun amacı ise, komünist faaliyeti ve komünist ajanları önlemek için, ABD'lilerin kuracağı NATO radar tesislerine meşruluk kazandırmaktır. Bu konudaki haberlere geçmeden önce, Türkiye-NATO ilişkilerinin tarihine kısaca değinmek gerekmektedir.

Türkiye, 18 Şubat 1952'de resmen NATO'ya üye olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya alınmasının en önemli nedeni, SSCB ile uzun bir sınırı olması ve bunun getirdiği stratejik önemdir. Önemli sayılabilecek diğer neden ise, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapı olmasıdır. Türkiye, NATO'ya girdikten dört ay sonra, İzmir'de, Müttefik Kara Kuvvetleri Karargâhı (Landsoutheast) kuruldu. Karargâhın başına da ABD'li bir korgeneral getirildi. Söz konusu karargâha, 1954'te, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın askerleri de katıldı. İzmir'le birlikte Türkiye'de kurulu NATO Radar Üsleri, 16 adettir. Bunlar;

1. Lüleburgaz
2. Çanakkale,
3. İzmir-Bornova,
4. İzmit,
5. Kütahya,
6. Eskişehir,
7. Bartın,
8. Ankara-Ahlatlıbel,
9. Amasya-Merzifon,
10. Sivas-Şarkışla,
11. İskenderun,
12. Ordu-Perşembe,
13. Rize-Pazar,
14. Erzurum,
15. Diyarbakır
16. Mardin'dir.

1947-1953 yılları arasında saptayabildiğimiz bu tür haberlerin sayısı 13 ve bu tür haberlere yer veren gazeteler ise; Tanin, Yeni Gazete, Yeni İstanbul, Son Telgraf, Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, Dünya, Vatan ve Akın olmak üzere 10 adettir.

Toplam, 13 haberin beşi, Pazar ve Artvin'in Karadeniz kıyısındaki, Pazar'a 80 kilometre uzaklıktaki Hopa İlçesi'nde, dördü İzmir'de, ikisi, Çanakkale Boğazı yakınlarında, biri İzmit'te, biri ise, Lüleburgaz yakınlarındaki Edirne'nin Keşan İlçesi'nde geçmektedir.

Konuyla ilgili ilk haber, Tanin Gazetesi'nde ve İzmir mahreçli olarak çıkmıştır. "Bir Rus Generali ve iki subay yakalandı. Uçağın İzmir varoşlarında uçtuğu, avcı uçaklarımızın kara müdafaa vasıtalarımızın harekete geçtiği bildiriliyor" başlıklı haber şu şekildedir:

"İzmir gazetelerine Aydın'ın Koçarlı bucağında yere inmeğe mecbur edilmiştir. Uçak İzmir varoşlarında bir aralık harekete geçen projektörlerin ziya hüzmeleri içine alınmış ve üzerine hava bataryaları ile ateş açılmıştır. Fakat uçak kendisini ziya hüzmeleri içinden kurtarmıya muvaffak olmuş ve uzaklaşmıştır. Fakat kısa bir zaman sonra Koçarlıda yere inmeğe mecbur kalmıştır. Tayyareden 4 kişi çıkarılmıştır. Derhal enterne edilmiş olan bu kimselerin hüviyetleri gizli tutulmaktadır. Fakat bunlardan bir tanesinin bir Rus generali, diğerinin yüksek rütbeli iki Rus subayı ve dördüncüsünün de tayyarenin pilotu olduğu iddia edilmektedir."²¹⁴

Bu haberde dikkat çeken nokta, öncelikle halk arasındaki bir söylentiden söz edilmesi, daha sonra ise bu söylentinin somut bir olayla doğrulanmaya çalışılmasıdır. Kamuoyu oluşturmak için önce, insanların beyinlerinde komünistlerin her aracı ve yolu kullanarak işlerini yapmak isteyecekleri fikri yerleştirilmekte, arkasından bu ruh haline uygun olarak; soyut düşman bir anda somut olarak kamuoyunun önüne çıkmaktadır. Burada devreye, NATO'nun güvenlik şemsiyesi girmekte ve radar tesisleri, düşmanı izlemek ve her adımını kontrol için söz konusu bölgeye yerleşmektedir.

Tanin Gazetesi, ertesi gün çıkan sayısında ise yukardaki haberini yalanlamakta ve birinci sayfasından "İzmir ve Aydın Bölgesi'nde Bir Rus Uçağı'nın Düşürüldüğü

Haberleri Doğrulanmadı” demektedir. Gazetenin, Anadolu Ajansı’na dayanarak verdiği habere göre, bir gün önceki haberin bütün unsurları, “İzmir Valiliği tarafından kati surette yalanlanmıştır.”²¹⁵

Konuya ilişkin ikinci haberin geçtiği yer ise, Edirne’nin Keşan ilçesi. “Keşan Göklerinde Görülen Uçan Daire” başlıklı daha sonra ayrıntıları verilecek haber, “Amerikan muhabirler”e yorumlatılmakta ve onların ağzından, görülenlerin “Rus peyki memleketlerden gelebileceği” söylenilmektedir. Haberin ayrıntıları şu şekildedir:

“Şehrimizde bulunan Amerikan muhabirleri, Edirnenin Keşan kazasında esrarengiz bir takım infilaklar vukubulduğunu gazetelerine bildirmişlerdir. Amerikalı muhabirlerin öğrendiklerine göre infilak

²¹⁴ Tanin, 31 Ağustos 1947, Sayı:4454-1440, s.1

²¹⁵ Tanin, 1 Eylül 1947, Sayı: 4454-1441, s.1.

hadisesi, bir veya birkaç bombanın Keşan civarına düşmesiyle vukubulmuştur. Muhabirler, gazetelerine çektikleri telgraflarda bunun Alman icadı ya bir V1 veya bir V2, yahut bir roket bombası olduğunu bildirmişlerdir. Bu muhabirlerin görüştüğü askeri mütehassıslar bombanın olsa olsa Kırimdan veya Rus peyki bir memleketten gelebileceğini söylemişlerdir. Edirne Valisi ise, bu hususta şunları söylemektedir; ‘Anadolu Ajansı muhabiri, Keşana 5 kilometre mesafedeki Aziziye köyünden havada bir füze görüldüğünü bildirmişti. Tahkikat yaptık. 31 Ocak Cumartesi sabahı saat 6 da, gerçi Aziziye köyü semasında bir ateşli daire görülmüştür. Fakat bunun semada kayan bir yıldız olduğu anlaşılmıştır.’ Hadise bundan ibarettir.”²¹⁶

Bu haberde, Keşan’da meydana gelen ve basit bir yıldız kayması gibi tamamen doğal bir olaya, orada ne için ve o anda nasıl buldukları dahi sorgulanmayan Amerikalı muhabirler tarafından hemen bir yorum getirilmektedir. Üstelik bu Amerikalı muhabirler, konuyla ilgili olarak hemen askeri yetkililere başvurabilmekte ve ayrıntılı açıklamalar da elde edebilmektedir. Ancak, Amerikalıların açıklamaları, Türk Devleti’nin Valisi’nin açıklamalarından daha güvenilir bulunmaktadır ki haber, onların değerlendirmelerinin doğru olduğu anlayışıyla verilmektedir.

Bu şekilde verilen haberle de, Trakya sınırlarından yani Sosyalist Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nden gelecek tehditlere karşı, Lüleburgaz'a, NATO Radar Üssü'nün gerekliliği yönünde kamuoyu oluşturulmaktadır.

Haziran-Ekim 1951 tarihleri arasında ise bu kez, Rize ve özellikle de Pazar İlçesi ile ilgili haberler, gazetelerde görülmeye başlanır. Cumhuriyet, Hürriyet, Son Telgraf, Yeni İstanbul ve Zaman gazetelerinde yer alan söz konusu haberlerde, SSCB'nin hem karadan, hem havadan hem de denizden ülkemize yönelik yoğun bir faaliyet içerisinde olduğu anlatılmaktadır. Konuya ilişkin ilk haber, 15 Haziran tarihli gazetelerde yer alır. Yeni İstanbul haberi, "Rize'de Meçhul Bir Uçak. Çok Yükseklerde Dolaşan Uçağın Sovyetlere Ait İşaret Taşındığı Söyleniyor" başlığıyla duyurur. Aynı haber, Son Telgraf'ta "Rize Üzerinde Bir Rus Uçağı Görüldü. Uçak,

²¹⁶ Yeni Gazete, 3 Şubat 1948, No:37087, s.1

Rize ve Pazar Üzerinde Çok Yüksekten Uçup Kayboldu" başlığıyla verilmektedir. Başlıklar farklı olsa da, haber metni her iki gazetede de aynıdır. Çünkü, her iki gazete de haberi ANKA Ajansı'ndan almışlardır. Haberin metni şu şekildedir: "Rize'den şehrimize gelen malûmata göre, dün öğleden evvel milliyeti meçhul bir uçak vilayet hududu dahilinde çok yükseklerde dolaşmıştır. Pazar ilçesi üzerinde bir ara irtifamı alçaltan uçağın Sovyetlere ait işaret taşıdığı görülmüştür. Uçak bir müddet sonra yine çok yüksek bir irtifadan Karadenize doğru uzaklaşmıştır."²¹⁷

Bu haberde de, hayali bir uçak Rize üzerinde çok yükseklerde uçurulmuş, dolayısıyla da hangi ülkeye ait olduğu belirlenememiştir. Uçağın pilotları da bu sorunu çözmek için olsa gerek, Pazar ilçesi üzerinde oldukça alçalmışlar, adeta hangi ülkenin uçağı olduğunu göstermek istemişler ve bu durum da ilgili ajans tarafından teşhis edilmiştir. Haberde, uçağın neden NATO Radar Üssü kurulacak Pazar üzerinde uçtuğu, neden alçaldığı, yolcu uçağı mı, yoksa askeri amaçla kullanılan bir uçak mı olduğu soruları yanıtızsız kalmıştır. Amaç, kurulacak NATO Radar Üssü'ne meşruluk kazandırmak olunca Soğuk Savaş ortamında bu tür soruların yanıtlanmasına gerek kalmamaktadır.

“Rus Motorlarının Kıyılarımızdaki Şüpheli Halleri. Fişeklerle Gizli İşaretler Veriyorlar” başlıklı ve Rize mahreçli bir başka haber ise, yine “Pazar İlçesi’nden gelen bilgilere” yer vermektedir. THA’dan alındığı belirtilen habere göre, Ruslar, Türk sahilleri yakınlarında bazı şüpheli hareketlerde bulunmaktadır. Haberin ayrıntısında söz konusu şüpheli hareketlerin ne olduğu açığa çıkmaktadır: “Gecenin geç vakitlerinde, bazı Rus motörleri sahile doğru yaklaşmakta, zaman zaman renkli hava fişekleri atmaktadırlar. Böylece Rus deniz vasıtalarının birbirleriyle haberleştikleri anlaşılmaktadır. Yine gecenin geç saatlerinde, sahil köylerindeki halk, tayyare uğultuları duymaktadır. Bunun da Rus keşif tayyarelerine ait olduğu sanılmaktadır.”²¹⁸

²¹⁷ Son Telgraf, 15 Haziran 1951, Sayı:5224, s.1, Yeni İstanbul, 15 Haziran 1951, Sayı:563, s.1.

²¹⁸ Hürriyet, 9 Temmuz 1951, Sayı: 1155, s.1.

Haber, Rusların şüpheli hareketleri olarak, havai fişek atmalarını bildirmektedir. Ancak, bundan çıkardığı sonuç, Rus deniz araçlarının birbirleriyle gizlice haberleşmeleridir. Bu haberde de birbirleriyle gizlice haberleşmek için Rus deniz araçlarının bütün dünyanın gözü önünde ve görebileceği şekilde neden böyle bir yolu tercih ettiği sorusu yanıtsız kalmaktadır. Öte yandan, Rus hava sahası içinde uçan, Rus uçaklarının gürültülerinden yola çıkarak, bunların keşif uçakları olduğu da saptanarak, kamuoyu sürekli tedirgin edilmeye çalışılmaktadır. Bütün bunlar ise, yine tesadüf eseri olsa gerek, NATO Radar Üssü’nün kurulacağı Pazar ilçesinden bildirilmektedir.

Zaman ve Hürriyet gazetelerinde yer alan bir başka haberde ise, Artvin’in Hopa ilçesi gündeme gelmektedir. Bu haberde ilginç olan, haber metni her iki gazetede aynı olmasına rağmen, Zaman’ın “Özel muhabiri”nden aldığı bir haberi veriyormuş gibi yapmasına karşılık, Hürriyet’in, her harfi aynı olan haber metnini, THA rumuzuyla vermesidir. Haber şu şekildedir: “Birkaç gün aralıkla kıyılarımızın çok yakınına kadar Rus motörleri gelmekte ve bilhassa gecelere sahillerimizi projektörlerle taramaktadırlar. Üç gün evvel de bir Rus motörü limana girerek

kasabaya uzun müddet projektör tutmuş ve sahil muhafaza memurlarını ateşine maruz kalınca uzaklaşıp gitmiştir.

Hopa'dan gelen haberlere göre Türk-Rus hududu mıntikasındaki Rus kara kuvvetleri birkaç gündenberi manevralar yapmaktadır. Top sesleri Hopa'dan duyulmakta, zaman zaman evlerin camları sarsılmaktadır. Bu arada Rus topraklarından havayı tarayan projektörlerin ışıkları da görülmektedir.”²¹⁹

Bu haber de Pazar'da kurulacak NATO Radar Üssü'nün gerekliliğine kamuoyunu hazırlamak için kurgulanmış bir haber olup, gerçeklere dayanmamaktadır. Çünkü, SSCB'ye ait deniz motorlarının, Türk karasularına girmesi ve Türk sahillerinden kendilerine ateş açılması, basit bir olay değil, o günün uluslararası siyasi ortamında

²¹⁹ Zaman, 24 Temmuz 1951, Sayı:756, s.1,3., Hürriyet, 24 Temmuz 1951, Sayı:1170, s.1.

son derece ciddi sonuçlara yol açması beklenebilecek bir olaydır. Dolayısıyla, uluslararası platformlarda dile getirilmesi sözkonusu olmalıdır. Ancak, ne o günlerde, ne de o yıl içerisinde bu tür ihlallerin yapıldığına dair ne Türk ne de SSCB yöneticilerinden bir açıklama gelmemiştir. Ayrıca, bu tür sorunlarda konunun, adet olduğu üzere, Birleşmiş Milletler (BM)'e götürülmesi de sözkonusu olmamıştır. Bu tür bir bilgi, ne o günün günlük basınında ne de daha sonra yayınlanan, döneme ilişkin kitaplarda görülmemektedir.

“Rus Veya Bulgar Parmağı” başlığıyla verilen bir haberde ise bu kez, Karadeniz'de manevra yapan Türk denizaltılarına top ateşi açan “meçhul bir denizaltı”dan bahsedilmekte ve sözkonusu denizaltının karşı ateşle batırıldığı haber verilmektedir. Zaman Gazetesi'ndeki habere göre, “denizaltılarımız tarafından kısa sürede ateş çemberine alınarak batırılan denizaltının Rus veya Bulgar Filosu'na mensup olduğu söylenmektedir.”²²⁰

Aynı haber, Gölcük'ten de bildirilmekte, ancak Türk denizaltılarına saldırdığı için batırıldığını belirttiği denizaltının hangi ülkeye ait olduğuna karar verememektedir. Üstelik, denizaltılar arasında geçtiğini belirttiği muharebe sonunda, zaten denizin

altında hareket eden denizaltının batırıldığını söyleyerek de bir başarı haberi vermektedir.

Rize mahreçli başka bir haberde ise bu kez, sahillerimizin “ıssız taraflarına kauçuk botlarla çıkarılan Rus casuslarından” söz edilmektedir. Bu gelişmeler üzerine sahillerimizi daha sıkı bir denetim altında bulundurmak için Sahil Koruma Teşkilatı takviye edilmektedir.²²¹

Bu haber de Pazar’da kurulacak NATO Radar Üssü’ne yönelik kamuoyu yaratmanın bir parçası olarak üretilmiştir. Haber, sahillerimizin “ıssız tarafları” gibi bir kavramı metnin içine yerleştirerek, böyle yerlerin ancak, radar gibi gelişmiş

²²⁰ Zaman, 21 Ekim 1951, Sayı:842, s.1

²²¹ Hürriyet, 25 Ekim 1951, Sayı:1261, s.1.

elektronik haberleşme cihazlarıyla donatılmış tesislerle kontrol edilebileceği düşüncesini yerleştirmeye yöneliktir. Bu düşünce yerleştirildikten sonra da Radar Üssü’nün bölge halkına kabul ettirilmesinde sorun yaşanmamaktadır.

NATO Üslerinin kurulacağı yerlere ilişkin haberler uzun bir süre ortadan kaybolur. Bu arada Türkiye, resmen NATO’ya üye olmuştur ve Kore Savaşı’ndaki fiili katılımı da sürmektedir. Bazı bölgelerde üslerin kuruluş hazırlıkları da epey ilerlemiştir. Ancak, yine de kamuoyunun yeterince oluşturulması görevi ihmal edilmemelidir. 1953 yılında bu kez NATO’nun, Türkiye’deki çokuluslu ilk üssü olan İzmir’den bir haber gazetelere yansır. Buna göre İzmir’de 5 bin üyesi bulunan bir komünist partisi ortaya çıkarılmıştır. Ancak haber, hemen ertesi gün yalanlanır. Bu yalanlama Dünya ve Vatan gazetelerinde de ayrıntılı olarak yer alır. Vatan Gazetesi, haberinde şöyle demektedir: “İzmir’de 5 bin üyesi olan büyük bir komünist şebekesinin meydana çıkarıldığı yolunda bazı İstanbul gazetelerinde yapılan neşriyat şehrimiz ilgili çevrelerince tekzip edilmektedir.”²²²

Vatan'ın muhabiri, konuyla ilgili olarak yaptığı araştırmalar sonucu elde ettiği bulguları ise şu şu şekilde aktarmaktadır: “Şehrimizde fazlaca Bulgaristan göçmeninin oturduğu iki mahallenin ileri gelenlerinden birkaç şahıs, Emniyet Müdürlüğü'ne müracaat ederek, Bulgar göçmenlerinden bazılarının aralarında parolaya benzer kelimelerle görüştiklerini, saç traşlarının dahi birbirinin eşi olduğunu, ayrıca komünist propagandası yaptıklarını iddia etmişlerdir. Bunun üzerine konu savcılığa intikal etmiş ve muhbirlerin ifadeleri alınmıştır. Henüz hiçkimse tevkif edilmediği gibi herhangi bir kişmse hakkında da soruşturma başlatılmamıştır.”²²³

²²² Vatan, 3 Ocak 1953, Sayı: 4180, s.7.

* Pazar'daki sözkonusu NATO Radar Üssü'nün yakınında bulunan futbol sahasında, 1979 yılında köy takımı ile maç yapmaya gittiğimizde görevli Amerikalıların fiili saldırısına uğramıştık. Ancak, hem o köyün gençleri hem de bizler, dönemin politik ortamı içerisinde anti-emperyalist bilincimizle, geri adım atmamış ve Amerikalıları üslerine geri yollamış, maçımızı yapmıştık.

²²³ A. g. g., s.7.

Dünya Gazetesi ise aynı olayla ilgili haberinde, İzmir Valisi'nin haberin “tepeden tırnağa asılsız ve hayal ürünü” olduğuna ilişkin sözlerine yer vermekte ve İzmir'de böyle bir olayın olmadığını duyurmaktadır.²²⁴

Bu haberde de İzmir'deki sayısı binlerle ifade edilen bir komünist örgütlenmesi devreye sokulmakta, ancak, sayı, o günlerin haberlerinde verilenlerle kıyaslandığında oldukça fazla olduğundan, ilgili makamların da müdahalesi ile ertesi gün yalanlanmaktadır. Çünkü, o günlerde İzmir'de 5 bin üyesi bulunan bir komünist örgütlenme, ülkenin tamamen komünizm yörüngesine girmesi anlamına gelir ki, bu da kabul edilecek bir durum değildir. Üstelik bu olay, 1951'de üyelerinin tamamına yakını yakalanan TKP tevkifatından sonra ortaya çıkmaktadır. O nedenle de daha tehlikelidir. Kamuoyunda, komünistlerin ülkeden temizlenmesinin mümkün olmayacağına dair bir fikir oluşmasına yolaçabilir ki bu durum hiç arzu edilmeyen bir durumdur. O nedenle, masa başında üretilen ve amacı iyice aşıp, karşı tarafın işine yarar hale gelen haber, hemen yalanlanmaktadır.

4.12. Verici Radyo İstasyonları Motifi

Verici Radyo İstasyonları Motifi ile ilgili olarak, 1948-1951 yılları arasında dokuz habere rastlanmıştır. Bu haberlere yer veren gazeteler ise, Akşam, Cumhuriyet, Hergün, Son Posta, Vakit, Vakit-Yeni Gazete, Yeni Gazete, Yeni İstanbul olmak üzere sekiz adettir.

Bu motifin kullanıldığı haberler, NATO'nun Türkiye'nin gündemine girmesiyle eşzamanlı olarak gazetelerde görülmektedir. Aynı zamanda ABD ile Türkiye arasında yapılan ikili anlaşmalar da bu döneme denk düşmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi söz konusu ikili antlaşmaların hükümleri arasında, ABD'nin Türkiye'ye yapacağı yardımların basın-yayın araçlarıyla Türk kamuoyuna

²²⁴ Dünya, 2 Ocak 1953, Sayı:303, s.5.

duyurulması da vardır. Bir yandan bu hüküm gereğince “ABD yardımı” gazeteler ve radyoyla duyurulurken, bir yandan da ABD'nin muhalif olarak değerlendirdiği yayınların Türk kamuoyuna ulaşması engellenmek istenmektedir. Verici Radyo İstasyonları da bu noktada devreye girmektedir. Bu haberlerin ortak mesajı; radyo dalgaları yoluyla komünistler, SSCB ve diğer sosyalist ülkelerle haberleşmekte, onlardan talimatlar almaktadır. Öte yandan bu haberleşme sırasında Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ilgilendiren sırlarını da söz konusu ülkelere vermektedirler.

Konuyla ilgili haberlerden biri Son Posta Gazetesi'nde Rize mahreçli olarak yayınlanmıştır. Gazetenin “hususî muhabirimiz bildiriyor” imzalı haberine göre, Rize'de yapılan Demokrat Parti İl Kongresi hakkında, Bakü Radyosu ayrıntılı bir yayın yapmıştır. Hususî Muhabir, buradan yola çıkarak, böyle bir şeyin ancak verici bir radyo cihazı ile mümkün olabileceğini düşünmekte ve bu yargısını da DP'liler ile Rize halkına doğrulatmaya çalışmaktadır. Muhabirin iddialarını doğrulatmaya çalıştığı bir başka kişi ise, konuyla ilgisinin ne olduğu belli olmayan Rize Orman İşletme Müdürü'dür.

Muhabir, bununla da yetinmemekte, hükümetin bu konuda ciddi bir araştırma yöntemi bulması zorunluluğunu hatırlatmaktadır. Muhabir, varolduğunu iddia ettiği verici radyo cihazının da büyük bir olasılıkla Karadeniz’de dolaşan bir gemiye yerleştirilmiş olabileceği öngörüsünde bulunmaktadır. Gazete, haberinin sonuna yaptığı bir ek ile de birkaç gün önce Isparta muhabirlerinin benzer bir olayı haber verdiği dikkat çekerek, bu tür tehlikeli gelişmelere kamuoyunun ve ilgililerin dikkatini çekmektedir.²²⁵

Konuyla ilgili bir başka haber, Akşam Gazetesi tarafından İzmir mahreciyle ve gazetenin kendi imzasıyla verilmektedir. Bu haberde, Nazilli Basma Fabrikası’yla ilgilendirilmek istenen bir komünist örgütlenmesi söz konusudur. Aynı zamanda bu

---

²²⁵ Son Posta, 13 Nisan 1948, Sayı:5637+719, s.1, 7.

komünist örgütlenme alıcı-verici telsiz istasyonu kurmak ve sabotaj düzenlemek gibi organize işlerin de üstesinden gelebilecek boyuttadır. Haber şöyledir:

“Nazilli’de gençler ve işçiler arasında komünist propagandası yapmak, alıcı ve verici bir telsiz istasyonu kurmak, basma fabrikası tesislerini dinamitle uçurmak için teşebbüste bulunmak suçlarından dolayı yakalanan iki kişi, savcılığa teslim edilmiştir.

Suçlular, adliyeye götürülürken halk galeyana gelmiş ise de zabitanın aldığı tedbir sayesinde hiçbir hadiseye meydan verilmemiştir.”²²⁶

“Beşinci Kol’dan Kalma Radyolar” başlığıyla Hergün Gazetesi’nde verilen bir haberde ise, Kırklareli’nde “verici radyo cihazları”nın çalıştığının dikkati çektiği belirtilmektedir. Konuyla ilgilenmek üzere Ankara’dan Kırklareli’ne müfettiş ve teknik elemanların geldiğinin belirtildiği haberde, yapılan incelemeler sonucu radyoların “Blanpunkt cihazı alınan markalı makineler olduğunun anlaşıldığı” ifade edilmektedir.²²⁷

Vakit Gazetesi’nin İstanbul Emniyet Müdürlüğü’ne atfen verdiği bir haberde ise, “İstanbul’un bazı semtlerinde verici telsiz cihazlarının faaliyette bulunduğu”

belirtilmektedir. Gazete, konuyu araştırmak üzere, Birinci Şube'nin görevlendirildiğini de ilave etmektedir.²²⁸

İstanbul ve Bursa'dan konuyla ilgili iki haber veren gazeteler, ilgili kurumların olaylara el koyduğunu ve gerekli araştırmalara başlandığını belirtmektedirler.²²⁹

Verici Radyo İstasyonları Motifi'nin kullanıldığı haberlerin gazetelerde sıkça yer aldığı 1951 yılında konu, bazı köşe yazarları tarafından da önemle ele alınır. Dönemin Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarlarından Necdet Evliyagil, 12 Kasım tarihinde bir makale yazar. Evliyagil'in, "konuyla ilgili yetkili bir kiőiyile" yaptığı

²²⁶ Akşam, 6 Haziran 1948, Sayı: 10648, s.1.

²²⁷ Hergün, 14 Temmuz 1949, Sayı: 608, s.1,3.

²²⁸ Vakit, 21 nisan 1951, Sayı:12051-1299, s.1.

²²⁹ Yeni İstanbul, 8 Kasım 1951, Sayı: 704, s.1., Cumhuriyet, 10 Kasım 1951, Sayı:9796, s.1.

görüşme sırasında sorduğu soruları ve aldığı yanıtları yayınladığı yazısı Şu şekildedir:

"Son zamanlarda memleketimize ait bazı küçük zabıta vakalarına, siyasi bir veçhe verilerek günü gününe, Moskova radyosu tarafından yayımlandığı duyuyor ve bu kadar süratle bir haberin nasıl, Demir Perdeye ulaştırıldığı merakı mucib oluyordu.

Geçen yıl, seçimler münasebetiye Sivas'ta iken, Moskova'ya haber veren gizli bir verici radyo cihazına ait bazı ip uçlarının tespit edildiğini, o zaman, gazeteme bildirmiştim; fakat, bu işin içyüzü, henüz meydana çıkarılmış değildir. Şimdi de, Bursa'dan, Moskova'ya neşriyat yapan bir cihazın mevcudiyetinden bahsedilmektedir.

Emniyet teőkilatımızın, bu cihazlardan bazılarının buldukları yerleri tesbite muvaffak olduğunu, alakalı bir zattan öğrenmiő bulunuyoruz. Salahiyetli zatın anlattığına göre, bugün, memleketimizden Moskova'ya haber gönderen meçhul radyo cihazlarının çalıőtırıldıđı mintakalar, Amerika!dan getirilen bir alet ile birer birer meydana çıkarılacaktır.

İsmini açıklayamıyacağım bu alakalı Şahıs ile yaptığım konuşmada, kendisine aşağıdaki sualleri sordum:

Meçhul cihazların sayısı sizce malum mudur; son olarak yakalanan komünistlerden bu aletlerin faaliyetleri hakkında bir bilgi alınabilecek midir? Bursa'da ele geçirilen verici cihaz, durumu aydınlanabilir mi; verici cihazların memleketimizin hangi bölgelerine yerleőtirildiđi tespit olunmuő mudur?

Bütün bu suallere aldığım cevapları şu şekilde hulasa edebilirim: ‘Bunların küçük verici birer cihazdan ibaret oldukları anlaşılmıştır. Sayıları hakkında kat’i bir şey söylenemez. Esasen bu gibi vasıtalar dünyanın her tarafından tesadüf edilmektedir. Şunu hülasa olarak ilave edeyim ki, bu gibi yayınlar şuurlu Türk gençliği ve halkı üzerinde hiçbir suretle tesir yapmamakta; bilakis gülmemize vesile olmaktadır. Esasen Moskova radyosuna inanan kim?’²³⁰

Konunun günlük basında sıkça yer alması, yetkilileri harekete geçmeye zorlamıştır. Vakit-Yeni Gazete, THA’ya atfen verdiği bir haberle yetkililerin konuya ilişkin girişimlerini bildirmektedir. Aslında bu haberle bu tür haberlerin kaynağı ve hangi amaca hizmet için ortalığı kapladığı da anlaşılmaktadır. Gazetenin haberi şöyledir: “Emniyet Genel Müdürlüğü görülen lüzum üzerine bazı illerimize bu arada

²³⁰ Cumhuriyet, 12 Kasım 1951, Sayı: 9798, s.1,5.

Zonguldak, Samsun, Erzurum, Kayseri ve Mersin vilayetlerine gizli zaptedici alet ve makineler koymaya karar vermiştir. Bu kararın tatbiki için lazım gelen malzemenin bir kısmı temin edildiğinden derhal faaliyete başlamıştır. Makinaların bir kısmı Amerika ve İngiltere’ye sipariş edilmiştir. Bu makineler yerlerine konulup faaliyete geçirildiği taktirde, gizli olarak yabancı memleketlere ve bu arada Demirparde gerisindeki devletlere haber verildiği tahmin olunan bazı telsiz istasyonları tespit edilecek, verdikleri haberler bu cihazlar sayesinde plağa alınacaktır. Elde bulunan zaptedici cihazlar, bu ayın sonuna kadar uygun görülen yerlere yerleştirilecek ve derhal faaliyete geçirilecektir. Sipariş edilen diğer alet ve makinelerin de önümüzdeki ayın ortalarında geleceği tahmin olunmaktadır.”²³¹

Verici Radyo İstasyonları Motifi, komünistlerin teknolojik gelişmelere ve aygıtlara başvurarak da faaliyetlerini yürüttüklerini anlatmaya yönelik olarak kullanılmıştır. Ancak, burada, komünistlerin teknolojiye hâkim olmaları gibi bir üstünlükleri istenmese de ortaya çıkmaktadır. Ancak, kamuoyu oluşturucuları teknolojiyi halkın hâlâ “gâvur icadı” diye görüp, bu icadı da komünistlerle bir arada düşünmelerinde sakınca olmadığı görüşünden hareket etmiş olsalar gerek.

Öte yandan, verilen haberlerin sağlıklı düşünme yeteneğine sahip insanlar açısından bir anlamı olmaması gerekirken ve bu da kamuoyunu oluşturanlar tarafından mutlaka biliniyorken ısrarla bu motifin kullanılması da “komünistlerin akla hayale gelmeyecek kötülükleri yapabilecekleri” düşüncesine dayanmaktadır. Ayrıca, bu motifin kullanıldığı haberlerde de, suçlu olarak ilan edilen kişilerin, halk tarafından linç edilmek istendiklerine ilişkin ifadeler de haberlerin arasına yerleştirilmektedir.

Bu motifin kullanıldığı haberlerde, kamuoyu yaratıcılarının ihmal etmedikleri bir nokta da Verici Radyo İstasyonları ile mücadelede Türkiye’ye, ABD’lilerin ve İngilizlerin yardım etmeleridir. Buna göre, ülkemizdeki komünist ajanlar tarafından

²³¹ Vakıf-Yeni Gazete, 24 Ekim 1951, Sayı:12232-1480, s.2.

Ruslara haber vermek için kullanılan bu radyo istasyonları ancak ABD’den ve İngiltere’den gelen aletlerle tespit edilerek etkisiz hale getirilecektir. Bu durum da aslında oluşturulmak istenen kamuoyunun kimin için olduğunun bir başka kanıtı olmaktadır. ABD, komünizmle mücadelede ve “hür dünya”nın komünist tehlikeden korunmasında öncelikli bir misyon yüklenmiştir. Dolayısıyla bu misyona hizmet eden ufak büyük demeden her çabanın içinde olmalıdır ve olmaktadır düşüncesi kamuoyuna bir kez daha verilmektedir.

4.13. İşçi-Öğrenci-Yazar-Şair Motifi

Soğuk Savaş’ın istemleri doğrultusunda kamuoyu oluşturulmasında kullanılan motifler arasında, işçi-öğrenci ve çeşitli mesleklerden aydınlara ilişkin haberler de önemli bir yer tutmaktadır. Bu meslek gruplarının ve bu meslek gruplarına ait insanların seçilmesinde, propagandayı biraz daha gerçekçi bir temele oturtmak isteği yanında, okumaya, anlamaya ve sorgulamaya yatkın insanlara yönelik kamuoyu baskısı oluşturmak amacı da vardır. Bu şekilde, ortaya atılan bütün iddiaların, sorgusuz-sualsiz kabul ettirilmesinin daha kolay olacağı düşünülmektedir. Bu yaklaşım, aslında işin teorisine de uygun düşmektedir. “Propaganda Modeli” başlığı

altında, “Kitle iletişim araçlarının halka mesajlar ve simgeler ileten bir sistem oluşturduğunu”²³² söyleyen Chomsky’nin de belirttiği gibi, “kitle iletişim araçlarının işlevleri bireyleri eğlendirmek, bilgilendirmek ve onları toplumun kurumsal yapısıyla bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış biçimlerini onlara aşılmasıdır. Büyük sınıfsal çıkar çatışmalarının yaşandığı bir dünyada bu işlevleri yerine getirmek sistemli propaganda gerektir.”²³³ Bu şekilde bütün topluma antikomünist “değer, inanç ve davranış biçimleri” aşılanmaya çalışılmakta; herkesin somut olarak gözlemleyebildiği, günlük yaşamında hemen yanbaşında görebildiği, aynı mahallede aynı kahvede yanyana oturduğu, yaşadığı, aynı okulda, aynı sıraları paylaştığı insanlar üzerinden yürütülerek, inandırıcı hale getirilmeye çalışılmaktadır.

²³² Noam CHOMSKY, Medyanın Kamuoyu İmalatı Medyanın Tekelleşmesi Kitlelerin Yönlendirilişi ve Zorunlu İtaat, 35

²³³ A. g. k., s.35.

Araştırdığımız dönemde bu tür 22 habere, 12 farklı günlük gazetede rastlanılmıştır. İlk haber, “Sergide bir hadise” başlığıyla yayınlanmıştır. Habere göre, İzmir Fuarı’nda “İnönü Lisesi öğrencilerinden oldukları tahmin edilen 6-7 genç Sümerbank pavyonuna girmişler “Yaşasın sosyalistler” diye birkaç defa bağırıp kaçmışlardır.”²³⁴

İzmir mahreçli bir başka haber ise bu kez bir işçiye atfen verilmektedir. “Bir solcu taslağı yakalandı. Sicilli komünistin küstahlığı halkı da kızdırdı” başlıklı haberde, daha önce “komünistlikten 65 ay ve 15 gün hapse mahkum olup cezasını çeken” bir boyacıdan söz edilmektedir.

“Halen Emniyet Genel Müdürlüğü nezaretinde bulunup, Karşıyaka’da bir kunduracı dükkanının üstünde yatıp kalkan boyacı Osman Başdemir, gece saat 23 sıralarında Karşıyaka polis merkezine müracaatla boyacı Mustafa ile kavga ettiğini, polis noktasına başvurarak yakalanmasını istediğini, polis memurunun şikâyeti nazarı itibara almadığını, hakkının aranmadığını söylemiş, şikâyetçi olduğunu bildirmiştir. Komiser muavini Naci, gereken kanuni muamelenin yapılacağını, hakkının aranacağını söylemiş, fakat buna kanaat etmeyen Osman Başdemir birden bire sinirlenmiş, bağırıp çağırmağa ve komiser muavinine hakarete başlamıştır. Gece yarısı karakolda duyulan gürültü üzerine merkez önünde halk ta toplanmıştır. Zabita memurları Osman Başdemir’i teskine

çalışırlarken cüretini arttıran Osman: ‘Ben komünistim, sizin ananızı karınızı...’ diye başlamış ve devamla Cumhurbaşkanına başbakana, bakanlara, kanunlara ve adliyeye küfretmiştir. Karakolun önüne biriken halk mütecavizin bu sözlerini şiddetli bir infialle karşılamış, polis kendilerini teskin etmek zorunda kalmıştır. Bugün Sulh Ceza’ya verilen Osman, komünist olduğunu, kendisine atfedilen suç işlediğini itiraf etmiş, bunun üzerine mahkeme tarafından tevkif edilerek cezaevine gönderilmiştir.”²³⁵

Bu haberde verilen mesajlar; komünistlerin ve komünizmin haksızlığa karşı bir düşünce olduğu şeklindeki komünist propagandasının gerçek olmadığı, onlar için haksızlığa karşı çıkışın bir propaganda olduğu, komünistlerin bu propaganda için karakolda bile herşeyi göze alabilecekleri vb. dir. Öte yandan bu haberle,

²³⁴ Hergün, 4 Eylül 1949, Sayı: 658, s.1.

²³⁵ Son Posta, 29 Eylül 1949, No:5637+1248, s.1,7.

komünistlerin devlet düşmanı oldukları, bu nedenle devleti yönetenlere; neredeyse sırasıyla küfredecek kadar, hatta kanunlara da küfredecek kadar düşman oldukları kavratılmaya çalışılmaktadır. Üstelik bütün bu işleri yapan, herkesin, hergün yanbaşında görebileceği, bir şekilde işinin düşebileceği kişilerdendir. O tarihlerde bu mesleği yapan insanların sayısının da bir hayli fazla olduğu düşünülecek olursa, tehlikenin boyutları da anlaşılabilir olmaktadır. O nedenle toplum uyarılmalı ve bu tür komünist faaliyetler ve komünistler, toplum dışına itilmelidir.

Bundan sonraki beş haberin konusunu öğrenciler oluşturmaktadır. 1951 yılının Ocak ve Mayıs aylarında arka arkaya yayınlanan bu haberlerde öğrenciler, “komünizm propagandası” yaptıkları gerekçesiyle suçlu ilan edilmekte, mahkemeye bile çıkmaları beklenilmeden, kamuoyu vicdanında da mahkûm edilmektedirler. Aslında mahkûm edilmek istenen, öğrencilerin üzerinden ilerici fikirler ve öğrenci dernekleridir. Ankara’dan verilen ilk haberin başlığı “Komünistler temizleniyor. Bütün yurttaki sıkı bir tarama yapılmaktadır.”²³⁶ şeklinde atılmakta ve “Ankara’da propaganda yaptığı iddia edilen Yaşar Köksal adlı bir hukuk talebesi de tevkif edilmiştir.” Aynı haberin ikinci bölümü ise, Adana Sanat Okulu öğrencilerinden İsmail Hakkı Çetin’i suçlu ilan etmektedir. Habere göre Çetin, propaganda yaparken yakalanmış, derhal tevkif edilmiştir şeklinde devam etmektedir.²³⁷ Konuya ilişkin

üçüncü haber ise İkinci Sanat Enstitüsü Beşinci Sınıf öğrencilerinden Kayserili Ömer Etki adına verilmektedir. Habere göre Etki'nin “bundan bir müddet evvel Ankara’da yakalanan komünist şebekesiyle ilgili olduğu” sanılmaktadır.²³⁸

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi 1.sınıf öğrencilerinden soyadı belirtilmeyen Yılmaz’ın komünizm propagandası yaptığına dair verilen haber, bu serinin dördüncü haberidir. Habere göre, Yılmaz, defterinin üzerine, hem de ders sırasında orak-çekiç çizerek komünizm propagandası yapmaya kalkmıştır. Ancak, Yılmaz, bu propagandayı daha ileri götürememiş, diğer öğrenciler tarafından farkedilmiş ve

²³⁶ Yeni Konya, 30 Ocak 1951, Yıl:2, Sayı:593, s.1

²³⁷ Yeni Konya, 30 Ocak 1951, Yıl:2, Sayı:593, s.1

²³⁸ Son Telgraf, 1 Mart 1951, Sayı: 5118, s.5

defteri elinden alınmıştır. Neredeyse sınıfın tamamı olan 30 kadar öğrenci, “Yılmaz’ı derhal yakalayıp Emniyet Müdürlüğü’ne getirmişler ve teslim etmişlerdir.”²³⁹ Aynı haberin devamında, “Yüksek Tahsil Gençlik Derneği hakkındaki komünistlik tahkikatı ile ilgili olarak Konya Ereğli’nde memur Naci Kalpakçioğlu adında bir genç hakkında Savcılıkça tevkif müzekkeresi düzenlendiği”²⁴⁰ de belirtilmektedir.

“Eli kırılmalı bir mel’unun küstahlığı. Kazlıçeşme’de masum Türk işçilerinin arasına karışan yılan aranıyor” başlıklı bir haberle de bu kez Kazlıçeşme’deki bir fabrika işçisi hedef alınmaktadır. İkdam-Gece Postası Gazetesi’nin haberine göre, adı belirtilmeyen bu işçinin, Kazlıçeşme’de Hallaçoğlu Fabrikası’nın duvarlarına tebeşirle orak-çekiç işareti yaptığı görülmüş, bunun üzerine “teessür içinde bulunan işçiler ‘bizim içimizde bu işareti yapacak vatansız yoktur.’ demişlerdir.”²⁴¹ Haberin sonuna kendi yorumunu ekleyen gazete, pek uygulanmasa da varolan kanunları da hiçe sayan, orman kanunlarını uygulayacağını açıktan ilan eden tavrını ilan etmekte ve “Bu melunca hareketin rezil, cebin faili süratle bulunmalı ve kırılmalı elleri kanunun keskin satırı ile koparılmalıdır. Asil, masum Türk işçisini zehirlemek isteyen yılanlara, alçaklara lanet, ebedi lanet...”²⁴² demektedir. Bu haberdeki kanunları hiçe sayan tavrı ve bu tavrı teşvik eden, kamuoyunu bu tavrı benimsemeye yönlendiren yaklaşımı yukardaki, Fen Fakültesi öğrencisi Yılmaz hakkındaki haberde de görmüştük. Bu haberde de, Yılmaz’ın komünizm propagandası yapması, aynı sınıfın

30 kadar öğrencisi tarafından zora başvurularak engellenmekte ve bu öğrenciler, kendilerini aynı zamanda emniyet güçlerinin yerine koyarak, Yılmaz'ı karakola da götürülebilmektedirler.

Bu tür haberler ve haberlerin bu veriliş biçimi kuşkusuz, topluma iletilmek istenen; “komünistliğin vatan hainliği olduğu ve dolayısıyla da görüldüğü yerde ezilmelidir” şeklindeki yaklaşımla uyum içindedir.

²³⁹ Son Telgraf, 25 Nisan 1951, Sayı: 5173, s.1-5

²⁴⁰ A. g. g., s.5.

²⁴¹ İkdam Gece Postası, 11 Ocak 1952, sayı:4478, s.1.

²⁴² A. g. g., s.1.

Benzer bir haber, bu kez 2 Mayıs tarihli Dünya Gazetesi'nde verilmektedir. Haberin verildiği tarihin 1 Mayıs İşçi Bayramı'nın ertesi gününe rastlaması dikkat çekicidir. Üstelik, bu haberde üç öğrenci söz konusudur. Gazete de bu durumu farketmekte ve “bir komünist hücrenin ortaya çıkarıldığını” okuyucularına duyurmaktadır. Habere göre Belediye Konservatuarı'nda bir piyano üzerine “Yaşasın Rusya” yazılmış ve bu olayla ilgili olarak da üç öğrenci yakalanmıştır. Gazete, olayı, “Emniyet siyasi teşkilatı, temiz bir bünyeyi zehirlemek isteyen bir komünist hücrenin, faaliyetini ortaya çıkarmıştır²⁴³ şeklinde vermektedir.

Bundan sonraki haberlerde genellikle işçiler kullanılmış, antikomünist mesajlar bu motif üzerinden verilmeye çalışılmıştır. İlk haber, “Nazilli Bez Fabrikasında bir kızıl şebeke yakalandı. Rusya hesabına çalışan dokuz kişinin tehlikeli ajanlar olduğu anlaşıldı. Yakalanan ve hepside sabıkalı birer kızıl uşağı olan casusların eşyaları arasından bazı mühim evrak çıktı” başlığıyla verilmektedir. Haber, büyük bir komünist şebekesinin ortaya çıkarılmış olduğunu kamuoyuna duyurmakta, vatan haini olduğunu ilan ettiği, ancak haklarında henüz bir mahkeme kararı dahi bulunmayan bu işçiler arasında geçtiğini iddia ettiği “gizli” konuşmaları da yayınlamaktadır. Haber şu şekildedir:

“Emniyet mensupları, 10 binden fazla işçisi bulunan ve şimdiye kadar muhtelif tarihlerde bir çok sol fikirli kimselere rastlanıp yakalanan Nazilli Bez Fabrikası'nda, Rusya hesabına çalışan geniş

bir şebekenin devamı şekilde faaliyette bulduklarını haber almış ve derhal gayet gizli bir şekilde tahkikata başlamışlardır.

Bir aydan fazla devam eden gizli tahkikat esnasında, dokuz kişilik şebekenin içine sivil Emniyet memurlarından birisi girmeye muvaffak olmuş ve böylece de, vatan hainleri tarafından memleketimiz aleyhine çevrilen işler, bütün tafsilatıyla öğrenildiği gibi, gizli şebekeye mensup kimseler de cürmümeşhut halinde yakalanmışlardır.

Gayesi, memleketi Ruslara satmak olan bu şebeke mensubu olan 9 kişi arasında ve gizli bir toplantı esnasında: ‘İnşallah davamızda muvaffak olursak, ilk yapacağımız şey şu olacaktır: Başta şimdiki hükümet adamları olduğu halde, bilumum Rus aleyhdarı idarecileri tren yoluna yatırıp üzerlerinden bir lokomotif geçireceğiz. Bu

²⁴³ Dünya, 2 Mayıs 1952, Yıl:1, Sayı: 63, s.1-5.

lokomotifin makinistliğini biz yapacağız. Ve bu esnada da (Enternasyonal) marşını söyleyeceğiz!’ şeklinde- konuştukları da, özel diktafonlar tarafından tespit edilmiştir. Evvelce Nazilli Bez Fabrikasını yakmak niyetinde olan Rus uşaklarının, sonradan Ruslara mükemmel bir fabrika teslim edelim. Zihniyetiyle vaz geçtikleri de sabit olunmuştur.”²⁴⁴

1 Mayıs İşçi Bayramı ile ilişkilendirilmek istenen başka bir haber bu kez, Vakit-Yeni Gazete’de yayınlanmıştır. Haber şu şekildedir; “30 Nisan’ı 1 Mayıs’a bağlayan gece yarısı Çemberlitaş’ta garip bir hadise cereyan etmiştir. Bundan bir müddet evvel Romanya’dan yurdumuza gelmiş olan Hasan Merdivenli adında bir şahıs, Çemberlitaş’ta bir meyhaneye gitmiştir. Bir müddet içtikten sonra sarhoş olan Hasan Merdivenli, müşterilerden birisinin yüzündeki terleri sildiği kırmızı mendilini kurutmak üzere dizlerinin üzerine koymasına kızmış, abuk sabuk söylenmeye başlamıştır. Çok geçmeden kızıl rengin dünyayı istilâ edeceğini, bu rengi sembol olarak alan bir devletin dünyaya hakim olacağını bağıra çağıra ilâna yeltenen sapık, müşteriler tarafından yakalanmış, Alemdar polis karakoluna teslim edilmiştir.”²⁴⁵

Haberler devam etmektedir. Bu kez, Dörtüollü olan Behsami Erol adındaki bir şahsın, lokantada yemek yerken, birdenbire ayağa kalkıp, komünist Nâzım Hikmet’in Rusya’ya firar ettiğini ve yakında yurda dönerek memleketi kurtaracağını söylediği bildirilmektedir. Devamında ise, “lokantada hazır bulunan müşterilerin taarruzuna uğrayan şoför, yetişen polisler tarafından halkın elinden linç edilmekten güçlükle

kurtarılıp adalete teslim edilmiştir.”²⁴⁶ denilerek, komünist oldukları ileri sürülen kişilere yönelik linç girişimlerinin meşrulaştırılması çabaları devam ettirilmektedir.

Başka bir haber, bu kez elektrikçilik yapan bir kişiye atfen verilmektedir. “İsmailağa Camii etrafında propaganda yaparken yakalandı” başlığıyla verilen habere göre, Fatih İsmailağa, Cami Sokak 6 sayıda oturan elektrikçi Rıza

²⁴⁴ Demokrat Ankara, 24 Nisan 1952, Yıl:1, No: 221, s.1,6.

²⁴⁵ Vakit-Yeni Gazete, 3 Mayıs 1952, Sayı: 12424-1672, s.6.

²⁴⁶ Ulus, 21 Ekim 1952, No: 11246, s.1.

Gürtunca'nın, İsmailağa Camisi etrafında oturanlara komünizm propagandası yaptığı iddia edilmiştir.²⁴⁷

İşçileri, komünizm propagandası ile ilişkilendiren başka bir haber bu kez, Bakırköy Sümerbank Bez Fabrikası'ndan verilmektedir. “Bir fabrikada kızıl tahrikât. Bakırköy bez fabrikasındaki hadise adliyeye intikal etti” başlığıyla verilen haberden anlaşıldığına göre, “fabrikanın duvarlarına ve helâlarına, devamlı surette orak-çekiç resimleri çizilmekte ve Rusya'yı methedici sözler yazılmaktadır. Birkaç işçi, daha evvel bu işlerin failleri olarak yakalanmış, fakat orak-çekiç işaretlerinin sonu kesilmemiştir. Nihayet duvarlarda pek görülmeyen işaretlere bu sefer de kumaş toplarının uçlarına yapıştırmaya mahsus etiketler üzerinde rastlanmaya başlanmıştır. Vaziyet ilgililere bildirilmiş, yapılan tahkikat sonunda işçilerden Kemal ile karısı Seher haklarında tanzim edilen evrakla birlikte adliyeye verilmişlerdir. Tahkikata devam edilmektedir.”²⁴⁸

Bir süredir rastlanmayan öğrencilerin, komünizm propagandası yaptıklarına ilişkin haberlere, 1952 yılında ilk kez Akın Gazetesi yer vermiştir. “Fiyasko İle Sona Eren Bir Zabıta Romanı” başlıklı haberde, şöyle denilmektedir; “Antakya Lisesi son sınıfında yapılan genel araştırma esnasında bir milletvekilinin oğlu olan Denizhan'ın da üstünü aramak istemişse de, öğrenci buna şiddetle mâni olmuştur. Bunun üzerine, her nedense Denizhan'ın komünistliğinden şüphelenen mektep idaresi, derhal Emniyet'e başvurmuştur. Polis tarafından cepleri zorla araştırılan Denizhan'ın cebinden çıkan kâğıtlar tetkik edilince, bunların aşk mektuplarından ibaret olduğu

anlaşılmıştır. Haber verildiğine göre, Denizhan, komünistliğinden şüphe eden mektep idaresi aleyhine dâva açacaktır.”²⁴⁹

Buradan da anlaşılacağı gibi, komünizm propagandası yaptığı iddia edilen kişilerle ilgili haberler, Soğuk Savaş’a hizmet edip etmediklerine göre yapılmaktadır. Haberde adı geçen kişiler, mahkeme önüne çıkmadan kamuoyunun gözünde

²⁴⁷ Dünya, 22 Ekim 1952, Sayı: 231, s.1,5.

²⁴⁸ Dünya, 21 Kasım 1952, Sayı: 261, s.5.

²⁴⁹ Akın, 28 Kasım 1952, Sayı: 45, s.3.

başlangıçta mahkûm edilmektedirler. Hatta bu mahkûmiyet yukarda bazı örneklerde görüldüğü gibi linç girişimlerine kadar varabilmektedir.

Basın tarafından bu kez komünizm propagandası ile suçlananlar ise yine çıkardıkları gazete ile seslerini duyurmaya çalışan basın çalışanlarıdır. “Komünistlik Propagandası Yapanlar” başlıklı habere göre, “Mehmet Taşer, Adil Aktaş, Tevfik Özceylân ve İhsan Tanver adlarında dört şahıs bundan bir müddet önce Şoför Postası ismi altında bir gazete çıkarmaya başlamışlardır. Gazetenin çıkmasından bir müddet sonra emniyete yapılan bir ihbarda Şoför Postası gazetesinde komünist propagandası yapıldığı iddia edilmiş, hattâ başlığın D ile başlayan kısmında ustaca bir orak-çekiç yapıldığı belirtilmiştir. İddiayı ve ihbarı nazarı dikkate alan Emniyet Müdürlüğü derhal tahkikata başlamış filhakika başlıktaki D harfinin orak çekiç şeklinde yapıldığını tespit etmiş bunu yapan ressam ile gazeteyi çıkaranlar adalete verilmişlerdir. Bu hadise hakkında tahkikat yapan Üçüncü Sorgu Hakimliği tahkikatı sona erdirmiş gazeteyi çıkaranlarla, başlığı çizen ressam hakkındaki dosya Ağır Ceza Mahkemesi’ne verilmişlerdir, duruşmalarına yakında başlanacaktır.”²⁵⁰

Bir başka haberde ise komünizm propagandası ile suçlanan Aşık Veysel filmidir. İçişleri Bakanlığı Film Kontrol Komisyonu tarafından filmde koyu bir komünist propagandası ve Türk Cemiyeti’nin hayatını alçaltan bir durum tespit edilmiştir.

Senaryosu, ressam ve şair Bedri Rahmi Eyüpoğlu tarafından yazılan ve Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Aclan Sayılğan, Kemal Bekir Manav ve Ruhi Su'nun rol aldığı filmin, sansür komisyonu tarafından kopyalarının ve negatifinin müsaderesinin istendiği bildirilmektedir.²⁵¹ Aynı haberin devamında bu kez ilginç bir bilgiye daha

²⁵⁰ Akın, 18 Aralık 1952, Sayı: 470, s.5.

* Toplum, gazeteler aracılığıyla linç etme girişimlerinin meşruluğuna alıştırılmaktadır. Benzer yaklaşımları günümüzde de görmekteyiz. 2005 yılı içinde Trabzon ve Rize gibi Karadeniz illerinde yasal haklarını kullanarak basın açıklaması yapan kişilere yönelik linç girişimleri de yerel basın organları aracılığıyla başlatılmıştı. Özellikle Rize'deki olayda yerel yöneticilerin linç girişimini olumlayan demeçleri ise dikkat çekmişti.

²⁵¹ Akın, 27 Aralık 1952, Yıl:2, Sayı: 479, s.1.

rastlanılmakta ve “orduyu karikatürize ettiği gerekçesiyle” bir Amerikan filminin oynatılmasına izin verilmediği belirtilmektedir. Haber şöyledir: “Beklenmedik Kahraman” isimli bir Amerikan filminin memleketimizde oynatılmasına müsaade edilmemiştir. “Beklenmedik Kahraman” filmini, orduyu karikatürize edecek bir mahiyette bulan Genelkurmay Başkanlığı filmin oynatılmasını mahzurlu bulmuştur.”

Bu arada işçilerle ilişkilendirilen komünizm propagandası haberleri de devam etmektedir. Bu kez Adapazarı Vagon Fabrikası'ndaki bir işçi hedef alınmıştır. “Orak-çekiç resmi yapan bir işçi yakalandı” başlıklı habere göre “kıyafetlerini değiştiren Emniyet memurları, fabrika civarında tertibat olarak takibe başlamışlar, elinde tebeşir olduğu halde bu sabah fabrikanın memur helâlarına giren işçilerden Osman Tütüncüyü helâ duvarına orak çekiç resmi yaparken suçüstü yakalamışlardır.”²⁵² Haberin bundan sonrası ise yine linç girişimine yer vermekte ve şöyle devam etmektedir: “Vaziyetten haberdar olan diğer fabrika işçileri işlerini bırakarak bu soysuzu linç etmeğe teşebbüs etmişlerse de etraftan yetişen polis ve jandarmaların yardımıyla güçlükle kurtarılmıştır. Osman Tütüncü adalete teslim edilmiş ve sorgusundan sonra tevkif olunmuştur.”²⁵³

Ayvalık'tan verilen bir haberde ise, burada kitapçılık yapan Hasan İldesal, arkadaşları Mustafa Şimşek, Ömer Kural, Erdoğan Kısa ile göçmen Hasan Sakar, Hüseyin Sakar, Şükrü Hasırcı ve Ali Kanber'in bir komünist örgütü kurduğu

belirtilmektedir. Başkanlığı'na Hasan İldesal'in getirildiği belirtilen örgütün Stalin'in ölüm haberi üzerine ortaya çıkarıldığı haber verilmektedir.

Buna göre Stalin'in ölümü üzerine ağladıkları iddia olunan sanıklardan Erdoğan Kısa artık kara gömlek giyerek matem tutacağız' demiştir. Suçları rejim aleyhtarı gizli cemiyet kurmak olduğundan askeri mahkemeye verilmişlerdir.²⁵⁴

²⁵² Akın, 27 Aralık 1952, Yıl:2, Sayı: 479, s.1.

²⁵³ Vatan, 12 Şubat 1953, Sayı: 4220, s.3.

²⁵⁴ Vatan, 10 Mart 1953, Yıl:13, Sayı: 4246, s.1,7.

Bakırköy Sümerbank Bez Fabrikası, 1953'te bir kez daha gazete haberlerine konu olmaktadır. "Komünist şebekesinin bir ajanı dün yakalandı" başlıklı habere göre, "Dün Emniyet Birinci Şube'ye yapılan bir ihbara göre, Bakırköy bez fabrikasında bir işçi kadın komünizm propagandası yapmıştır. Bakırköy'e giden polisler, kadını hela duvarına "Hava komünist ola!.." diye yazarken bulmuşlar ve kendisini suçüstü yakalamışlardır. Yapılan soruşturmada kadının bir şebekeye dahil olduğu anlaşılmış ve tertibat alınmıştır."²⁵⁵ Aynı habere, Dünya Gazetesi de yer vermektedir.²⁵⁶

İskenderun mahreçli başka bir haberde ise, İplik Fabrikası'nda elektrikçi olarak çalışan bir işçi hedef alınmaktadır. Habere göre, "İplik Fabrikası civarındaki Sait Alpay'a ait eve yapılan baskında bir radyo ve bunun içinde radyo ile alâkası olmayan âletler ve yine aynı evin damında da verici bir anten ele geçirilmiştir. Bundan başka külliyetli miktarda kitap da bulunmuştur. Bu kitaplardan ekserisi memleketimizde komünist olarak tanınmış yazarlara ve Rus müelliflerine aittir. Ayrıca bu kitaplar içinde fazla miktarda Rus işçilerine ait resimler de ele geçirilmiştir. Sait Alpay derhal tevkif edilerek adalete teslim edilmiştir."²⁵⁷

Bu bölgedeki komünizm faaliyetine ilişkin haberler, Adana Mensucat Fabrikası ile devam etmektedir. "Bir fabrikada kızılığa ait yazılar. Adana'da bir fabrikanın hela kapılarına yazılan çirkin sözler üzerine takibata geçildi" başlıklı haberin ayrıntıları şu şekildedir: "Bu sabah buradaki bir mensucat fabrikasında müessif bir hadise olmuş fabrika helalarından birinin kapısı üzerine komünizmi öven yazılar

yazıldığı görülmüştür. Vaziyet derhal fabrika idare amirliğine bildirilmiş ve durumdan Emniyet Müdürlüğü'ne bilgi verilmiştir.

Emniyet Müdürü Rifat Utku, Emniyet Birinci Şube Memurları derhal hadise yerine giderek tahkikata başlamışlardır. Bu arada bazı işçi ve memurların ifadelerine müracaat edilmiştir. Menfur yazıların gece postasında çalışan kimseler tarafından

²⁵⁵ Resimli Yeni Gazete, 9 Mayıs 1953, Sayı: 191, s.1.

²⁵⁶ Dünya, 9 Mayıs 1953, Sayı: 431, s.2.

²⁵⁷ Dünya, 9 Nisan 1953, Sayı: 401, s.3.

yazıldığı anlaşılmıştır. Emniyet Müdürlüğü tahkikatı idare etmektedir. Şimdilik yapılan tahkikat gizli tutulmaktadır.”²⁵⁸

4.14. Mikrop Harbi Motifi

Soğuk Savaş Dönemi'nde kullanılan bu motife ait örneklere geçmeden önce, konuya ilişkin bazı bilgiler vermek gerekir. Bu motif, genel olarak savaşlarda; “Biyolojik ve Kimyasal Savaş Maddeleri” başlığı altında sınıflandırılmaktadır.

Bu sınıfa giren savaş maddeleri, insan vücuduna bulaştırılmak suretiyle etkili olmaktadır. İnsan vücudunun savunma mekanizmalarından en büyük organı deridir. Deri, bakteriler, riketsiyalar ve virüslere karşı seçici geçirgen bir kalkan oluşturur. Suyla ve yemekle alınan BHM'ler (Biyolojik ve Toksin Silahlar) bağırsaklardaki enzim ve asitlerle nötralize edilirler. Küçük vücut sıyrıklarından giren BHM'leri ise bağışıklık sistemi hücrelerince yok edilirler. Bu savunma mekanizmasını aşmanın tek yolu, vücudun en misafirperver ve kolay incinir yeri olan akciğerlerdir. Dolayısıyla BHM'lerinin aerosol kullanımı çok önem arz etmektedir. Bir BHM'sinin hedeflenen kitlesel zararlara yol açabilmesi için şu özelliklere sahip olması gerekmektedir:

1. Biyolojik harp maddesinin yüksek öldürücülüğe sahip olması,

2. Solunabilecek aerosol formunda olması (BHM'lerin en geniş kullanım türü aerosoldür, aerosolün kararlılığı ve yayılma kabiliyetinin en fazla olduğu partikül büyüklüğü ise 5-15 mikron'dur),
3. İnsandan insana bulaşıcı olması,
4. Tedavisinin ve aşısının olmaması veya zaman alması.

Bu tür silahların ilk kullanıldığı tarih olarak, MÖ. 7. yüzyıl verilmektedir.

Asurluların bu yüzyılda, düşmanın su kaynaklarını zehirlemek için Rye ergot

²⁵⁸ Ulus, 9 Haziran 1955, Sayı: 11682, s.1.

(çavdar mahmuzu) kullandıkları söylenmektedir. MÖ. 6. yüzyılda ise müshil bitkisini ve zehirli hayvanların biyolojik harp amacıyla kullanıldığını görmekteyiz. 1346 Yılında Tatar Ordusu Kaffa (Kırım) Kale şehrini uzun süre kuşatmış, kaleyi alamayınca vebalı insan cesetlerini mancınıklarla kaleye atarak, kale de çıkan veba salgını sonucu şehri teslim almışlardır. 1710 yılında Rusların, vebalı cesetleri savaşlarda taktik amaçla kullandığını, yine 1754-63 yıllarında İngiliz piyadelerinin Fransız ve Hindistan savaşlarında, Çiçek Hastalığı bulaştırılmış battaniyelerle, biyolojik savaş yöntemini uyguladığı bilinmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Amerika'dan Fransa'ya nakledilen sığır ve atlara, Alman Gizli Servisi'nce ruam hastalığı bulaştırıldığı, 1937-1945 yılları arasında Japonya'nın 731. Birliği, General Shiro Ishi komutasında veba ve tifo başta olmak üzere bir çok BHM'si üretilip stokladığı ve kullandığı bilinmektedir. Bu denemelerde en az 10 binden fazla kişinin öldüğü bildirilmiştir. Yukarıdaki kısa tarihe rağmen bu tür silahların asıl yapıcısı ve kullanıcısı ABD'dir. ABD, özellikle, 1945-1969 Yılları arasında BHM araştırma geliştirme faaliyetlerine büyük bir zaman ayırmıştır. Denilebilir ki bu dönem BHM'lerinin araştırmaları açısından altın yıllardır.

“ABD, özellikle Soğuk Savaş sırasında dünyanın en korkunç biyolojik silah deposu haline gelmişti. ABD bu dönemde depolarındaki, onbinlerce insanı bir anda ortadan kaldıracak biyolojik silahları önce kendi vatandaşları üzerinde denedi.

1953'ten 1964'e kadar CIA'nın yürüttüğü gizli bir propoganda, kendilerine ne yapıldığından tamamen habersiz akıl hastaları, askerler, öğrenciler, mahkumlar, uyuşturucu kullananlar ve sokaklardan toplanan insanlar üzerinde LSD gibi uyuşturucular, elektroşok, duyuları yok etmek, hipnoz ve bunun gibi metodlarla zihin kontrolüne imkân veren deneyler yapıldı. Kod adı MKULTRA olan bu gizli CIA operasyonu, 1964'te “resmen sona erdirilmiş” gözüktü ama 1972'ye kadar devam eden MKSEARCH projesiyle birleştirilmişti. Bütün bu insanlık dışı araştırmalarda, psikotropik ilaçlar kullanılarak, beyin yıkama ve insan zihnini kontrol etme deneyleri yapılmış, kimyasal ve biyolojik silahlar yoluyla toplumsal çöküntüler ortaya çıkarılmıştı. Ancak, ABD yönetimi bu konuda pek belge bırakmadı.1973'te CIA Başkanı Richard Helms, MKULTRA dosyalarının çoğunun imha edilmesini emretti.²⁵⁹

Yukardaki anlatımlardan da ortaya çıktığı gibi söz konusu biyolojik ve kimyasal silahlar olarak adlandırılan silahları üreten ve geliştiren ülkeler esas olarak ABD ve onun müttefikleri olan ülkelerdir. Buna karşılık, araştırdığımız dönemde ülkemizde konuya ilişkin haberlerde, bu tür silahların kullanımı SSCB ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti gibi sosyalist ülkeler ve komünistlerle ilişkilendirilerek verilmiştir.

Bu motifin kullanıldığı haberlerin dikkati çeken en önemli özelliği, diğer motiflerin kullanıldığı haberlere oranla çok az kullanılmış olmasıdır. Bizim saptayabildiğimiz bu motife ilişkin üç adet haber vardır. Bu haberler de iki gazete tarafından verilmiştir. Haberlerin azlığı, konunun bir hayli uzmanlık gerektirmesi ve verilecek haberlerin, konuyu bilen kişilerin denetimini gerektirmesindedir. Çünkü, sadece gazetecilik mesleğini bilen kişilerin konuya ilişkin, dönemin antikomünist kamuoyu oluşturulması gereksinimine yönelik haberler vermesi pek olası değildir.

Bu konudaki haberler, 1952 yılına aittir. 6-8 Temmuz tarihlerinde konuya ilişkin yapılan haberler, Kırklareli'nde geçmektedir. İlk haberi veren, İkdam-Gece Postası, haberi kamuoyunu sarsacak şekilde duyurmakta ve “Trakya'da Bulunan Şişelerin Esrarı” başlığını atmaktadır. Kırklareli'nden telefonla yazdırıldığı bildirilen haberin devamında, bu “esrarlı olay” şu şekilde anlatılmaktadır:

“Mahlül kırmızı renktedir. Şişelerin üzerinde ‘hakiki kuvvet şurubu’ yazılmıştır. Etiketle, bu şişelerin hangi kimyahanede ve isim tarafından hazırlandığını gösteren hiçbir kayıt ve işaret yoktur. Bu hadiseden az sonra Mandıra köyü civarında da aynı şişelerden 14’ü bulunmuştur.

Kırklareli Valisi, mahiyeti şüpheli görülen ve içinde sari mikroplar bulunduğu rivayet edilen bu şişelerden bir tanesini Alpullu Şeker Fabrikası Laboratuvarı’na göndererek tahlil edilmesini istemiştir. Bütün dünyanın ‘mikrop harbi’ mevzuu ile

²⁵⁹ v Bulletin v.3.5.2 2000-2006, Jelsoft Enterprises Ltd.

meşgul olduğu bir sırada Kırklareli’nde iki köy yakınlarında bulunan bu kuvvet ilacı adlı şişelerin milletimizin sağlığına göz diken kızıl ajanlar tarafından sinsice bırakılmış olması ihtimali zihinleri işgal etmektedir. Kızılların Kore’de ve dünyada mikrop harbi propagandasına hız verdikleri bir sırada her melanete teşebbüsleri ihtimal dahilinde olduğundan, bu kabil şüpheli cisimlere gayet iyi dikkat edilmesi lazımdır. Kırklareli Valisi de bir tamim yayımlayarak mahiyeti şüpheli ilaçların vatandaşlar tarafından kullanılmamasını bildirmiştir.”²⁶⁰

Konuyu ertesi gün takip eden Vatan Gazetesi ise, Kırklareli Vali Yardımcısı’ndan bir demeç almakta, İkdam-Gece Postası gibi Vali’nin yayınladığı genelgeye yer vermektedir. Vatan, haberini şu yorumla bitirmektedir: “İlk tahminler, Rusların son günlerde birçok yerlerde mikrop harbine başlamış oldukları gözönüne alınarak, bulunan şişelerin mikroplu su ihtiva ettiği merkezindedir.”²⁶¹

“Hususi Muhabir”nden aldığı konuya ilişkin haberi veren 8 Temmuz tarihli Vatan, şişelerin içinden mikrop çıktığını belirttiği başlığın altında, yorumunu vermekte ve şunları söylemektedir:“ Babaeskinin Alpullu ve Mandıra köyleri civarında yol üzerinde bulunan şişelerin kimler tarafından atıldığı araştırılmakta ve tahkikata devam olunmaktadır. Kırklareli Valisi Kazım Süer bu hususta izahat vererek, demiştir ki; ‘Alpullu Şeker Fabrikası’nda yaptırılan tahlilde, şişelerin içinde sari mikrop bulunduğu anlaşılmışsa da, daha esaslı bir tetkike tabi tutulmak ve tahlil ettirilmek üzere Sağlık Bakanlığı’na gönderilmiştir. Bu şişelerin kimler tarafından atıldığı araştırılmaktadır. Birkaç güne kadar kat’i netice alınacağını tahmin

ediyorum.’ Diğer taraftan, bu şişelerin Bulgaristandan gelen komünist ajanlar tarafından atılmış olduğu sanılmaktadır.”²⁶²

4.15. Kızıl Renk Motifi

Soğuk Savaş döneminin günlük Türk basınında kullanılan antikomünist

²⁶⁰ İkdam-Gece Postası, 6 Temmuz 1952, Sayı: 4645, s.1,3.

²⁶¹ Vatan, 7 Temmuz 1952, Sayı: 4003, s.1,3.

²⁶² Vatan, 8 Temmuz 1952, Sayı: 4004, s.1,5.

propaganda motiflerinden biri de “Kızıl Renk” motifidir. Bu motif, Soğuk Savaş döneminde komünizmi simgelemektedir. Soğuk Savaş dönemindeki antikomünist kampanyada oldukça sık kullanılmıştır. Ancak, bu dönem bu motifin ilk kullanıldığı dönem de değildir. Kızıl Renk motifi Rusya’daki Ekim Devrimi’nden sonra, devrimin bütün kapitalist ülkelere yayılma tehlikesinin başgösterdiği, 1920’lerin ilk yarısı boyunca da kullanılmıştır. Bu kullanımın somut sonuçlarından biri, Avrupa’da yükselen sol dalganın ve buna koşut olarak büyüyen sendikal hareketin önlenmesi olmuştur. Soğuk Savaş dönemindeki kullanımının somut başarısı ise, Amerikan savaş sanayiinin gelişmesine olanak sağlaması, dolayısıyla ABD’nin dünya hakimiyeti mücadelesinde öne çıkmasını sağlamış olmasıdır.

Bilindiği gibi insanlar, belirli simge, sözcük ve sembollerle iletişim kurarlar. “Kızıl Renk”, Soğuk Savaş döneminde kamuoyunun oluşturulması için kurulan iletişimde kullanılan ortak simgelerden biridir. Bu simge kullanılarak, kamuoyunun bilincine ve belleğine komünizm tehlikesi ve komünistler yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bir kez belleklere ve bilinçlere yerleştirildikten sonra da kızıl renkle ilişkili bütün maddi varlıklar adeta gözaltına alınmıştır. Kamuoyu “Kızıl Tehlikeye karşı uyanıklığa davet edilmiştir. İncelenen dönemde Türk basınında Kızıl Renk kullanılarak yapılan haberlerde, zaman zaman ölçü kaçırılmış, aynı gazetenin yazarları bu yüzden birbirlerinin eleştirmek zorunda kalmışlardır. Buradaki kaygı ise, gerçeklere bağlı kalmak kaygısından çok, bilinçli olarak yürütülen antikomünist kampanyanın inandırıcılığına olan güvenin sarsılması tehlikesidir.

Konuyla ilgili ilk haber, Yeni Konya Gazetesi'nda "Kızıl Şebekenin Kolu Konyamızda yok!" başlığıyla çıkmıştır. Gazete, İstanbul'da ortaya çıkarılan "Kızıl Şebeke"nin Konya'da bağlantısı olmadığını, Emniyet Müdürü Hüsnü Başkır'ın ağzından duyurmaktadır.²⁶³

Dönemin antikomünist kamuoyu oluşturulmasında önde gelen gazetelerinden

²⁶³ Yeni Konya, 18 Ocak 1951, Yıl:2, Sayı: 581, s.1.

Zaman ise "Bir kızıl taslağı yakalandı" başlığıyla verdiği haberinde, Ankara'dan Cemal isimli bir vatandaşı komünizm propagandası yapmaktan dolayı suçlu ilan etmektedir. Zaman'ın haberinde soyadı belirtilmeyen Cemal'in Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslar'a esir düştüğü, savaş yıllarında Rusya'da kaldığı ve bir Rusla evlendiği belirtilmektedir. Haberin devamı ise şu şekildedir: "İhtilali müteakip karısı ile beraber Türkiye'ye gelmiştir. Sekiz sene Sovyet Elçiliği'nde aşçılık yaptıktan sonra ayrılmış, koyun ticaretine başlamıştır. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde iş yapmış, bol para harcayıp geniş muhit edinmiştir. Fakat her edindiği yeni muhite komünist fikirleri telkine başlamıştır. Bu faaliyeti uzun seneler devam etmiştir. Son senelerde faaliyetini hızlandırdığından emniyetçe takip edilmekte idi. Birkaç ay evvel Ankara'ya gelmiş ve faaliyetlerine burada da devam etmiştir. Evvelki gün suçüstü yakalanmıştır. Temas ettiği kimseler ve propaganda faaliyetleri hakkında tahkikat genişletilmektedir."²⁶⁴

Haberlerin üçüncüsü, Üsküdar'daki Tekel Deposu ile ilgilidir. Vakit-Yeni Gazete yazarlarından Sabih Alaçam'ın kaleme aldığı haber-yorum niteliğindeki yazı, "Kızıl Renk" haberlerinin tipik bir örneğidir. "Kızıl Badanalı Tekel Deposu" başlıklı haber-yorum şöyledir:

"...Soluğu, Üsküdar kaymakamı Kemal Koray'ın yanında aldım. Onunla beraber Şemsipaşa sahiline gittik. Memnunluk ile gördüm ki sahile güzel bir rıhtım yapılmış ve toprak seviyesi yükseltilmiş. Umumî tenvirat lâmbaları konmuş, ağaçlar dikilmiş. Meydanın ortasındaki odun deposu istimlâk edilerek buraya güzel bir gazino inşa olunacaktı. İş adamlarımıza bu fırsatı kaçırmamalarını ve belediye ile anlaşmalarını tavsiye ederim. Bir de, Atatürk'ün sağlığında oraya yapılmış, sonra unutulmuş olan havuzu tamir etmek

ve işletmek lâzım. Hülâsa bu imar projesi ile Şemsipaşa sahili de, camie lâyük bir hale gelmiş olacaktır. Fakat, Şemsipaşa camii hazîresini ne kadar tanzim ve imar edersek edelim; Tekel idaresinin yapmış olduğu faciayı asla ortadan kaldıramayız! Mabet ile iskele arasına oturtulmuş olan kızıl boyalı çirkin bina bir sakamet örneği halinde durmaktadır. Bu yetmiyormuş gibi, anlayamadığımız bir maksat güdülerken, rengi de kızıla boyanmıştır! Acaba niçin? Hazır sırası gelmişken, şehrin bütün caddelerindeki resmi, gayri resmi binalar sarı veya açık griye boyanırken, şu yapısı ve rengi bütün İstanbul halkını rahatsız eden Tekel deposunun hiç olmazsa badanası

²⁶⁴ Zaman, 29 Aralık 1951, Sayı: 919, s.1-3.

değiştirilmelidir. Umum müdür vekili Kenan Yalter'den kesin icraat ve katî bir izah bekliyoruz Lütfen, milyonlar arasından bir badana parası bulsun: ve bunun kızıl rengini ortadan kaldırsın. Sabih Alaçam.”²⁶⁵

Benzer bir haber, “Atatürk’ün kızıl çamurdan heykelini yapan öğretmen” başlığıyla Şile’de öğretmenlik yapan bir kişiye atfen verilmektedir. Oluşturulmak istenen kamuoyunun ihtiyacına göre yorumlanıp, adı geçen öğretmeni ilk andan itibaren suçlu ilan eden haber şu şekildedir:

“Şile ve civarındaki köylere musallat olan, köy öğretmeni Suha Sungur Tanlı gezdiği yerlerde, köylü çocuklara kızıl propaganda yapmağa başlamış ve onları zehirlemeye çalışmıştır.

Öğretmen bilhassa çocuklara ziraatin kollektivleştirilmesi hususunda uzun uzadıya propaganda yapmış ve bu arada kırmızı renkli toprağın en iyi ve bereketli toprak cinsi olduğunu defalarca anlatmıştır. Bir sabah köy çocuklarını mektebe çağırarak Sungur Tanlı, onlara bir şey göstereceğini söylemiş, bütün çocuklar mektep bahçesine toplandıktan sonra içeriden, üzerinde siyah bezden örtüsü bulunan bir cisim getirerek yüksekçe bir yere koymuştur.

Öğretmen bir çocuğa bu cismin üzerindeki örtüyü kaldırmasını söylemiş, örtü kaldırılınca ortaya Atatürk’ün kırmızı çamurdan yapılmış bir büstü çıkmıştır. Bu manzara karşısında şaşırarak çocuklar, keyfiyeti büyüklerine bildirmişler ve kızıl öğretmen yakalanmıştır. Yakayı ele veren Sungur, büstü kırmızı topraktan yapmakta hiçbir gayesi olmadığını ileri sürmüş, alçı veya benzeri toprak bulamadığı için kırmızı toprağı seçtiğini ifade etmiştir.”²⁶⁶

Kızıl Renk Motifi’nin kullanıldığı yukardaki haberlerde, propagandanın dozu arttıkça, haberlerin inandırıcılığının ortadan kalkması tehlikesi doğmuştur. Bu kez de devreye yazarları sağduyuya davet eden yorumlar girmeye başlamaktadır. “Kızıl

Badanalı Tekel Deposu” yorumunun yer aldığı gazete bu kez, kamuoyunu “sağduyuya” çağıran ve her kıvılcıkta komünizm propagandası anlamı çıkarmanın yanlışlığını anlatan bir yoruma yer verir. “Ya kıvılcık toprak” başlıklı ve Hakkı Süha Gezgin imzalı yoruma göre;

²⁶⁵ Vakit-Yeni Gazete, 13 Mayıs 1952, Sayı: 12434-1682, s.5.

²⁶⁶ Dünya, 8 Haziran 1952, Yıl:1, Sayı: 100, s.1,6.

“Su uyur, düşman uyumaz! Ata sözünü unutmuyor ve ‘Kıvılcık tehlike’ye karşı uyanık durmayı, asla yersiz bir hassasiyet saymıyorum. Fakat bazan çok tuhaf kuşklara düştüğümüz de oluyor.

Mesela geçenlerde bir gazete haberi gözüme ilişti. Bilmem hangi bucakta bir öğretmen, kıvılcık çamurdan Atatürk’ün heykelini yapmış. Çocuklara göstermiş. Kil ve alçı bulamadığım için bu çamurdan yaptım cevabını vermiş. Her kıvılcık, kıvılcığın alâmeti değildir. Uzağa gitmeğe ne hacet, Türk bayrağı da al değil mi ? Bir adam kıvılcık kravat bağlarsa, kıvılcık mendil taşırsa, kıvılcık ciltli kitap okursa, komünist mi olur? Yalnız kıvılcık çamura dayanarak hüküm verilir mi? Allah göstermesin, şayet bu vehim etrafa bulaşırsa halimiz neye varır? Kıvılcık çamur, kıvılcık mürekkep, kıvılcık çanta derken, bir de bakarsınız, bütün Kıvılcıktoprak halkı komünistlik damgasıyla lekelenir. Adı üstünde işte: Kıvılcık! Daha ciddi ve daha soğukkanlı olalım. Zafer, telâş ve kuruntu ile değil, durgun ve serin yüreklerle kazanılır. Yatağını kendi kuvvetile oyarak akan dereye suların hiç köpürüp çağıldadığını gördünüz mü?”²⁶⁷

Yukardaki ilk iki haberde, insanların akıllarına kıvılcık renk motifi ile yerleştirilmeye çalışılan komünizmdir. Kıvılcık renk, komünizmin “alameti farikası”dır. Halk, nerede kıvılcık renkli bir cisim görürse, hemen komünizmi ve onun kötülüklerini hatırlamalıdır. Komünizm öyle sinsi, öyle kurnazdır ki, her zaman doğrudan komünistler tarafından sözlü ve yazılı propaganda şeklinde ortaya çıkmayabilir. Ne zaman nerede ve nasıl ortaya çıkacağı hiç belli olmaz. Yukardaki örneklerde de görüldüğü gibi bazen Atatürk’ün arkasına saklanarak, ama rengini de belli ederek ortaya çıkar. Bazen de Üsküdar’daki Tekel Deposu’nun badanasında ortaya çıkar. Üstelik bu ortaya çıkışlar, öylesine masumdur ki kimsenin aklına şüphelenmek gelmez bile. Bu nedenle kamuoyu, komünist propaganda yöntemleri konusunda uyarılmalı, aydınlatılmalı ve mümkün olan en geniş bilgiyle donatılmalıdır. Bütün çabalar da

kalıcı olmalıdır. Kalıcılık ise insanların beynine karmaşık, ciltlerce ve tehlikeli olma riski yüksek fikirlerin verilmesinden çok, işte böyle simgelerle sağlanmalıdır. Üstelik, Türk kamuoyu kızıl renk konusunda geçmişten gelen duyarlılıklara da sahiptir. Osmanlı'nın en güçlü zamanlarında ona başkaldıranlar, Celâli isyancıları, Aleviler vb. leri de bir bütün olarak kızılbaşlık bayrağı altında toplanmamışlar mıydı? O halde,

²⁶⁷ Vakit-Yeni Gazete, 14 Haziran 1952, Sayı: 12466-1714, s.1.

toplumun tarihsel olarak belleğinde yeri olan simgeleri kullanarak kamuoyu oluşturmaktan kolay ne olabilirdi?

Bu motifin kullanıldığı yukardaki haberlerde yapılmak istenen de budur. Ama yine de Cumhuriyet Devrimi'nin getirdiği Aydınlanma'nın etkisiyle insanlara her söyleneni kabul ettiremeyeceklerini düşünenler, temkinli olmanın yararlı olacağını düşünmektedirler.

Konuyla ilgili diğer haberlerden birincisi Aydın'dan verilmektedir. “Kızıl Uşağı Sekiz Hain!” başlıklı habere göre; “Aydın Emniyet Teşkilatı ve Milli Emniyet mensupları uzun müddetten beri faaliyette bulunan ve memleketimiz aleyhine komplolar hazırlamak cüretini gösteren 8 kişilik bir hainler grubunu dün yaptığı baskın neticesinde suçüstü yakalamaya muvaffak olmuştur. Aslen çingene olan ve memleketimize nasılsa girmiş bulunan bu nankör ve kötü maksatlı insanlar, Türkiye'ye geldiklerinden beri daima Bulgarca konuşmakta, Bulgar oyunları oynamakta, Sofya radyosunun neşriyatını muntazaman dinlemekte ve hatta ‘Hala bir Türk öldüremedik, fakat yakında bunu yapacağız! demekteydiler.’”²⁶⁸

“Propaganda yapan kızıl, çeşme başında su dolduran kadınlar tarafından adamaklı dövdü” başlıklı haberde ise, İzmir'den bir mahalle kavgası verilmektedir. Ancak bu mahalle kavgasında olağan kavgaların dışında bir durum vardır. Çünkü kavga eden taraflardan biri başka bir kadın grubu değil, haberden neden ve nasıl bu kavgaya dahil olduğu anlaşılamayan Mustafa Sığırcı adındaki bir kızıldır. Habere göre, “Aslen Bulgaristan göçmenlerinden olup, bundan bir müddet önce Erzurum'a iskân edilen ve

bilâhare şehrimize gelerek ticaret ile meşgul olan Mustafa Sığırcı adında bir şahıs, çeşme başında su doldurmakta olan kadınların yanına sokularak, Rusya lehinde konuşmuş ve bu arada komünistlik propagandası yapmak istemiştir. Bunun üzerine çeşme başındaki kadınlar Mustafa Sığırcı'nın üzerine atılarak altlarına almışlar ve dövmeğe başlamışlardır.

²⁶⁸ İstanbul Ekspres, 29 Ekim 1952, Yıl:2, No:419, s.1,2.

Bu kavga sırasında nereden çıktığı belli olmayan başka bir şahıs, kadınların arasına girerek Mustafa'yı kurtarmış ve beraberce kaçmağa başlamışlardır. Firar etmekte olan bu iki şahsın peşine takılanlar, Mustafa'yı yakalamaya muvaffak olmuşlardır.”²⁶⁹

4.16. Diğer Motifler

Yukarda örneklerini verdiğimiz antikomünist motiflerin dışında çeşitli örnekler de söz konusu dönemde basında yer almıştır. Bu örneklerde de çeşitli motifler birlikte kullanılmakta, komünistlerin kutsal değerleri hiçe saydıkları, önemli devlet adamlarının manevi hatırasına bile saygı göstermedikleri, komünizmin adeta cinnet geçirmiş insanlar yetiştirdiği için canlı canlı insanları gömdüğü vb. haberler verilmiştir.

Bu haberlerden domuzlar ve köpekler de nasibini almış, antikomünist propaganda malzemesi olarak kullanılmışlardır. Öte yandan, maddeten mümkün olmayan Rusların Ağrı Dağı'nda Atom Tesisleri kurduklarına ilişkin haberler de bu bağlamda gazetelerde görülmüştür. Bu dönemin ilginç haberlerinden biri de komünist tutukluların, tutuklu buldukları Sultanahmet Cezaevi'nde Enternasyonal Marşı'nı söyleyerek komünizm propagandası yaptıkları haberidir. Haberde, komünist oldukları için tutuklanan ve yıllarca sürecek hapis hayatına mahkûm edilen insanların başka birşey yapmaları beklenmektedir. Ancak bu beklenti gerçekleşmemekte, dünya görüşlerinin gereğini yerine getiren insanlar suçlanmakta, onlardan “çılgınlar” diye söz edilmektedir. Bu da Soğuk Savaş'ın kendine özgü yaklaşımlarından olsa gerektir.

Haberlerin ilki “Komünist Tahrikatı Mersinde Saatlı Bomba bulundu” başlığıyla Mersin’den verilmektedir. Habere göre, Mersin Sanat Okulu binasında bir saatli bomba bulunmuştur. Haber, olayın “Çukurova Fabrikası’ndaki komünizm propagandasında verilecek kararın arifesinde vukua gelmesi”ne dikkat çekerek de-

²⁶⁹ Hergün, 31 Mart 1949, Sayı: 503, s.1.

vam etmektedir. ²⁷⁰

“Mareşalin mezarında ıstavroz ve komünizm levhası koyan melunlar yakalanmalı” haberde ise Mareşal Fevzi Çakmak’ın mezarında “Kızıl rejiminin propagandası” ve “T... fabrikasına da kızıl rejimi soktuk” ifadelerinin yer aldığını iddia etmekte ve şu yorumu yapmaktadır: “Aziz Mareşalin makberesinde bu çirkin harekete cüret eden elleri kırılısıca melunlar muhakkak bulunmalı, şiddetle tecziye olunmalıdırlar.”²⁷¹

“Bu ne vahşet! Bulgarlar, komünist olmayanları doktor raporu ile ölmüş gösteriyor ve diri diri gömüyorlar.” başlıklı haberde ise komünistlerin ne kadar zorba oldukları kamuoyuna kavratılmaya çalışılmaktadır. Buna göre; “Komünistler, Komünist Partisi’ne girmek istemeyen Bulgar vatandaşları hakkında çok vahşiyane bir usulün tatbikine girişmiş bulunmaktadırlar. Partiye kaydolanlardan imtina edenlere tatbik edilen bu usulle bu gibi kimseler, doktor raporuyla ölmüş gösterilmekte ve diri diri gömülmektedir.” Sofya mahreçli ve ANKA’ya atfen verilen haberde, Sivilingrad’a bağlı Levka köyünde partiye kaydedilmemiş tek kimse olan İva Bonarcief adında birisi” nin bu suretle diri diri gömüldüğü ileri sürülmektedir. Haberin devamı ise hayal gücünün üst sınırlarını zorlarcasına kaleme alınmıştır: “Kooperatife kaydettirmediği yegâne tarlasının da zorla elinden alındığını haber olan köylü birdenbire fenalaşmış ve bayılmıştır. Köyün koyu komünist olan doktoru İvan Samancief çağırılmış, o da muayene sonunda ölüm raporu vermiş ve hemen de gömülmesi icabettiğini emretmiştir. Köylünün ailesi İvan’ın ölmediğini, nitekim alında ter taneleri belirmiş olduğunu söylemişlerse de doktor öldüğünde ısrar etmiş ve hemen gömülmesini tekrarlamıştır. Gene köylünün ailesi son bir çare olarak cesedin kanunen 24 saat sonra gömülmesi icabettiğini ileriye sürmüşlerdir. Fakat

müracaat edilen belediye üyeleri de kanunun tayin ettiği bu müddete müsaade etmediklerinden İvan diri diri gömülmüştür.”²⁷²

²⁷⁰ İkdam Gece Postası, 8 Şubat 1952, Sayı: 4506, s.1-3.

²⁷¹ Vakit, 2 Nisan 1951, Sayı: 12032-1280, s.1.

²⁷² Hergün, 19 Ağustos 1951, Sayı: 1364, s.1,3.

Bu haberde gerçeklerle en ufak bir bağ kurulmadan bir olay kurgulanmış, öte yandan çok basit bilgi yanlışları yapılmış, kamuoyuna, ne tür haber verilirse verilsin kabul göreceği düşünülmüştür.

Bu basit bilgi yanlışlarından biri Bulgaristan’da adı komünist olan bir parti yokken Komünist Parti üyeliğinden söz edilmesidir. Oysa o dönem Bulgar partisinin ismi, Bulgaristan İşçi Partisi’dir.

“Bedbaht Köpekler. Ruslar Köpeklerin Postuna El Attılar” başlıklı haberde ise Macar Komünist Partisi’nin bir uygulaması haber verilmektedir. Buna göre, “Macar komünist makamları bütün köpek sahiplerinden, köpeklerinin kollarını toplamalarını ve bunları hükûmete teslim etmelerini emretmiştir.” Gazetenin haberine göre Macar komünistleri bunun nedenini “köpeklerin de beş senelik kalkınma plânında rol oynadıkları” şeklinde açıklamışlardır. Açıklamaya göre, “bu kılardan askerler için palto ve kaput yapılacak” tır.²⁷³ Haberin başlığından başlayan yanlış bilgi verme, haberde de devam etmekte, sosyalizmin planlı kalkınma modeli karikatürize edilmeye çalışılmakta ve köpeklerin bile plana tabi tutulduğu gibi uç bir örnek verilerek, sosyalizmin planlı kalkınma anlayışının ne kadar gerçeklerden uzak olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır. Öte yandan haberin başlığının Rusların köpeklerin postuna el attığını söylemesine rağmen, haberin içinde olayın Macaristan’da geçiyor olması, Rusya -ki bu isimlendirme de bilinçli olarak yapılan bir seçimdir ve emperyalist Çarlık Rusyası’nı hatırlatmaya yöneliktir- ile ilgili en küçük bir bahis yoktur. Ayrıca haberde “köpeklerin postuna” bile el atan komünistlerin insanlar söz konusu olduğunda, onları amaçları için asıp-kesmeleri, gözlerini kırpmadan ortadan kaldırmaları işten bile değildir anlayışı verilmeye çalışılmaktadır.

Yeni İstanbul'un "Ankarada bir komünist yakalandı" başlıklı bir haberinde ise Bekir Körpeli isminde bir kişinin Ankara Adliye Sarayı önünde yüksek sesle komü-

²⁷³ Yeni İstanbul, 16 Kasım 1951, Yıl:2, Sayı: 712, s.1.

nizm propagandası yaparken yakalandığı bildirilmektedir. Haberde, Bekir Körpeli'nin önce Atatürk ve Cumhuriyet aleyhinde yüksek sesle sözler sar fettiği, Rusya'yı öven içerikte komünizm propagandası yaptığı ileri sürülmektedir.²⁷⁴

"Ruslar Şark Hududumuzda Ağrı'nın Mağaralarında Atom Tesisleri Kurdular" başlıklı haber ise İngiliz ajanı Lester'in verdiği son rapora" dayandırılmaktadır. İkinci Dünya Harbi'nde Alman Genelkurmayı'na gizli olarak giren ele avuca sığmaz İngiliz ajanı" olarak tanıtılan kişinin verdiği rapora göre "Ruslar, Ağrı Dağı'nın kendi sınırları içinde kalan eteklerinde atom tesisleri" kurmaktadır. Haber, kamuoyunu her zaman olduğu gibi Rus, dolayısıyla komünistlerin ülkemiz üzerindeki emelleri konusunda uyarmayı amaçlamaktadır.²⁷⁵

"Eşekler Bile Kızıl Cehennem de kalmak istemiyor!" başlıklı haber ise bu tür abartılı ve uç örneklerin belki de en ilgi çekenidir. Habere göre, "Bir müddet evvel Türk sınırları içinde otlayan bir eşek yanlışlıkla Bulgar hududunu aşmış, Bulgarlar, bütün müracaatlara rağmen eşeği iade etmemişlerdi. Dün, mezkür eşek; üzerinde bir Bulgar askeriyle Türk sınırları içine girmiştir. Yapılan tetkikat sonunda eşeğe binen Bulgar askerinin sekiz kişilik Bulgar müfrezesine bir hafalık unu teslim etmek için ambar önünde saatlerce aç beklediği, sonra da eşek üzerinde baygın bir halde kaldığı öğrenilmiştir. Eşek, başının serbest bırakıldığını anlayınca, eski yerine, sahibine dönmek için kendi kendine hududu aşmıştır. Bulgar askeri, arzu ederse memleketine iade edilecektir."²⁷⁶

Haberde gerçekte bütün bağlar koparılmış, o günlerin gerginleştirilmiş ortamında Türk-Bulgar sınırında, sırtında Bulgar askeri olduğu halde bir eşek, Türk tarafına elini kolunu sallayarak geçirilmiş, üstelik Bulgar askerinin bir haftadır aç olduğu keşfedilmiş ve günlerce baygın olduğu halde, Türk tarafına ait bir eşeğin üzerine

²⁷⁴ Hürriyet, 6 Aralık 1951, sene:4, No: 1302, s.1-5.

²⁷⁵ İkdam Gece Postası, 29 Haziran 1952, Sayı: 4638, s.1,3.

²⁷⁶ Dünya, 12 Temmuz 1952, Sayı: 132, s.1,5.

bindirilerek sınırı geçirilmiştir. Üstelik bütün bunlar, neredeyse antikomünist olduğu iddia edilecek bir eşeğin marifetleri sonucu olmuştur. Haberin sonunda ise alaylı bir yaklaşımla, Bulgar askerinin isterse ülkesine iade edileceği bildirilmekte, adeta eşeklerin bile durmak istemediği bir ülkeye geri dönmek isteyecek kişinin eşekten daha geri bir yaratık olacağı hissettirilmektedir.

“Komünist mevküfların çılgınca bir hareketi” başlıklı haber ise, Sultanahmet Cezaevi’nde tutklu bulunan 15 kişilik bir grubun, Enternasyonal Marşı’nı söylediğini bildirmektedir. Haberin ayrıntıları şu şekildedir: “Birkaç gün evvel bir sabah mahkûmlar, 15 kişilik bir mevkuf komünistlerin bulunduğu koğuştan, mahiyetini bilemedikleri bir marş sesi duymuşlar ve doğruca sesin geldiği tarafa gitmişlerdir. Hâdise yerine gelenler, aralarında Dünder Baştımar, Nuran Bozer gibi komünistlerin bulunduğu bu 15 kişilik koronun Enternasyonal Marşı ile Komünist Partisi Marşını duymuşlardır. Böylece hapishane içinde bir araya gelmek suretiyle, marş söylemek cüretini gösteren komünistler derhal susturulmuş ve işi tertipleyen elebaşı komünistin aranmasına başlanmıştır. Tahkikata ehemmiyetle devam olunmaktadır.”²⁷⁷

Cezaevinde bile dünya görüşlerinin gereği söyledikleri marşlara tahammül edilemeyen komünist tutukluların ve dolayısıyla komünizmin gözden düşürülmesine yönelik bu haber de aslında ters yönde etki yaratabilecek bir haberdir. Çünkü, en ağır koşullarda bile komünistlerin davalarına bağlılıklarını haber veren bir üsluba sahiptir. Dolayısıyla kamuoyundaki etkisi, komünistler lehine de olabilecektir. Aslında haber, artık cezaevinde bulunan ve yaşamdan yalıtılmış insanların tövbekâr olup, komünistlikten vazgeçecekleri yerde melun faaliyetlerine devam ettiklerini duyurarak nefret hisleri yaratmayı hedeflemektedir. Ancak, hedefle, sonuç farklı olabilmektedir.

“Bulgaristan sınırındaki hadisenin içyüzü anlaşıldı” başlıklı haber ise daha önce Bulgaristan sınırında meydana gelen bir olayın araştırılması sonucu ulaşılan bilgileri

²⁷⁷ Vatan, 4 Kasım 1952, Yıl:13, Sayı: 4120, s.1.

vermektedir. Buna göre; “Gece bizim hudut, kulemiz civarında domuz sürülerini otlatmakta olan çoban Bulgar erleri görülmüştür. Domuz sürüleri bizim tarafımıza geçmiş, erlerimiz bunları takip etmiştir. Bulgarlar domuz sürülerini istemişler, erlerimiz ‘Vermeğe salahiyetimiz yoktur’ demişlerdir. Bulgarların inadı yüzünden kulemizden ateş açılmış, Bulgarlar da mukabele ederek domuz sürülerini bırakıp kaçmışlardır.”²⁷⁸

“Volga Volga Şarkısına Dair Soru” başlıklı haber, bir şarkıdan dolayı TBMM gündemine getirilen komünizm propagandası yapıldığı iddiasını bildirmektedir. Olay, C.H.P. Mardin Milletvekili Kâmil Boran’ın iki sözlü sorusundan biriyle ilgilidir. Boran, “Volga, Volga” şarkısı hakkında Milli Eğitim Bakanı’ndan açıklama istemektedir. Söz alan Bakan Tervfik İleri ise, “milletvekillerinin bakanlardan, hükümet icraatına dair sorular sorması gerektiğini ve bu sebepten bu türlü önergelerin bahis mevzuu edilmesinin doğru olmayacağını ve ayrıca usule de aykırı olduğunu ileri sürmekte ve soruları cevaplandırmayacağını” ifade etmektedir. Bunun üzerine kürsüye gelen Kâmil Boran şunları söylemektedir: “Arkadaşlar; Temmuz veya Ağustos ayı içinde bir akşam Maltepe taraflarında bir yerde Milli Eğitim Bakanı’na, bu bakanlığa mensup bazı kimseler bir ziyafet vermişler. Bu ziyafette hazır bulunanlardan birisi Volga Volga şarkısını aşkla ve şevkle terennüm etmiştir.” Tartışma Tervfik İleri’nin kürsüye çıkmasına yol açmıştır. İleri, kendisine yöneltilen suçlamalar üzerine gazetenin haberine göre şu açıklamayı yapmak gereğini duymuştur: “Kendisi bu yıl İstanbul’da bulunurken Devlet Tiyatrosu sanatkârlarının kamp kurduğu yere davet edilmiş ve burada ısrar üzerine akşam yemeğine de kalmıştır. Bu arada, İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatkârlarından bazı kimseler buraya gelmişler; halk türküleri söylenmiş ve bu arada ‘Bakanın karakterine son derece itimat ettiği’ bir sanatkâr da Volga, Volga şarkısını söylemiştir. Bakan’a göre hadise budur. Volga Volga şarkısını söylemek hiçbir zaman suç değildir. Eğer bu şarkının

söylenmesi bir suç ve kötü bir unsur ise bu takdirde Puşkin'in eserlerini okumak, Çaykovski'yi dinlemeyi de yasak etmek icabeder.”²⁷⁹

²⁷⁸ Ulus, 30 Kasım 1952, No: 11286, s.1,4.

²⁷⁹ Dünya, 13 Mart 1953, Sayı: 373, s.7.

Haber, dönemin ABD yanlısı iktidar partisi DP içindeki önde gelen anti-komünistlerinden Tefvîk İleri'nin CHP milletvekili karşısında akıl ve sağduyuyu savunmasına yol açacak kadar ileri boyutlara ulaşan komünizm histerisini göstermesi bakımından son derece çarpıcıdır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada hedef, 1945-1955 yılları arasındaki Soğuk Savaş döneminde günlük Türk Basını'nda antikomünizm söylemini analiz edebilmektir. Bundan dolayı da Türk siyasal hayatı konuyla ilgili olduğu ölçüde ele alınmıştır. Sözkonusu söylem, Türkiye'nin komşularıyla; özellikle Sovyetler Birliği ile dostluk politikası çerçevesinde oluşturulan ilişkisinin, Soğuk Savaş döneminde tek yanlı olarak ortadan kaldırılışının ipuçlarını da içermektedir. Dolayısıyla çalışmada, konunun ele alınan tarihsel kesit içerisinde daha net olarak kavranabilmesi için Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne kadar olan süreç dikkate alınmıştır. Ele alınan dönemde basında yer alan antikomünist söylemin, bu yönde bir kamuoyu yaratılması ihtiyacı ve amacını belirleyen politik karar vericilerin iradesiyle gerçekleştiği sonucunu ortaya koymaktadır. Siyasi karar alıcıların iradesi ise uluslararası ilişkilerin seyrine göre belirmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında uluslararası ilişkilerin niteliğinde meydana gelen köklü ve bugün de sonuçlarını çeşitli şekillerde ortaya koyan değişiklikler belirleyici olmuştur. Söz konusu dönemde dünya, sosyalist ve kapitalist iki kampa ayrılmış, yeni devletler ve politik şekillenmeler belirmiş, bu durum 1990'lara kadar devam etmiştir. Yer yer yerel düzeyde sıcak çatışmaların da yaşandığı bu dönemin temel özelliği olarak iki karşıt kampın birbiriyle mücadelesinin ekonomik, askeri ve politik alanlarda birbirini kollamayı ve dengelemeyi esas aldığı söyleyebiliriz. Yani iki kamp arasında esaslı bir çatışma

yaşanmamıştır. Bu nedenle de dönem Soğuk Savaş dönemi diye adlandırılmaktadır. Bu dönemde ABD, Truman Doktrini ve ona koşut olarak Marshall Planı ile kapitalist kampın liderliğini ele almıştır. ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile hâkimiyet mücadelesinde sahip olduğu bütün araçları ve imkânları dünya çapında uygulamaya koymuştur. Hâkimiyet mücadelesinin en önemli unsurlarından biri ise dünya ölçeğinde kamuoyu yaratılması veya varolan kamuoyunun ABD'nin stratejik çıkarları doğrultusunda dönüştürülmesidir. Ele aldığımız dönemde Türkiye'de günlük basında görülen antikomünist söylem de bu stratejinin bir yansımasıdır.

Soğuk Savaş döneminin başlarında 1946'da "Batı Tipi Çok Partili Demokrasi" tercihini yapan ve 1950'deki iktidar değişikliği ile bu tercihini bir adım daha ileri götüren Türkiye, uluslararası alandaki politik gelişmelerin de ister istemez ortasında yer aldı. Hem sosyalist kampın lideri SSCB hem de kapitalist kampın yeni lideri ABD, egemenlik mücadelesinde stratejik bir öneme sahip olan Ortadoğu'daki mücadelelerinde Türkiye'yi daha çok dikkate almak ve kendi taraflarına kazanma arayışına girdiler. Bunda da ABD kazançlı çıktı. Türkiye, 1950'deki iktidar değişikliğinin de önemli sonuçlarından biri olmak üzere, kapitalist kampa dahil oldu. Bununla da yetinmeyip, iki kampın fiili olarak ilk sıcak yerel çatışması olan Kore Savaşı'na asker gönderdi. Kapitalist kampın askeri örgütü NATO'ya üye oldu. Daha da ileri giderek bu kampın lider ülkesi ABD ile çok sayıda askeri ve ekonomik ikili anlaşmalar imzaladı. Öte yandan girilen bu yönelim, karşı kamp ve özellikle de coğrafi sınırları itibarıyla komşu olunan SSCB ile ve onun temsil ettiği dünya görüşü ile gerginlikleri getirdi.

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in 15 yılı boyunca dış politikasının temel line SSCB dostluğunu oturtan Türkiye, özellikle 1950'den sonra yukarıda belirtilen gelişmeler sonucu dost ve düşman tanımlarını, tercihlerini de değiştirdi. Aslında bu değişiklik, "Yurtta barış, dünyada barış" adıyla belirlenen temel bir politik tercihin değişmesiydi. Bu değişiklik sonucu kapitalist Batı ve onun lider ülkesi ABD esas dost, sosyalist kamp ve onun lider ülkesi SSCB ise baş düşman olarak kabul edildi ve diğer bütün politik davranışlar buna göre belirlendi. Kamuoyunun da bu temel tercih değişikliği doğrultusunda imal edilmesi gerekti. Bu gerek de ABD ile imzalanan İkili

Anlaşmalar'da yer alacak kadar açıktan ortaya konuldu. Hatta ABD'den konuyla ilgili resmi ve sivil görevliler Türkiye'ye gelerek, ülkenin her yerinde bu yönde çalıştılar, yönlendirmeler yaptılar, gelişmelere göre yeni önlemlerin alınmasını önerdiler.

Söz konusu dönem basınına yansıyan imgeler ve söylem, kamuoyu yaratılmasında ortaya konulan bu çabaların karşılıksız kalmadığını göstermektedir. Çeşitli motifler eşliğinde hemen her gün gazetelerde konuya ilişkin olarak yayınlanan haberler, istenilen sonucu elde etmede uzunca bir süre başarılı olmuştur. Bu başarı o denli büyüktür ki, komünizme ait ne varsa kamuoyu ona düşman hale getirilmiş, o günün kanunlarında henüz sanık bile olmayan insanlar, toplumdan dışlanmaya, giderek linç edilme girişimleriyle karşılaşmaya başlamışlardır. Toplumun her kesimine yerleştirilmeye çalışılan komünizm düşmanlığı, özel olarak üretilen teorik ve pratik propaganda yöntemlerini kullanırken, Türk toplumunun geleneksel yapısını da tahlil ederek, bu yapının kabul etmeyeceğini düşündüğü, komünizme ve komünistlere aitmiş gibi gösterdiği özellikleri de kullanmaktan çekinmemiştir.

Propaganda zaman zaman ülkede büyükelçilik ve diplomatik temsilcilikleri bulunan sosyalist ülkelerin, bu misyonlara sahip temsilcilerini açıkça ajan faaliyeti yapmakla suçlama noktasına kadar varmıştır. Hatta bu yaklaşım, söz konusu ülkelerin diplomatik temsilcilerinin her adımını izleme, onları adeta göz hapsine alma aşamasına kadar vardırılmıştır.

Öte yandan ülkemizin yetiştirdiği aydınlar, işçiler ve öğrenciler, antikomünist propagandada hedef tahtasına konmuş figürler olarak basında sıklıkla yer almışlardır. Bunlara, "genç, güzel kadın" motifiyle, gayri müslim ve göçmen motifi de eklenince kamuoyu yaratılması yolunda önemli mesafeler alınmıştır. Bu arada komünizmle ilişkilendirilerek ajan, vatan haini, v.b. şeklinde nitelenen gayrimüslimler ve göçmenler, ABD ve Batı kapitalizminin temsilcileri veya bu ülkelerin değerlerini benimseyenler sözkonusu olduğunda tehlikeli olmak şöyle dursun, saygılı bir kabul görmüşlerdir.

Bu gelişmeler, Türkiye'nin içine girdiği yönelim, dünya çapında güç dengesindeki değişiklikler, ele alınan dönemden sonra da önemli gelişmelere yol açmıştır. ABD ve Batı ile girilen yakın ilişkiler, antikomünist kamuoyu yaratma çabaları, yaşanan gerçekler karşısında bir süre sonra etkisiz kalmaya başlamıştır. Özellikle 27 Mayıs 1960 Devrimi ile bu yönelimin ülke içindeki baş aktörü Demokrat Parti (DP)'nin iktidardan indirilmesi, Kemalist Devrim'in ilk yıllarına dönmeye yönelik girişimler ve nihayet 1961 Anayasası, antikomünizmi önemli ölçüde geriletmiş, ilerici ve sosyalist fikirlere geniş bir meşruiyet ve giderek yasallık alanı yaratmıştır. Bu dönemde her ne kadar kamuoyunda sola, sosyalizme ve komünizme yönelik olumsuz yaklaşımlar tamamen ortadan kalkmamışsa da, önemli ölçüde dengeleyen yayınlar görülmeye başlamıştır. Ayrıca, sosyalist örgütlenmelerin yaygın bir şekilde ortaya çıkışı ve toplumda bu görüşe karşı sempati oluşması, bu düşüncelerin yaygınlık kazanması da kamuoyunun dengelenmesinde önemli bir adım olmuştur.

5. KAYNAKLAR

a.Kitaplar

ABADAN, Nermin (1956), **Halk Efkârı Mefhumu ve Teshir Sahaları**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara.

AKALIN, Cüneyt (2003), **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar-Belgeler (1945-1952)**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

ANADOL, Kemal (1998), **Karşıyaka Memleket Bir Ayrılık Romanı**, Milliyet Yayınları, İstanbul

ARMAOĞLU, Fahir (1991), (Hazırlayan), **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)**, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

ARAS, Tevfik Rüştü (2003), **Atatürk'ün Dış Politikası**, Kaynak Yayınları İstanbul.

ATAÖV, Türkkaya (1969), **Amerika NATO ve Türkiye**, İkinci Baskı, Aydınlık Yayınları, Ankara.

BAYUR, Yusuf Hikmet (1995), **Türkiye Devletinin Dış Siyaseti**, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

BEKTAŞ, Arsev (2000), Kamuoyu, **İletişim ve Demokrasi**, İkinci Baskı Bağlam Yayınları, İstanbul.

BİLBİLİK, Erol (2003), **Amerikan Kuşatması**, Otopsi Yayınları, İstanbul.

CHOMSKY, N. – HERMAN, S. E. – PETERSON, D. – PODOR, J. (2004) **Medyanın Kamuoyu İmalatı**, Çev.A.KÖYMEN-E.KALAK-H.ALPMEN-Ö.İNCİLER-I.ESENDİR, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul.

DURKHEIM, Emile (1994) **Sosyolojik Metodun Kuralları**, Çev. E. AYTEKİN, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

ER-BİL, Haşim Nahit (1950), **Komünizmle Mücadele Rehberi**, Sinan Matbaası, İstanbul.

EREN, Asım (1942), **(Su Uyur; Düşman Uyumaz!) Haberalma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları**, Kader Basımevi, İstanbul.

ERKİN, Feridun Cemal (1987), **Dışışlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar**, I. Cilt, İkinci Baskı, AKDTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,

GÜRÜN, Kâmuran (1991), **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, AKDTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

GÜMÜŞOĞLU, Firdevs (2005) **Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul

HASANLI, Cemil (2005) **Soğuk Savaşın İlk Çatışması İran Azerbaycanı**, Bağlam Yayınları, İstanbul

JEANNENEY, Jean-Noel (2006), **Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi**, İkinci Baskı, Çev:E. ATUK, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

JOHNSTONE, Diana (2004), **Ahmakların Seferi, Yugoslavya, Batının Aldatmacaları**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

KEJANLIOĞLU, D. Beybin (2004), **Türkiye’de Medyanın Dönüşümü**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Komünistler Ordu İçinde Nasıl Çalışır? (1961), Genelkurmay Başkanlığı Karargâh İstihbarat Başkanlığı, Ankara

Kontr-Gerilla Operasyonları (1990), Haziran Yayınevi, (ABD Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından hazırlanan kontrgerilla operasyonları adlı bu kitap, ABD’de FM 90-8 seri numarasıyla 1986 yılında yayınlandı), İstanbul.

MILBURN, Michael A. (1998), **Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul

OKAY, Vahap (1957), **Modern Propaganda**, Okay Yayınevi Neşriyatı, İstanbul

OSKAY, Ünsal (1969), **Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş**, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara

ÖZALP, Kâzım (...), **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IX Dönem, 1950-1954**, y.e.y., İstanbul

ÖZKAYA, Yücel (1989), **Millî Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921)**, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara

ÖZSOY, Osman (1998), **Geçmişten Günümüze Yöntem ve Uygulamalarıyla Propaganda ve Kamuoyu Oluşumu**, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul

SANDER, Oral (2005) **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge kitabevi Yayınları, İstanbul

TOFFLER, Alvin (1992) **Yeni Güçler Yeni Şoklar**, Çev. B. ÇORAKÇI, Altın kitaplar Yayınevi, İstanbul

TUFAN, Hülya (1995), (Hazırlayan) **Kamuoyu Kimin Oyu?**, Kesit Yayıncılık, İstanbul.

b. Gazeteler (1929-1955)

Cumhuriyet

Milliyet

Akşam

Vatan

Hürriyet

Ulus

Akın

Dünya

En Son Saat

İstanbul Ekspres

Kudret

Son Posta

Yeni Gazete

Tan

Zafer

Zaman

Yeni Konya

En Son Dakika

Vatan

Çiftçi

Vakit

Hizmet

Hakimiyet-i Milliye

Hergün

Son Telgraf

Vakit-Yeni Gazete

Tasvir

Yeni Sabah

Resimli Yeni Gazete

İkdam-Gece Postası

Gece Postası

c. Dergiler

TEORİ Aylık Dergi, Şubat 2005, Sayı: 181.

7. ÖZGEÇMİŞ

Derya ÇAĞLAR, 1963 yılında Rize'nin Hemşin ilçesinde doğdu. İlköğrenimini İstanbul Bebek Tevfik Fikret İlkokulu'nda, Ortaokul ve Lise öğrenimini ise İstanbul Boğaziçi Behçet Kemal Çağlar Lisesi'nde tamamladı. 1980 yılında girdiği İstanbul İktisadi Ticari İlimler Akademisi Siyasal Bilimler Fakültesi'nden 1984 yılında mezun oldu. Bankacılık sektöründe bir yıl, Türk Telekom'da beş yıl çalıştı. Daha sonra basın sektörüne geçti. İki yıl haftalık 2000'e Doğru Dergisi'nde, iki yıl da günlük Aydınlik gazetesinde muhabir olarak çalıştı. 2000 yılından bu yana da Kaynak Yayınları bünyesindeki Atatürk'ün Bütün Eserleri (ATABE) çalışma grubunda ve yayınevinin merkezinde araştırmacı- redaktör olarak görev yapmaktadır. Evlidir.

Derya ÇAĞLAR tarafından hazırlanan Kamuoyu Oluşturmada Bir Örnek 1945-1955 Tarihleri Arasında Gazetelerde Antikomünizm adlı bu çalışma jürimizce Y.Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 12 / 10 / 2006

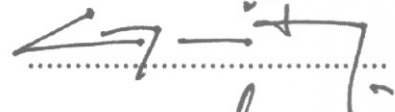
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Firdevs GÜMÜŞOĞLU
(Danışman)

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Esin KÜNTAY

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Emin GÜRSES
(Sakarya Ü. Uluslararası İlişkiler)

1. GİRİŞ

Bu tez çalışmasında, 1945-1955 yılları arasında günlük Türk basınında çıkan anti-komünist haberler ele alınacaktır. Söz konusu dönem, “Soğuk Savaş” olarak adlandırılan dönemdir. Bu dönemin en yoğun yaşandığı tarihler ise, bu incelemede de görüleceği gibi 1947-1955 yıllarıdır.

Döneme ilişkin günlük Türk basını incelenirken, uluslararası plandaki gelişmelerle bağlantısı kurulacak, dünyanın sosyalist ve kapitalist iki kampa bölünmüşlüğü göz önünde bulundurulacaktır.

Öte yandan, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için, döneme özelliğini veren temel kavramlar ele alınacak, tanımları ve söz konusu dönemde nasıl kullanıldıkları belirtilecektir.

1.1.Çalışmanın Amacı

“Kamuoyu Oluşturulmasına Bir Örnek: 1945-1955 Yılları Arasında Gazetelerde Antikomünizm” başlıklı tezimizde, kamuoyunun oluşturulmasında ve yönlendirilmesinde başlıca araçlar arasında yer alan günlük basından örnekler irdelenecektir.

Çalışmamızda amaç, yakın tarihimizde Soğuk Savaş diye adlandırılan dönemde, Türkiye'nin içine girdiği yönelimin hangi anlayışla ve nasıl bir kamuoyu yaratılarak inşa edildiğini ortaya koymaktır. Soğuk Savaş döneminde; taraflardan biri olan SSCB ile dostluk politikasının yerini, ötekileşen düşman sayılan politika alır. İşte bu süreçte hangi aktörlerin etkin olduğu, Türkiye'yi yönetenlerin ve onların müttefiki

olarak ortaya çıkan güçlerin, Türk halkına ve komşularına (SSCB, Bulgaristan vb.) hangi gözle baktıklarını anlatmaktadır.

Öte yandan, tezin diğer bir amacı da, kuruluşunda Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta Barış, Dünyada Barış" şiarını ilke edinen Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni dönemde bu politikadan nasıl vazgeçirilmeye çalışıldığını ve başta; yakın çevresindeki mazlum milletler olmak üzere, komşu ve dost ülkelerle nasıl karşı karşıya getirildiğini belirlemektir.

Bu çalışma, esas olarak söz konusu dönemde gazetelerde yer alan, habercilik etiği açısından ciddi sorunlar içeren iletilerin taranması ve irdelenmesiyle yapılmıştır. Bu iletilerin çerçevesini, SSCB karşıtı propaganda oluşturmaktadır. Soğuk Savaş dönemine girilmesiyle birlikte Türkiye'nin Batı yanlısı dış politika tercihi, iç politikada daha liberal ekonomi politikalarına dönüş, devletçilik fikrinin terk edilmesi gibi yeni yönelimler, bu propagandanın içeriğini belirlemiştir. Çalışmamızda, günlük basında yer alan haberlere yer verilerek, Türkiye'nin yeni yöneliminin getirdiği dost ve düşman ülkeler ve dünya görüşleri anlatılmaya çalışılacaktır. Devletin bu yeni politikasının, halk arasında kabul görmesi için, önceden planlanan ve hem hükümet politikası olarak hem de uluslararası anlaşmalarla da kayıt altına alınan kamuoyunun antikomünist yönde yaratılması üzerinde durulacaktır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmamız esas olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği ve Soğuk Savaş'ın başladığı yıl olan, 1945 yılından başlayacaktır. Soğuk Savaş'ın en yoğun yaşandığı 10 yıllık süreç olan, 1955 yılına kadar olan dönemi kapsayacaktır. Çünkü, bu 10 yıllık dönem, Soğuk Savaş açısından, stratejilerin belirlendiği, bu stratejilere uygun olarak konumlanmaların yapıldığı, güçlerin mevzilenildiği ve bu mevzilenmeye paralel olarak dünyanın iki kutba ayrıldığı dönemdir.

Öte yandan, Türkiye kamuoyunun Soğuk Savaş döneminde, antikomünist yönde oluşumunun altyapısını anlamaya yardımcı olması bakımından; 1945 öncesi,

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına kadar gidilerek, özellikle 1920-1938 yılları arasındaki Türk-Sovyet ilişkileri tarihine de değinilecektir.

1.3.Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada gazetelerden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Buna göre de döneme ait konuyla ilgili ulusal çapta yayın yapan günlük gazetelerden şunlar taranmıştır: Cumhuriyet, Milliyet, Akşam, Y. Memleket, Hürriyet, Ulus, Akın, Dünya, En Son Saat, İstanbul Ekspres, Kudret, Son Posta, Yeni Gazete, Tan, Zafer, Zaman, En Son Dakika, Vatan, Çiftçi, Vakit, Hizmet, Hakimiyet-i Milliye, Halkçı. Ayrıca, Kore Savaşı dolayısıyla konuya özel ilgi gösteren Konya'da çıkan günlük Yeni Konya gazetesi incelenmiştir. Sözkonusu gazetelerin 1945-1955 yılları arasındaki ulaşılabilen bütün sayıları taranmış olup, bu da gazetelerin yaklaşık dörtte üçlük bölümüdür.

Öte yandan konunun teorik çerçevesinin belirlenmesi ve belirli tanımların yapılmasında konuyla ilgili kaynak kitaplara başvurulmuştur.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Konunun iyi anlaşılabilmesi ve anlamlı bir çerçeveye oturtulabilmesi için, köşe taşı niteliğindeki bazı kavramların tanımlanmasına gerek vardır. Bu kavramlar, kamuoyu, propaganda, Soğuk Savaş vb. kavramlardır. Çok boyutlu ve birbirleriyle etkileşim halindeki birçok kavramın ve tarihsel sürecin, anlam bütünlüğü bozulmadan anlatılabilmesi, ancak köşe taşları şeklindeki kavramların tanımlanmasıyla mümkündür. Bu yüzden de, kamuoyu kavramından başlayacağız. Çünkü, incelediğimiz konunun iki ana kavramından biri kamuoyu, diğeri ise oluşturulmaya çalışılan söz konusu kamuoyuna niteliğini veren Soğuk Savaş'tır. Öncelikle, bu iki kavramdan ne anlaşılması gerektiği ve siyasal literatürde nereye oturduğu bilinmek zorundadır. Konunun bu şekilde esası ortaya konulduktan sonra,

bu esası kavramayı ve açıklamayı sağlayacak bağlantılı kavram ve ifadeler olan propaganda, antikomünizm vb. kavramların tanımlanması gerekmektedir. Bu şekilde tek başına ve birbirleriyle bağlantıları çerçevesinde tanımlanan ve açıklanan kavramlarla, ele aldığımız konuyu bütünlüklü olarak görmek mümkündür.

Bunu yapmaktaki amacımız, yukarda da değindiğimiz gibi konunun anlamlı bir çerçeveye oturtulabilmesidir. O çerçeve ise, söz konusu kavramların tanımlanması aracılığıyla ulaşılabilecek olan bütünlüklü bir Dünya ve Türkiye tarihidir. Çerçeveyi daha da özelleştirdiğimizde ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin, ilk 10 yıllık sürecinin tarihi ve bu tarihin dünya literatürüne kazandırdığı en önemli kavramlardan biri olan “Soğuk Savaş” ın tarihidir. İşte bu tarih içinde anlaşılabilir olacak olması nedeniyle, konuyu hem sınırlandırmak hem de söz konusu sınırlar içinde net bir fotoğraf elde etmek için kavramlar ve tanımlarla ilerlemek gerekmektedir. Sınırları çizilen ve kavramlarla ilişkilendirilerek incelediğimiz, Dünya ve Türkiye Tarihi içinde, aslında bugün de tartışılan ve büyük bir olasılıkla yakın gelecekte de tartışılacak, uluslararası ilişkiler alanındaki birçok aktör yer almaktadır. Hem ideolojik, hem devletlerarası politik mücadelelerin yansımaları olan ve çizdiğimiz çerçeve içinde yer alan konular, belki de ancak bu şekilde, bir noktaya odaklanan fotoğraf makinesinin çektiği fotoğraf kadar net olabilecektir.

2.1. Kamuoyu

Kamuoyu, 20. yüzyılda özellikle siyasal amaçların gerçekleştirilmesinde öncelikli bir yere sahip olmuş, hem ulusal hem de uluslararası siyasi gelişmeler ve bu gelişmelerin aktörleri, kamuoyunu göz önünde bulundurmaya zorunluluğunu duymuşlardır. Bazen de bu siyasi aktörler, doğal olarak oluşan kamuoyunun değerlendirmesini dikkate almak yerine, kendi davranış ve eylemlerini kendi istedikleri doğrultuda değerlendirecek kamuoyları oluşturma yoluna gitmişlerdir.

Bu derece önemli kamuoyunun ne olduğu konusunda çok çeşitli tanımlar vardır. Kamuoyunun rolü, 20. yüzyılın başından bugüne giderek artmış ve toplumların

sosyal, siyasal ve kültürel biçimlenmesinden, uluslararası ilişkilere kadar birçok alanda etkili olmaya başlamıştır. Bu denli öne çıkan bir konunun, tarihsel süreçte aldığı biçimleri ve içerdiği anlamları yakından görmek, konumuza genel bir çerçeve çizmek açısından gereklidir. Ülkemizde konuya ilişkin ilk eser verenlerden olan Abadan, konuyu, tarihsel süreç içinde ele almakta, çeşitli düşünürlerin ve düşünce okullarının bu konudaki görüşlerini incelemektedir. Buna göre; “...modern anlamı ile kamuoyu mefhumu ne klasik teorilerin ileri sürdükleri gibi rasyonel ve geniş kapsamlı bir karaktere sahiptir. Ne de şuursuz, sınırı belirsiz bir kütle hakimiyeti anlamına gelir. Gerçekte belli grup, zümre veya fikir çevrelerine has çeşitli, çok defa birbirinden bağımsız ve belirli özelliklerle sınırları belirmiş, fikir manzumeleri sözkonusudur. Bu fikir manzumelerinin bir toplum, bir millet ve hatta bütün dünyayı kapsayan geniş bir birliğe evrilmesi, başka bir deyimle, bir halk veya dünya kamuoyunun oluşumu, yalnız bir hayal olarak düşünülebilir.”¹ Abadan, çeşitli görüşleri bu şekilde eleddikten sonra, “gerçekte mümkün olanın” dolayısıyla, kamuoyu olarak tanımlanabilecek olan şeyin de ancak “aktüel konularla ilgili ve belli bir durum çerçevesinde ilgili gruplara hakim olan kanaatler”² olduğunu söylemektedir.

Milburn ise kamuoyu ve siyaset ilişkisini incelediği kitabında, kamuoyunu siyaset bağlamında tanımlamakta ve şöyle demektedir: “...kamuoyu değişik insanların değişik bir dizi konuda siyasete ilişkin tutumlarını yansıtır.”³

Medyanın tarihsel gelişimini ve etkileşim içinde olduğu değişkenleri inceleyen Jeanneney ise Fransız Tarihçi Burdeau’ya atıfta bulunur. “Burdeau için kamuoyu, ancak büyük ölçüde belirlenmiş uzlaşmaya dayalı bir çerçeve içinde var olabilir”⁴ der. Buna göre: “Kamuoyundan, ancak açık bir biçimde güçlü fikirler taşıyan çoğunluğa dayalı bir uzlaşma olduğunda söz edilebilir.”⁵

¹ Nermin ABADAN, Halk Efkârı Mefhumu ve Tesir Sahaları, 31.

² A. g. k., 31.

³ Michael A. MILBURN, Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu Ve Siyaset., Çev.A.DÖNMEZ-V. DUYAN, 40.

⁴ Jean-Noel JEANNANNEY, Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi., Çev. E. ATUK, 15-16.

⁵ A. g. k., 15.

“Kamuoyu Kimin Oyu” adıyla dilimize çevrilen bir kitapta ise, Bourdieu’nun kamuoyu tanımına yer verilir. Aslında, Bourdieu sözkonusu makalesinde, kamuoyu kavramına olumsuz bir yaklaşım gösterir. Bu yaklaşımını da makalesinin başlığını “Kamuoyu Yoktur” koyacak kadar kestirmeden gösterir.

Bourdieu’ya göre “...kamuoyu yoktur, en azından var olduğunu savlamakta çıkarları olanların kendisine yakıştırdığı biçimde bir kamuoyu yoktur. Bir yanda açıkça dile gelen bir çıkarlar sisteminin çevresinde harekete geçen baskı gruplarının, oluşmuş, harekete geçmiş kanaatleri vardır; öte yanda da tanımsal olarak, eğer kanaatten anladığımız, belli bir tutarlılık iddiasıyla söylemde ifade bulabilen bir şeyse, kanaat olmayan yatkinlikler, elverişlilikler vardır.”⁶

Bektaş ise kamuoyu tanımına geçmeden önce sözcüğü oluşturan kamu ve oy sözcüklerini ayrı ayrı tanımlar. Öncelikle kamu sözcüğünün tarihsel süreç içinde geçirdiği anlam değişikliklerini özetleyen Bektaş, sonunda aşağıdaki kamu tanımına ulaşır:

“Sözlük anlamı açısından kamu kelimesi, genel, herkese açık, yani özel olmayan aleni, halk, amme kelimelerinin her üçünü de kapsamaktadır. Bu nedenle kamuoyundaki kavramı oluşturan ‘kamu’ ifadesini her üç anlamı da içeren bir teknik terim olarak anlamak gerekir. Başka bir deyişle ‘kamu’ kolektif bir deyimdir. Özellikle 1950’lerden itibaren yapılan araştırmalar, sosyal bilimcilerin üzerinde birleştikleri noktanın ‘kamu’ teriminin ‘grup’ ile eşanlamlı olduğunu göstermiştir. Konuyla uğraşan pek çok sosyal bilimciye göre kamu, belli bir sorunla karşılaşmış, bu sorun etrafında toplanmış bireylerden oluşan bir gruptur.”⁷

Bektaş, daha sonra çeşitli düşünürlerin kamu konusundaki görüşlerine yer verdiği çalışmasında, kamuyu şu şekilde tanımlar: “Belirli bir dönem veya soruna özgü olarak belirli bir zamanda oluşan gruptur. Bazen az sayıda katılımı ve özel konularda oluşabilen kamu, bazen de toplumun genelini ilgilendiren konularda

⁶ Hazırlayan: H. TUFAN, Kamuoyu Kimin Oyu, 188.

⁷ Arsev BEKTAŞ, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, 44-45.

geniş katılımı oluşur.”⁸

Kamuoyu kavramındaki ikinci unsur ise “oy” dur. Bektaş’a göre oy sözcüğü tartışmalı bir konuda ifade edilen kanaat, düşünce anlamındadır:

“TDK sözlüğüne göre ise oy terimi iki anlama gelmektedir. Birinci anlama göre oy, siyasal ya da toplumsal bir süreç içinde kişinin tercihini belirten bir eylemdir. Bu terimin ikinci anlamı ise kanaattir. Kamuoyu terimini oluşturan ilk unsur olan kamu gibi oy da günlük dilde yaygın olan kullanımın aksine bir görüş, kanaat, düşünsel tavır yansıtmaktadır. Kısaca oy duygu veya izlenimden daha kuvvetli, kanıtlanması daha kolay, kuvvetli, fakat tam olarak kanıtlanabilen veya pozitif bilgiden daha az geçerli kanaatlerdir.”⁹

Kamuoyunu oluşturan “kamu” ve “oy” terimlerini bu şekilde tanımladıktan sonra şimdi her iki sözcüğün birleşmesinden oluşan “kamuoyu” nun tanımını yapabiliriz. Yukarıdaki iki terimin tanımında olduğu gibi kamuoyu tanımında da çeşitli düşünürler farklı yaklaşımlar ortaya koymaktadırlar. Ortaya konulan çok çeşitli düşünceler ve tanımlarda, insan unsurunun hepsinde ortak olması, sosyal, kültürel, politik etkilerden söz edilmesi ve özellikle 20. yüzyılda, kamuoyunun siyasal etkilere son derece açık hale geldiğinin belirtilmesi dikkat çekmektedir

Gerçekten de geride bıraktığımız yüzyıla ve içine girdiğimiz 21. yüzyılın henüz ilk yıllarına yakından baktığımızda, siyasal etkileri tespit edebilmekteyiz. Öte yandan siyasal kaygılarla kamuoyunun yapay yollarla yaratılma çabalarına da tanık olmaktayız. Bu gerçekliği, özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası “Soğuk Savaş” olarak adlandırılan dönemde çarpıcı şekilde görebiliriz. Bu nedenle kamuoyu artık siyasal etkilerle açıklanabilecek bir olgu haline gelmiştir diyebiliriz. Bu nedenle biz bu tanımlardan, Bektaş’ın da benimsediği, kamuoyunu herşeyin ötesinde siyasal bir yaklaşımla anlamlandıran tanımını benimsiyoruz. Buna göre kamuoyu: “...Bir siyasal katılma ve denetleme türü olarak görülmeli, siyasal kararları etkileme olasılığına sahip girdilerden biri olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla diyebiliriz ki günümüzde ka-

⁸ A. g. k., 48-49.

⁹ Arsev BEKTAŞ, A.g.k., 50.

muoyu bütün niteliklerinin ötesinde siyasal bir anlam taşımaktadır”¹⁰

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde kamuoyunun siyasal yaklaşımların kabul ettirilmesi için belirli etkilerle oluşturulması, yapılandırılması ve yönlendirilmesi, belirgin olarak gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye-ABD ilişkileri ve bu ilişkilerin üzerinde yükseldiği esas temel olan antikomünizm kavramı önem kazanmaktadır. Bu ilişkiler ve antikomünizm kavramı ise döneme damgasını vuran Truman Doktrini ve Marshall Yardımı çerçevesinde Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanan ikili anlaşmalar bağlamında anlaşılabilir. Çünkü, bu anlaşmaların bazı maddeleri, Türkiye kamuoyunun doğrudan doğruya Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya ölçeğinde izlemekte olduğu politikalar doğrultusunda oluşturulmasını içeriyordu.

Söz konusu Truman Doktrini ve Marshall Yardımı, esas olarak ABD'nin dünya hâkimiyetinin aracı olan yaklaşım ve eylemlerdi. 12 Mart 1947'de dönemin ABD Başkanı Truman'ın, Kongre'de Senato ve Temsilciler Meclisi üyeleri önünde yaptığı konuşma ile, Truman Doktrini olarak adlandırılan yeni ABD politikası, bütün dünyaya ilan ediliyordu.

Buna göre, ABD, başta Yunanistan ve Türkiye olmak üzere, Sovyet tehdidi karşısındaki ülkeleri ve birey özgürlüğüne ve mülkiyet hakkına dayanan gerçek demokrasileri destekleyecekti. Amaç, bu şekilde açıklanıyordu. Ancak, açıklanan amacın arkasındaki gerçek ise, savaş sonrası dönemde etkisini yitiren İngiltere'nin dünya hâkimiyeti rolünü üstlenmek çabasıydı.

Marshall Planı ise, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yapılan bir konuşmayla ilan edildi. Plan, savaş nedeniyle büyük ölçüde ekonomik yıkıma uğrayan ve bu nedenle demokrasilerin baş düşmanı SSCB tarafından ele geçirilmesi an meselesi olduğu varsayılan, Avrupa ül-

---

¹⁰ Arsev BEKTAŞ, A. g. k., 57.

kelerinin kalkındırılması için ekonomik yardım yapılmasını öngörüyordu. Türkiye plana, 4 Temmuz 1948'de ABD ile imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile

dahil edildi. Öte yandan, Truman Doktrini çerçevesinde de ABD ile Türkiye arasında 12 Temmuz 1947 tarihinde “Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma” imzalanmıştı. Söz konusu anlaşmanın 3. maddesinin 1. ve 2. fıkralarında kamuoyunun oluşturulmasına yönelik olarak şu ifadeler yer almaktadır:

“1.Birleşik Devletler, basın ve radyo temsilcilerine, bu yardımın kullanılmasını serbestçe müşahade etmelerine ve bu müşahadelerini tam olarak bildirmelerine müsaade edilecektir,

2.Türkiye Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında Türkiye’de tam ve detaylı yayın yapacaktır.”¹¹

Bu anlaşma maddeleri, Türkiye’ye, alacağı yardımları kendi halkına benimsetmek için propaganda yapma yükümlülüğü getiriyordu. Öte yandan, ABD’nin çeşitli kurumlarına bağlı personeline de Türkiye’de istedikleri gözlemleri, istedikleri koşulda yapma serbestisi tanıyordu. Doğal olarak bu anlaşma maddeleri, ABD’ye, Türkiye’de, sonraki süreçte başta basın ve askeri alanlar olmak üzere her alanda büyük imkân ve kolaylıklar sağladı.

Bu maddelere dayanarak ABD’den gelen askeri yetkililer, istedikleri zaman askeri birlikleri denetlerken, gazeteci kimliğiyle gelenler de ülkenin en ücra köşelerine kadar giderek halkın komünizme ilişkin düşüncelerini gözleme imkânı buldular.

Marshall Planı ile de bu kolaylıkların kapsamı genişletildi ve Türkiye’ye, ABD dışındaki Batı Avrupa ülkelerini de yapılacak yardımlar konusunda bilgilendirme yükümlülüğü getirildi. Anlaşma maddeleri incelendiğinde ifadelerin emredici olduğu ve Türkiye’yi yaptırımlarla yükümlü kıldığı hemen göze çarpmaktadır.

¹¹ Hazırlayan: Fahir ARMAOĞLU, Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı), 163.

Türkiye İle Amerika Arasında “Türkiye’nin Marshall Planı’na Dahil Edilmesi Konusunda Anlaşma”nın 7. maddesi yapılacak yardımın kamuoyuna

benimsetilmesini düzenlemeye yönelikti ve dört fıkradan oluşan bu maddeye yakından bakıldığında şu yükümlülükleri yerine getirmeyi taahhüt ediyordu:

“1.Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, Müşterek Avrupa Kalkınma Programı'nın ve bu programı gerçekleştirmek üzere yapılan muamelelerin gayelerine ve kaydettikleri gelişmeye dair geniş yayın yapmanın karşılıklı çıkarları gereğinden olduğunu teslim ederler. Program amaçlarının yerine getirilmesi için zorunlu olan müşterek gayret ve karşılıklı yardım hissini geliştirmek üzere, programın kaydettiği ilerlemeye dair geniş malumat yaymanın arzuya şayan olduğu teslim edilir.

2.Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bu kabil malumatın yayımını teşvik edecek ve yayın araçlarını emrine hazır tutacaktır.

3.Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, gerek doğrudan doğruya ve gerek Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı ile işbirliği yaparak bu kabil bilgilerin yayımını teşvik edecektir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bu kabil malumatı neşir vasıtaları emrine hazır tutacak ve bu kabil yayım için uygun kolaylıklar sağlanmasını temin etmek üzere her türlü pratik tedbirler ittihaz eyleyecektir. Bundan başka Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, diğer katılan memleketlere ve Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'na, İktisadi Kalkınma Programı'nın kaydettiği gelişme hakkında tam bilgi sağlayacaktır.”¹²

Yukardaki anlaşmalar gereğince Türkiye, özellikle belirli radyo yayınlarını da uygulamaya koymuş, “NATO Saati”, “Asker Saati”, “Ordu Saati” adlarıyla radyo programları yayınlamıştır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve Türk hükümetinin antlaşmalar doğrultusunda Amerikan'ın isteklerini kabul etme tavrı belirginleştikçe, yeni adımlar atılmaktaydı. Öyle ki, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'de ilk kez doğrudan basın-yayın alanına el atıyor ve radyo istasyonları kurmaya başlıyordu. Ulusal gazeteler ise ABD eliyle kurulmaya başlanan bu radyoları görmezden geliyordu.

¹² A. g. k., 168-176.

Buna karşın tamamıyla propaganda amacıyla üretildiği açık olan komünist telsiz cihazları, alıcı-verici cihazları ve üçüncü bölümde ayrıntılarıyla ele alacağımız “şüpheliler” yaratıyordu. Kejanlıoğlu'nun saptamasına göre;

“...İzmir Radyosu'nun Ankara'daki Amerikan Haberler Merkezi'nin 1951'deki teknik yardımıyla kurulması ve Amerikalı uzmanlara hazırlatılan elektronik haberleşme sistemine yönelik rapor bir yana, ABD 1950'lerde Ankara Büyükelçiliği, USIS (Türkiye'de 1942 sonlarında kurulmaya başlayan Amerikan Enformasyon Büroları ya da Haber Merkezleri) ve VOA (Amerika'nın Sesi Radyosu) gibi kuruluşlar aracılığıyla radyoya programlar hazırlamıştır. 1954'te ABD ile imzalanan 'Askeri Kolaylıklar Anlaşması' çerçevesinde Batı müziğini seven Türklerin de dinlediği ABD üsleri radyoları faaliyete geçmiştir.”¹³

Burada da görüldüğü gibi, anlaşmaların gereği gecikmeden yerine getiriliyor ve ABD, hiç zaman kaybetmeden bizzat kendi eliyle ve teknik olanaklarını seferber ederek radyo faaliyetini gerçekleştirmeye başlıyordu.

Söz konusu olan müzik yayınlarıydı. Ancak, ABD üslerinden yapılan yayınlarda, önceleri pek görülmeyen siyasi nitelikli konuşmalar, giderek süreleri uzayarak aralara serpiştiriliyordu. ABD ve Batı kültürünün zevklerine alıştıran kitlelere, bir süre sonra o kültürün politik yaklaşımlarını kabul ettirmek kolaylaşıyordu.

ABD'nin yayın alanındaki ve askeri alandaki bu yardımsever ve hızlı tavrı ne yazık ki ekonomik yardımların yerine getirilmesinde geçerli olmuyordu. ABD ile yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye gelen ABD “Harbiye Bakanlığı Müsteşarı” William H. Draper, Ankara'da kendisi için bir Alay'ın yaptığı geçit törenini izledikten sonra, düzenlediği basın toplantısında, “Türk Ordusu'nun icabında nasıl çarpışacağımı anladım”¹⁴ diyordu. Draper, o günlerde Türkiye'nin neredeyse tek ihraç ürünü olan tütün ihracı konusunda da Türkiye'ye ümit vermeyi ihmal etmiyordu. Ancak, Türkiye'ye bir saldırı halinde ABD'nin ülkemize yardım edip

¹³ D. Beybin KEJANLIOĞLU, Türkiye'de Medyanın Dönüşümü, 182.

¹⁴ TAN, 28 Haziran 1949, Sayı:192, s.1.

etmeyeceğinin sorulması üzerine ise kendisinin Harbiye Bakanlığı Müsteşarı olduğunu, bu konunun ise Dışişleri Bakanlığı yetkisinde olduğunu belirtiyordu. Draper, Türk yetkililer tarafından hazırlanan ve 85 milyon dolarlık bir ekonomik

yardım öngören talepler için ise, “Bu soruya kesin yanıt verecek bir durumda değilim”¹⁵ diyordu.

Draper, Ankara’da bunları söylerken, Marshall Planı dahilindeki bazı araç-gereçlerin Türkiye’ye girişi de başlıyordu. Ancak, gelen araç-gereçler daha hizmete girmeden çürüğe ayrılıyordu. TAN Gazetesi’nde verilen bir habere göre, ABD’den yeni alınan Ankara isimli 6 bin 178 tonluk lüks yolcu gemisinin makine aksamında büyük bir arıza söz konusudur. Habere göre, Ankara Vapuru’nun mürettebatından yetkili bir kişi konuya ilişkin olarak şu bilgileri vermiştir:

“Geminin ABD’deki şirketten teslim alınması sırasında şirketle, heyet üyelerimizden bazıları arasında bir çatlak şaft meselesi yüzünden anlaşmazlıklar oldu. Şaftın önemli sayılacak kadar çatlak olmasına rağmen şirket, vapuru, heyetimize teslim etmeğe kalktı ve hatta arzusuna erişmek üzere iken heyet üyelerimizden biri bu durumu görerek fotoğrafla saptadı. Ne yazık ki ülke çıkarı için uğraşan bu şahsiyet, bütün başarılarına rağmen, İstanbul tarafından tebrik edileceği yerde, Amerikan şirketini darılttı diye takdir edilmiştir. Ayrıca vapurun bölme teşkilatının da çürük olması nedeniyle, Atlantiği geçerken fırtına yüzünden bölmeleri açılarak süratini indirmeye mecbur kalmıştır.”¹⁶

Kamuoyunun kendini ortaya koyması, çeşitli odaklar tarafından değerlendirmeye elverişli hale gelmesi, bir başka ifade ile yararlanılabilir ve sonuç çıkarılıp değerlendirmeler yapmaya olanak vermesi ise belirli araçların yardımıyla mümkündür. Kamuoyunu oluşturan araçları ise kişisel, kolektif ve teknik araçlar olarak üçe ayırmak mümkündür.

Kişisel Araçlar denildiğinde yüzyüze yapılan görüşmeler, kanaatlerin oluşmasına

¹⁵ A. g. g. s. 5.

¹⁶ A. g. g. s.5.

etkili olan liderler ve siyasi liderler anlaşılır. Kolektif Araçlardan ise, örgütlü grup tartışmaları ve baskı grupları anlaşılır. Üçüncü olarak Teknik Araçlardan ise, yazılı basın, radyo, televizyon, sinema, afiş, sergi anlaşılmaktadır.

Biz, tezimizi doğrudan ilgilendiren “Teknik Araçlar” sınıflandırması içinde yer alan yazılı basını esas alacağız. Yazılı basından bu çalışmada, günlük gazeteleri anlamaktayız. Bu nedenle yazılı basın konusundaki bir tanımlamayla konuya girmeye çalışalım: “İnsan ırkına üyelerinin ne yaptıklarını, ne duyduklarını ve ne düşündüklerini bildirmek”¹⁷ Nermin Abadan, Amerikan Gazete Baş Yazarları Derneği’nin 1923’teki bu tanımına yer verdiği kitabında, ayrıntılı olarak basının görevleri listesini de vermektedir:

- “1. Aktüel haberleri nakletmek; gazetenin en önemli görevi haberleri mümkün olduğu kadar çok ve çabuk almak ve o nispette yaymaktır.
2. Önemli olay ve hakim görüşleri yorumlayıp, değerlendirmek. Bu göreviyle gazete, geniş ölçüde kamuoyunun oluşmasına ve yön ve şekil almasına etki etmektedir.
3. Olayların oluş şekli ile içyüzünün anlaşılmasına yarayan düzenli bilgi ve haberler vermek.
4. Okuyucuların fikren dinlenmelerini sağlamak amacıyla hoş vakit geçirecek malzeme sağlamak.
5. İlanlık yoluyla alıcı ve satıcıyı karşılaştırmak.
6. Ansiklopedik bilgi vermek suretiyle okuyucunun genel kültürünü artırmak.”¹⁸

Konuyla ilgili olarak Bektaş ise, kitle iletişim araçlarının modernleşmekte olan toplumlar için taşıdığı öneme vurgu yapmaktadır. Bektaş, bu araçların bireylerin siyasal değer yargıları üzerindeki etkilerinin ulaştığı boyuta da dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, kitle iletişim araçlarının yayınlarının kamuoyu oluşumundaki rolüne değinmektedir.¹⁹

20. yüzyılda yazılı basın, hem ülkemizde hem de Rusya’da kamuoyunun oluşu-

¹⁷ Nermin ABADAN, Halk Efkârı Mefhumu ve Tesir Sahaları, 32.

¹⁸ A. g. k., 39.

¹⁹ Arsev BEKTAŞ, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, 92-93.

munda büyük öneme sahip olmuştur. Kendi devrimimizden bir örnekle başlamak gerekirse; Mustafa Kemal Paşa, 11 Eylül 1919’da Sivas Kongresi sona ererken, Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nın önemini, yapılacak işleri, mevcut durumu önce kendi milletine anlatmak kararına vardığından, gazete çıkarmak gereğini duydu. İrade-i Milliye ²⁰ bu amaca yönelik olarak çıkarılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Ankara’ya gelişinin ikinci günü, yine bir gazete çıkarmak ve böylece Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nın amaçlarının ve yapılan işlerin Ankara’dan bütün yurda duyurulmasını

istedi. Hakimiyet-i Milliye²¹ de bu amaçla yayınlanmıştır. Amacın elde edilmesinde de çok başarılı olmuştur. Özellikle Ankara'ya geldikten sonra çıkarmaya başladığı Hakimiyet-i Milliye'de birçoğunu kendisinin yazdığı veya dikte ettiği başyazılarında, Atatürk Milli Kurtuluş Mücadelesi'nin stratejisini çizmiş, bu mücadelenin görüşlerini ortaya koymuştur.

Hakimiyet-i Milliye, çıkış nedenini, ilk sayısında bir manifesto niteliğinde olan başyazısında şöyle açıklıyordu: “Bugünden itibaren yayınlanmaya başlayan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu ilgilendiren yerlerin durum ve olaylarını içerecek olan gazetemize, bu ismi rastgele vermedik. Gazetemizin ismi, aynı zamanda izleyeceğimiz tarihi mücadelenin de nevi'dir. Şu halde diyebiliriz ki Hakimiyet-i Milliye'nin mesleği, milletin hakimiyetini savunmak olacaktır.”²²

Siyasal ve ekonomik savaşım alanında kamuoyu yaratmada en etkili araçlardan biri olan gazetelerin, bu rolüne ilişkin olarak Sovyet Devrimi'nin önderi Lenin'in merkezi ve düzenli yayın yapan bir gazetenin yayınlanması görevini, RSDİP(Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi)'nin önüne öncelikli görev olarak koyması ve bu doğrultuda “Iskra” adlı gazetenin çıkarılmasını da örnek verebiliriz. Lenin, gazeteyi

²⁰ İrade-i Milliye; Mustafa Kemal Paşa, 11 Eylül 1919'da Sivas Kongresi sona ererken, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın önemini, yapılacak işleri, mevcut durumu önce kendi milletine anlatmak kararına vardığından, gazete çıkarmak gereğini duydu. Gazeteyi çıkarmak için Sivas Valisi Reşit Paşa'dan izin alındı. Gazetenin adı da başlık altı da Mustafa Kemal tarafından konuldu. İrade-i Milliye'nin ilk sayısı 14 Eylül 1919'da çıkmış olup, dört sayfa idi.

²¹ Hakimiyet-i Milliye; Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya gelişinin ikinci günü, yine bir gazete çıkarmak ve böylece Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın amaçlarının ve yapılan işlerin Ankara'dan bütün yurda duyurulmasını istedi. Gazetenin ismini bizzat kendisi koydu. Yazışleri Müdürlüğü'ne çok sevdiği ve inandığı yedeksubay Recep Zühtü Soyak getirildi. Hakimiyet-i Milliye adıyla gazete, 10 Ocak 1920'den itibaren haftada iki kez yayınlanmaya başladı. İlk sayıda birinci sayfayı tamamen kaplayan ‘Heyet-i Tahririye’ imzalı yazı, Mustafa Kemal tarafından Hakkı Behiç'e not ettirilerek yazılmıştı.

²² Yücel ÖZKAYA, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921), s.61-62.

siyasi faaliyetlerinin başlangıç noktası olarak görüyordu. Aynı zamanda istenilen örgütün meydana getirilmesi yolunda atılacak ilk adım olarak değerlendiriyor ve yaratılan örgütün, yolunu şaşırmadan ilerlemesini sağlayacak esas çizgi olarak vurguluyordu. Lenin, gazetenin ne olduğu konusunda ise şu ifadeleri kullanıyordu: “Bir gazete sadece kolektif bir propagandacı ve kolektif bir ajitatör değil, aynı zamanda kolektif bir örgütleyicidir.”²³

Lenin, buradaki ifadesinde de yine gazetenin ilk bakışta görüldüğü gibi sadece propaganda ve ajitasyon yapan yazılı bir eser olmadığını söylemektedir. Hatta denilebilir ki, gazeteyi kendiliğindenci bir olgu olmaktan çok, söz konusu propaganda ve ajitasyonu eyleme geçiren, belirli bir renk ve şekle sokan bir örgütleyici olarak tanımlamaktadır. 20. yüzyılda özellikle siyasal amaçların gerçekleştirilmesinde büyük önem kazanan kamuoyu, ulusal ve uluslararası politikanın en önemli araçlarından biri olmuştur. Geçen yüzyılın başından, içinde bulunduğumuz 21. yüzyıla kadar olan yüzyıllık serüveninde kamuoyu, değişik düşünürler tarafından farklı şekilde tanımlanmıştır.

Ancak bütün farklılıklara rağmen kamuoyunun, kanaat, fikir ve eğilimlerin yansıması olarak kabul gördüğü söylenebilir. Kamuoyunun politik etkisi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde daha da belirginleşmiştir. Bu da kendiliğinden oluşan bir kamuoyu yerine, politik amaçlara yönelik olarak oluşturulan bir kamuoyu anlayışını ve çabasını getirmiştir. Bu çaba ise büyük bir propaganda faaliyetine yol açmıştır.

2.2. Propaganda

Kamuoyunun oluşturulması, oluşmuş bulunan kamuoyunun yönlendirilmesi ise bireylere veya kitlelere belirli fikirlerin telkin edilmesi, beyin yıkanması veya doktrin aşılması ile mümkündür. Yapılan bu işlerin bütününe ise propaganda denilmekte-

---

²³ LENİN, Toplu Eserler Rusça Basım. Cilt 4, s.110'dan Akt.; SBKP (Bolşevik) Tarihi Kısa Ders, 41.

dir. Propaganda, 20. yüzyılın anlaşılabilirliği, ulusal ve sınıfsal çatışmaların arka planının görülebilmesi gibi benzer süreçlerin çözümlenmesi için mutlaka bilinmesi gereken bir kavram, hatta diyebiliriz ki bir anahtardır. Ancak, propagandanın 20. yüzyılın anlaşılabilirliğinde bir anahtar niteliğinde olması, onun tarihinin çok kısa olduğu anlamına gelmez. Bu terimin tarihte ilk kez, 1622 yılında Roma Katolik Kilisesi tarafından oluşturulan, (Congragatio de Propaganda Fide) İtikatı Yayma Cemiyet'nden kaynaklandığı belirtilmektedir.²⁴

Özsoy'un aktardığına göre, 17. yüzyıldan sonra uzak diyarların keşfi, hem ticaret burjuvazisinin hem de yeni döneme adapte olan Hıristiyanlığın önüne yeni bir görev koymaktaydı. Ele geçirilen yerlerin ve o yerlerin halkının kendi kültürlerine bağımlı kılınması. Bu iş için uygun görülen kurum ise misyonerlikti. Misyonerlik, propaganda yolu ile halkların sosyo-kültürel olarak yeniden biçimlendirildiği ilk örgütlü örnektir. 17. yüzyıl sonlarında başlayıp günümüzde de devam eden misyonerlik faaliyetleri, propagandanın ne denli önemli olduğunun göstergesidir. Esas olarak sözlü propagandaya dayanan misyonerlik faaliyetlerinin yanısıra, yazılı materyallerin kullanılmasıyla yapılan propaganda faaliyetlerinin başlangıcı 15. yüzyıla kadar indirilebilirse de 17. ve 18. yüzyıllar bu propaganda tekniğinin yaygın olarak kullanılmaya başlanmasına sahne oldu. Bu dönemde anılması gereken önemli bir örnek, Moniteur Universal adlı gazetede propaganda yöntemlerini ustalıklı ve başarılı bir biçimde kullanan Napolyon'dur.²⁵

Propaganda tekniklerini kullanma konusunda, anılması gereken bir başka devlet adamı ise Bismarck'tır. 1870 yılındaki Prusya-Fransa Savaşı sırasında, hem bizzat harp tebliğlerini kendisi yazarak hem de düşman tarafından kullanılabilen haberlerin sızmasını önleyerek propaganda alanında önemli başarılar elde etmişti.²⁶

19. yüzyılda ortaya çıkan çeşitli fikir akımları ve uluslararası alandaki gelişmeler,

²⁴ Arsev BEKTAŞ, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, 144.

²⁵ Osman ÖZSOY, Geçmişten Günümüze Yöntem ve Uygulamalarıyla Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma, 48-50.

²⁶ A. g. k., 53.

propagandanın önemini ve yaygınlığını arttırdı. Özellikle Bilimsel Sosyalist düşüncenin ortaya çıkışı ve kısa sürede dünya çapında yaygınlaşması, sosyalistler için de propagandanın önemini olağanüstü boyutta arttırdı. 1886'da toplanan 1. Enternasyonal, bir yanıyla örgütsel bir yapı olmakla birlikte daha da çok büyük bir uluslararası propaganda aygıtıydı. 20. yüzyılın başında yaşanan olağanüstü toplumsal gelişmeler, devrimler, savaşlar, teknolojik gelişmeler, propagandanın çapını ve içeriğini de olağanüstü boyutlarda geliştirdi ve değiştirdi. Öyle ki zaman zaman propaganda araç olmaktan çıkıp, amaç haline geldi.

Propagandanın tarihsel gelişimini bu şekilde irdeledikten sonra, bazı tanımlarını da verebiliriz. “Modern Propaganda” adlı eserinde propagandayı, sanat olarak nitelendiren Okay, şu tanımlı yapmaktadır: “Belirli bir fikri ve bir inancı, insanlar arasında yaymak ve bunlara taraftar kazanmak sanatıdır.”²⁷

Propagandayı bir kandırma faaliyeti olarak değerlendiren Eren ise, “Güttüğümüz amaca varmamızı kolaylaştıran bir hava yaratmak için sözle, yazı ve resimle, filmle, radyo ile ve gösteri niteliğinde inandırıcı hareketlerle çalışmak demektir”²⁸ şeklinde bir tanım vermektedir.

Bektaş ise, simgelerden faydalanma boyutunu vurguladığı tanımında, şöyle demektedir: “Günümüzde propaganda, kısaca, kamuoyunu etkilemek için gerçek, yarı gerçek, ya da yalan bilgiler yaymada simgeler aracılığıyla bireylerin, grupların inançlarını, tutumlarını ya da eylemlerini etkileme yönünde sistemli gayretlerin tümüne verilen isim olarak tanımlanabilir.”²⁹

Propagandanın, etkinlik boyutunu öne çıkaran ve siyasal amaçların gerçekleştirilmesindeki rolünü irdeleyen Oskay ise “Propaganda, hizmet ettiği

²⁷ Vahap OKAY, Modern Propaganda, 3.

²⁸ Asım EREN, Haberalma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları, 14.

²⁹ Arsev BEKTAŞ, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, 153.

siyasanın lehinde davranış değişiklikleri yaratabildiği ölçüde etkin sayılır”³⁰ demektedir. Chomsky ise, özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nin Birinci Dünya Savaşı’ndaki tutumunu irdeleyen bir incelemede, konuyu açıklamaya çalışır. Chomsky, propaganda ile kamuoyunun tutumunun nasıl değiştirildiğini örneklediği yazısında, Amerikan halkının savaş karşıtı bir tutum içinde olmasına ve kamuoyunun da bu yönde oluşmuş olmasına rağmen kısa bir sürede nasıl değiştiğini anlatır:

“ ...Sorun, pasifist bir milletin nasıl bütün Almanları öldürmek isteyecek, Alman düşmanı, gözü dönmüş deliler haline getirilebileceğiydi. Bunun için propaganda gereklidir. ABD tarihindeki ilk ve en büyük devlet propaganda ajansını kurdular. Adını, ‘Kamuoyu Bilgilendirme Komitesi’ koydular. Ayrıca, Creel Komisyonu olarak da adlandırılıyordu. Komiteyi yöneten şahsın adı

Creel'di. Bu komisyonun görevi, milleti propaganda ile savaş yanlısı bir isteriye sürüklemektir. Bu komite, inanılmaz bir başarı sağladı. Birkaç ay içinde ortalığı gözü dönmüş bir savaş isterisi kapladı ve ABD savaşa girdi.”³¹

Durkheim ise Sosyolojik Metodun Kuralları adıyla Türkçeye çevrilen kitabında bir hükümetin otoritesini gerçekleştirmek için “otoriteye ihtiyaç duymak yeterli değildir; her türlü otoritenin çıktığı yegâne kaynaklara başvurmak, gelenekler, ortaklaşa bir anlayış, vb. meydana getirmek gerekir”³² diyerek propagandayı iktidar olabilmeyen bir aracı olarak tanımlamaktadır. Durkheim'in sözünü ettiği “otoritenin çıktığı kaynaklara başvurma” olgusunun Türkiye’de 1945 sonrası politikalarda bütün açıklığıyla uygulandığı görülmüştür. ABD ve Avrupalı devletler propaganda yöntemiyle (Eski Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç’in “Balkan Kasabı” olduğu, İran’ın elinde “nükleer başlıklı füzeler bulunduğu” gibi) Soğuk Savaş döneminde, izleyen yıllarda ve günümüzde kamuoyu oluşturmaya devam etmektedirler. Onlarla “stratejik müttefik” olanlar da onların öğrettiği yöntemleri kendi ülkelerinde kullanmaktan çekinmemektedirler. Bu yolla oluşturulan kamuoyu, antikomünist yapılanmaya hazır hale gelmektedir.

³⁰ Ünsal OSKAY, Kitle Haberleşme Teorilerinin Giriş Seçilmiş Parçalar, 278.

³¹ Noam CHOMSKY, Medyanın Kamuoyu İmalatı Medyanın Tekelleşmesi Kitlelerin Yönlendirilişi ve Zorunlu İtaat, 1.

³² Emile DURKHEIM, Sosyolojik Metodun Kuralları, 143.

Türkiye halkı, Atatürk döneminde barışçı bir felsefeyle yaşamıştı. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise önce, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin Türkiye’den toprak talebi iddiaları ortalığı kapladı. Bunlar da iddia olmaktan öteye gitmedi. Çünkü, bugüne kadar SSCB’nin Türkiye’den toprak talebine ilişkin herhangi bir yazılı belge ortaya konabilmiş değildir. Dayanak olarak gösterilen kaynaklar ise resmi niteliği olmayan kaynaklardır. Nitekim bu kaynakların SSCB’nin resmi görüşü olmadığını, ileriki bölümlerde de göreceğimiz gibi, Türk Dışişleri Bakanı Hasan Saka da söylemektedir. Ardından Amerika Birleşik Devletleri(ABD) ve Batı kaynaklı, komünizmin Türkiye’yi istila edeceği anlayışı yerleştirildi. Bu ortamda da Kore Savaşı’na girildi. Kore Savaşı’na giriş öncesi kamuoyu ve bu savaşa yasal olarak karar vermesi gereken milletvekilleri, yoğun bir propagandaya tabi tutulmuşlardı. Milletvekilleri o denli bir savaş yanlısı propaganda ile

yönlendirilmişlerdi ki konuyla ilgili TBMM toplantısına katılan 405 milletvekilinden 404'ü savaş yanlısı oy kullanmıştı. Sadece Ceyhan milletvekili çekimser kalmıştı. Bunun nedenini ise, konunun TBMM'ne getirilme şekline karşı olmak olarak açıklamıştı. Milletvekillerinin, bu denli savaş yanlısı hale gelmesinde, basın üzerinden yürütülen propagandanın yanısıra, dış politikadaki Batı yanlısı yönelimin getirdiği beklentilerin de büyük rolü vardı. Buna göre Türkiye, savaşa girer ve ABD ile Batı'ya savaş gücünü gösterirse, onların ekonomik ve askeri yardımına biran önce kavuşabilecekti. Üstelik, Kore ile Türkiye arasında binlerce kilometrelik mesafe olmasına ve Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda savaş ateşinin ortasında, savaşa girmemeyi başarmasına rağmen bu yapılmıştı.

Yönelme işareti, daha 1939'da; Atatürk'ün ölümünden bir yıl sonra, İnönü tarafından İngiltere ile yapılan ekonomik anlaşmalarda ortaya çıkıyordu. 1950'de iktidara gelen gelen Batı yanlısı ve toprak ağalığı ile yeni gelişen burjuvazinin dışarıyla bağları ileri olan kesimlerinin temsilcisi olan DP ise, bu konuda daha ataktı. Dünya konjonktürünün de DP'nin bu eğilimini destekleyen şartlara sahip olması, bu temel politika değişikliğini kolaylaştırıyordu.

Türkiye'de kamuoyunun antikomünist yönde oluşturulmasında kullanılan çeşitli motiflerin yanında, komünistlerin ve komünizmin insanlık düşmanı, barbar ve katil olduğuna dair haberlerin ve gerçek hayatta olması imkânsız haberlerin de önemli bir yeri vardır: Örneğin, Vakit Gazetesi 16 Ekim 1952 de birinci sayfasına dört sütuna şöyle bir başlık atmaktadır: “Harp Tarihlerinin Varamadığı Rakkam! Kızıl Çarlık 30 Milyar 62 Milyon İnsan Öldürdü”³³ Gazete, haberi ABD'li eski Michigan hakimlerinden Hamer Ferguson'un Amerika'nın Sesi radyosundaki konuşmasına dayandırmakta, ama başlığı atarken en ufak bir araştırma yapma gereği duymamaktadır. Çünkü, 1950 yılında dünya nüfusu, yaklaşık olarak 2,5 milyar kişidir.

ABD Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından hazırlanan ve 1986 yılında FM 90-8 seri nosu ile yayınlanan bir kitapta “Yabancı İç Savunma” başlığı altında düzenlenen bölümde bu kavram şöyle tanımlanmaktadır:

“Bir hükümetin, ev sahibi bir hükümete yardım etmek ve söz konusu hükümeti kanunsuzluk, yıkıcılık ve ayaklanmadan korumak, ona standart bir düzey kazandırmak amacıyla giriştiği tüm sivil-askeri faaliyete ‘yabancı iç savunma’ (FID) denir. Bu çerçevede, ABD ulusal çıkarlarını destekleyen belirli ülkelere askeri yardım sağlanması doğrultusunda ABD ordusu önemli bir rol üstlenmiştir. ABD ordusunun katılım düzeyi, ABD politikalarına, çıkarlarına, ayaklanma tehdidinin boyutlarına, ev sahibi ülke hükümetinin yeteneklerine ve isteklerine göre belirlenir.”³⁴

ABD tarafından teorik olarak tanımlaması da yapılan ve Özel Savaş’ın önemli bir unsuru olarak uygulanan “Yabancı İç Savunma” istihbarat toplanması, değerlendirilmesi ve amaca göre sonuçların kamuoyuna duyurulması aşamalarına ayrılmaktadır. ABD ve Batılı ülkeler, hem Soğuk Savaş döneminde hem de Kore, Vietnam, Ortadoğu, Afganistan’daki lokal çatışma ve gerginliklerde, hem de

³³ Vakıf, 16 Ekim 1952, sayı:12593, 1.

³⁴ Kontrgerilla Operasyonları, 13-14.

özellikle Yugoslavya’nın parçalanması operasyonunda bu stratejiyi başarıyla uyguladılar. Yugoslavya’ya Batı müdahalesinde, dönemin Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç’in, 28 Haziran 1989’da Kosova Meydan Savaşı’nın 600. yılı dolayısıyla yaptığı konuşma, dayanak noktalarından biri olmuştur. Batı basını tarafından Miloseviç’in Sırp milliyetçisi ve günümüzün Nazi lideri olarak değerlendirilmesine yol açan konuşmada yer alan ve ülkede yaşayan bütün halkların bir arada yaşamasını savunan cümlelerin, haberi 1990’da yayımlayan Frankfurter Allgemeine Zeitung tarafından bu bölümü çıkarılarak yayınlandığı, 2005 yılında Alman Junge Welt gazetesinde açıklandı. ³⁵

ABD önderliğinde ve onun Batılı müttefiklerinden oluşan NATO, müdahale edeceği ülkelere, müdahale nedeni bulmakta çok zorluk çekmiyordu. 2003’teki Irak’ı işgalinde de neden “Kitle İmha Silahlarıydı.” Ancak işgalin üzerinden ikibuçuk yıl geçmesine rağmen “Kitle İmha Silahları” bulunması bir yana, Irak halkı ABD’li ve NATO’lu işgalciler tarafından kitleler halinde katledilmeye devam ediyordu. Hem de hürriyet ve demokrasi götürme iddiasıyla.

Propaganda, Soğuk Savaş döneminde de günümüzde de aynı işlevi görüyor: “Hürriyet ve demokrasiyi korumak!” Onun için de Türkiye gibi ülkelerin kamuoyları imal edilmeliydi. İşin teorisini yapan ABD, her türlü önlemini alarak çalışıyordu. Hem de içerdeki dostlarının da üstün gayretiyle. Çalışma temposu o denli yoğundu ki kimi zaman “Aydın”da bir Rus uçağı yere indirildi. Bir Rus generali ve iki subay yakalandı. “Uçağın İzmir varoşlarında uçtuğı, avcı uçaklarımızın, kara müdafaa vasıtalarımızın harekete geçtiğı bildiriliyor”³⁶ şeklinde birinci sayfadan infial uyandırırçasına haberler veriliyordu. Ancak, infialin derecesi aşırı bulunmuş olmalı ki hemen ertesi gün de “Rus uçağı. İzmir ve Aydın bölgesinde bir Rus uçağının düşürüldüğü haberleri teyid etmedi”³⁷ şeklinde yalanlanıyordu. Gerçi yalanlama

³⁵ Diana JOHNSTONE, Ahmakların Seferi, Çev.:E.ERGÜVEN-E.BULUT, 27, 28.

³⁶ Tanin, 31 Ağustos 1947, Sayı: 4454-1440, s.1.

³⁷ Tanin, 1 Eylül 1947, Sayı:4454-1441, s.1.

yapılıyordu ama “Rus Uçağı” ibaresini manşetine çıkaran gazete, amacına da ulaşmış oluyordu. Olay gerçek olmasa bile, içinde “Rus” sözcüğü geçen her haber, komünizmi hatırlatmaktaydı. Bu hatırlatma aynı zamanda kamuoyunu komünizme karşı uyanık olmaya davet anlamına da gelmekteydi. Aynı gün Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan, “Mecliste komünist var”³⁸ diye açıklama yapıyordu.

Kamuoyunun oluşturulması, oluşmuş bulunan kamuoyunun yönlendirilmesi, bireylere veya kitlelere belirli fikirlerin telkin edilmesi, beyin yıkanması veya doktrin aşılması; bütün bu unsurları ve kamuoyunun, yukardaki tanımlarda kullanılan bütün diğer unsurları da kapsayacak şekilde oluşturulmasını, Soğuk Savaş adı verilen dönemde görmek mümkündür. Hatta denilebilir ki kamuoyunun ne olduğu, nasıl oluştuğı veya oluşturulduğı, kitlelerin nasıl yönlendirildiğı, ulusal ve uluslararası politikanın nasıl etkilendiğı, bir laboratuvar olarak düşünebileceğimiz bu dönemde, son derece çarpıcı bir şekilde görülebilir.

2.3. Soğuk Savaş

“Soğuk Savaş” deyiimi ilk kez 1947 yılında ABD'li [Bernard Baruch](#) tarafından kullanılmıştır. Soğuk Savaş'ın esasını SSCB ve ABD'nin nüfuz bölgeleri edinme, bunları genişleterek koruma kaygısı oluşturmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB'nin Orta, Doğu ve Güneydoğu Avrupa'daki etkisinin artması, savaştan sonra kapitalist dünyanın lokomotifi haline gelen ABD'de bir komünizm paranoyası yarattı. ABD hakim sınıfları ve İngiltere, Batı Avrupa'da ve başka yerlerde SSCB yanlısı komünist partilerin iktidara gelmemesi için çeşitli girişimlerde bulundular. Avrupa'nın ekonomik bakımdan kalkındırılması gerekçesiyle önceki bölümde kısaca sözettiğimiz “Marshall Planı” adı verilen bir planı yürürlüğe koydular. Bu plan ile Batı Avrupa ülkeleri ABD'nin nüfuzu altına girerken, Doğu Avrupa ülkelerinde de SSCB yanlısı hükümetlerin kurulması ile Soğuk Savaş doruğa ulaştı. ABD,

³⁸ Kudret, 8 Ağustos 1951, Sayı: 1283, s.1,4.

[Truman Doktrini](#) çerçevesinde, Batı Avrupa'yı kendi nüfuz alanı içinde tutmak için [NATO](#)'yu kurdu. Buna karşı, SSCB de, [Varşova Paktı](#)'nı kurdu. 1949'da Çin'de, Çin Komünist Partisi (ÇKP) önderliğinde sosyalistler, iktidarı ele geçirdiler. Böylece Soğuk Savaş'ı daha belirgin hale getiren siyasal güçler oluştu ve çeşitli çatışma konuları ortaya çıktı. Hatta ABD zaman zaman daha ileri giderek, 25 Haziran 1950'de başlayıp, 28 Temmuz 1953'te sona eren [Kore Savaşı](#), 1960-1975 yılları arasındaki [Vietnam Savaşı](#)'nı başlattı. Sürekli çatışma konuları olarak da Berlin Sorunu olarak anılan, Berlin'in, Doğu Almanya'yı tecrit etmek için 1961'de bir duvarla ikiye ayrılması, 1956-59 yılları arasında Ortadoğu'daki çekişme, 1962'deki Türkiye'den kalkarak SSCB üzerinde uçan U-2 casus uçağı olayı, aynı yıl SSCB'nin konuşlandığı füzeler yüzünden yaşanan [Küba krizi](#) gibi olaylar, Soğuk Savaş'ın doruğunu oluşturdu. Bu gelişmeleri analiz eden Sander de Soğuk Savaş'ı “diplomasinin iki blok arasında hemen hemen ortadan kalktığı bir dönemdi”³⁹ diyerek tanımlamaktadır.

1962'den sonra (özellikle Küba bunalımından sonra) yavaş yavaş ortaya çıkan “detant” (yumuşama) dönemiyle karşıt iki blok, yerini daha karmaşık bir yapıya bıraktı. Yeni bağımsız ülkeler ortaya çıktı. Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusunda görüşler vurgulanmaya başlandı. İki blok arasındaki çekişmeyi sona erdirmek için, 1975 yılında iki blok ülkelerinin katıldığı **AGİK** (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) çerçevesinde Nihai Senet imzalandı. 1985 yılında SSCB Komünist Parti Genel Sekreterliği'ne, **Mikhail Gorbaçov**'un gelmesi ile, iki blok arasındaki buzlar erimeye başladı. Ve 1989 yılında, Doğu Avrupa'da başlayan rejim değişikliği ve Soğuk Savaş simgeleyen **Berlin Duvarı**'nın yıkılması ile İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan süreç, sona ermeye başladı.

İkinci Dünya Savaşı'nda müttefik olan ABD ve SSCB, savaş sonunda dünyaya yeni bir yön verilmesi noktasında daha alt düzeyde süren rekabetlerini açıktan

---

³⁹ Oral SANDER, Siyasi Tarih 1918-1994, 224.

yürütmeye başladılar. Her iki devlet, Yalta ve Postdam Konferansları'nda, savaş sonrasında Avrupa ve Dünya haritasını yeniden çizdiler. ABD ve SSCB, en güçlü iki devlet olmanın yanı sıra iki farklı politik sistemin de ana temsilcileri olmaları bakımından da rekabet içindeydiler. Bu rekabet, giderek yukarıda özetlediğimiz şekilde dünyanın iki farklı politik ve askeri kampa bölünmesine vardı.

Soğuk Savaş'ın kimin tarafından başlatıldığı bugün bile önemli bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Ancak, tarafsız araştırmacılar, Soğuk Savaş'ın İngiltere'de İşçi Partisi Hükümeti'nin iktidarda bulunduğu 1947 yılında “Britanya'da ve yurtdışında antikomünist propagandayı yaymak”⁴⁰ amacıyla, Enformasyon Araştırma Departmanı (IRD) olarak oluşturulduğunu kabul etmektedir. IRD, çeşitli kaynaklardan bilgi toplamakta ve bunları isteyen kişi ve kuruluşlara servis yapmaktaydı. Servis yapılanlar ise genellikle bakanlar kurulu üyeleri, parlamento üyeleri, Birleşmiş Milletler (BM) delegeleri, ve başta BBC olmak üzere Batı kapitalizminin çıkarlarını savunan medya kuruluşlarıydı. Bu fikirlerden yola çıkarak

denilebilir ki, Batı dünyasında ve Türkiye’de Soğuk Savaş’ın, SSCB tarafından çıkarıldığı görüşü o günlerde kabul edilmiş ve bugüne kadar daha da kuvvetlenerek gelmiş bir görüş ise de doğruluğu sorgulanmaktadır.

Bu görüşü sorgulayan yazarlardan Ataöv, Batılı politikacıların görüşlerine de başvurarak yaptığı araştırmada, bu kanının yanlış olduğunu belirtmektedir.

“İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Sovyet askeri gücünün savunmasız bir Batı Avrupa’ya hemen sıçrayıvereceği, Avrupa ve bütün dünyanın, zamanında yetişen Truman Doktrini’nin ‘sertliği’, Marshall Planı’nın ‘bonkörlüğü’ ve sonra kurulan NATO’nun gücü sayesinde kurtulduğu görüşü yaygın, yerleşik ama kanımca yanlış bir efsanedir. Belgeler, bu efsanenin yanlışlığını ortaya koymaktadır. Bu efsanenin çok ilginç bir yanı da sorumlu mevkilerde olan Amerikalıların, aslında, daha o zamanlarda, bu sözlere kendilerinin de inanmamış görünmeleridir. Birçok devlet adamı, politikacı ve yazarın sözleri bunu gösteriyor. Örneğin;

⁴⁰ Ernie TRORY, Soğuk Savaşın Kökenleri, 44.

Temmuz 1945’ten Ocak 1947’ye kadar ABD Dışişleri Bakanlığı yapmış olan James Byrnes ‘Anıları’nda Sovyetler Birliği’nin Doğu Avrupa’nın daha ötesinde askeri ve siyasi bir tehlike olmadığını söylemektedir.”⁴¹

SSCB’nin, Avrupa’da bir işgale girişme gücünde olmadığı hem bazı tarihçiler, hem de Batılı politikacılar tarafından da teyid edilmektedir. Konuya ilişkin olarak, ülkemizde Amerika, NATO ve Türkiye ilişkileri konusunda ilk incelemelerden birini yapmış olan Ataöv, Soğuk Savaş’ın ortaya çıkışını, çeşitli batılı yazarların incelemelerine göndermeler yaptıktan ve 22-23 Nisan 1945’te yapılan Truman-Molotov görüşmesini tahlil ettikten sonra, şu kesin ifadelerle ortaya koymaktadır: “Truman’ın BM’i kuracak olan San Fransisco Konferansı’nın açılmasına ilişkin olarak, Amerika’da bulunan Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov’u kabul ettiği sırada yapılan görüşmeler ve San Fransisco Konferansı’ndaki bazı davranışlar Soğuk Savaş’ın tohumlarını atmıştır.”⁴²

Ataöv, aynı eserinde, Truman'ın, Molotov'la ikinci görüşmesinde takındığı tavrı da Amiral William F. Leahy'in ağzından şu şekilde vermektedir: “Truman, Molotov'a sanki bir Orta Amerika Devleti'nin kukla diplomatıymış gibi, diplomasının ölçülü sözlerine sığmayan sözlerle çıkmıştı.”⁴³

Öte yandan, hem ABD'li bazı diplomatlar, hem de ünlü İngiliz politikacısı W. Churchill, SSCB'nin art niyetli olduğu ve Avrupa'yı işgal etmeyi planladığı şeklindeki Truman ve ekibinin yaklaşımını kabul etmiyorlar ve SSCB'nin bu konuda verdiği sözlere güvenilmesini daha önceki deneyimlerine dayanarak belirtiyorlardı. Truman'ın heyetinde bulunanlardan ve 1911'den beri çeşitli kabinelerde görev yapan Stimson da bu kanıdaydı. Hatta Stimson, SSCB'nin, Polonya konusundaki tutumunu da anlayışla karşılamak gerektiğini söylemekteydi. Söz konusu Polonya olayı,

---

⁴¹ Türkkiye ATAÖV, Amerika, NATO ve Türkiye, 21.

⁴² A. g. k., 24.

⁴³ A. g. k. 24.

SSCB'nin güvenlik gerekçesiyle Polonya topraklarında, Polonya hükümeti ile yapılmış anlaşma gereğince asker bulundurmasıydı. Deneyimli İngiliz politikacısı W. Churchill ise, SSCB'nin güvenilirliğini, 27 Şubat 1945'te Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada şu şekilde vurguluyordu: “Kırım'dan ve diğer ilişkilerimden buraya getirdiğim izlenim, Mareşal Stalin ve diğer Sovyet ileri gelenlerinin Batılı demokrasilerle onurlu dostluk ve eşitlik anlayışı içinde yaşamak istedikleridir. Sorumluluklarına, kendi yararlarına olmasa bile, Rus Sovyet hükümetinden daha bağlı bir hükümet tanımıyorum.”⁴⁴

SSCB ile ABD arasındaki Soğuk Savaş'ın nedenlerinden biri Polonya meselesi, diğeri de Arjantin'di. SSCB, Arjantin'in savaşın sonu geldiği halde, Nazi yanlısı bir politika izlediğini belirtiyordu. Ayrıca, askeri ve stratejik sektörlerde tanınmış Nazilerin bulunması SSCB açısından sakıncalıydı. Bu nedenle, San Fransisco Konferansı'nda kurulacak olan BM'e alınması konusunda istekli görünmemekteydi. Gerçi bu konuda SSCB, ABD ile anlaşabileceğini, konuyu düşünmek için 2-3 gün süre verilmesini talep etmişti. Ancak, ABD Başkanı Truman ve kurmayları

SSBC'nin bu isteğini şiddetle reddetmişler, konuyu kendileri ve batı demokrasileri açısından ilke sorunu yapmışlardı.

Soğuk Savaş'ın nedenleri sayılabilecek diğer gelişmeleri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1.Doğu Avrupa'da Sovyet yanlısı Halk Demokrasileri'nin birbiri peşi sıra kurulması,
- 2.Boğazların statüsü konusunda yeni durumun gereklerine göre düzenlemeye gidilmesi yönündeki SSCB'nin görüşleri,
- 3.Japonya'ya savaş açma konusunda SSCB'nin isteksiz davrandığını iddia eden Truman'ın tutumu,
- 4.Almanya'nın statüsü ve geleceği ile ilgili durum,
- 5.İran petroleri konusunda SSCB'in tutumu.

---

⁴⁴ A. g. k. 29.

Öte yandan W.Churchill'in Missouri'de Westminster Kolej'de 5 Mart 1946'da çok ünlü "Demir Perde" sözünü ortaya attığı konuşma da, Soğuk Savaş'ın nedenleri arasında sayılabilir. Çünkü Churchill, bu konuşmasında, SSCB'ni çevreleyecek bir dünya birliğinden bahsediyordu. Bu yaklaşım, SSCB'nde ciddi kaygılara yol açmıştı. Churchill, demir perdesinin sınırlarını şöyle çiziyordu: "Baltık'taki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar...."⁴⁵

Soğuk Savaş olarak adlandırılan ve 20. yüzyılın ikinci yarısında dünya ölçeğindeki saflaşmaları belirleyen dönem, aslında İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki farklı ideolojik güçlerin hakimiyet mücadelesidir. Bu mücadele, bilimsel sosyalizmin ortaya çıktığı 19. yüzyıl ortalarından itibaren başlayan ve Rusya'daki Ekim Devrimi ile büyük bir atılım yapan sosyalizme karşı, kapitalizmin; halk demokrasilerine karşı, burjuva demokrasilerinin varolan konumlarını kaybetmeme mücadelesidir. Dolayısıyla mücadele, bir anlamda da eski ile yeninin mücadelesidir. Bu mücadeleyi kimin, neden ve nasıl başlattığına bakıldığında ise görünen, genel kabul gören

düşüncenin aksine, dünya hâkimiyetini kaptırmak istemeyen kapitalizmin ve onun politik sistemi olan burjuva demokrasilerinin sorumluluğudur.

Soğuk Savaş'ın Batılı kapitalist ülkeler açısından organize bir şekilde yürütülmeye başlanmasında, Truman Doktrini olarak adlandırılan ABD kaynaklı planın belirleyici bir önemi vardır.

2.3.1. Truman Doktrini

Amerikalı General Marshall, 22 Şubat 1947'de Princeton Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, ABD'nin dünya hegemonyasındaki yerini alması gerektiğini söylemişti. Marshall ve diğer ABD kurmayları, SSCB ve dolayısıyla komünizme karşı bir dünya düzeni oluşturmak arzusundaydılar. Bu konudaki ilk adımları da, 12 Mart 1947

⁴⁵ Cüneyt AKALIN, Soğuk Savaş ABD ve Türkiye Olaylar-Belgeler, 99.

tarihinde ortaya atılan Truman Doktrini oldu. Bu doktrinin dünyayı biçimlendirme ve ABD düzenini dünyaya hakim kılma temeline oturması yanında, Türkiye ve Yunanistan'a ilişkin özellikler içermesi asıl önemli boyutudur. "Truman Doktrini, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım vaadedip sivil ve askeri personel gönderilmesini öngörüyor, fakat çok daha önemli olarak genel havasıyla, Amerika'nın savaş sonrası değişiklikleri engelleme görevini yüklediğini açıklıyordu. Amerika'ya kalırsa -Amerikan ihtilali de çoktan bitmiş olduğuna göre- artık ihtilaller, dönüşümler ve değişimler sona erecektir."⁴⁶

Truman Doktrini'nin, özellikle Yunanistan ve Türkiye'nin adı belirtilerek ilan edilmesi tesadüf eseri değildi. Her iki ülke de savaştan sonra, ABD politikaları açısından stratejik bir yere sahip olmuşlardı. Bu politikalar açısından öncelikle ele alınması gereken ülke de Yunanistan'dı. Çünkü, Yunanistan'da savaş sırasında işgale karşı halkı örgütleyen ve büyük başarılar kazanan Yunan komünistleri, büyük bir saygınlık ve güç kazanmışlar, iktidara yürüyorlardı. Bu durum ise, ABD'nin yeni

politikaları açısından kabul edilemezdi. Ataöv, Yunanistan'da yaşanan bu gelişmeleri, Yunan komünistleri ile İngiliz işbirlikçisi kral taraftarları arasındaki iç savaşı, İngiltere-ABD'nin Yunanistan'da yaşanan bu iç savaştaki fiili katkılarını ve SSCB'nin Yunan İç Savaşı ve Yunan soluna karşı çekimser, yer yer de ilgisiz tutumunu ayrıntılı olarak ele almakta ve sonuç olarak şu yargıya varmaktadır:

“Görüldüğü gibi Truman Doktrini, Yunanistan ve Türkiye'ye ‘yardım’ amacıyla ortaya atılmamıştır. İngilizlerin, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’de emperyalizmin bir numaralı bekçiliğini artık yapamayacak durumda olmasıyla, bu rolü atom tekeli elinde bulunduran ve savaştan en büyük kapitalist ülke olarak çıkan Amerika'ya bırakmasının bir sonucudur.”⁴⁷

⁴⁶ Türkkiye ATAÖV, Amerika, NATO ve Türkiye, 97, 98.

⁴⁷ A. g. k., 117.

ABD, her ne kadar SSCB'ni yayılmacı olarak nitelese ve bunu engellemek için NATO v.b. gibi kuruluşları hayata geçirdiğini iddia etse de İkinci Dünya Savaşı'ndan bir yıl sonra, 1946'da ABD'nin 56 ülkede askerleri vardı. Buna paralel olarak, 1949'a kadar ise dünyanın pek çok yerinde 400'e yakın üssü oluşmuştu.

Truman Doktrini gereğince ABD ve Batılı müttefikleri, dünya egemenliği doğrultusunda önemli adımlar atmaya hedeflemişlerdi. Ancak, bu adımların atılabilmesi, savaştan büyük bir yıkımla çıkan kıta Avrupası ülkeleri için kolay değildi. Oysa, Atlantik ötesindeki ABD, hem savaşa daha geç katılmış, hem de ülke toprakları üzerinde savaş yaşamamıştı. Üstelik, savaş sırasında olağanüstü boyutlarda gelişen savaş sanayii dolayısıyla kıta Avrupası'na oranla ekonomik alanda önemli bir gelişme kaydetmişti. Bu durum, ABD'nin dünya hakimiyeti mücadelesinde, diğer kapitalistlerin önüne geçmesini sağlamıştı. Ancak, ABD, o gün tek başına mücadeleye atılacak gözükte olmadığı için, diğer ülkeleri de yanında görmek istiyordu. Bu nedenle, ekonomik olarak oldukça kötü durumdaki bu ülkelere, belirli bir plan dahilinde, asıl hedef olan dünya hakimiyeti hedefine bağımlı olarak, ekonomik yardım yapmayı kararlaştırdı. Bu plana da Marshall Planı adı verildi.

2.3.2.Marshall Planı

Truman Doktrini gereğince ABD, Yunanistan'da bir gerilla savaşıyla iktidara yaklaşan komünistlere karşı, açıkça taraf oldu. Öte yandan, savaş sonunda müttefikler tarafından ortak bir yönetim altında bulunan Berlin'in, SSCB kontrolündeki doğu kesimini tecrit etmek için her türlü kışkırtmayı yapmaya başladı. Hatta, Berlin'de nüfuzunu yitirip, SSCB yanlısı bir idare oluşması durumunda, kurşuna dizilecek ve tutuklanacak sosyalist ve komünistlere ait listeler hazırladı. Bunlarla yetinmeyip, savaş sırasındaki yurtsever tutumları nedeniyle, halk kitlelerinde büyük sempati yaratan, başta İtalya ve Fransa'dakiler olmak üzere, komünist partilere karşı açıkça savaş ilan etti. Bunun sonucunda, baskılar üzerine, 4 Mayıs 1947'de Fransa Cumhurbaşkanı, istifa etmeyi kabul etmemeleri üzerine, hükümetteki beş komünist bakanı görevden aldı. Mayıs ayı içinde, İtalyan kabinesindeki komünist bakanlar da görevlerinden uzaklaştırıldılar. Benzer gelişmeler, Belçika ve Lüksemburg'da da yaşandı. 1 Mart 1947'de Lüksemburg'da komünistleri dışarıda bırakan bir hükümet kurulurken, 11 Mart 1947'de komünist bakanlar, Belçika hükümetinden ayrılmak zorunda kaldılar.⁴⁸

Avrupa'da, siyasi arenada bunlar yaşanırken, 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde konuşan Amerikan Dışişleri Bakanı Marshall, konuşmasında bir plandan söz etti. Söz konusu plan, Truman Doktrini'nin tamamlayıcısı niteliğindedir. Marshall'ın konuşmasında sözünü ettiği plan, iki kısımdan ibaretti. Kısa vadede, Avrupa ülkelerinin enerji sorununu aşmayı, orta vadede ise savaşın yol açtığı ekonomik ve sosyal sorunları çözmeyi hedefliyordu. Plan, Avrupa'da kısmen olumlu karşılandı ve planı kabul ettiğini bildiren devletlere İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin ve Fransa Dışişleri Bakanı Bidault ortak bir çağrı yaptı: 12 Temmuz 1947'de Paris'teki toplantıya çağrılı 22 devletten sekizi katılmadı. Bunlar, Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Finlandiya, Macaristan, Polonya, Romanya ve Yugoslavya idi. Avrupa'dan çağrılmayan iki ülke SSCB ve İspanya idi.

Plan, ekonomik yardım amacıyla ilan edilmişti ama, Temsilciler Meclisi üyesi M. Vandenberg, plan çerçevesinde Türkiye'ye yapılması düşünülen yardım konusundaki görüşlerini açıklarken, gerçek amacı açıkça belirtiyordu. Buna göre plan çerçevesinde, Türkiye'ye -dolayısıyla diğer Avrupa ülkelerine- verilecek krediler, “komünizmin hain ve meşum ilerlemesini önlemeye yardım edecekti.”⁴⁹

ABD, yardım ettiği ülkelerde Truman Doktrini'ne göre verilen yardımın uygulanmasına yönelik ekonomik işbirliği anlaşmaları da imzalamıştır. 4 Temmuz 1948 tarihli ‘Türkiye-ABD İktisadi İşbirliği Anlaşması’ “Türkiye ile Amerika Arasında Türkiye'nin Marshall Planı'na Dahil Edilmesi Konusunda Anlaşma”, bu anlaşmalardan biridir.⁵⁰

⁴⁸ A. g. k., 122.

⁴⁹ Ulus, 24 Mart 1948, s.1, 3.

⁵⁰ Erol BİLİLİK, Amerikan Kuşatması, 161.

ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya hakimiyeti mücadelesinde önemli stratejik yaklaşımlar ortaya koymuştu. Bu stratejik yaklaşımlar, sadece ilan edilmekle de kalmamış, kısa sürede pratikte de uygulanmaya başlanmıştı. Savaşta, ABD ve Batılı ülkelerin müttefiki olan SSCB ise, temsil ettiği ideoloji ve kendisine yakın ülkelere yönelik olarak ilan edilen ve uygulamaya konulan bu yaklaşımlara yanıt vermekte gecikmedi. SSCB de, Orta Avrupa başta olmak üzere Balkanlar ve Berlin'in Doğu bölgesinde kömünist partilerin öncülüğündeki hareketleri destekleyerek, “Halk Demokrasileri”nin kurulmasına yardımcı oldu. Marshall Planı ile Avrupa ülkelerine ekonomik yardım gerekçesiyle hamle yapan ABD merkezli kapitalizme karşılık, kendisine yakın ülkelerle ikili ekonomik anlaşmalar imzaladı. Bu anlaşmalar, daha sonra ortak ekonomik birlik olan COMECON(*)un doğmasına yol açtı.

Söz konusu anlaşma gereği ABD, Türkiye'ye özellikle askeri alanda modası geçmiş silah ve teçhizat ile diğer bazı ekonomik yardımlarda bulunmuştu. ABD yardımlarının askeri alandaki kısmı, Soğuk Savaş stratejisine göre belirlenmişti. Bilbilik'e göre Marshall Planı çerçevesinde “Askeri Yardımlar” başlığı altında Türkiye'ye Gayri Nizami Harp Alanı'nda da önemli yardımlar yapılmıştır. Bu

çerçevede “Yanılıcı Propaganda” başlığı altında örtülü operasyonlar da gerçekleştirilmiştir. “Örtülü operasyonlar büyük ölçüde hileye ve yanılıcı propagandaya dayanır. Bunların özü ise yalandır. ABD Hava Kuvvetleri Genel Sekreteri J.Milhell Kelly ‘en kritik savaş görevinin Amerikan halkını, komünistlerin bizi kapmak için kapıda beklediğine inandırmak olduğunu düşünüyorum’ demişti.”⁵¹

3. SOĞUK SAVAŞ VE TÜRKİYE

Truman Doktrini ve onu izleyen Marshall Planı gereğince meydana gelen

(*)COMECON (Concil For Mutual Economic Aid) Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi. Sosyalist ülkelerin Ortak Pazarı olarak da bilinir. SSCB önderliğinde 1949’da kuruldu, 1991’de dağıldı.

⁵¹ A. g. k. 168.

değişiklikler, Türkiye’nin de içinde bulunduğu bir coğrafyada yaşanmaktaydı. Dolayısıyla gelişmelerden Türkiye’nin etkilenmemesi sözkonusu olamazdı. Fakat, Soğuk Savaş’ın Türkiye’ye etkisi, birçok Avrupa ülkesinden çok daha fazla oldu. Türkiye, hem iç politik gelişmeler, hem de uluslararası ilişkiler bakımından, kendi temel politik tercihlerini değiştirecek boyutta etkilendi. Bu etkilenmenin boyutları o kadar büyük oldu ki, bugün bile devam ettiğini söyleyebiliriz.

Öte yandan Soğuk Savaş’ın Türkiye’de değiştirdiği sadece siyasi yönelim değildi. Ona paralel olarak Türkiye, ekonomi politikalarını da değiştirmişti. Özellikle 1929 dünya ekonomik krizi ile birlikte “Planlı Devletçilik” modelini benimseyen Türkiye, yönünü de hızlı bir şekilde liberalizmden yana değiştirmişti. Gümüşoğlu’nun Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum adlı kitabında ayrıntılı bir incelemesini sunduğu dönem ile DP iktidarı sonrası dönem, benimsenen ekonomik politikalar karşılaştırıldığında da Soğuk Savaş açısından Türkiye bakımından milat olarak değerlendirilebilir.⁵²

Oysa, Soğuk Savaş’tan önce Türkiye’nin dış politikası; Atatürk’ün, dış politikanın temeli olarak nitelediği Sovyetler Birliği ile dostluk üzerine kurulmuştu. Türkiye’nin

temel stratejisi ise, yine Atatürk tarafından ifade edilmiş olan “Yurtta Barış, Dünyada Barış’tı.” Soğuk Savaş’la birlikte, hem bu temel strateji, hem de SSCB ile dostluk politikası değişti. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dostluk politikası, yerini Sovyetler Birliği’ne karşı düşmanlığa bıraktı.

3.1. Soğuk Savaştan Önce Sovyetlerle Dostluk Politikası

Türk-Sovyet dostluğu konusunda Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk’ün sağlığında, 1934 yılında yazdığı ve “...bu eser, Türk Kurtuluş Savaşı’nı yönetenlerce güdülmüş olan Dış Siyasanın Ana Çizgileri’ni belirtmek amacıyla yazılmıştı” dediği kitabında, o günlerin Sovyetler Birliği önderlerine yönelik Türk devlet adamlarının

⁵² Firdevs GÜMÜŞOĞLU, Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum, 109.

değerlendirmelerini vermektedir. Bayur; “1934’te bu eseri yazdıktan sonra onu Atatürk’e okumuş ve irşatlarından yararlanmışım. Onun buyruğuyla eseri bir de Mareşal Fevzi Çakmak’a okumuş ve onun da görüşlerini almışım” dediği kitabında, Sovyetler Birliği ve Lenin ile Stalin hakkında şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

“Büyük harp esnasında Osmanlı Devletinin pek elim ıstıraplar altında kalarak tatbik ettiği tehcirler; sebep ve manasız birer zülüm şeklinde bütün cihana anlatıldığı için umumi surette sosyal demokratlar, Türklerin aleyhinde idiler ve Sovyet hükümeti, burjuva sınıfının yardımcılarını addettiği bu fırkaların birçok ricalile propaganda sahasında mücadelede olmakla beraber, işbu rakiplerinin eline mazlum Ermenileri feda ettiklerini ilana müsait bir mukabil propaganda silahı vermemek için, bizimle münasebetlerinde kendilerini çok tereddüt ve çekingenlikle harekete mecbur addiyorlardı. Fakat Türk milletinin dostluğu ile mübalağa ve mugalatadan ibaret bir propaganda ve onun istismarcıları arasında karar vermek mecburiyeti hasıl olunca Lenin ve Stalin başta, Sovyet ricali doğru yolun hangisi olduğunu görmekte gecikmediler; Türk milli hükümetinin yerine o sıralarda Kafkasya’da mevcut olan Ermeni ve Gürcü hükümetleri misilli garp büyük devletlerine alet olan Osmanlı hükümetinin, Kafkas hudutlarına hakim olması ve oralarda garp devletleri lehine tahrikâta kalkması ihtimali

düşünülünce yukarıda isimlerini zikrettiğimiz müddebir devlet rica linden başka türlü bir hareket beklenilemezdi...”⁵³

Bayur’un da belirttiği gibi, Türk-Sovyet ilişkileri, her iki ülkenin liderlerinin birbirini anlamaya yönelik, ortak çıkarları dikkate alan, akılcı bir dostluk politikası çerçevesinde yürütülmekteydi.

Bu değerlendirmenin yanısıra, Sovyetler Birliği ile dostluk politikası, bizzat Atatürk tarafından da TBMM’ni Açış Konuşmaları’nda özellikle belirtilirdi. Atatürk’ün bu konudaki en son konuşması, hastalığı nedeniyle kendisinin katılmadığı ama, zamanın başbakanı Celal Bayar’a dikte ettirdiği ve Bayar’ın TBMM’de okuduğu 1 Kasım 1938’deki TBMM’yi açış konuşmasıdır: “Büyük komşu ve dostumuz Sovyet Birleşik Cumhuriyeti ile geçen yıl yeni bir sınır

⁵³ Yusuf Hikmet BAYUR, Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, 64.

anlaşması imza edilerek iki ülkenin sınır ilişkileri bu şekilde iki tarafın deneylerinin gösterdiği sağlam temellere bağlanmıştır. Bu anlaşmanın yakında yürürlüğü konması beklenmektedir.”⁵⁴

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet’in 10. Yılında, 1 Kasım 1933’te yaptığı TBMM’ni açış konuşmasında da, Sovyetler Birliği ile ilişkilere önemli bir yer vermiş ve 10. Yıl Kutlamaları için gelen Sovyet heyetine de atıfta bulunarak iki ülkenin zor zamanlarında kurulmuş olan, beş yıldır türlü sınavlardan daha güçlenerek çıkmış bir dostluğun her zaman yüksek değer taşıdığı ve uluslararası barış için değerli ve önemli bir etken olduğu kabul edilmelidir. (Alkışlar)” demiştir. ⁵⁵

Sovyetler Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti ilişkilerinin Soğuk Savaş döneminde aldığı şekli ve nedenleri kavramak açısından, 1929 yılı ile 30’lu yılların başındaki durumu da görmek gerekir. Türk basınının o günlere ait yayınları bu konuda birinci dereceden belge niteliği taşımaktadır. Sovyet Dışişleri Bakan Vekili Karahan’ın 1929 yılındaki Türkiye ziyareti sonrası iki ülke devlet başkanları arasında teati edilen mesajlar da bu konuda sağlıklı bir değerlendirmeye izin verir niteliktedir. “Sovyet Sosyalist Şuralar İttihadı Merkez İcra Komitesi Reisi” imzasıyla M. Kalenin

tarafından “Ankara’da Türkiye Reiscumhuru Gazi Mustafa Kemal Hazretleri’ne” gönderilen 31 Aralık 1929 tarihli telgraf, iki ülke arasındaki yakınlığı diplomatik yaklaşımların ötesinde bir samimiyetle ifade etmesi bakımından da anlamlıdır:

“Türkiye’ye seyahati Sovyet-Türk protokolünün imzasıyla beliren hariciye komiser vekili M. Karahan’ın derin bir dostluk ve samimiyetle kabulünden dolayı en ateşli teşekkürlerimin kabulünü büyük başkanlıklarından rica ederim. Türk-Sovyet ilişkilerinin gelişmesini daima en hararetle bir ilgi ile takip etmiş olduğumdan bu belgenin memleketlerimizi bağlayan ve bugünkü verimli ekonomik faaliyetlerine çok gerekli barışın elde edilmesi derecesinde bulunan dostane ilişkilerin takviyesi yolunda bir adım daha oluşturduğunu görmekte bahtiyarım. Türkiye-Sovyet ilişkilerinin devamlı bir

⁵⁴ Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Konuşmaları, 258.

⁵⁵ A. g. k., 206-207.

surette gelişimi aynı zamanda dost ve komşu milletlerimiz arasında karşılıklı anlaşmanın ve ortak çalışmanın genişlemesine ve gelişmesine neden olacağı hakkındaki kanaatimi büyük başkanlıklarına arz ederim.”⁵⁶

Bu telgrafta, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından verilen yanıt ise aynı samimi duyguları seslendirmektedir: “Ziyareti bize çok iyi bir hatıra bırakan M. Karahan’ın Moskova’ya dönüşü münasebetiyle göndermiş olduğunuz nazikane ve dostane telgrafnameye hararetle teşekkür ederim. Ankara Türk-Sovyet protokolünün imzası, memleketlerimiz arasında zor zamanlarda kurulan ve iki tarafın karşılıklı anlaşmaları ve barış amacına hizmet etmek konusundaki samimi arzuları sayesinde gelişen dostane ilişkileri pek ziyade memnuniyeti gerektiren bir olaydır. Dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerimizin teyit ve takviyesi hakkında belirtilen temennilere tamamiyle katılır ve bu kere imza edilen protokolün buna uygun ölçüde katkı yapacağı ümidini beslerim.”⁵⁷

Ertesi yıl bu kez, TBMM’nin açılışının 10.yılı dolayısıyla yöneticiler arasında karşılıklı telgraflar gönderilir. Kalenin’den gelen ve son bölümünde “Dost Türkiye’nin bağımsızlığı için Ankara’da başkanlığınız altında başlayan kahramanca mücadeleyi idare eden Büyük Millet Meclisi’nin faaliyetinin şanlı başlangıç tarihi

olan 23 Nisan 1920'nin onuncu yıldönümü dolayısıyla en ateşli ve dostane tebriklerimin kabulünü..."⁵⁸ şeklinde ifadelerin yer aldığı telgrafa, Gazi Mustafa Kemal'in yanıtı da aynı samimiyeti vurgular ve şu şekilde sona erer:

"Memleketlerimizi birbirine bağlayan sağlam ve samimi dostluğun genel barışın kuvvetlenmesi için önemli bir etken olduğunu bir defa daha görmekle büyük bir memnuniyet duymaktayım."⁵⁹ 1930'lu yılların başları Türk-Sovyet ilişkilerinin neredeyse günbe gün geliştiği karşılıklı heyetlerin her iki ülkede uzun süreli

⁵⁶ Cumhuriyet, 6 Ocak 1930, No:2035, s.3.

⁵⁷ A. g. g.

⁵⁸ Milliyet, 28 Nisan 1930, No:1514, s.2.

⁵⁹ A. g. g. , s.2.

seyahatlerde bulunduğu, devlet adamlarının her vesile ile birbirlerine dostane telgraflar gönderdikleri ve her iki ülke basınında tarafları övücü yayınların yapıldığı yıllardır. 1 Haziran 1934 tarihli Milliyet gazetesinde konuya ilişkin olarak yeralan bir haber bu durumu doğrulamaktadır. Anadolu Ajansı'nın 31 Mayıs tarihiyle Moskova'dan bildirdiği bir haberi aktaran gazete, "bir Rus mecmuası Türkiye'ye dair fevkalade bir nüsha neşretti" demektedir ve şöyle devam etmektedir:

"Ağır sanayinin organı olan Zaindustrialisation mecmuası, resimli hususi bir nüsha neşretmiştir. Bu nüshada, Türk-Sovyet dostluğu bahis edilmiştir. Sovyet heyetinin Türkiye seyahatına, Türk hayatına, Türkiye'de imar faaliyetlerine, Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. Yıl Dönümünün kutlanması törenlerine ait fotoğraflarla Türk devlet adamlarının resimleri, Türk tayyarecilerinin Rusya'daki uçuşlarına ait manzaralar v.s. vardır."⁶⁰

Haber, dergide her iki devlet yetkililerinin makalelerine de yer verildiğini belirttikten sonra, Gazi Mustafa Kemal, Kalenin, İsmet İnönü, Molotov, Vorosilov ve Suriç'in makalelerinden alıntılar yapmaktadır. Makalelerde özetle, Türk-Sovyet ilişkilerinin sağlamlığı, iki ülke arasındaki dostluğun, hem bölge hem de uluslararası barışa hizmet ettiği, iki ülkedeki her alanda görülen gelişmelerin yakın işbirliğinin bir eseri olduğundan söz edilmektedir.⁶¹ Soğuk Savaş döneminde basının anti komünist tavrını ve dolayısıyla SSCB'ne karşı tutumun, ABD'yle girilen ilişkiler

sonucu olduğu gerçeği, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türk-Sovyet ilişkilerine ait basında yer alan haberlere bakınca daha iyi anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Atatürk döneminde 13 yıl Dışişleri Bakanlığı yapan Tefik Rüştü Aras'ın anlattıkları da dikkat çekicidir:

“ .....Sovyet yardımları hakkında düşüncemi soruyorsunuz. Sovyet yardımı almakta bir mahsur yoktur... Ben İş Bankası İdare Meclisi Başkanı iken Çayırova Cam Fabrikasını Ruslara yaptırdım. Fena mı oldu? Amerika ve Avrupa'da kapı kapı dolaştık. Oralarda cam tröstü var. Fabrikayı kurmayı reddettiler. Onun üzerine Ruslara gittik....

⁶⁰ Milliyet, 1 Haziran 1934, No: 2983, s.1, 7.

⁶¹ A .g. g. s.7.

Stalin'e İsmet Paşa ile birlikte gittik. Votkalar içildi, öğle yemeği yenildi. Yemekten sonra Stalin beni bir kenara çekti. Stalin 'sıkıntıdaşınız' diyordu, 'biz de sıkıntıdaşız, on milyon verebiliriz.' Ona meseleyi sefirler seviyesine düşürmeden aramızda bitirmemizi söyledim. Faiz şartlarını sordum. 'kredi, faizsiz olacak. Biz faiz almayız' cevabını verdi. Krediyi nasıl ödeyeceğimizi öğrenmek isteyince de, Stalin 'siz tespit edin' dedi. Onbeş yıl vadeli bu kredi malla ödemiştir. Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlık çalışmalarını da Ruslara yaptırdık.”⁶²

Cumhuriyet'in 10. Yılı dolayısıyla ülkemize gelen SSCB Heyetiyle ilgili haberler de iki ülkenin dostluğunu bütün dünyaya göstermek istercesine gazetelerden manşetten verilmektedir. Milliyet gazetesi SSCB Heyeti'nin gelişini “Dostlarımızın yüksek temsilcileri dün coşkun tezahürat arasında şehrimize geldiler ve akşam Ankara'ya gittiler”⁶³ üst başlığıyla duyurmakta, Heyet Başkanı General Vorosilov'un sözlerini, manşetine taşımaktadır: “Size kardeş Rus Ordusunun yenilmez Türk Ordusuna selamlarını getirdim.”⁶⁴ Aynı tarihli gazetede, Dışişleri Bakanlığı da yapan Ahmet Şükrü (Esmer) in “Rus Dostlarımız Aramızda”⁶⁵ başlıklı başyazısında, heyetin gelişinden duyulan memnuniyet belirtilmektedir. Esmer, iki ülke arasındaki dostluğun zor zamanlarda başladığını bu dostluğun o zamandan beri bir çok imtihandan geçtiğini belirterek “Sovyet Rusya ile Cumhuriyet Türkiye'si uluslararası hayatın her safhasında daima beraber yürümüşlerdir.”⁶⁶ Başyazı, daha sonra şöyle devam etmektedir:

“Voroşilov cenaplarının reisliği altında dünden beri memleketimizde bulunan muhterem heyet azası görmüşlerdir ki haklarında gösterilen kabul, bu nevi ziyaretlerde gösterilmesi teammül halini alan resmîyet çerçevesinden dışarı çıkmış ta iki komşu memleket arasındaki eski dostluğun samimi bir tezahürü şeklini almıştır.

Muhterem heyet azası memleketin her tarafında kalpten gelen aynı samimi ve sıcak kabulü göreceklere. Bu, Cumhuriyet Türkiye’sinde Sovyet dostluğunun siyaset sahnesinden milletin kalbine intikal ettiğini gösterir....

⁶² Tefvik Rüştü ARAS, Atatürk’ün Dış Politikası, 205.

⁶³ Milliyet, 27 Ekim 1933, No:20771, s.1.

⁶⁴ A. g. g. , s.1.

⁶⁵ A. g. g. , s.1.

⁶⁶ A. g. g. , s.1.

Voroşilov cenaplarının reisliği altındaki heyetin Cumhuriyetimizin Onuncu Yıl Dönümü’nü kutlulama merasiminde bulunmak üzere memleketimizi ziyaretleri, hergün daha samimi bir şekle giren Sovyet-Türk dostluğunu bir kat daha takviye edecektir. Kıymetli misafirlerimize ‘Hoş geldiniz’ derken, onların muhterem şahıslarında dost ve komşu Sovyet Rusya’yı selamlarız.”⁶⁷

Konuyla ilgili haberler, gazetenin diğer sayfalarında da geniş şekilde yer almakta, Sovyet heyetine halkın ilgisi ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. 27 Ekim 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesi ise “Aziz Misafirlerimiz Geldiler”⁶⁸ manşetiyle çıkmakta ve bu manşetin altına yapılan bir resimde üzerinde Moskova ve Ankara yazılarının görüldüğü yerküre üzerinde birer ellerini birleştirmiş, Türk ulusunu temsil eden ve üzerinde ay-yıldızlı bir elbise ve elinde, barışı simgeleyen defne dalı bulunan Türk kızı ile, Sovyetler Birliği’ni temsilen elinde orak bulunan bir köylü kızı resmedilmektedir. Bu kompozisyonun en üstünde ise Rusça “Priyezdım!”⁶⁹ yazısı okunmaktadır.

Gazete, heyetin gelişini de önemle duyurmakta, adeta ikinci bir manşet atmakta ve “Rus ricali hararetle karşılandı”⁷⁰ dedikten sonra şunları kaydetmektedir:

“Kıymetli misafirler İstanbul’da sekiz saat kadar kaldıktan sonra halkın heyecanlı tezahüratı arasında Ankara’ya hareket ettiler.”⁷¹ Haberin devamında ise Kızıl Ordu Süvari Umumi Müfettişi Budiyenni Yoldaş, Maarif Komiser Muavini Krjanovski

Yoldaş, Heyet Reisi Sovyet Harbiye Komiseri Voroşilov Yoldaşın, portre fotoğraflarına ve Voroşilov'un gemi güvertesinden İstanbul halkını selamlarken görünen fotoğraflarına yer verilmektedir.⁷²

⁶⁷ A. g. g., s.1.

⁶⁸ Cumhuriyet, 27 Ekim 1933, No: 3404, s.1.

⁶⁹ "Safa Geldiniz" Cumhuriyet 27 Ekim 1933, No: 3404. s.1.

⁷⁰ A. g. g., s.1.

⁷¹ A. g. g., s.1.

⁷² A. g. g., s.1.

Gazetede, Yunus Nadi imzalı "Çok Kıymetli Rus Misafirlerimiz" başlıklı başyazıda, Türk-Sovyet dostluğu vurgulanmakta, halkın Sovyet heyetine gösterdiği yakınlık ile ilgili şu yorum yapılmaktadır: "Bizzat kendileri görmüş oldukları veçhile komşu ve dost memleketin bu mümessillerini ilk temaslarından itibaren Türk Milleti kalpten gelen en samimi heyecanlarla karşılamış ve alkışlamıştır. Kendilerine temin ederiz ki memleketimizin neresine gitseler, Türk halkından hep böyle bir samimi kucaklama ile karşılanacaklardır. Ve bunda şaşılacak bir cihet yoktur."⁷³

Başyazı, iki ülke dostluğu hakkında övücü sözlerle devam ettikten sonra, geleceğe ilişkin bir öngörü de yapmakta ve "Türk-Rus dostluğu istikbale ait müteakabil menfaatleri hesaba katarak devam etmek tenezzülünden daha yüksek olan bir dostluktur."⁷⁴ demektedir.

Milliyet gazetesinin 28-29-30 Ekim 1933 tarihli sayılarında da Sovyet heyetinin temaslarına ayrıntılı şekilde yer verilmekte ve heyetin Ankara-Kayseri güzergâhında yaptığı gezintiden bahsedilerek, aynı günlerde İzvestiya gazetesinde çıkan ve Anadolu Ajansı'ndan alınan bir başmakale yayınlanmaktadır. Başmakalenin girişinde şu görüşlere yer verilmektedir: "Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıldönümü yalnız Türk milleti için değil, Sovyet Rusya milletleri için de bir bayram günüdür. Çünkü bu iki millet birbirine sarsılmaz dostluk bağlarıyla bağlıdır. Bu, Türk-Sovyet dostluğu herhangi bir siyasi tertibin neticesi değildir. Bu dostluk, uluslararası öneme sahip birçok konuda iki memleketin ortak çıkarlarına dayanmakta ve gittikçe kuvvet bulmaktadır.

Türkiye ve Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki dostluk bağlarının kaynağı, Mustafa Kemal'in ihtilal hükümeti doğduğu zamanlarda başlamış, daha 1921'de imzalanan anlaşma ile bu dostluk perçinleşmiştir. Türkiye'de cumhuriyetin ilanı, emperyalist

⁷³ Cumhuriyet, 27 Ekim 1933, No: 3404, s.1.

⁷⁴ A. g. g., s.1.

devletler tarafından Türkiye'ye karşı kullanılan yarı sömürge siyasetine son vermiştir.”⁷⁵

Milliyet, Sovyet heyetinin gelişi ve Cumhuriyet'in 10.Yıl törenlerine katılmasını ve yurttta yaptığı gezileri de ayrıntılı olarak ele almakta, özellikle İzmir ve Çanakkale gezilerini çok sayıda fotoğrafla geniş halk kitlelerinin içindeki samimi görüntülerle vermektedir.⁷⁶

Gazete, Sovyet heyetinin ziyareti sırasındaki dostluk tavrını, Sovyet Devrimi'nin yıldönümünde de sürdürmektedir. 8 Kasım 1933 tarihli Milliyet'in bu olayla ilgili başlığı şu şekildedir: “Dost ve kardeş milletin büyük bayramı: İhtilalin On Altıncı Yılı!”⁷⁷ Başlığın altındaki satırlarda ise şunlar yazılıdır: “Dün Sovyet İhtilali'nin 16. yıldönümüydü. Türk milleti de bu bayramı büyük dostlarıyla beraber kutladı.”⁷⁸ Bu haberin yanında, kutu içinde verilen bir başka haberde ise, çerçeve içine Lenin'nin kırmızı mürekkeple bir silüeti yerleştirilerek: “Onaltıncı Yıl. Kardeş Sovyet İhtilali 16 Yaşına Girdi”⁷⁹ başlığı atılmış ve şöyle devam edilmiştir: “Sovyetler, Çar idaresi altında inleyen halk kitlelerini esaretten kurtararak büyük komşumuzun mukadderatını ellerine aldılar..... Sovyet idaresi kurulduğu zaman, Türklerden başka bütün dünya bunun hergün yıkılacağını zannetmişti. Halbuki her gün daha ziyade kuvvetlendi. Bu, 16. yıldönümünü idrak ettiği bu gününde Sovyet komşumuz halkını tebrik eder ve mukadderatını idare edenlerin muvaffakiyetini candan dileriz.”⁸⁰

Sovyet dostluğunu vurgulayan yayınlar ve makaleler, daha sonraki yıllarda da devam eder. Basının en önemli kalemlerinden Falih Rıfkı Atay, dönemin tek parti iktidarının gazetesi olan Ulus Gazetesi'nde 16 Mart 1936 tarihinde bir başyazı

kaleme alır. Türk-Sovyet Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın 15. Yıldönümü dolayısıyla yayımlanan “Atay” imzalı beş sütuna başyazı, gazetede sol altta ilk

⁷⁵ Milliyet, 29 Ekim 1933, No:2773, s.1-2.

⁷⁶ Milliyet, 7 Kasım 1933, No:1782, 3,5,7.

⁷⁷ Milliyet, 8 Kasım 1933, No:2783, 1.

⁷⁸ A. g. g., s.1.

⁷⁹ A. g. g., s.1.

⁸⁰ A. g. g., s.1.

sütuna Stalin fotoğrafı ve altında “Dost Sovyet Rusya'nın Büyük Şefi Stalin Yoldaş” yazısı yerleştirilerek verilir.

Yazıda, her iki ülke arasında Mustafa Kemal ile Lenin tarafından kurulan dostluk anlayışının, aslında iki devrimci ve halkçı cumhuriyet arasındaki ilişki olduğunu belirtir. Atay, bu ilişkiyi devam ettiren Stalin'i över ve iki ülkenin dostluğunun, dünya barışı açısından da son derece önemli olduğunu vurgular. Yazı, şöyle sona erer: “Bugün Ankara, Moskova'ya her günden daha fazla bağlılık duyuyor ve kardeş milletin huzur ve güven içinde insani vazifesini tamamladığını görmeyi kendi saadeti kadar arzu ediyor.”⁸¹

3.2. İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu ve Türkiye'nin Soğuk Savaşa Girişi

Önceki bölümde sözü edilen, Türkiye'nin dış politikası, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'den toprak ve boğazlarda üs talep ettiği iddialarının ortaya atılmasıyla bir kenara itildi. Ancak bu durum da savaş biter bitmez, aniden devreye giren bir gelişme şeklinde olmadı. Hatta iki ülke yöneticileri arasında İkinci Dünya Savaşı'nın, Sovyetler'in de içinde bulunduğu kamp tarafından zaferle sonuçlandırılması nedeniyle en üst düzeyde kutlamaların yapıldığı günlerden sonra adım adım iki ülke halkının iradesi dışında gelişmeye başlamıştı. Savaşın zaferle sonuçlanması üzerine, o günlerin basınında başka hiçbir ülke için söz konusu olmayan bir şey gerçekleşmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun, Mareşal Stalin'e yolladığı kutlama telgrafi yayınlanmıştı. Saraçoğlu,

hem Sovyetleri hem de Stalin'i överek barış için yaptıkları hizmeti vurguladığı telgrafında şöyle diyordu:

“Dünya tahakkümünü hedef güden kuvvetlerin nüvelerinde ezildiği bu tarihi anda şahsen tanımış olmakla bahtiyar bulunduğum yüksek şefinin şahsında kahraman Sovyet Ordusu'nun tarihin daima hayranlıkla hatırlayacağı büyük zaferini sevinçle selamlarım.

⁸¹ Ulus, 16 Mart 1936, s.1.

Mustarip insanlığın hayrı için savaşmış olan bu milletin canlandırılmasında, kazanılan büyük zaferin doğru ve devamlı bir sulhle taçlandırılacağına bir zamanını görmekteyim. Bu insanlık idealinin başarılmasının getireceği altın çağ ve müstakbel zamanlar, bunun kurucularının isimlerini ebedi surette minnetle kutlayacaktır.”⁸²

Bu kutlama telgrafına Stalin'in cevabı ise kısa fakat Alman saldırganlığının ezildiği vurgusuyla verilmiştir. “Hitler Almanya'sına karşı kazanılan zafer münasebetiyle gönderdiğiniz tebrikten dolayı size teşekkür ederim.”⁸³

Stalin'in kısa cevabı, kendisine gönderilen ve samimi övgülerle dolu telgrafa bakıldığında yadırgatıcıdır. Ancak, bu kısa yanıtta, savaş sırasındaki Türk hükümetlerinin Almanya ile ilişkilerini son ana dek sürdürmüş olmaları ile, Batılı ülkelerle, Türkiye arasındaki SSCB'yi dışlama çabaları olarak değerlendirebilecek bazı görüşmelerin yarattığı hayal kırıklıkları olduğu değerlendirilmesini yapabiliriz. Bu arada basında SSCB'yi hedef alan haberler de yavaş yavaş görünmeye başlamıştır. Stalin'in söz konusu yanıtında, basındaki bu tür haberlerin rolü olduğu da düşünülebilir: Çünkü, savaşın devamı boyunca Türk hükümetleri, hem Almanya ile ticari ilişkilerini sürdürmüş; Alman savaş sanayisi açısından stratejik önemi olan krom madeninin ihracına devam etmiş, hem zaman zaman ticari süsü verilmiş Alman savaş gemilerinin, tarafsızlığını ilan etmiş Türk karasularında dolaşmalarına göz yummuş, hem de SSCB ve müttefiklerinin özellikle savaşın sonuna doğru Almanya'ya savaş ilan etmeleri yönündeki ısrarlarına direnmişti. Üstelik, Türk hükümetleri savaş sonrası dönem için SSCB ile değil, Batı dünyası ile hareket etme eğilimlerini belli etmişlerdi. O günden itibaren, Türk dış politikasının esasını, Amerika ve Batı ile işbirliği aldı. Bu işbirliği ABD ile Türkiye açısından “stratejik

ortaklık” şeklinde ifade edilmeye başlandı ve bugün de hem Türk devletinin çeşitli yöneticileri hem de askeri yöneticiler tarafından arada önemli -28 Şubat sürecindeki

---

⁸² Tanin, 27 Mayıs 1945, Sayı:4454-626, s.1,2.

⁸³ A. g. g. , s.2.

kimi gelişmeler, Tezkere Oylaması, Çuval Olayı, vb- sorunlar olsa da tekrarlanmaktadır. Yarım asırdan fazla bir süredir Türk dış politikasının inşa edildiği esas unsurlardan biri olan “Sovyet Tehdidi”nin çıkış noktası olan bu toprak talebi gerçekten var mıdır? Kimden ve nasıl gelmiştir? Dönemin yöneticileri o günlerde basında bu konuda neler söylemiştir? Bu konunun biraz ayrıntılarıyla ortaya konulması, 1945-1955 yılları arasında günlük basının mizahi boyuttaki antikomünizm söyleminin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den toprak istediği iddiası, başlıca dört noktaya dayandırılmaktadır:

1. Türkiye’nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper’in 19 Mart 1945’te Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov’la yaptığı görüşme. Görüşmede, Molotov’un 1925 tarihli “Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması”nın yeni koşullara uymadığı için değiştirilmesini istediği söylenir. Molotov ve Sarper, 7 Haziran 1945’te bir kere daha görüşürler. Bu görüşme, Birleşmiş Milletlerin kuruluşunu sağlayan 25 Nisan 1945 tarihinde yapılan, San Fransisko toplantısından sonra gerçekleşmiştir. San Fransisko toplantısında ise Türkiye, SSCB’den çok ABD ve Batı’ya yakın davranmış ve onların tezlerini desteklemiştir. Türk basınında da bu yönde haberler çıkmıştır.

2. Görüşme sonrası, Selim Sarper, Türk Dış İşleri Bakanlığı’na gönderdiği telgrafta, Sovyetler Birliği’nin 16 Aralık 1921’de iki ülke arasında imzalanan Moskova Antlaşmasıyla tespit edilen Türk-Sovyetler Birliği sınırında Sovyetler Birliği lehine bazı düzeltmeleri kabul etmesini istediğini yazar.⁸⁴

3. Tiflis’te yayımlanan 14 Aralık 1945 tarihli Komünist Gazetesi’nde S. Canaşiya ve N. Berdzenaşvili adlı iki Gürcü akademisyen, “Türkiye’ye Yönelik Haklı Taleplerimiz” başlıklı bir makale yayınladılar. Makale, 20 Aralık 1945 tarihli

İzvestiya’da da çıktı.⁸⁵ Makalede, özetle, Rize’den, Samsun’a kadar olan illerimizin demografik yapısından bahsedilmekte ve sonuç olarak da buraların tarihsel olarak

⁸⁴ Mehmet Bora PERİNÇEK, 60 Yıllık Yalan: Stalin’in Türkiye’den Toprak Talebi İddiası, Teori, Aylık Dergi, Şubat 2005, 3.

⁸⁵ Cemil HASANLI, Soğuk Savaşın İlk Çatışması İran Azerbaycanı, 548.

Gürcülere at olduğu belirtilerek, iadesi talep edilmekteydi.⁸⁶

4. Tek resmi belge niteliği taşıyan Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov’un 30 Mayıs 1953 tarihli notası. Bu notada, daha önceki gelişmelerden bahsedilmekte ve sonuç olarak da “Sovyet hükümeti Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye karşı hiç bir toprak iddiasında olmadığını beyan eder.”⁸⁷ denmektedir. Aslında SSCB’nin Türkiye’den toprak talebi iddiaları ABD’nin günümüzde de süren önce zihinleri ele geçirme operasyonunun teoriden pratiğe dökülmesiydi. 21. yüzyılın eşiğinde “Güç”ün durumunu irdelediği kitabında Toffler’in “Enfo-Taktikleri” başlığı altında topladığı ve “Mesajı Mesajlamak” altbaşlığıyla belirttiği görüşlerindeki gibi “Yabancı ülke basınına bir sahte hikâye yansıtılır, ülke basınının bunu oradan alarak yayınlaması sağlanır. Bu taktiği istihbarat ve propaganda kuruluşları çok sık kullanır...”⁸⁸ Toffler’in dikkat çektiği yöntemler, 1945 sonrasında ülkemiz basınında da uygulama alanı bulmuş, antikomünist söylem giderek artmış ve komşu ülkelerle düşmanlık, basın aracılığıyla üretilmiştir.

Türk basınında, SSCB’nin toprak talebine karşı ve antikomünizm konusundaki en önemli yazıları yazan A.Emin Yalman, yine aynı tutumun sahiplerinden Feridun Cemal Erkin’le birlikte katıldıkları bir toplantıda, New York Times gazetesinin “kulağı delik” bir kadın yazarından konuyu duyduklarını ve kendisinin hemen Dışişleri Bakanı Hasan Saka’yı haberdar ettiğini söylemektedir.⁸⁹ Basının devreye girmesi de gecikmez. İddia, ilk kez 27 Haziran 1945 tarihli gazetelerde yer alır. Kaynak olarak, BBC ve Times’in İstanbul muhabiri gösterilmektedir. İddialar, Sovyetler Birliği’nin, Trakya’yı da istediği şeklindeki boyutlara uzanır. Kaynak bu kez AFP’dir. Daily Telegraph ise, Sovyetler’in komşularıyla ilgili emelleri

⁸⁶ Cemil HASANLI, A. g. m., 3-4.

⁸⁷ A. g. m., 4.

⁸⁸ Alvin TOFFLER, Yeni güçler Yeni Şoklar, 288.

⁸⁹ Ahmet Emin YALMAN, Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim, C.4 (1945-1971), 14-15 “Hasan Saka’yı İkaz” ara başlığı altında Ahmet Emin Yalman bu olayı şöyle anlatmaktadır: “Sovyet Rusya’nın bizden bir takım isteklerde bulunmak ve mesele çıkarmak üzere olduğunu Mayıs ayının başlarında New York Times gazetesinin kulağı delik bir kadın yazarından haber alınca, derhal koştum, Dışişleri Bakanı Hasan Saka’ya herşeyi söyledim. ‘Saçma’ dedi ‘bizi şaşırtmak istiyorlar. Ben böyle şeyleri yutmam.’ Hayretle yanından ayrıldım. Halbuki Haziran sonlarında Sovyet Rusya, Kars ve Ardahanın geri verilmesini ve Boğazlar Anlaşması’nın Karadeniz devletleri arasında yeni bir anlaşma şeklinde değişmesini resmi suretle istedi ve bizden ret cevabı aldı. Elde ettiğim haberler önceden ciddiye alınsaydı ve tedbirli davranılsaydı elbette daha faydalı olurdu.....”

konusunda Türkiye’yi uyarmaktan geri kalmaz.⁹⁰ Her ne kadar basında, SSCB aleyhtarı ve komünizm karşıtı yazılar çıkmaya başlasa da bu, tüm Soğuk Savaş dönemiyle kıyaslandığında devede kulak gibidir. Hatta, bazı gazeteler ve yazarlar, SSCB’nin Türkiye’den, aradaki dostluğu bozabilecek bir isteği olamayacağı görüşündedirler. Dönemin tek parti iktidarının yayın organı niteliğindeki Ulus Gazetesi, Sovyet notasını ve Türk hükümetinin görüşlerini yansıtır. Haberin sonunda ise hükümetin, Sovyet notasını anlayışla karşıladığı belirtilerek, yapılacak tekliflerin büyük bir dikkat ve iyimserlikle değerlendirileceğinin bildirildiği ifade edilir.⁹¹

8 Nisan 1945 tarihli Ulus’ta ise, gazetenin başyazarı Mümtaz Faik Fenik tarafından “Türkiye ve Sovyetler” başlıklı bir başyazı kaleme alınır. Başyazıda, SSCB’nin 1925 Antlaşması’nı, İkinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen değişiklikleri gerekçe göstererek feshetme arzusu; “Sovyetlerin, Türkiye ile olan dostluktan kaynaklandığına şüphe edilmeyen bir teklifi olarak”⁹² değerlendirilir.

Fenik, SSCB’nin 1925 Antlaşması’nı değiştirme isteğini mantıklı bulmakta ve 1925 şartları ile 1945’in şartlarının tamamıyla değiştiğini belirtmektedir. Fenik, devamla; “Bu arada değişmeyen tek şey var. O da Türk-Sovyet dostluğunun devamıdır. Şurasını belirtmek isteriz ki, bizce feshi istenen sadece antlaşmadır; takviyesi ve teyidi istenen de iki komşu devlet arasındaki dostluktur... Nazi zülmünü, zoru ve kuvveti ortadan kaldırmak, özgür ve bağımsız milletlerin hayat haklarını sağlamak gibi insanca bir emelle savaştan Sovyetler Birliği’nin, özgür ve bağımsız Türkiye ile dostluğunu yeni şartlara göre bir antlaşmaya bağlamak istemesi kadar doğal birşey olabilir mi?”⁹³ diyerek yazısını bitirmektedir. Antikomünizm konusunda oldukça duyarlı olan Hüseyin Cahit Yalçın’ın başyazarlığını yaptığı Tanin Gazetesi

ise, ilk günlerde oldukça temkinli bir yaklaşım sergiler. Gazetenin, 27 Haziran 1945 tarihli sayısında, “Rusların Türkiye’den İsteği” başlığıyla verilen haberde,

⁹⁰ Cumhuriyet; 27 Haziran-2 Eylül 1945.

⁹¹ Ulus, 7 Nisan 1945, s.1.

⁹² Ulus, 8 Nisan 1945, s.1, 2.

⁹³ A. g .g . , s.2.

“Moskova, bizimle yeni bir antlaşma imzalamak için Kars ve Ardahan’ın kendilerine iadesini ve Boğazlar rejiminde değişiklik yapılmasını istiyormuş”⁹⁴ denilmektedir. Haberin, Tanin’in kendi düşüncesini değil, başkalarının düşüncesini, bir rivayeti aktarır ve biraz da inanmaz görünür şekilde verilmesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte Yalçın, San Fransisko Konferansı’ndan, Türkiye’ye döndükten hemen sonra, 2 Haziran 1945’te Tanin’de “İstanbul ve Boğazlar, Rus Çarlığı Hariciye (Dışişleri) Nezareti (Bakanlığı)nın Gizli Belgeleri” başlıklı bir yazı dizisi başlatarak yeni dönemin işaretlerini verir. 28 Haziran tarihli Tanin, bu kez, “Ruslar, Nota Vermemişler” başlığını atar. “Rus resmi makamlarının tekzibi” alt başlığıyla devam eden haberde, şu ifadeler yer alır: “Rusların ileri sürdükleri talepler hakkında yabancı radyolardan yansıyan haberler dışında halen hiçbir bilgi ve ayrıntı alınamamıştır.”⁹⁵ 29 Haziran tarihli Tanin ise, İngiliz Daily Telegraph gazetesine başvurarak, Rusların, Boğazlarda üsler, doğu-batı sınırında ise bazı düzeltmeler istediklerini yazar. Tanin, bu haberinde de, Rusların sözkonusu düzenlemelere karşılık, Halep’i Türkiye’ye vermeyi teklif ettiklerini rivayet eder.⁹⁶

Tanin, rivayetlere dayalı tavırla haber verme yaklaşımını, 1 Temmuz tarihli sayısında biraz daha net bir hale getirir. “Türkiye-Sovyetler İlişkileri” başlıklı haberde, İngiliz kaynaklarına dayanarak, bu kez net ifadelerle Türkiye’ye nota verilmediğini belirtir. İlk alıntıyı, Reuter Ajansı’ndan yapan Tanin, konuyla ilgili olarak, hafta başında Ankara’ya ulaşan haberlerin biraz abartılı olduğunun söylendiğini yazar. Observer Gazetesi’nden yapılan konuya ilişkin bir alıntıda ise, “Ortada dolaşan şaiiaların aksine olarak, Sovyet Rusya’nın Türkiye’ye şimdiye kadar hiçbir resmi nota vermemiş olduğu anlaşılıyor.

Sovyetler ile Türkiye arasındaki görüşmeler, dostluk havası içinde ve Montreux Mukavelesi'nin esasları üzerinden cereyan etmektedir” ifadelerine yer verilir. Aynı haberin devamında, Britanova adlı başka bir İngiliz gazetesinin diploması

⁹⁴ Tanin, 27 Haziran 1945, Sayı:4451, s.1.

⁹⁵ Tanin, 28 Haziran 1945, Sayı:4454-656, s.1.

⁹⁶ Tanin, 29 Haziran 1945, Sayı: 4454-657, s.1, 2.

muhabirinin, aynı yöndeki düşünceleri özetlenir.⁹⁷ SSCB'nin Türkiye'den toprak talebi iddialarının yoğunlaşmaya başladığı Temmuz ayı sonlarına doğru Tanin, bu kez, Londra Radyosu'ndan aldığı haberleri okuyucularına duyurur. Bu haberlerde de, diğer gazetelerin aksine, o günlerde yapılmakta olan, Postdam Konferansı'na ⁹⁸ katılan SSCB lideri Stalin'in Ardahan ve Kars hakkında hiçbir talepte bulunmadığı bildirilmektedir.⁹⁹ Postdam Konferansı'ndan sonra dünyanın yeniden nüfuz bölgelerine bölünmesi, ABD'nin dünya paylaşımında yükselen bir güç olarak yer alma isteği, gelişmeleri hızlandırır. Bu amaçla yukarda da açıklandığı üzere, Truman Doktrini ve bunun tamamlayıcısı olarak ilan edilen Marshall Planı, hem dünya ölçeğinde, hem de Türkiye'de çok önemli politik gelişmelere yol açar. Türkiye, Anglo-Sakson tipi çok partili bir demokrasiyi benimser. Tek parti CHP'nin karşısında DP kurulur. Dış politikada, SSCB dostluğunun yerini ABD ile müttefiklik yaklaşımı alır. Dolayısıyla da günlük gazetelerdeki SSCB dostluğunun yerini, merkezinde SSCB ve komünizm düşmanlığının yer aldığı Batı hayranlığına yer veren haberler alır. Bunun sonucu olarak, 1945'in ilk yarısında biraz da temkinli bir şekilde başlatılan SSCB karşıtı kampanya hız kazanır.

Bu kampanya, özellikle Amerika Birleşik Devletleri tarafından yönlendirilir. ABD, bu yönlendirmeyi bizzat kendi yurttaşları aracılığıyla ve Türkiye'de yapar. Örneğin; 17 Nisan 1946 tarihli Vatan gazetesi konuya ilişkin olarak zamanın Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın bir önceki gün yaptığı açıklamalara yer verirken şunları söylemektedir: “Dışişleri Bakanlığı'nda Amerikalı gazetecileri görüşme yapmıştır.”¹⁰⁰

Haberin girişinde kullanılan bu ifade, Türk Devletinin Dışişleri Bakanı ile Amerikalı gazetecileri eşit statüde kabul eden bir yaklaşım sergilemektedir: “Kars,

⁹⁷ Tanin, 1 Temmuz 1945, Sayı:4454-659, s.1, 2.

⁹⁸ İkinci Dünya Savaşı sonrasında üç büyükleri olan ABD, İngiltere ve SSCB'nin katıldığı "Savaş Sonrası Dünya Düzeni" konulu konferans. Konferans, 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında yapılmıştı.

⁹⁹ Tanin, 25 Temmuz 1945, Sayı:4454-685, s.1, 2.

¹⁰⁰ Vatan, 17 Ağustos 1946, Sayı:1733, s.1.

Ardahan meselesi ve Rus askeri tahşidatı" başlıklı haber, Amerikalı gazetecilerin yönlendirici soruları ve Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın bütün yönlendirmelere karşı verdiği, gerçeği ve sorumlu devlet adamı tutumunu yansıtan şu diyaloglarla devam etmektedir:

Soru: Sovyet Rusya Montrö mukavelesinin tadili için bir konferans istemiş midir ?

Cevap: Başlıca alakalı devletlerden biri sıfatıyla Sovyet Rusya mukaveleyi tadil maksadıyla toplanacak bir konferansta elbette hazır bulunacaktır. Fakat şimdiye kadar Sovyet Rusya ne gibi noktalar tadilini istediğini bildirmemiş ve bu mesele hakkında Türkiye ile Rusya arasında fikir müdavelesi olmamıştır.

Soru: Boğazların milletler arası bir saha haline konması icap ederse Türkiye, Boğazlar üzerindeki hakimiyet hakkını milletler arası bir heyete devredecek midir ?

Cevap: Hayır, hiçbir zaman, Türkiye hakimiyet hakkının en küçük bir zerrisinden vazgeçemez ve hiçbir ecnebi kontrolünü kabul edemez.

Soru: Ruslar, Boğazlarda üs isterlerse ne olur?

Cevap: Ortada böyle bir mesele yoktur. Mesele Boğazları bütün milletlerin gemilerine açmaktan ibarettir.

Soru: Rus-Türk münasebetlerindeki gerginlik hakkında birşey söyleyebilir misiniz ?

Cevap: Gazetelerde okuduğumdan başka bildiğim birşey yoktur.

Soru: Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerinde bir talep var mıdır?

Cevap: Rivayetler duydum. Fakat resmi bir talep olmadı.

Soru: Sovyet radyosunu resmi diye telaki etmiyor musunuz ?

Cevap: Elbette etmiyorum.

Soru: Kars ve Ardahan havalisinde Rus askeri hareketleri olduğuna dair haber ve alamet var mıdır ?

Cevap: Bu gibi meseleler hakkında vakit vakit gazetelerde haberler çıkıyor. Fakat askeri tahşitler hakkında malumatımız yoktur. Zaten bizim için bir Kars ve Ardahan meselesi mevcut değildir.

Soru: Bu mesele ile İran vaziyeti hakkında bir mukayese yapılabilir mi ?

Cevap: Bize bir talep vaki olmadığı için emniyet teşkilatına yapılacak bir şikâyetimiz yoktur. Eğer yeni bir vaziyet hasıl olursa ne yapmak lazım geldiğini işin icabını o zaman düşüneceğiz.

Soru: Rusya'nın Trablus ve Onikiada üzerinde mandaterlik iddiaları hakkında Türkiye bir akdeniz devleti olarak ne düşünür ?

Cevap: Rusya'nın böyle bir iddiası bulunduğu dair resmi malumatımız yoktur.”¹⁰¹

¹⁰¹ Vatan, 17 Nisan 1946, Sayı 1755, s.1,3.

Sovyet karşıtı politikanın dış politikanın temel seçeneklerinden biri yapılması için başlatılan kampanya, Amerikalı gazeteciler tarafından, dönemin Dışişleri Bakanı'na onaylatılmak istenirken, Dışişleri Bakanı Hasan Saka, gerçekçi cevaplarıyla bu yola izin vermez. Ancak, Amerikalılar kararlıdır. Birçok Amerikalı politikacı ve asker, yapılan ikili anlaşmalar uyarınca, incelemelerde bulunur. 7 Ağustos 1946 tarihli Vatan gazetesinde “Tunç Yalman Bildiriyor” Ardahan mahreçli haber, Amerikalı gazetecilerin gezileri ve izlenimlerini şu şekilde aktarıyor:

“Hopa'da Readers Digest mecmuasının muhabiri Mr.Knicker Bocker ile karşılaştım. 15 milyon nüsha basan bu mecmuanın hesabına; Kars, Ardahan bölgesini dolaşmakta olan muhabir seyahatinden çok müspet intibalar edindiğini söyledi. Mr.Knicker Bocker, Erzurum'dan Hopa'ya kadar otomobil ile gelmiş ve her tarafta halkla yakından temasta bulunarak bu bölge sakinlerine pek çok sual sormuştur. Ardahan'da gazeteci ile bir köylü arasında şu konuşma cerayan etmiştir. Gazeteci: ‘Sizin oturduğunuz toprakların üzerinde hak iddia eden yabancılar var. Sen bu işe ne dersin?’ Bu suali istihza ile karşılayan köylü: ‘Öyle şey olur mu? Bu topraklar bizim öz malımız, kimseye bir karış toprak veremeyiz’ demiş ve ‘zaten onlar da bilir ya’ diye ilave etmiştir. Amerikalı yazar Kars ve civarının iktisadi durumu üzerinde de tetkikatta bulunmaktadır. Hükümet, yazara, memleket dahilinde istediği gibi dolaşabileceğini, hatta askeri mıntikalara dahi girebileceğini bildirmiştir.

Aynı seyahati Hopa-Erzurum istikametine yapmaktayım. Artvin'den yollardaki hanlardan Ardahan'da halkla yaptığım temaslar neticesinde Amerikalı'nın bu hulyayı çok iyi anlamış olduğuna kanaat getirdim.”¹⁰²

Amerikalıların, Türkiye'ye gelişlerine ilişkin haberlerde, askeri, ekonomik ve gazeteciliğe ait gerekçeler öne çıkarılırken, doğrudan antikomünist faaliyetleri organize etmek için bir heyetin geldiği haberi, 5 Eylül 1948 tarihli Vatan gazetesinde yer almaktadır. Gazetenin muhabir ismi ve mahreç belirtmeden birinci sayfadan gördüğü haberde şu ifadeler yer almaktadır:

“Haber aldığımızı göre bu ayın onbeşinde memleketimize Amerikan Kongresi mensuplarından oluşan bir heyet gelecektir. Bu

¹⁰² Vatan, 7 Ağustos 1946, Sayı:1867, s.1,3.

konudaki malumat gerek Türk ve gerekse Amerikan makamları tarafından çok gizli tutulmaktadır.

Sızan haberlere göre bu heyet mensupları Amerika’daki komünist hareketlerini araştıran kongre komitesi üyeleridir ve ünlü Güney Dakota milletvekili Karl E.Mundt’un veya Nikson’nun başkanlığı altında seyahat edeceklerdir. Gene söylendiğine göre bu heyet, Türkiye ve Avrupa’daki komünist faaliyetini ve tahrikatını yakından tetkik ve tahkik edecek ve tehlikenin mahiyeti hakkında kongreye ve Amerikan milletine bir rapor verecektir.

Hatırlardadır ki geçenlerde Washington’da dünyadaki komünist faaliyeti hakkında bir rapor yayınlanmıştı. Söylendiğine göre bu heyetin hazırlayacağı yeni rapor bunu tamamlayıcı mahiyette olacaktır.”¹⁰³

Heyetin, Türkiye’deki incelemelerine ait haberler ve Kongre’ye rapor sunup sunmadığı ise ilerleyen günlerde hiçbir gazetede yer almaz. ABD, Türkiye üzerinden Soğuk Savaş’taki rakibi Sovyetler Birliği’ne gözdağı vermeyi, propaganda yoluyla kamuoyu oluşturmak suretiyle sürdürürken, pratik adımlar da atmaktaydı. ABD’nin Sovyetler Birliği’ne gözdağı verdiği ilk önemli olay, Missouri Zırhlısı’nın İstanbul’a geliyordu. ABD hükümeti 1946 Nisan’ında eski büyükelçi Münir Ertegün’ün cenazesini Missouri Zırhlısı ile Türkiye’ye yollayarak Sovyetler Birliği’ne karşı bir kuvvet gösterisine girişti.”¹⁰⁴

Ertegün’ün cenazesi bahanesi ile Missouri’nin Türkiye’ye gelişinin, Amerika’nın Sovyetlere bir meydan okuması olduğu görüşünü, Türk Dışişleri’nin deneyimli ve Amerika’ya yakınlığı ile bilinen diplomatlarından, Feridun Cemal Erkin de paylaşmakta ve bu ziyareti şöyle değerlendirmektedir:

“Türkiye’nin Washington Büyükelçisi, rahmetli Münir Ertegün’ün cenazesini memleketine nakletmek vesilesiyle, Akdeniz’e ve İstanbul sularına gönderilen kudretli Missouri Uçak Gemisi, Amerika’nın Avrupa işlerinde ve Akdeniz’de olumlu rol almak azmini açıkça belirten ilk işaret sayılıyordu.

¹⁰³ Vatan, 5 Eylül 1948, Sayı:2617, s.1.

¹⁰⁴ GÖNLÜBOL-H.ÜLMAN, Birinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1919-1973) c.I, 3.

Bu cümleden olarak, 1947 yılı Şubat ayında, Başkan Truman, Boğazlar hakkındaki eserimizde anlatıldığı veçhile, komünizm ve Sovyet baskılarını bertaraf etmek çabalarında, Türkiye ve Yunanistan'a yardımda bulunmak azmi ile, kendi ismini taşıyan doktrini ilan etmişti.”¹⁰⁵

Türkiye'nin Soğuk Savaş öncesindeki Mustafa Kemal Atatürk tarafından belirlenen temel politikası, “Yurtta Barış, Dünyada Barış”tı. Bu politikanın en önemli araçları ise içte halkçı ve devletçi bir ekonomi politikası, kulluk bilincinin yerine yurttaşlık bilincinin geçtiği uygarlık anlayışıydı. Buna paralel olarak da sınıf farklarını görmezden gelen başka bir deyişle öne çıkarmayan ve “İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz” şeklinde ifade edilen sınıflararası işbirliği politikasıydı.

Türkiye'nin dış politikadaki temel stratejisi ise, dünya barışına en yüksek katkıyı sağlamaktı. Bu stratejinin de iki temel dayanağı tespit edilmişti. Birincisi, Kurtuluş Savaşı şartlarında doğan, yıllar geçtikçe gelişen ve kuvvetlenen SSCB dostluğu idi. Öyle ki, Soğuk Savaş öncesi dönemin günlük basınında, uluslararası sorunlarda mutlaka SSCB görüşü ayrıntılı bir şekilde aktarılır, yorumlanır ve Türk görüşü ile karşılaştırılarak aralarındaki yakınlık vurgulanırdı. İkincisi ise, komşularıyla, bölge ülkeleriyle yakın işbirliğine dayanan bölge merkezli dış politika anlayışıydı.

Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla birlikte başta, “Yurtta Barış, Dünyada Barış” politikası terkedildi. Dolayısıyla, bu temel yaklaşımın iki önemli unsuru olan, SSCB dostluğu ve bölge merkezli dış politika anlayışı da bir kenara itildi. Buna paralel olarak da Türk basınında, SSCB dostluğunun yerini, SSCB düşmanlığı ve antikomünizm içerikli, birçoğu masa başında üretilmiş haberler aldı.

Komşulara ve bölge ülkelerine yönelik, iyi komşuluk ve dostluk haberlerinin yerini ise, ABD ve Batı dünyasının çıkarları için onlara tepeden bakan, zaman zaman tehditkâr tavırlar içeren politikaların seslendirildiği haberler aldı. Basında yaşanmaya başlayan bu gelişmeler, Türkiye açısından son derece önemli bir dönüşümdü.

¹⁰⁵ Feridun Cemal ERKİN, Dışişlerinde 34 Yıl Anılar – Yorumlar I.Cilt, 236.

Sözkonusu dönüşüm, ülkenin kendi iç dinamiklerinden çok dünyadaki yeni saflaşmanın ürünü olarak ortaya çıktı. Yeniden biçimlendirilmesi kararlaştırılan dünyada, bu biçimlendirmede rol alan güçlerin bir kutbu olan ABD ve Batı, Türk basını ve kamuoyunu da biçimlendirmeye başlayacaktı.

4. GÜNLÜK ULUSAL BASINDA YER ALAN ANTİKOMÜNİST SÖYLEM

Kitle iletişim araçları, halka mesajlar ve simgeler ileten bir sistem oluşturur. Biz de bu tez çalışmasında, dönemin günlük Türk basınında kullanılan simgeleri ve motifleri, gruplandırarak ele alacağız. Yaptığımız çalışmada, dönemin en çarpıcı simgeleri ve motifleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

4.1 Kanatlı Casuslar Motifi

Türk basınında 1945-55 tarihleri arasında yer alan “kanatlı casuslar” uçak ve benzeri teknolojik aygıtlar değil, uçan canlılardır. İncelediğimiz dönemde saptayabildiğimiz bu tür haberlerin sayısı dokuz ve bu haberlere yer veren gazeteler –Çiftçi, İkdam-Gece Postası, Milliyet, Son Posta, Vatan, Vakıf, Yeni Konya- de yedi adettir. Haberlerde, kuşlara atfedilen meziyetler ve şüphelilik dikkat çekmektedir: “Çeşme’de vurulan kuş, Çeşme’de 1287 Moskova bileziği taşıyan bir kuş vuruldu” başlığıyla, konuyla ilgili ilk haberlerden birini veren Vatan Gazetesi’nde haber şöyle devam etmektedir:

“Bugün Çeşmeden bildirildiğine göre, Çeşmeli avcılardan müteşekkil bir grup cenubdan şimal istikametine gitmekte olan ve şimdiye kadar hiç rastlamadıkları bir kuşa rastlamışlar ve derhal ateş etmişlerdir. Hafif yaralı olarak kuş dört kilometre mesafede bulunan Çeşme plajı civarına düşmüş ve oradan geçen bir yolcu tarafından

tetkik edildiğinde, bileziğinde Moskova 1287 yazılı bir etiket bulunduğunu görmüştür. Hadise derhal jandarma karakoluna bildirilerek yaralı kuş evvela oraya teslim edilmiş, gece de İzmir'e gönderilmiştir. Baytarların söylediklerine göre, bu cins kuşlar bilhassa Rusyada bulunmakta olup uzun mesafelerde muhabere işlerine yaramaktadır.”¹⁰⁶

Benzer bir haber, 1952 yılında bu kez, Konya'dan verilmektedir. Haberde, ilk bakışta yorum yapılmamakta ama “Moskova, Emniyet Müdürlüğü” gibi sözcükler ustalıkla kullanılmaktadır: “Moskova'dan uçurulan ördek” başlıklı haberde şu satırlar yer almaktadır: “Birkaç gün önce, Sedirlerden bir avcı tarafından vurulan bir ördeğin ayağında Moskova markalı bir etiket bulunmuş ve Emniyet Müdürlüğüne teslim edilmiştir. Etiket üzerindeki numaralar açık bir şekilde okunmaktadır.”¹⁰⁷

Aynı haber, bir gün sonra İstanbul gazetelerinden İkdam-Gece Postası gazetesinde de “Rus ördeği!” başlığıyla yer almakta ve “Rus ördeği tetkik edilmektedir”¹⁰⁸ tümcesiyle sona ermektedir.

Konuya ilişkin başka bir haber ise, Paris mahreçli verilmekte ve dönemin Fransız Komünist Partisi (FKP) önderlerinden Jacques Duclos'la ilişkilendirilmektedir. “İki güvercinin kullanılma sebebi araştırılacak” başlıklı haberde, iki adet ölü güvercin hakkında yapılacak otopside söz edilmektedir:

“Cumartesi günü Fransız polislerinin komünist nümayişçilerine karşı yaptıkları aramalar esnasında Fransız komünist lideri Jacques Duclos'un otomobilinde iki güvercin bulunmuştu. Fransız makamları bu iki ölü güvercin üzerinde otopsi yapılmasına karar vermiştir.

Fransız polisleri, bu iki kuş üzerinde yapılacak tetkikat neticesinde bunların adı güvercin mi, yoksa muhabere güvercini mi olduğunun meydana çıkacağını söylemiştir.”¹⁰⁹

Konuyla ilgili en tipik haber, Çiftçi gazetesinde çıkan haberdur. Adeta, simgesel mesaj vermenin teorik boyutunu ortaya koyan “İskenderun'da kanatlı casuslar yakalandı” başlıklı haberde şöyle denilmektedir:

---

¹⁰⁶ Vatan, 1 Ağustos 1948, Sayı:2582, s.1.

¹⁰⁷ Yeni Konya, 23 Mart 1952, Sayı:1002, s.1.

¹⁰⁸ İkdam-Gece Postası, 24 Mart 1952, Sayı:4552, s.2.

¹⁰⁹ Vatan, 2 Haziran 1952, Sayı: 3970, s.1, 5.

“Emniyet teşkilatı, burada meydana çıkan çok esrarengiz ve ustaca tertiplenmiş bir casusluk hadisesinin tahkikine başlamıştır. Hadisenin mahiyeti şudur: Dün, Muratpaşa köyünde avlanan birkaç avcı, bir atmaca yakalamışlar ve atmacanın ayaklarında iki küçük levha bağlı olduğunu görmüşlerdir. Levhalardan birinin üzerinde Finland, Helsinki ve Mouszool kelimeleri yazılı idi. Levhalar, emniyetçe tetkik edilirken, buna mümasil ikinci bir hadise daha olmuştur.

Fener mahallesinde oturan Osman adında bir berber, bugün ava çıktığı bir sırada, cins bir ördek vurmuş ve bu ördeğin ayağında Moskova 22056 kaydı bulunan bir levha görerek, hadiseden emniyet teşkilatını haberdar etmiştir. Her üç levhanın aynı renkte, aynı evsafa olduğu nazarı dikkati celbetmiş ve levhalar üzerindeki bazı yazılar işaretlerin okunmasına başlanmıştır.”¹¹⁰

Milliyet Gazetesi'nin “Moskovadan gelen güvercinler” başlıklı birinci sayfa haberinde ise olay, daha ciddi boyutta değerlendirilmekte, ateş edilerek düşürülen iki adet güvercinin vilayete götürülerek, ilgililere teslim edildiğinin belirtilmesiyle son bulmaktadır.¹¹¹

Milliyet, bu tür haberlerinin birini de, 21 Şubat 1955 tarihinde yine birinci sayfadan vermektedir. Bu kez yer, Samsun'dur ve yakalanan bir martıdır. Dört satırlık haber şu şekildedir: “Samsun limanında sağ bacağına Moskova ve bazı Rusça rakamlar yazılı bulunan bir marti kuşu yakalanmıştır.”¹¹²

“Kanatlı casuslar” türü haberlerin en ilginçlerinden biri ise, Son Posta Gazetesi'nde yayınlanan haberdır. Bu habere, bir de yorum ilave edilmekte ve İnegöllülerin ağzından şu söz aktarılmaktadır: “Moskova'dan gelen bir ördek dahi olsa Türk semalarını aşamaz.” Haberin ayrıntısı şöyledir:

“Ayağında Rus alfabesile yazılmış (Moskova 75406) ibaresi yazılı bir gümüş bilezik taşıyan bir ördek vurulmuştur. Ördeği vuran, İnegöl'ün Orhaniye mahallesinden Şakir oğlu Süleyman Polat'tır.

¹¹⁰ Çiftçi, 4 Şubat 1953, sayı:76 s.1,4.

¹¹¹ Milliyet, 5 Ağustos 1954, No:1525, s.1,3.

¹¹² Milliyet, 21 Şubat 1955, No:1712, s.1.

Ördeğin kesik bacağında duran bu bileziği gördüm. Beyaz ve parlak bir maden üzerine Rus alfabesile büyük harflerle (Moskova) yazısı yazılmış, Altında 75406 rakamı var. Ayrıca kenarda daha küçük hâflerle Rusça bir ibare var ki, bir bilenini bulup okutamadım.

Ördek Şıbalı çayırında vurulmuştur. Avcı, diğer avcı arkadaşları tarafından tebrik edilmiştir. Hemen bütün İnegöl kazasında bu yüzüğü her kes görmek istemiştir. Bu münasebetle İnegöllüler, ‘Moskovadan gelen bir ördek dahi olsa, Türk semasını aşamıyacağını’ ifade etmektedirler.

Bundan 15 yıl kadar önce yine Moskova işaretli ve numaralı bir ördek Abolyont gölü civarında avcılar tarafından vurulmuştu. O zaman yapılan incelemeler neticesinde bu ördeklerin ilmi araştırmalar yapan bir kurum tarafından nerelere kadar uçtuklarını tespit etmek için ayaklarına bu bileziklerin takıldığı anlaşılmıştı.”¹¹³

Konuyla ilgili haberlerden biri de 2 Mayıs 1951’de Vakit Gazetesi’nde çıkan haberdir. Haberin tarihinin 2 Mayıs olması, bir gün öncesinin 1 Mayıs İşçi Bayramı’na denk gelmesidir. Böylelikle bu bayramın komünistlerin bayramı olduğu zihinlere yerleştirilmek istenmekte ve yakın tarihlerde komünistlerle ilgili haberlerin sayısında artış görülmektedir. “Ayağında Moskova’da Takılmış Bir Halka Bulunan Kuş” başlığıyla verilen haberde baygın halde bulunan bir kuştan yola çıkılarak, kuşun komünizm propagandası amacıyla Moskova’dan gönderildiği anlatılmaya çalışılmaktadır. Gazetenin haberine göre “Menemen de Maltepe okulu talebelerinden Orhan Güven, bu sabah mektep bahçesinde oynarken bir çalı dibinde baygın vaziyette duran kırmızı gagalı kurşuni kanatlı ve beyaz gövdeli bir kuş bulmuş, kucağına alarak okşarken ayağında asılı bir madeni halka üzerinde ‘Moskova 12913 E’ yazıları bulunduğunu görmüştür. Kuş zabıtaya verilmiştir.”¹¹⁴ Kuşun gagasının kırmızı olması, ayağında Moskova ibaresinin bulunması ise komünizm propagandası yapıldığının en büyük kanıtı olarak kamuoyuna sunulmaktadır.

Görüldüğü gibi “Kanatlı Casuslar Motifi”, günlük Türk basınının en çok kullandığı antikomünist propaganda motiflerindedir. Geleneksel olarak, kuşların

¹¹³ Son Posta, 17 Aralık 1947, No.5637+601, s.1,5.

¹¹⁴ Vakit, 2 Mayıs 1951, Sayı:12062-1310, s.2

haberleşmede ve askeri amaçlarla binlerce yıldır kullanılıyor oluşu dikkate alınmıştır. Bilinçaltında, bu kültürlerin izlerini taşıdığı düşünülen Türk halkı için, bu motifin

inandırıcı olacağı beklentisiyle değerlendirilmiştir. İnanırcılığı arttırmak ve bu yöntemin komünistlere has bir yöntem olduğunu vurgulamak için Fransa'dan da bir örnek haberlerin içine yerleştirilmiştir. Bu haberlerin birincisinde ise, avcılar tarafından vurulduğu belirtilen kuşun “şimdiye kadar hiç rastlanılmayan bir kuş” olduğu söylenerek halkın şüphesi ve komünizmin her an sürprizler yaparak kötülüklerini! sergileme taktiği açığa çıkarılmıştır.

Öte yandan, haberlerde adları geçen ve ördek, güvercin, atmaca ve martı gibi kuşlardır. Sözkonusu kuşların çok uzak mesafelerden Anadolu'nun içerilerine uçup uçamayacaklarının muhakemesi ise, yaratılan kamuoyunun ruh hali içerisinde hiç yapılmamış olsa gerek.

4.2. Ajan Motifi

Ajan motifi kullanılırken, bu motifle birlikte, gayri-müslim, genç kız ve kadın, Sovyet ve Bulgar diplomatik temsilcilikleri ve temsilcilerinin komünist faaliyetindeki rolü gibi motifler de kullanılmıştır. Bu haberler aracılığıyla toplumda komünizm korkusu yerleştirilmeye, neredeyse her yerde komünist faaliyeti ve ajanlar aramaya yönlendirilmektedir.

ABD'deki Mc Carthycilikle¹¹⁵ büyük bir benzerlik taşıyan söz konusu dönemdeki bu kamuoyu oluşturma çabası Türkiye'de oldukça ileri boyutlara vardırılmaktadır. Öyle ki Şevket Mocan* isimli Demokrat Parti Tekirdağ milletvekili tarafından

¹¹⁵ ABD'li Senatör Mc Carthy'nin adıyla anılan, her taşın ve her olayın altında komünist parmağı arayan kampanya.

* 20 Mayıs 1895'te İstanbul'da doğdu. TBMM'deki kayıtlarda, Şevket Mocan olarak geçen adı, nüfus kayıtlarında İsmail Şevket Adem Mocan'dır. Babası, Hüseyin Remzi Paşa, Kuvayı Milliye karşıtı “Kızıl Hançer” Derneği Başkanlığı, Ayrıca Damat Ferit hükümetlerinde 5 Nisan-30 Temmuz 1920 tarihleri arasında Ticaret ve Ziraat Vekilliği yapmıştır. 150'likler arasında yer almıştır. Ş. Mocan, Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde savaştı. Filistin'deki savaşlarda bir gözünü kaybetti. Mütarekeden sonra İstanbul'a dönerek Istanca'da sahibi olduğu Çilingöz Orman Çiftliği'ni 22 yıl işletti. Daha sonra satın aldığı Büyükçekmece'deki Eskiçe çiftliğini işlettiği sırada, Tekirdağ'dan milletvekili seçildi. Özellikle; Türkiye'ye gelen mülteciler, komünizmin gelişimi, Nâzım Hikmet, komünistlere verilen cezalar, Komünizmle Mücadele Kanunu konuları, TBMM'deki asıl mesaisini oluşturdu

TBMM'deki 108 milletvekilinin de ajan olabileceği ima edilebilmektedir. “Meclis'te Komünistler mi varmış? Şevket Mocan, Ankara Ajansına böyle bir ihbarda bulundu” başlıklı Kudret gazetesinin haberine göre, Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerini

değiştiren tasarının Meclis gündemine alınması dolayısıyla, bilhassa komünistlere tatbik edilecek cezalar hakkında teklifi bulunan Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan Ankara Ajansının bir muhabirine aşağıdaki izahatı vermiştir:

“Arkadaşarımla komünistler hakkında yapmış olduğum teklifler, Adalet Komisyonunda büyük bir anlayışla karşılaşmış ve tasarıya ilave edilmek suretiyle mükemmel bir kanun projesi meydana getirilmiştir. Ancak bu tasarının gene bazı sabotajlara maruz kalacağından korkmaktayım. Af kanunu çıkarken komünistlerin lehinde konuşarak onların da bu aftan faydalanmasını sağlayanlar bu tasarının geri bırakılması ve Meclis tatilinden sonra görüşülmesine gizli gizli çalışmaktadırlar. Bunların kimler olduğunu biliyorum. Kendileri de benden çekindikleri için benim tekliflerimin altına imzalarını atmışlardır. Bu tasarı istiklalimizin teminatı olduğu için bütün kanunlardan hatta Halkevleri kanunundan da mühimdir. Bu yüzden geri bırakılması için sarfedilen gizli gayretlere mukabil biz de ivedilikle görüşülmesini ve açık oya konulmasını teklif edeceğiz.

Vaktinde tedbir alınmazsa komünistlerin galebe çalacakları gün gittikçe yaklaşmaktadır. Bir kaymakama tabanca çekilmesi, bir polisin vurulması, İskenderun’daki hadise, yargıcın bıçaklanması, teker teker gizli bir teşkilatın sondajlarından başka bir şey değildir. Halen Anadolu’ya beş altı Bulgar ihtilalcisi sokulmuştur. Polis de bunların peşindedir.

Ben teklifimi kaç arkadaşımın imzalamamış olduğunu kesin olarak bilmiyordum. Bunların adedinin 108 olduğunu Moskova Radyosundan öğrendim. Tahkik ettim. Tam rakamını vermişler. Eğer tasarının reddi istenirse maskeleri indirip tarafsızlık sıfatı altında solcuları koruyanlara (Açık Hareket edin, madem bu tasarımı reddediyorsunuz, öyleyse bir komünist partisinin kurulmasına izin vererek daha mert hareket edin!) diyeceğim.”¹¹⁶

Mocan, komünizmin her yere sızmış ve herkesin komünist olduğundan hareketle, kızını ve damadını bile komünist oldukları iddiasıyla savcılığa şikâyet etmişti. Komünizm paranoyasının topluma yayılmasında önemli görevler üstlendiği anlaşılan

¹¹⁶ Kudret , 8 Ağustos 1951, Sayı:1283, s.1,4

Mocan, aynen Mc Carthy gibi davranmakta ve kendisini hem kanun yapıcı, hem uygulayıcı yerine koymaktaydı. Daha da önemlisi Mocan, yukardaki tavrıyla bütün kanunların ve kurumların üzerinde bir misyonla hareket ettiğini açıkça ifade

edebilmektedir. TBMM'nin meşruiyetine gölge düşüren açıklama bizzat milletvekili tarafından yapılmıştır. Mocan'ın komünizm paranoyası o hale gelmişti ki bir süre sonra gazeteler, Mocan'ın bu haliyle dalga geçen fıkralar yayınlamaya başlamışlardı:

“Ankarada mühim bir baskın! Şevket Mocan, Dağ mahallesinde bir evde komünist bayrağı keşfetti!” başlıklı haber, yaratılmaya çalışılan kamuoyunun, bütün ciddi ve asık suratlı görünümüne rağmen, basın tarafından bile alaya alınmasını engelleyememektedir. Haber, gazetede imla yanlışları aynen korunarak, aşağıdaki gibi devam etmektedir:

“Komünizmin ve komünistlerin barışmaz düşmanı Tekirdağı milletvekili sayın Şevket Mocan Dağ mahallesi sokaklarında bir gezinti yapmaya çıkmıştır. O ne? Evlerden birinin penceresinden bir dıvarda görünen bir kıvılcık bayrak. Kafası allak bullak olmuş, gözleri bulanmıştır. Dikkatle bakar: Evet, dıvarda bir kıvılcık komünist bayrağı sarkmaktadır. ‘Vay kafirler, vay vatan hainleri,! der, yıldırım süratle aşağı iner, Bend deresi köprüsü civarında bir yerden Emniyet müdürlüğüne telefon ederek:

‘Çabuk bana bir komiserle bir polis gönderiniz! Bir evde bir komünist bayrağı keşfettim. Emniyet memurlarını köprü başında bekliyorum.’

Birkaç dakika sonra bir komiserle bir polis soluk soluğa gelirler. Sayın milletvekili emniyet memurlarına çıkışır:

‘Yahu, uyuyorsunuz. Komünist bayrakları evlere kadar girmiş de haberiniz yok!’

Emniyet memurları adeta titremeğe başlar. Şevket Mocan bu. Neler yapmaz? Hep birlikte bayırı tırmanarak eve gelirler ve penceresine dayanarak üçü birden bakarlar. Evet. Şüphe yok. Kıvılcık bir komünist bayrağı dıvarda sarkmaktadır. Kapıyı çalarlar. Orta yaşlı başında bir yemeni, sırtında entari bir hatuncağız, kapıyı açar, korkulu bir sesle ne istediklerini sorar.

Komiser (sert) ‘Ver bakalım şu dıvarda asılı komünist bayrağını!’

Kadın (afallayarak) ‘Ne komünist bayrağı? Komünist de ne?’

‘Haydi, haydi nağme yapma. Gözümüzle gördük. Getir şu bayrağı, vakit geçirme.’

Kadın ağır yeminlerle böyle bir şey bulunmadığını söyler. ‘Ama’ der; ‘madem ki ısrar ediyorsunuz, içeri giriniz kendi elinizle indirip alınız.’

Üçü de içeriye dalarlar. Bayrak dedikleri nesnenin yanına gelince, ne görseler beğenirsiniz?

Birkaç dizi kıvılcık biber!..

Olayı duyan Dağ mahallesi kadınları da şöyle bir türkü düzerler:

‘Hey biberi bayrak sanan,
Tekirdağlı Şevket Mocan,
Bize kızıl diyen dili
Kızıl biber dağlar inan.’¹¹⁷

Mocan, antikomünist faaliyetinde sınırı aşp, inandırıcılığını yitirmeye başlayınca, Demokrat Parti’de daha fazla kalamaz. Yukarda değinilen, kendine biçtiği misyonun verdiği rahatsızlık sonucu, başka gerekçeler gösterilerek bir süre sonra DP’den ihraç edilir.

Ajan faaliyetinin önemli bir amacı ise, Türkiye’yi Rus ve dolayısıyla komünizm tehdidine karşı korumayı amaç edinen, Türk-Amerikan işbirliğinin sabote edilmesine yönelik olarak yapıldığı iddiasıdır. Çünkü o günlerin anlayışına göre komünizm, Rus yayılcılığının aracıdır. Komünist ajanlar da Rus yayılcılığına hizmet eden kişiler. Amerika ise demokrasi ile yönetilen ülkelerin en büyük dostudur. Dolayısıyla da demokrasiyi benimseyen Türkiye’nin de dostudur. O nedenle Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik her karşı çıkış, Rus emellerine hizmet etmektedir.

Bu konudaki ilk haber ise “İskenderunda tehlikeli iki casus yakalandı. Komünistlerin gizli faaliyetleri” başlığı ve Türk-Amerikan askeri muhaberatını dinlerken yakalanan casusların, memleket içinde çalışan büyük bir şebekeye dahil bulunması ihtimali var” altbaşlığıyla, Hergün gazetesinde görülmektedir. Habere göre;

“İskenderun Savcılığı yaman bir casus şebekesinin elemanlarından iki kişiyi tevkif etmiş bulunmaktadır.

¹¹⁷ Vakıf, 9 Aralık 1951, sayı:12278-1526, s.1,2.

Bilindiği üzere Amerikan yardım malzemesinin kısmı küllisi İskenderun limanına boşaltılmaktadır. İki memleketin askeri makamları burada daimi bir faaliyet halinde bulunmaktadır. Türk tümen komutanlığı ile Amerikan askeri heyeti komutanlığı arasında dahili bir telefon tesisatı kurulmuştur.

Yapılan sıkı bir kontrolle alınan tertibat sonunda Çay mahallesinde Ulucami caddesinde 84 sayılı evde oturan 23 yaşında Core Kazi ile Kardeşi İlyas Kazi suç üstünde yakalanmışlardır.

Bu iki kardeş evlerinin önünden geçen telefon hattına attıkları bir çengelle bütün muhavereyi dinlemekte imişler. Evde yapılan aramada 7 metre uzunluğunda telefon teli, alıcı ve verici aletler radyo bulunmuştur.

Bunların Rusya namına çalıştıkları kuvvetle muhtemel görülmektedir. Talimatı da komin formdan aldıkları anlaşılmaktadır. Her iki kardeş de komünisttir.

Savcılık casusları derhal tevkif ederek tahkikata başlamıştır. Elebaşlarının ve şebeke efradının tespitine çalışılmaktadır.”¹¹⁸

Hergün’ün haberinde de antikomünist habercilik faaliyetinde sıkça görüldüğü gibi, diğer antikomünist haber motifleri birlikte kullanılmaya devam edilmektedir.

Ancak bu haberde bir çelişki hemen dikkati çekmektedir. Adı geçen kişiler hakkında casusluk suçlamasının önce “kuvvetle muhtemel” denerek kesin yargıya dönüştürülmesine gerek görülmemesi, hemen ardından gelen paragrafta ise “casuslar” denilerek mahkemeye bile çıkarılmayan kişiler hakkında kamuoyu önünde hüküm verme çabasıdır. Bu çelişki durum, bu dönemin haberlerinin önemli bir özelliğidir. Bir yandan ajanların, casusların, Türkiye ile ilgili bilgi elde edebilmek için akla hayale gelmeyecek yolları denedikleri iddia ediliyordu. Bunları yapanlar da olay yargıya gitmeden ve haklarında verilmiş mahkeme kararı olmaksızın vatan hainliği ile itham ediliyordu. Öte yandan, ABD’ye Türk Ordusu’nun haberleşmesini istediği gibi dinleme olanağı veren ikili anlaşmalar, TBMM kararları ile yasalaştırılıyor, buna dayanılarak yapılan uygulamalar, büyük bir kabul görüyordu.

Ajan motifinin kullanıldığı haberlerin önemli örneklerinden birini ise “Kamçılı

¹¹⁸ Hergün, 26 Mart 1949, Sayı:498, s.1,3.

kız” haberleri oluşturmaktadır. İlk olarak, Hergün gazetesinde görülen “Kamçılı kız” haberi, kamuoyunda infial uyandıracak tarzda, şu şekilde ilan edilmektedir:

“Türkiye’ye sızan kızıl casuslar. Bunların arasında Bulgar dahiliye nazırının hususi kâtibi kamçılı kız namile maruf kız da var.

Bulgaristan’dan tehcir edilen Türklerle birlikte yurdumuza sokulan kızıl casuslar hakkındaki tahkikat devam etmektedir. Türkiye’ye giren ve bilhassa İstanbul Üniversitesi’ne kaydedilen Kızıl ajanlar üzerinde ehemmiyetle durulmaktadır.

Bundan 3 ay kadar önce Tıp Fakültesinde 4 üncü sınıfa yazılan ve Bulgaristandaki Türk kızları arasında Kamçılı kız namıyla maruf olan Bulgar Dahiliye Nazırının kızı hususisi tespit edilen kızıl ajanlar meyanındadır.

Türk ırkından olmasına rağmen sistemli bir Bulgar kızıl propagandası altında yetiştirilen mülteci Kamçılı kız bilhassa Sofyada ikamet eden ve zaman zaman Bulgar Emniyet Genel Müdürlüğüne çağrılan Türk kadın ve kızlarını kamçı ile döğdüğünden dolayı bu namı almış bulunmaktadır. Kamçılı kız Bulgar Dahiliye nazırının emriyle Türkiyeye sızdırılmış kendisi gibi mülteci kisvesi altına giren diğer ajanlara şef tayin edilmiştir. Bu suretle Türkiye dahilinde gençlerden müteşekkil bir kızıl şebeke kurmağa vazifelendirilen Kamçılı kız ve arkadaşları hakkında takibata geçilmiştir.”¹¹⁹

Aynı haber, Zaman gazetesinde, Ankara’daki Sovyet Elçiliği’nin bahçesine Diyarbakır Havaalanı’nın plan ve krokilerinin atıldığı bir casusluk haberine eklenerek ve “kamçılı kız” hakkında daha ayrıntılı bilgilerle verilmektedir. Verilen ayrıntılı bilgiler, kamuoyunun ajanları daha iyi tanımalarını sağlamaya yöneliktir. Hem de halkı, sosyalist ülkelerin diplomatik temsilcileri ve temsilcilikleri hakkında uyanık olmaya davet etmektedir.

Bu haberde de, genellikle olduğu gibi diğer antikomünist motiflerden, yabancı diplomatik temsilcilikleri ajan olarak görme, göçmenleri potansiyel komünist suçlu ilan etme, öğrenci ve aydınları suçlamak, Türk ırkına ihanet eden genç, güzel kadınların ajanlığa yatkın oldukları düşüncesini kamuoyuna yayma gibi bir gayret görülmektedir.

¹¹⁹ Hergün, 20 Ağustos 1951, Sayı:1365, s.1.

“Kızıl Ajanlar Çalışıyor” manşetiyle duyurulan haber, “Ankaradaki Sovyet Sefaretinin bahçesinde Diyarbakır askeri havaalanının plan ve krokileri bulundu. Şehrimizdeki tıbbiyeli bir genç kız da faaliyetlerde bulunurken yakalandı ve askeri garnizon mahkemesine verildi” altbaşlığıyla devam etmektedir. Ankara’daki olaya

kısaca değindikten sonra asıl meramı olan “kamçılı kız” olayına gelmektedir: “Diğer taraftan, Bulgaristan’dan tehcir edilen Türklerle beraber, yurdumuza sokulmak üzere hazırlanan ve göçmen kisvesi altında, göçmenlerle birlikte memleketimize gönderilen casuslar üzerinde alakalı makamların tahkikatı gittikçe ehemmiyet kazanmaktadır.” şeklinde bir giriş yapılarak haberin ayrıntılarına geçilmektedir:

“Komünistlerin, çok fazla ehemmiyet verdikleri, iç ve dış işlerimiz üzerindeki meseleler hakkında bilgi sahibi olmak arzuları, türlü teşebbüslere kendilerini sevk etmektedir.

Bundan sekiz ay önce, göçmen olarak memleketimize gelen ve tıp fakültesine talebe olarak kaydedilenler arasında dişi bir kızıl ajanın da mevcudiyeti tespit edilmiştir.

Kendi memleketlerindeki casusluk mekteplerinde, her türlü casusluk mekteplerinde, her türlü casusluk hilelerini, vazifeleneceğini memleketlerin örf ve adetlerini öğrenen ve o memleketlerin lisanlarını ana lisanı gibi bilen, sosyete icaplarını en yüksek dereceye kadar tatbik eden, bu arada nişan talimleri yapan, uçak otomobil deniz vasıtaları kullanan bu casuslardan biri olan tıbbiyeli kız;”

şeklinde Amerikan filmlerinde çizilen casus tipine uygun resmedilen kişinin, sonraki satırlarda fiziki özellikleri, her sözcük bir öncekinin kuvvetlendiricisi olarak sıralanarak şu şekilde ifade edilmektedir:

“Caus sarışın, şahane güzel ve Türk ırkının bütün hususiyetlerini vücudunda toplayan kızıl bir ajan olarak tanınmıştır.

Bulgaristan’daki adı (Kamçılı kız) olan bu ajan, oradan Türklere karşı zulmiyle tanınmış ve himayesiz bırakılan nice genç Türk kızlarını hata ve sevabına bakmadan kamçılamaştır.

Bulgar Dahiliye Nazırının hususi katibesi olan “Kamçılı kız” Türkiyeye kendisile beraber sevk edilen göçmen kisvesi altındaki kızıl ajanlara şef tayin edilmiş ve Türkiyede göçmenlerden mürekkep bir kızıl şebekeyi teşkil etmekte vazifelendirilmiştir.

Milli Emniyet teşkilatının kuvvetli elemanları, bu sinsî faaliyeti hissetmekte gecikmemiş ve Kamçılı kız bir zaman sonra yakalanarak Ankaraya sevk edilmiştir.

Bu dişi ajan, tıbbiyemizde milli hisleri kuvvetli genç Türk kızlarımızın yardımıyla Milli Emniyete teslim edilmiştir. Ankara sevk edilen kızıl şeytanın duruşması devam etmektedir. Duruşmanın safahati gizli tutulmaktadır.”¹²⁰

Bu konudaki gelişmeleri takip eden gazetelerden “Halkın Gözü, Halkın Kulağı, Halkın Dili” ifadesiyle çıkan Son Posta gazetesi, “Dişi Ajan Kamçılı Kız

Mahkemede Hesap Veriyor” başlığını atmaktadır. Ancak, başlığın devamını okuyunca, Son Posta’nın asıl derdinin, habere yeni bir unsur ilave olmuş gibi yaparak, diğerlerinin haberlerini tekrar etmek olduğunu görmekteyiz. Son Posta , Zaman’ın haberini tekrar etmektedir ama bir yandan da yakalanan “Dişi Ajan Kamçılı Kız” hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Son Posta’nın ayrıntılarında, söz konusu kişinin özel olarak casusluk eğitimi aldığı, bu eğitimi gereği her tür hileyi, ilgili ülkenin dilinin, örf ve adetlerini, sosyetedeki davranış biçimlerini ve her tür ulaşım aracının kullanmayı öğrendiği de önemle belirtilmektedir.¹²¹ Aynı tarihli Vakit gazetesinde ise diğerlerine ek olarak, “Kamçılı Kız”ın üzerinde değişik isimlere düzenlenmiş kimlikler ve tabanca bulunduğundan, ayrıca Bulgaristan Kızıl Teşkilatı’na üye olduğundan söz edilmektedir.¹²²

Ajan-casus haberleri, SSCB Büyükelçiliği bahçesine Diyarbakır Havaalanı’nın planlarını attığı öne sürülen İlhan isimli kişi üzerinden devam ettirilmiştir. Son olarak, İlhan’ın Askeri Mahkeme’ye verildiği belirtilerek, bu tür haberler gazetelerden neredeyse kaybolmuştur.¹²³

Antikomünist propagandanın en ince ayrıntılarına kadar planlandığı ABD’den ithal strateji, ABD’deki gibi aktörlerini de bulmakta zorlanmamıştır. ABD’deki Mc Carthy’nin işlevini, Türkiye’de Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan yerine getirmektedir. Mocan, Meclis’te yüzlerce komünist olduğunu iddia edebildiği gibi,

¹²⁰ Zaman, 22 Ağustos 1951, Sayı:785, s.1,3.

¹²¹ Son Posta, 22 Ağustos 1951, No:5637 + 1935, s.1,6.

¹²² Vakit, 22 Ağustos 1951, Sayı:12172-1420, s.1,5.

¹²³ Akşam, 27 Ağustos 1951, No:11815, s.1.

kızını ve damadını bile komünist oldukları gerekçesiyle ihbar eder. Sonu da Mc Carthy’den farklı olmaz. Gözden düşer. Partisinden ihraç edilir. Böylelikle, komünist ajanların Meclis’e bile sızabilecekleri halka anlatılmaya çalışılır. Ajan Motifi’nin kullanıldığı haberlerdeki diğer figürlerden birincisi, Türk vatandaşı olan, ancak isimlerinden gayrimüslim veya göçmen oldukları anlaşılan kişiler. Bunlar, ABD-Türkiye ilişkilerini sabote etmekle görevlendirilmişlerdir. Bu görevi o kadar büyük bir bilinçle yapmaktadırlar ki, ABD’lilerin Türk askeri birimleri ile telefon

konuşmalarını bile dinlemekten çekinmemektedirler. Gerçi bu haberlerde, ABD'liler ile Türk askeri birimleri arasında dahili telefon hattından sözedilmektedir ama, müttefikler arasında bu tür yakın işbirlikleri doğaldır. Hem zaten bu tür yakın işbirliği yapılması, ABD ile yapılan ikili anlaşmalardan doğan ve son derece meşru bir durum olarak kabul edilmektedir. İkinci olarak, yabancı diplomatik temsilcilik görevlileridir.

SSCB, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya gibi ülkelerin diplomatlarının her hareketi, gittikleri her yer gözaltında tutulmaya çalışılır. Her davranışlarından casusluk adına birşeyler çıkarılmaya çalışılır. Gün gelir resmi yollardan Türkiye içinde bir yerden bir yere gitmeleri kısıtlanır. Kısacası, hürriyetçi demokrasinin nimetleri, yabancı diplomatik temsilciler açısından seyahati bile engellemeye dönüşür. Bunlar, özellikle basında adeta karantina altına alınan bulaşıcı hastalık taşıyan zararlı yaratıklar olarak görülürler.

4.3.Güzel Kız ve Kadın Motifi

Bir başka figür olan, genç, güzel, üstelik de akıllı kızların ajan olduğu propagandası ise muhafazakâr Türk toplumunu, ahlaki yönden etkilemeye yöneliktir. Söz konusu nitelikleri için özel olarak seçilen ve eğitilen kızlar aracılığıyla, Türk toplumuna komünistlerin, amaçlarına ulaşmak için namus, gurur, edep vb. kavramları kolaylıkla bir kenara atabilecekleri söylenmektedir. Üstelik, önceki bölümlerde yer alan örnekte bu kızın eline bir de kamçı verilerek sadist cinsellik imaları yapılmakta ve komünizmin ne kadar sapık bir ideoloji olduğu, Türk halkına bir kez daha kavratılmaktadır. Bu son figür, aşağıda da göreceğimiz gibi ayrıca önemle ele alınmış, teorik olarak gerekçelendirilmiş ve daha da rafine hale getirilerek uzun süre kullanılmıştır. Bu motif, o kadar eski olmasına rağmen, daha sonraki dönemlerde gerektiği zaman piyasaya sürülmekten çekinilmemektedir. Örneğin, 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra bile sık sık kullanılmıştı. Hiçbir örgütle bağlantısı olmadığı ve herhangi bir eyleme katılmadığı yıllar sonra ortaya çıkan, ancak 12 Eylül

Darbesi'nin ilk günlerinde “Akrep Nalan” olarak bütün gazetelerde ve TRT Televizyonu'nda sürekli görüntülenen genç kız gibi.

Bu konuyla ilgili olarak, 1947-1951 yılları arasında 12 adet haber saptanmıştır. Bu haberlerde adı geçen kadınlar; “genç, güzel, sarışın ve cazibeli” olarak tarif edilmekte ve “Türk muhitine sinsice sokularak aldıkları eğitim gereğince ajanlık faaliyetini ustalıkla yaptıkları” belirtilmektedir. Kadınların ajan faaliyeti yürüttüğü haberleri, o günlerin basınının önemli bir iddiası olmakla birlikte, konu aslında çok daha önceleri teorik düzlemde gündeme getirilmişti. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sırasında üniversitelerde kurulan “Üniversite Talim Taburu”¹²⁴ müfredatlarında kadınların ajanlık faaliyetinde “en iyi vasıta” olduğu öğrencilere kavratılmaya çalışılmıştır. İstanbul Üniversitesi Talim Taburu Komutanı Kurmay Binbaşı Asım Eren'in önsözünde;

“Üniversite Talim Taburu Müfredat Programlarında haberalma, ajanlar, propaganda ve bunlardan korunma hakkında dersler de vardır. Harp Akademisi Matbaası'nda basılan notları kısmen eklemeler yaparak Üniversite Talim Taburunun askerlik dersleri için yeniden bastırmayı uygun buldum. Burada bu bahsin yalnız ana çizgileri vardır. Zaten bu kadarcık bir genel bilgi mevzua giriş ve ileride şahsen bu mevzuları inceleme için genç okur arkadaşlarıma yeter düşüncesindeyim”

sözleriyle takdim edilen “(Su uyur; düşman uyumaz!) Haberalma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları” başlıklı kitapçığın dokuzuncu sayfasında konunun teorik boyutu şu şekilde ifade edilmektedir:

¹²⁴ İkinci Dünya Savaşı sırasında, savaşa hazırlık amacıyla erkek üniversite öğrencilerinin katılımıyla oluşan ve haftanın belirli günleri silahlı eğitim de yapan askeri örgütlenme.

“Kadın, en iyi vasıtaadır. Ajan teşkilatında küçük ajanlık ve hatta daimi şef ajanlık rollerinde kadınlar muvaffakiyet göstermektedirler. Münevver memleketlerde güzel kızlar küçük yaştan devlet haberalma teşkilatına bağlanırlar. Bu işi bir macera zevkiyle sanat edinen güzel kadınlar da pek çoktur. Fakat kadın, bütün fitri zekâsına rağmen erkekler kadar emniyetli ve duygularına hakim bir ajan tipi değildir. Aşk, erkekten ziyade kadını mağlup eden ve ajanlığını unutturan önemli bir amildir.

Kadınlar, propagandadan ziyade haberalma ve mukabil mücadele işlerinde muvaffak olabilirler. Bu maksatlarla kendilerine daha ziyade mevki sahibi siyasa ve ordu mensuplarına, yabancı diplomatlara karşı gözetleme, temas, üstbaşlarını araştırma ve kendilerine vesika çalma gibi ödevler verilir. Bayıltma, zehirleme ve erkek ajanlara bu hususlar için yol ve zemin hazırlama hususunda da kullanılabilirler.

Kadın ajanları ancak kısa süren ödevlerle çalıştırmak daha emniyetlidir. Her kadın ajan sıkı surette daima bir ölüm tehdidi altında kontrol edilerek çalıştığını bilirse daha emniyetli ve verimli olabilir.”¹²⁵

Teorik temelleri savaş sırasında atılan, kadınların ajanlıkta etkili bir şekilde kullanılabilceği düşüncesi, günün ihtiyaçları doğrultusunda pratiğe dökülmeye başlandı.

Yukardaki örneklerde de görüldüğü gibi “kamçılı kız” örnekleriyle Bulgar asıllı göçmenler üzerinden bu figürle yürütülen propaganda, daha sonra bu iş ancak iyi bir eğitimden geçtikten sonra olursa inandırıcı olur düşüncesiyle olsa gerek, Akın Gazetesi’nde çıkan, Berlin mahreçli bir haberle devam ettirildi. “Bolşeviklerin kurduğu yeni bir casus mektebi. Ruslar, bilhassa genç ve güzel Alman kızlarını casus olarak yetiştiriyor” manşetiyle verilen haberde, fiziki özellikleri verilen ve kursta ne tür bir eğitim aldıkları belirtilen “180 koyu komünist, genç ve güzel Alman kızı”ndan bahsedilmekte ve bunların casus olarak nasıl yetiştirildikleri anlatılmaktadır:

“Doğu Almanya’nın idaresini ellerinde tutmakta olan Sovyet askeri şefleri ile siyasi komiserlerinin yeni bir casus mektebi kurmuş oldukları öğrenilmiştir. Batıya gelen mülteciler bu casus mektebi hakkında şu malûmatı vermişlerdir:

¹²⁵ Asım EREN, (Su Uyur; Düşman Uyumaz !) Haberalma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları, 9.

Casus mektebine, koyu komünist 180 güzel kız alınmıştır. Bu kızlar, yetiştirilecek ve İngiliz, Amerikan ve Alman subaylarından malûmat elde etmek üzere Batıya gönderilecektir. Bunların ökse vazifesini görecekleri de anlaşılmaktadır. Casus mektebi bilhassa bu kızlarla meşgul olmaktadır. Mektebin idaresi, Moskovada yetiştirilmiş 42 yaşındaki Klara Crimmstedt’e verilmiştir. Bu kadın, Doğu Almanya kızıl lideri Pieck’in eski dostudur.

Öğrenildiğine göre, bu mektepde yalnız Alman casus kadınları yetiştirilmeyecek fakat İngiltereden, Amerikadan ve Fransadan da komünist partileri vasıtasıyla ‘itimada şayan kızlar’ getirilerek bunlar da yetiştirilecektir. Sovyetler, bunları, mektepten mezun olduktan sonra, geldikleri memleketlere mühim vazifelerle göndereceklerdir.

Sovyetlerin kurmuş oldukları bu mektebe girmek için şu şartlara uymak lâzım gelmektedir:

1. On bir lisan bilmek ve bunlardan ikisini mükemmelen bilmek.
2. Hayatta iki şekilde iş görebilmek kabiliyette olmak,
3. Güzel olmak ve 18–26 yaş arasında olmak,

Doğu Almanya’da bulunan bu casusluk mektebinden başka beş casusluk mektebinin daha açılacağı da öğrenilmiştir.

Bu mektepde, nasıl boyanacakları, nasıl yürüyecekleri, nasıl malûmat elde edecekleri öğretilmekte ve aynı zamanda Sovyet Rusya’ya malûmatı temin etmek için de namus mefhumlarını hiçbir zaman nazarı itibara almamaları lâzım geldiği bildirilmektedir.”¹²⁶

Diğer antikomünist propaganda figürleri ile birleştirilen bu haberlerin ikincisi, Yeni Sabah’ta yayınlanır. Haber, “Hamidiye Köy Enstitüsündeki Komünist Yuvası. Asiye İsmindeki Kadın Ankarada Tevkif Edildi” başlığıyla verilmektedir. Komünist kadın ajanlar teorisindeki tariflere birebir uygun resmedilen ve “Hususi maksat güdenler tarafından çekirdekten komünist yetiştirilen Asiye’nin yetiştirmeleri de şimdi öğretmen olarak yurd köşelerine dağılmış bulunuyorlar” altbaşlığıyla devam ettirilen haberde, daha sonra şu satırlara yer verilmektedir:

“Eskişehir 13 (Arkadaşımız Abdülkadir Gural bildiriyor) 942 yılında Hamidiye Köy Enstitüsü’nde komünist tahrifatı yapan ve bu iddia ile dün Ankara’da tevkif edilen öğretmen Asiye Özdemir hakkında yaptığım tahkikat çok önemli bir safhaya girmiştir.

Aldığım malûmata nazaran Asiye Özdemir hususi maksat güdenler tarafından çekirdekten bu iş için yetiştirilmiştir. Enstitüden

¹²⁶ Akın, 28 Ekim 1952, Sayı:419, s.3.

mezun olan Asiye aynı enstitüye öğretmen olunca enstitü talebelerine komünizmi telkin için faaliyete geçmiş ve bilhassa Hayrettin Özer, Turan Aydoğan, Bekir Semereci, Ahmet Ertaş, Talip Aydoğan ve Mustafa adındaki talebelere fikirlerini tamamiyle aşılamağa muvaffak olmuştur. Taharri memurları enstitüde bir arama yapmışlar ve bahsi geçen Asiye ile arkadaşlarının dolaplarında, karyolarlarının altında komünizme ait kitaplar, yazılar ve vesikalar ele geçirerek takibata başlamışlardır. Bu takibat hakkında bilahare

meçhul olan saikler yüzünden ademi takip kararı verilmişse de İçişleri Bakanlığı'nın işe el koyması ile yalnız Asiye ve Hayrettin Özer hakkında yeniden dava açılmış bulunmaktadır. Asiye'nin bugünlerde Ankara'dan Eskişehir'e geleceği, Hayrettin Özerin ise Validebağ prevantoryomunda yattığı öğrenilmiştir.

Bu hadisenin en mühim tarafı ise haklarında komünist takibatı yapılan bu talebelerin enstitüden mezun edilerek Hasanoğlan'daki Yüksek Köy Enstitüsü'ne yollanması ve oradan da mezun olduktan sonra ekseriyetinin Köy Enstitülerine öğretmen olarak gönderilmesidir.

Bunların arasında olan Ahmet Ertaş'ın da Kütahya'nın Çavdarhisar köyünde göz altında olarak öğretmenlik yaptığı söylenmektedir. Asiye ile Hayrettin'in davalarına yakında Eskişehir'de başlanacaktır.”¹²⁷

Haberin gazetelerde yayınlanması üzerine haberde adı geçen, ancak soyadı, benzer haberlerin büyük çoğunluğunda olduğu gibi yanlış yazılan Asiye Eliçin'den bir açıklama gelir ve 18 Şubat 1947 tarihli Yeni Sabah'ta yayınlanır.

Ancak önceden basın yoluyla suçlu ilan edilen Asiye Eliçin tutuklanmıştır. Mektubunu, tutuklandıktan sonra, Savcılığın, kimi yerlerinin çıkartılarak yayınlanması şartıyla gönderebilir. Mektup, Yeni Sabah'ta, “O Kadın Benim!” başlığıyla ve “komünistlik tahrikatı yaptığı iddiasile Ankara'da tevkif edilen Asiye Eliçin'in mektubu” açıklamasıyla yayınlanır. Açıklamada, Savcılığın, mektubun bazı yerlerini sakıncalı görerek çıkarttığının belirtilmesi de ihmal edilmez.

“Hamidiye Köy Enstitüsünde komünist tahrikatı yapmaktan dolayı tevkif edilmiş olan Asiye Eliçin'den aşağıdaki mektubu aldık.

¹²⁷ Yeni Sabah, 14 Şubat 1947, No:3039, s.1,5.

Bu mektuptaki noktalarla geçilmiş olan kısımlar Müddeiumumilik tarafından hakaretimiz görülerek tayedilmiştir. ‘Yeni Sabah gazetesi yazı işleri müdürlüğüne: Gazetenizin 10 Şubat tarihli nüshasında Hamidiye köy Enstitüsünde komünist tahrikatı başlıklı haberin kastedtiği kadın, Asiye benim: soyadım Eliçin, üç yıllık evliyim.

Tahmin ve temenniniz doğru çıktı: Gazeteniz Ankaraya geldiği gün tevkif edildim ve belki yarın Eskişehir'e yollanıyorum. Fakat gitmeden evvel size ve Eskişehir'deki ..... muhababirinize cevap

vererek, ilk müdafaamı genel efkâr önünde yapmak fırsatını bulduğuma memnunum. Şöyle ki:

Söz konusu hadise buyrulduğu gibi; Bir müddet evvel değil, tam beş yıl önce, 1942 de olmuştur.

Şu halde güya firar etmişim de, ardı arkası gelmez bir polis romanında olduğu gibi, dört yıllık sokakta sığınağımda keşfedilmiş olamam.

Enstitüden ayrılıp memleketim olan Avanos'a gittikten sonra istinabe yoluyla ifadem alınarak tahkikat gıyabımda devam etmiş ve o zamandanberi mahkemeye sevk edilmediğime göre, demek ki savcılıkça buna lüzum görülmemiştir. Şimdi sayın Mareşalimizin ihbarı ile hortlatılan dava, bir müddet evvelki değil, işte o beş yıllık hayat davamdır.

4-Güzelliğimden faydalanarak talebeleri komünist yaptığım noktasına gelince: Eğer gerçekten güzel olsaydım, bu vesile ile bir fotoğraf göndererek kadınlık gururumu tatmin etmeyi isterdim. Amma buna karşılık namus ve haysiyet duygum o kadar tam ki, eğer ona dil uzatan muhabir veya muharrir elime geçseydi ..... emin olabilirdi. Ne yazık ki şimdi o ..... uzaktan ..... yetinmek zorundayım.

Namusunu müdafa eden bir kadının bu açıklamasını ilk çıkacak nüshanıza koymak, hem de aynı sayfa ve aynı sütuna koymak mecburiyetinde bırakan kanun maddesini hatırlatmaya bilmem lüzum var mı.

Asiye Eliçin Yenişehir. Sağlık Sokak Alan Apt. No.1 Ankara¹²⁸

Bu haberde, Sovyetler tarafından Doğu Almanya'da kurulduğu iddia edilen casus okuluna kabul edilmek için gerekli şartlardan “genç ve güzel olmak” şartını taşıyan bir kadın hedefe konulmaktadır. Bu özelliği ile, fikirleri ne kadar yanlış olsa da çevresindeki insanları etkilemesi olasıdır. Nitekim, Asiye Eliçin de öğrencilerinden

¹²⁸ Yeni Sabah, 18 Şubat 1947, No:3043, s.1,3.

bazılarını etkilemiş ve onların öğretmen olarak gittikleri yerlere bu fikirleri götürmelerine aracı olmuştur. Eliçin'den genç ve güzel diye sözedilerek, Türk toplumunun muhafazakâr yapısına seslenilmekte “namus kavramını dikkate almama” özelliğini de yerine getirdiği anlatılmak istenmektedir. Böylece, Doğu Almanya'daki kadın casusluk okulundaki eğitimin ürünü olan canlı bir Türk kadın komünist casusla karşı karşıya olduğumuz kamuoyuna ilan edilmektedir. Bu durum, bir kez ilan edildikten sonra ise, komünizmle mücadele kapsamında, komünistlere her tür

yaptırımın uygulanması mübah olduğu için şiddet uygulanması, hukuk dışı yaptırımlarla karşı karşıya bırakılması gibi eylemlerin de önü açılmış olmaktadır. Bu motifle birlikte aynı zamanda Köy Enstitüleri'nin komünist yuvası olduğu fikrinin de kamuoyuna verilmeye başladığını görmekteyiz. Bu konudaki ayrıntıları ileride “Köy Enstitüleri Motifi” başlığı altında göreceğiz.

Kendi rızaları ile komünist olan kadınların namus kavramını bir kenara attıklarını anlatan haberlerin yanısıra, konuya ilişkin, biraz daha değişik bir haberle de karşılaşmaktayız. Bu haberde, kendi rızası ile komünizmi kabul etmeyen kadınlara komünistlerin nasıl davrandıkları anlatılmaktadır. Bu örnekte de namus kavramının komünistler için hiçbir anlamı olmadığı vurgulanmaktadır: “Avrupa’da Kızıl Facia. Macar kadınlarının üçte biri Rusların tecavüzüne uğradı. Yalnız küçük bir klinikte 1500’den fazla kürtaj ameliyatı yapılmış.”¹²⁹

Kadın motifinin kullanıldığı başka bir habere bu kez, Nâzım Hikmet’in kaçıışı ile ilişki kurularak yer verilmekte ve komünistlerin ajanlık faaliyetinde ne kadar üstün bir gayretle her türlü imkândan yararlanarak çalıştıklarına kamuoyu ikna edilmeye çalışılmaktadır. Kaçış hikâyelerine bu kez, Sarıyerli esrarengiz bir kadın da dahil¹²⁵ edilmekte ve kaçış, deniz korsanlığı gibi gizemli bir havayla daha da içinden çıkılmaz bir hale getirilmektedir. “Kızıl şair N. Hikmet’i gizli Bulgar teşkilatı ajanları kaçırdı! Sarıyerli komünist genç kadının rolü! Kızıl Şair Nâzım Hikmet’in memleketimizden kaçış şekli etrafında ileri sürülen yeni bir iddia incelenmektedir”

¹²⁹ Tasvir, 6 Kasım 1947, Sayı:812, s.1

dedikten sonra, Nâzım Hikmet’in kayık, motor vb. deniz araçları ile kaçtığı iddia edilmektedir. Daha sonra kayık ve motorun ölçüleri dahi verilerek söz Sarıyerli kadına getirilmekte, haber şöyle sürdürülmektedir:

“ Nâzım Hikmet’e Sarıyerli F... adında bir kadınla erkek kardeşi M.. yardım etmiştir. Beykoz’da çifte kahvelerin önünde 7 metrelik balıkçı kayığına binmeden önce Nâzım Hikmet’e yardım edenler Kartal’a geçmiş ve F... Yalova’ya geçerek Gemliğe gitmiştir. Komünist olan bu kadın 15 Temmuz’da şehrimize döneceğini ve

Edirnekapı'da Çukurbostan mahallesinde bir evde kalacağını söyleyerek mektup sahibine orada randevu vermiştir. F...nin kardeşi M... 4 Temmuz'da Gemliğe giderek kayığı temin etmiş ve bu müddet zarfında orada Kürt H...nın evinde misafir kalmıştır. Mevzubahis kızıl kadın, 'Şayet 15 Temmuz'da Edirnekapı'da buluşamazsak gelip beni Gemlik'te bohçacı Kürt H...nin evinde bulursun. Onu Gemlik'te herkes tanır' demiştir."¹³⁰

Bu ifadelerle anlatılan bir piyes değil, ünü bütün dünyaya yayılmış bir şairin yurtdışına çıkmak zorunda bırakılmasına ilişkin ciddi bir haberdir. Ancak ne var ki hiçbir sözcüğü doğru değildir. Çünkü, Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkmasına yardımcı olan Refik Erduran, olayı yıllar sonra bütün ayrıntılarıyla anlatmış ve gerçek ortaya çıkmıştır. Refik Erduran'ın anlattığına göre, Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışına kendisi yardım etmiştir. Bunun için de bir motor kiralamış ve olaydan değil ajanların, Nâzım Hikmet'in en yakınlarının bile haberi olmamıştır.¹³¹

CHP yanlısı Ulus gazetesi ise "Propaganda yapan kadın tevkif edildi. Bakkal dükkânında komünizm propagandası yapan Rukiye, sorgusunu müteakip tevkif edildi" başlığıyla verdiği haberde, bir bakkal dükkânında; büyük olasılıkla pahalılıktan şikâyetçi olan, dargelirli Rukiye adında bir kadını hedefe koymaktadır. Soyadını, -bu tür haberlerin ilginç bir özelliği olarak görebileceğimiz şekilde- vermediği Rukiye'nin komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle, İkinci Sulh Ceza'da yapılan duruşma neticesinde tevkif edilerek cezaevine gönderildiğini bildirmektedir. Ancak gazete, Rukiye'nin nasıl bir propaganda yaptığını, bunun için

¹³⁰ Son Telgraf, 23 Haziran 1951, Sayı:5232, s.1,5

¹³¹ Kemal ANADOL, Karşı Yaka Memleket, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, 240-245.

neden bakkal dükkânını seçtiğini veya olayın gerçek olup olmadığını araştırmak gereğini duymamaktadır."¹³² Bu haberde aynı zamanda kadınların toplumsal yaşama aktif olarak katılmalarının, özellikle de politik faaliyette rol almalarının yadırganması da söz konusudur. Bu bağlamda haberde adı geçen kadının gündelik yaşamındaki olumsuzluklardan söz etmesi bile suçlanmasına yetmektedir.

"Güzel kız ve kadın motifi" casusluk edebiyatının en eski figürlerinden olmakla birlikte, Soğuk Savaş döneminde de sıkça kullanılmıştır. Bu motifin, Türk

kamuoyundaki işlevini bir kat daha önemli kılan, geleneksel aile yapısı ve ahlak anlayışındaki muhafazakârlığın kışkırtılmasıdır. Amacına ulaşmak için; onur, namus, iffet kavramlarını tereddütsüz bir kenara atabilen komünist kadın casus motifi, Türk kamuoyu için biçilmiş kaftan olarak görülmektedir. Geleneksel Türk aile ve ahlak anlayışında, kadının namusunu koruması birinci görevidir. Kadının namusuna gölge düşürecek bir tavır, davranış ve düşünce içerisinde olması kabul edilemez. Bu noktada, yasal yaptırımlardan önce, toplumsal yaptırımlar öncelikli olarak devreye girer. Öte yandan bu tür kadınların hiçbir söz ve davranışına değer verilmez. Toplumdan dışlanır. Bu özelliği dolayısıyla, komünist olan kadınların ve kızların da Türk toplumunun gözünde hiçbir değerinin olmayacağı düşünülmektedir.

Güzel kız ve kadın motifi bu nedenle sıkça kullanılmakta, ayrıca diğer motiflerin öne çıktığı örneklerde de mutlaka bir kadın parmağının varlığına işaret edilmektedir.

Bir yandan, ABD ve Batı'nın namus, onur ve iffet kavramlarını hiçe sayan ahlak anlayışı ki bugün bile Batı uygarlığının gelişmişliği, refah düzeyinin artışına rağmen, her birkaç dakikada bir yaşanan tecavüz olayları, fuhuş sektörünün neredeyse makro ekonomik planlara girecek düzeye gelmesi, daha da ileri giderek çocuk pornosu vb. ahlaksızlıklar... Öte yandan, Türk toplumunun katı-muhafazakâr ahlak anlayışı. ABD ve Batı, Türk toplumuna, Soğuk Savaş döneminde de bugün de antikomünizm için, kendinde olmayan bir ahlak anlayışını propaganda etmekte ve bunda da başarılı olmaktadır.

¹³² Ulus, 6 Kasım 1952, No:11262, s.3.

4.4.Nâzım Hikmet Motifi

Dönemin antikomünist kamuoyunu oluşturan önemli motiflerinden biri de Nâzım Hikmet motifidir. Nâzım Hikmet motifi, hem daha önce incelediğimiz ajan-casus motifiyle hem de sosyalist ülkelerin diplomatik temsilcilikleri motifiyle birlikte sıkça kullanılmıştır. Konuyla ilgili olarak o günlerin gazetelerinde oldukça fazla haber çıkmıştır. Ancak biz burada özellikle, Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışıyla ilgili

olarak üretilen senaryoların yayınlandığı; antikomünizm yaparken, olayı tamamen mizahi boyuta indirgeyen haberleri örnekleyeceğiz.

Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışından birkaç gün sonra Son Telgraf gazetesi konuyla ilgili ilk haberini yapar. Son Telgraf'ın Moskova mahreçli AP'ye dayanarak verdiği habere göre, Pravda gazetesi "Nâzım Hikmet'in kaçtığını teyit etmiştir." Son Telgraf, başlığın altına da Pravda'nın "Kızıl şairin yakında Moskova'ya gideceğini yazdığı" ibaresini çıkardıktan sonra şöyle devam etmektedir:

"Pravda gazetesi bugün solcu Türk şairi Nâzım Hikmetin Romanya'ya vardığını bildirmiştir. Nâzım Hikmetin 'cellatların elinden kaçırıldığını' yazan Sovyet gazetesine göre, şair Bükreş'te komünist işçiler tarafından büyük tezahürler ve şenliklerle karşılanmıştır.

Muasır Türk edebiyatının en meşhur simalarından telakki edilen Nâzım Hikmet, komünist faaliyetlerinden dolayı memleketinde yıllarca hapiste yatmıştı.

Sovyet gazetesi, Nâzım Hikmetin Türkiye'den Romanya'ya nasıl gittiğini açıklamamıştır. Moskova'yı ziyaret etmesi kuvvetli bir ihtimal dahilindedir. Bu taktirde burada her halde en büyük tezahüratlar ve gösterilerle karşılanacaktır.

Kızıl Şair Nâzım Hikmet'in Romanya'ya kaçmış olduğu teyyüt etmiş bulunmaktadır. Emniyet teşkilatının bu güne kadar yaptığı araştırmalarda kızıl şairin izini bulmağa imkân olmamıştır.

Dün bu hususuta kendisiyle görüşen bir muharrimize İstanbul Emniyet Müdürü Kemal Aydın şunları söylemiştir: ' Bu güne kadar yapılan araştırmalara rağmen, Nâzım Hikmet İstanbul'da ve Ankara'da bulunamamıştır. Teşkilatımız, araştırmalara devam etmektedir.'

Diğer taraftan telefonla malumatına müracaat ettiğimiz İçişleri Bakanı Halil Özyörük: 'Şimdilik bu konuda verilecek bir cevap yoktur' demekle iktifa etmiştir.

Aldığımız malumata göre üç günden beri kaybolan Nâzım Hikmet, dört ay evvel hususi bir tertiple Romanya'ya kaçmak için hazırlıklara girişmiştir.... Kaçma teşebbüsünün zabıta tarafından hissedildiğini anlayan Nâzım Hikmet, bu defa Emniyet Müdürlüğü'ne bir istida ile müracaat etmiş ve Romanya'ya gitmek üzere pasaport istemiştir. Fakat bu dilekçesi, askerlikle olan ilgisinin tetkiki için alakalı makamlara havale edilmiş, pasaport verilmemiştir."¹³³

Haberin büyük bölümü, AP'den alındığı için, Son Telgraf'ın Nâzım Hikmet ile ilgili olarak komünist oluşu nedeniyle her şeyde olumsuzluk arama çabası yer yer delinmiş ve ajansın değerlendirmesi olan “Muassır Türk edebiyatının en meşhur simalarından telakki edilen Nâzım Hikmet” değerlendirmesi de ister istemez haberde yer almıştır.

Aynı tarihli Vakit gazetesi ise “Nâzım Hikmet Nasıl Kaçtı?” başlığıyla, Ankara mahreciyle, ikinci sayfadan verdiği ve ANKA Ajansı'na (Ankara Ajansı) dayandırdığı haberinde, Nâzım Hikmet'in “esas vatanını seçtiği” yorumunu yapmaktadır. Vakit, diğer gazetelerden oldukça farklı bir senaryoyu gündeme getirmekte, Nâzım Hikmet'i, Rize'den bir Rus motoruna bindirerek kaçırmaktadır. Vakit'in haberi şu şekildedir:

“Romanya'ya kaçtığı Bükreş Radyosu'nun Türkçe neşriyatı sırasında bildirilen Nâzım Hikmet'in esas vatanını seçtiği artık tahakkuk etmiş bulunmaktadır. Şehrimizin resmi makamları bu mevzuda herhangi bir beyanda bulunmaktan imtina etmektedirler. Nâzım Hikmet'in yapılan tahminler hilâfına Üsküdar'dan Şile'ye giderek bir Romen veya Rus motor veya vapuru ile Romanya'ya geçtiği henüz tahakkuk etmemiştir. Buna karşılık Nâzım Hikmet'in Rize'den bir Rus motoruna binmesi ihtimal dahilinde görülmektedir.

Bilindiği gibi iki gün önce hüviyeti meçhul bir uçak, Rize üzerinde uçmuş, bir motor da sahil açıklarında görülerek muhafaza memurları tarafından açılan ateş üzerine ortadan kaybolmuştu. Bazı tahminlere göre, Nâzım Hikmet bir kayık ile bu motora geçmiş ve uçak ta motora yol göstermiştir.”¹³⁴

¹³³ Son Telgraf 23 Haziran 1951, sayı:5232, sayfa:1,5

¹³⁴ Vakit, 23 Haziran 1951, sayı:12114-1362, s.2.

Son Posta gazetesi ise, Nâzım Hikmet'le yetinmemiş, komünistlerin Türkiye'den kaçmak istediklerini kanıtlamak için olsa gerek, Orhan Kemal'i de Nâzım Hikmet'le birlikte kaçırmıştır. Son Posta, haberine inandırıcılık ve ağırlık kazandırmak için, kaçma olayının daha geniş kapsamlı olduğunu ima eden “Yurdumuzdaki Türk vatandaşı komünistlerden bazı maruf simaların son zamanlarda harice kaçtıkları anlaşılmaktadır.” tümcesiyle giriş yapmaktadır. Son Posta'nın haberi, Nâzım Hikmet'in kaçıyla ilgili gibi görülmekteyse de haberde esas olanın Orhan Kemal'in

de Nâzım Hikmet'le birlikte kaçtığına kamuoyunu ikna etmek olduğu ilerleyen satırlardan anlaşılmaktadır:

“Adana (Hususi muhabirimizden) Yurdumuzdaki Türk vatandaşı komünistlerden bazı maruf simaların son zamanlarda harice kaçtıkları anlaşılmaktadır. Bu meyanda başta Nâzım Hikmet ve Orhan Kemal gelmektedir.

Komünistlikten 5 sene hapis yatan ve bu ceza müddetinin üç senesini Nâzım Hikmet'in yanında geçirmek suretiyle bu mevzuda ikmalî tahsil eden! Orhan Kemal, birkaç aydan beri İstanbul'da bulunmakta idi. Hikayeci, romancı ve şair olan Orhan Kemal, Nâzım Hikmet'in gaybubetinden bir gün evvel Adana'ya gelmek üzere İstanbul'dan ayrılmış ve halen nerede olduğu tespit edilememiştir. Kendisini komünizm ideolojisine kaptırmış olan Orhan Kemal, oğlunun adını Nâzım koymak suretiyle hem Nâzım Hikmet'e, hem komünizme ne dereceye kadar bağlı bulunduğunu göstermiştir.

Komünistlerin kalbur üstü simalarından biri olan ve Adana'daki komünistlerin daima önderi mevkiini işgal eden Orhan Kemal, son zamanlarda bazı gençleri de bu yola sevk etmiş bulunmaktadır. Eski ve maruf gazetecilerden milletvekilliği ve aynı zamanda İstiklâl Mahkemesi reisliği yapmış olan rahmetli Abdülkadir Kemali Ögütçü'nün oğlu bulunan Orhan Kemal, komünist olduktan sonra babası tarafından evlatlıktan reddedilmişti. Orhan Kemal de geçen sene neşrettiği Baba Evi romanıyla milliyetçi bir zat olan babasının hatıralarını, baba evini rencide etmekten çekinmemişti.

Nâzım Hikmet'i baba bilen, komünizmin kızıl alevlerinin parladığı çatı altlarını baba evi tanıyan Orhan Kemal'in nerede olduğu bir türlü öğrenilememiştir. İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Orhan Kemal'in Adana'ya gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldığını bildirmişse de, bütün aramalara rağmen izi dahi belli olmamıştır. Bu vaziyet karşısında, Nâzım Hikmet'le beraber Orhan Kemal'in de kaçtığına hükmedilmektedir. Esasen Orhan Kemal, altı ay kadar evvel Beyrut'a gitmek için pasaport istemiş bulunuyordu. Adana'dan Beyrut'a firar eden aynı akide mensuplarından Reşat Feyyaz'ın ısrarla yaptığı davete rağmen, Beyrut için Adana Emniyet Müdürlüğü'nden pasaport alamıyan Orhan Kemal, bilahare Arif Dino'nun delaletiyle İstanbul'a gitmişti.

Komünistlerin, Yakın Doğu'da ehemmiyetli bir merkez haline getirdikleri Beyrut'a gitmek için hayli gayret sarfeden Orhan Kemal'in şimdi nerede olduğu kestirilmemekle beraber, Nâzım Hikmet'le kaçtığı kuvvetli ihtimali teşkil ediyor. Polis, Nâzım Hikmet ve Orhan Kemal'den başka daha bazı komünistlerin izleri üzerinde de meşgul bulunmaktadır.”¹³⁵

Buradaki haberde, Nâzım Hikmet motifi üzerinden, ülkenin önde gelen edebiyatçıları komünist olmakla suçlanmakta ve mahkûm edilmektedirler. Bu mahkûmiyet öyle bir mahkûmiyettir ki, olayların gerçekle uzaktan veya yakından ilgisi olmasa bile, yaratılan kamuoyu nedeniyle, söz konusu kişiler, mesleklerini yapamaz hale getirilmekte, yaşamlarını kazanmaları engellenmekte ve toplumdan dışlanmaya çalışılmaktadırlar. Üstelik bunlar, haklarında herhangi bir yasal işlem dahi söz konusu değilken olmaktadır.

Ancak, Son Posta'nın 30 Haziran tarihli sayısında, Orhan Kemal'in bir mektubu yayınlanır ve Son Posta, ürettiği senaryodan yine kendi sütunlarında mahcup duruma düşer. Gazetenin, birinci sayfasında başlayan ve yedinci sayfasında devamı yayınlanan kısa mektubunda Orhan Kemal, Son Posta gibi uzun bir karşılık vermez. Orhan Kemal'in yanıtı kısa ve özdür: "Gazetenizin 24/06/951 gün ve 5637 sayılı nüshasında (Orhan Kemal de Nâzım Hikmetle beraber kaçmış) şeklinde Adana mahreçli bir havadisi biraz geç haber aldım. Halen İstanbul'da olduğumun bilinmesini ve bu yalanlamamın ilgili kanun gereğince gazetenizin ilk çıkacak nüshasının birinci sayfasında aynı puntolarla yayınlanmasını rica ederim."¹³⁶

Aynı yılın Temmuz ayında ise, bir kez daha Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışına yönelik senaryoların gazetelerde sıkça yer almasına tanık olunur. Bu senaryolarda da Nâzım, Bulgar ve Sovyet Konsoloslukları'nın ortak bir organizasyonu ile otomobil, kauçuk sandal ve nihayet denizaltıdan oluşan bir ulaşım vasıtaları zinciri ile

¹³⁵ Son Posta, 24 Haziran 1951, No:5697+1878, s.1-7.

¹³⁶ Son Posta, 30 Haziran 1951, no:5637+1884, s.1-7.

kaçırılmaktadır. Günümüzde "Son Dakika" flaşıyla izleyicilerine aslında saatler öncesinin haberlerini dumanı üzerindeyken aktarıyormuş gibi yaparak, ilgiyi canlı tutmak isteyen televizyon kanallarının yaptığı yarım asır önce yapan ve adını da buna uygun seçen "En Son Dakika" gazetesi konuyla ilgili olarak, Ankara mahreçli "özel" haberinde şunları söyler:

"Kızıl Şair Nâzım Hikmet'in esrarengiz bir şekilde memleketten kaçarak Rısyaya nasıl gitmiş olduğu, hala kesin olarak tespit

edilememiştir. İstanbul polisinden, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gelen malümata göre, Nâzım Hikmet'in kaçırılmasında yabancı bazı devlet sefaretlerinin parmağı bulunduğu anlaşılmış bulunmaktadır.

Bulgar Elçisi Çobanof'un Doğu illerinde yapmış olduğu esrarengiz seyahatin, Nâzım Hikmet'in kaçırılmasıyla alakalı bulunduğu da anlaşılmış gibidir.

İlgili makamlar, Çobanof'un bu seyahatini, polisi şaşırtmak için bir taktik olarak telakki etmektedirler. Haddizatında Nâzım Hikmet'in Rusya'ya, İstanbul'dan bir denizaltı vasıtasıyla kaçırılmış olduğu en kuvvetli ihtimaldir ve kaçış şöyle tahmin edilmektedir:

Son defa akşam vakti evine gelmiş olan Kızıl Şair Nâzım Hikmet, aynı gece İstanbul'da Rus sefarethanesine mensup sahte plakalı bir otomobile Kadıköy'deki evinden alınarak Şile civarında deniz kenarında, evvelce tespit edilen bir yere getirilmiştir. Şairi taşıyan otomobilden, denizin açıklarında bulunan bir denizaltıya farlar ile işaret verilmiştir. Denizaltıdan sahile gönderilen kauçuk bir sandalla Nâzım Hikmet, demir perde gerisi yolunu tutmuştur.

İstanbul polisi, şairin sandala bindirildiği noktayı İstanbul'da bulunan Sovyet konsolosluğu memurlarının tespit etmiş olduğu kanaatindedir. İlgili makamlar, tam bir serbesti içinde faaliyette bulunan Sovyet konsolosluk memurlarının bu hareketini politik nezaketle kabili telif görmemektedirler.”¹³⁷

En Son Dakika, haberi bir an önce yetiştirme telaşından olsa gerek, kimi yerde Rus Sefareti, kimi yerde de Sovyet Konsolosluğu diyerek, Sovyetler Birliği'ne ait iki farklı diplomatik kurum varmış gibi bir izlenim yaratmaya çalışmaktadır.

Benzer bir haber, “Kadınların ve güzel kızların ajanlaştırılmaya en elverişli kesimler olduğu” motifinde örneklediğimiz gibi “Sarıyerli Genç Kadın” olaya dahil

¹³⁷ En Son Dakika, 5 Temmuz 1951, sayı:4252, s.1-2.

edilerek ve yine denizaltı ile bir kaçış gerçekleştirilerek, “Günün En Son Haberlerini Veren Akşam Gazetesi” Gece Postası'nda verilmektedir.

Bu tür kaçış senaryolarının yer aldığı haberler bir süre sonra ortadan kaybolursa da Nâzım Hikmet'in “vatan hainliği” ne ilişkin haberler ölümüne kadar hatta kimi gazetelerde günümüze kadar devam eder. Ancak kaçışla ilgili en doğru bilgiler, bu olayda en büyük rolü oynayan Refik Erduran'ın ağzından öğrenilebilir. Refik Erduran, bu kaçışı nasıl gerçekleştirdiklerini Kemal Anadol'a anlatmıştır. Anadol'un

“Karşı Yaka Memleket” adlı romanında yer alan bu anlatıma göre, Erduran, bu sırada Nâzım’ın üvey kızkardeşiyle nişanlıdır. Nâzım Hikmet, cezaevinden çıktıktan sonra, nişanlısıyla birlikte Nâzım’ı görmeye giderler ve onunla ilk kez yüzyüze tanışmış olurlar. Bu sırada Nâzım’ın askerliğini yapmadığı gerekçesiyle yeniden askere alınması sözkonusudur. Bu tanışıklık ve Nâzım’ın içinde bulunduğu durum üzerine, kaçış planı hazırlanır ve uzun tartışmalar ve Nâzım’ın da ikna olması üzerine kaçışa karar verilir. Tüm hazırlıklar yapıldıktan sonra 17 Haziran 1951 günü plan uygulamaya konulur.¹³⁸

Nâzım Hikmet’le ilgili olarak 1952 yılında çıkan değişik bir haber ise “Bir Şair’in Hikayesi” başlığıyla, Vatan gazetesinde görülür. Vatan’ın haberine göre Beyazıt’ta bu isimli bir broşür dağıtılarak komünizm propagandası yapılmakta, ancak Emniyet mensupları tarafından ele geçirilerek bu menfur propaganda önlenmektedir:

“Emniyet 1. Şube memurları dün Beyazıt’ta komünist propagandası yapan bir broşürü ele geçirmişlerdir. ‘Bir şairin hikayesi’ ismi altında bedava dağıtılan bu broşürün içinde Nâzım Hikmet’ten bahsolunmaktadır. Ve ayrıca propaganda mahiyetinde Stalin’in ve Nâzım Hikmet’in resimleriyle süslenmiştir. Nerede ve kim tarafından basıldığı ve dağıtıldığı belli olmayan bu broşürleri, Kamber ve Bayram isimlerinde 9 yaşında iki çocuk dağıtmıştır. Bu çocuklar da Emniyet 1. Şube Müdürlüğü’ne götürülmüşlerdir.”¹³⁹

¹³⁸ Kemal ANADOL, Karşı Yaka Memleket, Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, 240-245.

¹³⁹ Vatan, 11 Mart 1952, sayı:3887, s.1-5.

* Nâzım Hikmet’in üzerinden yapılan antikomünist propaganda, bütün antikomünizm malzemesinin harmanlandığı ve birlikte kullanıldığı bir kampanya halinde yürütülmüştür. Bu kampanyaya, zaman zaman Orhan Kemal, Arif Dino gibi solcu sanatçılar da dahil edilerek bir taşla birkaç kuş vurulmaya çalışılmıştır.

Söz konusu haberler, farklı antikomünizm motiflerinin yanısıra, Nâzım Hikmet’in yurtdışına çıkışıyla ilgili olarak akla gelebilecek bütün ulaşım araçlarını da devreye sokmaktadır. Denizaltı, gemi, motor, sandal, uçak gibi ulaşım araçlarından oluşan bir ulaştırma ordusu, devreye sokulmaktadır. Böylelikle, komünistlerin büyük bir organizasyonun parçası olarak, Türkiye’de faaliyet gösterdiği ve tehlikenin büyüklüğü anlatılmak istenmektedir.

Öte yandan, Nâzım Hikmet, kamuoyunu antikomünist yönde oluşturmak isteyen çevreler açısından da son derece elverişli bir motiftir. Çünkü, komünist olduğunu

veya solcu olduğunu inkâr etmemektedir. İkinci olarak, yurtdışına çıktığı zaman, sosyalist bir ülke olan Romanya'ya gitmiştir. Üçüncü olarak da dünya çapında tanınmasını sağlayan şiirlerinde, özellikle ezilen-yoksul insanların ve mazlum halkların hikâyelerini anlatmaktadır. Bu özellikler, antikomünist kamuoyu oluşturmak isteyenler için bulunmaz fırsatlar yaratmaktadır.

4.5.Diplomatik Temsilcilikler Motifi

Diplomatik Temsilcilikler motifinin, antikomünist kamuoyu oluşturmada kullanılması, Soğuk Savaş'ın sıkça kullanılan bir yöntemidir. “Türkiye'nin, Amerikan siyasetini tamamen benimsediğini”¹⁴⁰ söyleyen bir başbakan tarafından yönetildiği dönemde bu motif, Türk kamuoyunda da çok rağbet görmüştür.

Türk kamuoyu, başta SSCB olmak üzere, sosyalist ülkelerin diplomatik temsilciliklerini neredeyse göz hapsine almış, bir yerden bir yere gidişlerini hafiye gibi adım adım izlemiştir. Hatta bu izleme o hale gelmiştir ki, söz konusu sosyalist ülke diplomatlarının pencereden dışarıyı seyretmeleri bile “komünizmin meşum amaçlarını” ortaya koyan davranışlar olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Türk basınında çıkan antikomünist haberlerin neredeyse tamamında, komünistlikle

---

¹⁴⁰ Halkçı, 5 Haziran 1954, sayı:162, s.1,3.

suçlanan kişiler, mutlaka bir sosyalist ülkenin diplomatik temsilciliği veya temsilcisi ile ilişkilendirilmiştir.

Haberlerin ilki, 1951 yılında Son Posta gazetesinde çıkar. Haberde, Sovyet Elçilik görevlilerinin Antalya gezisinin, “son zamanlarda kendilerine esrarlı seyahatlar yapmak merakı arız olan Sovyet elçiliği memurlarının” bu tür gezilerinden olduğu hatırlatılarak şöyle denilmektedir:

“Ankara (Hususi Muhabirimizden) Son zamanlarda kendilerine esrarlı seyahatler yapmak merakı arız olan Sovyet elçiliği memurlarından bir kısmı 3-4 gün evvel Adana, Mersin ve İskenderun’a gittikleri gibi, Cumhurbaşkanımız Celal Bayar’ın Antalya’ya varışından az zaman evvel Rus Ataşemiliteri Albay İvan Kongochov muavini ve elçilik müstahdemlerinden biri Antalya’ya gitmişlerdir. Sovyet ataşemiliteri otelin penceresinden Bayar’a yapılan tezahüratı seyrettiği gibi, akşam üstü parka çıkmış ve oradan donanmamızın harekâtını ve muhipleri gözden geçirmiştir.”¹⁴¹

Hürriyet ise hedef olarak Bulgaristan Büyükelçisi Çobanof’u seçmiştir. Hürriyet’in haberine göre, Nâzım Hikmet’in kaçışını Çobanof sağlamış ve ortadan kaybolmuştur. Hürriyet’e göre Çobanof, her ne kadar ortadan kaybolmuşsa da aslında, Erzurum-Kars üzerinden Rusya’ya gittiği anlaşılmaktadır.¹⁴²

Ancak Hürriyet, ertesi gün bu haberini tekzip zorunda kalır ve “Bulgar Elçisi normal olarak Moskova’ya gitmiş” başlıklı bir habere yer verir. Hürriyet’in A.A. mahreçli ve Emniyet Genel Müdürlüğü’nden yapılan açıklamayı olduğu gibi verdiği haber şöyledir: “Emniyet Genel Müdürlüğü’nden tebliğ edilmiştir: ‘Son günlerde bir kısım gazetelerde Bulgar Elçisi Çobanof’un doğu hudutlarından Rusyaya kaçtığı hakkında intişar eden haberlerin hakikatle bir yakınlığı bulunmamaktadır. Bulgar Elçisinin Moskovaya gidişi herhangi bir elçinin normal şartlar dahilinde ve usulü veçhile yurt dışına çıkışı şeklinde vaki olmuştur.’”¹⁴³

¹⁴¹ Son Posta, 25 Mayıs 1951, No:5637+1848, s.1,7.

¹⁴² Hürriyet, 3 Temmuz 1951, No:1151, s.1.

¹⁴³ Hürriyet, 4 Temmuz 1951, No:1152, s.1.

Bu konudaki haberlerin en bütünlüklü senaryosunu ise, En Son Dakika Gazetesi verir. En Son Dakika’ya göre Nâzım Hikmet, ülkeden bir denizaltı ile kaçırılmış ve bu işi de Bulgar Elçisi Çobanof ve Sovyet Konsolosluğu birlikte organize etmişlerdir. “Kızıl Şair denizaltı ile mi kaçırıldı?” başlıklı haber şöyledir:

“Kızıl Şair Nazım Hikmetin kaçırılmasında yabancı bazı devlet sefaretlerinin parmağı bulunduğu anlaşılmış bulunmaktadır.

Bulgar Elçisi Çobanof’un Doğu illerinde yapmış olduğu esrarengiz seyahatin, Nâzım Hikmet’in kaçırılmasıyla alakalı bulunduğu da anlaşılmış gibidir.

İlgili makamlar, Çobanofun bu seyahatini, polisi şaşırtmak için bir taktik olarak telakki etmektedirler. Haddizatında Nâzım Hikmet’in

Rusyaya İstanbuldan bir denizaltı vasıtasıyla kaçırılmış olduğu en kuvvetli ihtimaldir ve kaçış şöyle tahmin edilmektedir:

İstanbul polisi, şairin sandala bindirildiği noktayı İstanbulda bulunan Sovyet konsolosluğu memurlarının tespit etmiş olduğu kanaatindedir. İlgili makamlar, tam bir serbesti içinde faaliyette bulunan Sovyet konsolosluk memurlarının bu hareketini politik nezaketle kabili telif görmemektedirler.”¹⁴⁴

10 Temmuz tarihli Gece Postası ile Nâzım Hikmet’in kaçışı bu kez, gizli Bulgar Teşkilatı Ajanlarına ihale edilmekte ve olaya Sarıyerli komünist genç bir kadın da dahil edilmektedir.¹⁴⁵ Bu tür haberler, Ağustos 1951’de de devam eder. Bu kez Cumhuriyet Gazetesi’nde görülür. Cumhuriyet, birinci sayfa, üçüncü sütundan şu başlığı atar: “Bulgarların yurdiçi gizli dolaşmaları” Başlık altında bu dolaşmanın amacı da okuyucuya açıklanır: “Elçilik mensubu dört memur Çanakkale’ye sokulmaya kalktılar, muvaffak olamadılar”¹⁴⁶

Ağustos ayı sonlarına doğru bu kez Ankara’daki SSCB Büyükelçiliği bu konudaki haberlerin odağı olur. Dönemin antikomünist gazetesi olarak bilinen Zaman, birinci sayfadan, “Kızıl Ajanlar Çalışıyor!” manşetiyle haberi duyurur.¹⁴⁷ Aynı haber, 27

¹⁴⁴ En Son Dakika, 5 Temmuz 1951, Sayı:4253, s.1-2.

¹⁴⁵ Gece Postası, 10 Temmuz 1951, Sayı:4301, s.1, 3.

¹⁴⁶ Cumhuriyet, 6 Ağustos 1951, sayı:9703, s.1.

¹⁴⁷ A. g. g., s.1.

Ağustos tarihli Son Posta ve Akşam gazetelerinde de yer alır.

Zaman, 28 Ağustos tarihli sayısında haberini takip eder ve okuyucularına “Casus Şebekesi Tamamen Yakalandı” diyerek müjdeyi verir. Zaman’ın müjdeli haberi şöyledir:

“Ruslar hesabına çalışmakta olan büyük bir casusluk şebekesinin merkezi anlaşılmış ve elemanları tevkif edilmiş bulunmaktadır. Emniyet Genel Müdürü Servet Sürenkök bu münasebetle derhal Diyarbakır’a gitmiş ve hava alanının planları ile telsiz frekanslarının ne şekilde Rusların eline geçtiğini yerinde incelemeğe başlamıştır”¹⁴⁸

Gazetelerin 1952 yılındaki gündeminde ise, İstanbul'daki SSCB Konsoloslugu vardır. Konsolosluk önünde “Yaşasın Stalin, Yaşasın Sovyetler” diye bağırarak, her gazetenin farklı isimler verdiği ve Ermeni asıllı olduğunu özellikle vurguladığı bir şahıs günlerce gündemde kalır. “Rus Elçiliği önünde küstahça bir hareket” başlığıyla haberi veren Dünya gazetesinden haberin ayrıntılarını izleyelim:

“Dün Beyoğlu’nda, Rus Konsoloslugu’nun bulunduğu yerde, gayet tipik bir komünistlik hadisesi cereyan etmiştir:

Konsolosluk binasının aralık bulunan demir kapısından içeriye giren genç bir adam; propaganda resimlerinin teşhir edildiği camekana atlayarak, elinde bulunan Stalin’in büyük çapta bir resmini cama dayamış ve halka hitaben şöyle bağırmaya başlamıştır:

‘Bu resim, birgün başımıza gelecek olan büyük adamın resmidir. Onu iyi tanıyın. O, halkların kurtarıcısıdır. Yaşasın Stalin, yaşasın Rusya, Yaşasın Sovyetler.’

Sığındığı camekanın içinde, sokaktan geçenlere elindeki resmi göstererek çığınca bağırarak bu adamı gören halk Konsolosluğun önünde birikmiş ve bu sırada İlhan Feyman, ismindeki bir genç de büyük bir cesaretle, aralık kapıdan girerek, çılgın komünistin yanına yaklaşmış ve elindeki resmi olarak yırtıp atmıştır. Gencin bu hareketini gören halk, Konsolosluğun camlarını kırıp adamı alaşağı etmek istemişlerse de, hadise yerine gelen polis buna mani olmuş, bu arada da camekandan içeriye atlayan komünist, Rus makamlarına sığınmıştır.

Bu iltica hareketi karşısında oraya toplanan halkın asabı büsbütün gerilmiş ve bu kızıl uşağı ele geçirmek için harekete girişilmiştir.

¹⁴⁸ Zaman, 28 Ağustos 1951, Sayı:791,s.1.

Kalabalığın elinden güçlkle alınan Vartan Terziyan, Emniyet Müdürlüğüne getirilerek nezaret altına alınmıştır. Tahkikata, ehemmiyetle devam olunmaktadır.”¹⁴⁹

Söz konusu kişinin adı, Dünya gazetesinde, terzilik yaptığından bahsedildiğinden olsa gerek, Vartan Terziyan, Vatan gazetesinde ise komünizm aşığı olduğu ima edilircesine, Vahram Aşıkyan, İkdam-Gece Postası’nda ise Vartan Aşıkyan olarak bildirilir.

Bu şekildeki haberlerin en ilginçleri ise, Vakit gazetesinde çıkan haberlerdir. Vakit, “Komünist ideolojisini yaymak üzere sirkelere de vazife veriliyor” başlığıyla

Belgrat mahreciyle “Kominform memleketlerinde komünist ideolojisini yaymak üzere bütün sirklerin vazifelendirilmiş olduklarının bildirildiğini” haber vermektedir. Vakit, Macaristan’daki 11 sirkin hepsinin ülkede çıkacakları turnede halkı canbazlık ve hokkabazlıkla eğlendirmeyip, Stalinist teorileri aşılama çalışacağını da haberine eklemektedir.¹⁵⁰

3 Eylül 1951 tarihli Vakit’te ise, Haşim Nahit Erbil imzasıyla “İzmir Fuarı’nda Komünizm Propagandası” başlıklı bir yorum çıkar. Gazetenin üçüncü sayfasındaki yorumda, Haşim Nahit Erbil, komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle, İzmir Fuarı’ndaki pavyonu kapatılan Çekoslovakya’ya çatmakta ve “aynı propagandayı yaptığı için Macar Pavyonu da kapatılacaktır” demektedir. Erbil, yazısını, Çek Pavyonu’nda yer alan afiş ve yazıların bilimsel tahlilini yapmaya girişerek devam ettirir:

“İzmir Fuarı: Zirai ve sınai mahsüllerimizi vatandaşlara göstermek için açılmıştır. Çekoslovakya komünist propagandası yaptığı için onun pavyonu kapatılmıştır. Çekoslovakya pavyonunun kapatılmasına sebep, şu üç afiştir:

- 1-Çekoslovakya’da toprak, toprağı sürenindir!
- 2-Çocukların istikbalde daha mes’ud olabilmeleri için şart, sulhtur. Devlet bütçemiz, sulh bütçesidir.

¹⁴⁹ Dünya, 26 Haziran 1952, sayı:116, s.1,5-Vatan, 26 Haziran 1952, sayı:3992, s.1.

¹⁵⁰ Vakit, 20 Mayıs 1951, Sayı:12080 – 1328, s.1.

3-İşçileri refah içinde gösteren resimler: Dev gibi fotoğraflar amelenin dans ettiğini, içtiğini ve eğlendiğini gösteriyor. Altındaki istatistik rakamları, orada hiç işsiz kalmadığı neticesine varmaktadır.

Dört Bakanımız, bu pavyonları açıyor, ve uğurlu olsun, diyorlar.

Bu dört Bakanın başında Ticaret ve Ekonomi Bakanı, iktisat profesörü Muhsin Ete dahi var. Demek, ki fuarı idare edenlerin hepsi ve açış töreninde kırmızı kordelâyı kesmiş olan iktisat profesörü de bunları görmemiş!

Çünkü ‘Komünizmle mücadele rehberi’ adlı eseri bile tetkik etmek istememiştir, etseydi, derhal bu vecizeleri pavyondan indirirdi. Şimdi vecizelerin tefsirini yapıyoruz:

Bu söz, ilk görüşte köylülerimizi isyan ve ihtilâl teşviktir: çünkü ihtilâl olmadıkça topraklar alınmaz.

1. Karl Marks’ın lehçesiyle topraksızları, toprakları zaptetmeğe teşvik hacet yok; çünkü hükümetimiz, topraksızlara senelerden beri

toprak tevzi ediyor ve hattâ Bulgarların arazilerini zaptettikleri göçmen Türklere toprak, çift hayvanı, tohum, para veriyor, ve onlara ev yaptırıyor.

2. Sulh yaygarası, bolşeviklerin hem komünistlere, hem de komünizm aleyhdarlarına yutturmak istedikleri bir ‘afyon hapı’ dır; iki dünya halkını uyuşturmak istiyorlar.

3. Ne Rusyada, ne peyk memleketlerde işçi hürriyeti yok: İşçi; kendi ihtisası olan işte değil, bolşeviklerin lüzum gördükleri işlerde çalıştırılır: ve sesini çıkaran işçi, ya kurşuna dizilir, ya da esir kampına yollanır. Esir kamplarında şimdi 30 – 40 milyon insan var!

Türkiye’de komünizmi kanun yasak ettiği için, komünist propagandası yapan pavyonlar, daha ilk günden kapatılmalı idiler. Bizim memleketimiz için ‘cehalet’ Moskof istilâsından daha korkunçtur. Bu sözü tekrar ediyoruz lâkin profesörler bile söylediklerimize kulak asmıyorlar. Bu kayıtsızlığın cezasını, Türk milleti mi görsün ?”¹⁵¹

“Moskof istilasından” ve “Türk milletinden” sıkça sözedен Erbil, aslında uzun yıllardır antikomünist propagandayı kendisine iş edinmiştir. 1950 yılında basılan ve “Komünist Beyannamesine Karşı Milliyetçi Beyannamesi”¹⁵² bir başka adı, “Komünizmle Mücadele Rehberi” olan kitabında anlattığına göre Erbil, 1921 yılında çıkan Aydınlık dergisindeki bolşeviklikle ilgili yazıları eleştirerek başladığı anti-komünist neşriyatına bir aralık Fransa ve Amerika’ya gitse de aralıksız olarak devam etmiştir.¹⁵³ Kitap da bu amaca yönelik olarak yazılmıştır.

¹⁵¹ Vakıf, 3 Eylül 1951, Sayı:12184 – 1432, s.3

¹⁵² Haşim Nahid ER-BİL, Komünizmle Mücadele Rehberi (Komünist Beyannamesi)ne Karşı Milliyetçi Beyannamesi, 1.

¹⁵³ A. g. k., 134-137, 144-145.

Ancak Erbil, kitapta da görüleceği gibi o kadar antikomünisttir ki, Kurtuluş Savaşı’nda Türk-Sovyet ilişkileri ve bu ilişkiler sayesinde İngiliz Emperyalizmi’nin Kafkasları terk etmesini de hazmedemez. 30 yıl sonra Kurtuluş Savaşı önderlerine Sevr’i niye kabul etmediklerini sorar.

Vatan sevgisinin ve bundan dolayı komünizm karşıtı olduğu iddiasının doğru olmadığını veciz bir şekilde ortaya koyar:

“Bir memleketi ta içinden yıkacak amillerin başında o memleket idarecilerinin cehaleti gelir. Ve politikacı dediğimiz zümre bu tehlikeyi her zaman idrak edemez. Hindenburg, Rus ordularını

perişan ettikten sonra Kızıl İhtilal, Çarlık Rusya'sını temelinden yıkmıştı. Kızılılar, Garp Cephesi'nde olduğu gibi Kafkas Cephesi'nde de taarruza uğramaktan korktular. Eğer Türkiye; o zaman tasavvur edildiği gibi İngiliz, Fransız, İtalyan nüfuz bölgelerine ayrılırdı; komünist Rusya çok korktuğu bu emperyalist ve kapitalist devletle Türk toprağı ve denizi üstünde karşılaşır, belki de-Kırım muharebesinde olduğu gibi- bu üç devletin müşterek bir hücumuna uğradı.¹⁵⁴

Diplomatik Temsilcilikler haberlerinde, diplomasi kuralları rahatlıkla çiğnenir. Özellikle sosyalist ülkelerin diplomatları adım adım izlenir. Bu izleme büyük bir olasılıkla, asıl görevleri bu tür izleme olan birileri tarafından yapılır ve onlar tarafından gazetecilere aktarılır. Bu izlemeler, zaman zaman Türk resmi makamlarını rahatsız eder ve gazetelerde anlatılan hikâyeleri tekzip etmek zorunda bırakır.

Diplomatik Temsilcilikler Motifi de diğer motiflerde olduğu gibi, Nâzım Hikmet'in yurtdışına çıkışıyla ilişkilendirilir. Bu ilişkide, Bulgar ve SSCB Konsoloslukları ve denizaltı gibi askeri operasyon çağrıştıran araçlara başvurulur.

Ayrıca bu motifle birlikte, güzel kız ve kadın motifi de adet olduğu üzere devreye sokulur.

---

¹⁵⁴ A. g. k., s.139.

Gayri-müslim ve akıl hastası kişilerin olaya dahil edilmesi de ihmal edilmez. Üstelik bu dahil edilme işi o kadar hızlı yapılır ki söz konusu kişinin adı ve soyadı her gazetede farklı bir şekilde yer alır.

Sonuç olarak; Diplomatik Temsilcilikler Motifiyle, Türk kamuoyuna, büyük ve organize bir komünist saldırısıyla karşı karşıya olduğu anlatılmak istenir. Halk, özellikle sosyalist ülkelerin diplomatik temsilcileri ve temsilciliklerine karşı adeta teyakkuz derecesinde uyanıklığa davet edilir.

4.6. Kore Savaşı Motifi

Demokrat Parti Hükümeti, kuruluşundan kısa süre sonra, 25 Haziran 1950'de başlayan ve aslında dolaylı bir ABD-Sovyet çatışması olan Kore Savaşı'na katılma kararı aldı. Yurtdışına savaşmak için asker gönderilmesine için TBMM kararı gerekirken, bu şart yerine getirilmemiş, muhalefete danışılmamış, Türkiye herhangi bir sorunu ve çıkarı olmadığı bir savaşa katılmıştı. Anayasa'nın açık ihlali olan bu kararın eleştirilmesi, çıkarılan bir yasayla yasaklandı, Kore Savaşı'nı eleştirenlere hapis cezası getirildi. Yolluk ve aylıkları Türk hükümetince ödenerek, 5090 kişilik bir birlik Kore'ye gönderildi.

Üç yıl süren savaşlarda, 721 asker yitirildi. ABD isteğiyle gerçekleştirilen bu girişim için, hiçbir haklı gerekçe gösterilemedi. Sadece Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu, Kore'de bir avuç kan verdiklerini ama, böylece büyük devletler arasına katıldıklarını söyledi. Bunun anlamı, 18 Şubat 1952'de NATO'ya alınmaktı.

Kore Savaşı sırasında hızlanarak devam eden antikomünist propaganda, öyle bir hale gelmişti ki, Türkiye'nin NATO'ya girmesini sağlayacak kanun teklifi verildiği zaman, bunun karşısına çıkmaya cesaret edebilecek milletvekili kalmamıştı. Bu durumu, söz konusu kanun teklifinin oylamasında açıkça görmek mümkündür. Konuyla ilgili olarak, TBMM'de yapılan oylamaya, 487 milletvekilinden 405'i katılmıştı. Bunlardan, 404'ü kabul oyu verirken, bir üye, çekimser kalabilmişti. 74 üye, toplantıda bulunmamıştı. Üç üyelik ise o sırada çeşitli nedenlerle boş bulunmaktaydı.

Hem basında, hem de TBMM'de, dünyaya yeni bir çehre vermek isteyen ABD ve onun müttefiklerinin antikomünist propagandası öylesine güçlüydü ki, buna karşı çıkmak, vatan hainliğiyle eşanamlı olarak değerlendiriliyordu. Kore Savaşı'nın devam ettiği günlerde, TBMM'ye sunulan ve "Komünizme Karşı Mücadele Amacıyla TCK'nın 141-142. Maddeleri'nde Yapılması Önerilen Değişiklikler" görüşülürken, komünistler hakkında meclis kürsüsünden, Arif Nihat Asya'nın ağzından şu ifadeler çıkıyordu: "...yalnız dış cemiyeti değil, hapishanenin iç

cemiyetini de bu adamların şerrinden kurtarmanın tek çaresi vardır; sehpa...veya iki çaresi vardır, sehpa ve kurşun...Zaten imkân olsa da birkaç kızıl sallandırılmış olsaydı, kızılar bu kadar şımarmazlardı. Milletin hiç değilse sembolik olarak iki komünisti asılmış görmek hakkıydı. Bu biçarelerden birini olsun asılmış görmeden gidersem gözüm arkada kalır...komünizm...tehlikelerin en pratiği ve en aktüelidir; ip ister ip. Kastamonu kendiri ister.”¹⁵⁵

Böyle bir yasama organının hâkim olduğu koşullarda, Kore Savaşı’na asker gönderildikten, şehit, yaralı ve kayıp haberleri gelmeye başladıktan sonra sıra kamuoyunun bu yönde oluşturulmasına gelir. Kamuoyunun gözünden, hem bu olumsuzlukları kaçırarak, hem de bu durumu, düşman ilan edilen komünistlerin ve komünizmin aleyhinde kullanmak için yoğun bir propaganda başlar ve Kore Savaşı motifi hızla devreye sokulur.

En ilginç haberler, Kore’ye en çok asker gönderen illerden olan Konya’da yerel olarak yayınlanan Yeni Konya Gazetesi’nde çıkar. Yeni Konya Gazetesi’nde, Kore’de savaşa katılmış bir askerin anıları, yazı dizisi halinde yayımlanıyordu:

¹⁵⁵ Kâzım ÖZALP, Türk Parlamento Tarihi, .2245.

“Kore kahramanı Cihanbeylili Mustafa neler anlatıyor? ‘Çinliler, bizden çok korkuyorlar ve (Nereye gidersek karşımıza Türkler çıkıyor) diyorlar’ başlığı altında şunlar anlattırılıyordu: ‘Bir Güney Koreliye bir tek sigara veriyoruz. Seksen defa selamlıyor. Çinliler bizden çok korkuyorlar ve (nereye gidersek karşımıza Türkler çıkıyor) diyorlar.

Yaralanmadan önce kamyonumla yüzlerce komünist esir taşıdım. Amerikalılar Kunuri Nehri üzerine muazzam köprü kurmuşlardı. Komünistler bu köprüden geçmek için hücum ediyorlar yüzlerce komünist birikince köprünün her iki ucu yaylıdır. Olduğu gibi havaya kalkıyor. Bu suretle her tarafla ilgisi kesilen komünistler şaşırıyorlar ve makineli ateşi altında mısır patlar gibi taklak atıyorlar, gözlerimle gördüğüm manzaralardan biridir.’

Mustafa Avcı çok heyecanlı idi, Aynı zamanda yorulmuştu.

Biz İskenderun'dan vapura bindik. Yolda, arkadaşlar teçhizatlarını düzeltiyor ve tüfeklerini temizliyorlardı. Süngülerini herkes vapurun kenarındaki parmaklık borulara sürtüyordu. Baş kaptan yukarıdan görmüş ne oluyor boyalarımı kazıyorlar demiş sonra Türklerin süngülerini bilediklerini öğrenince hayretten donakalmıştı.

Amerikalılar çok medeni ve insan adamlar. Bize herkesten fazla kıymet ve itibar gösterdiler.'

Mustafa Avcı Türk radyosunu dinliyor muydunuz sualine de, 'gündüz burada neşriyat yapılırken orada gecedir. Tamamen takip edemiyorduk. Ancak mektuplarımız ve gazete muntazam geliyordu, Bu hususta Kore'deki Türk gazeteciler bize çok yardımlarda bulundular, Yaram iyileşsin hala hıncımı intikamımı alamadım. Gönderseler hemen gitmek istiyorum' dedi. Mustafa Avcı kolundaki saati göstererek 'bunu hastahane de Başbakan Adnan Menderes verdi' dedi.

Yemekleriniz nasıldı sualine karşı, M.Avcı, 'yemeklerimiz çok bol ve çok iyi idi. Yanlışlıkla iki defa domuz eti yemişiz. Bize ekseriye konserve et verdiler Çok semiz ve iyi idi. Arkadaşlar kuzu eti zannemişler yedik, sonra üzerini okuttuk, meğer domuzmuş artık yemedik.

İngilizlerden Müslüman olan çoktur. Bir Amerikalı pilota et ikram ettik hayır ben müslümanım bunu yemem size de yedirmem dedi hayret ettik.'

Bu mütevazı Türk evladı yaptıklarına kıymet bile vermeden allahısmarladık diyerek ayrıldı.

Kore şehitlerine rahmet gazilere gazanız geçmiş olsun deriz."¹⁵⁶

Bu satırlarda, kahraman ve korkusuz Türk askeri resmi çizilirken, düşman olarak

¹⁵⁶ Yeni Konya, 29 Mart 1951, sayı: 649, s.3.

resmedilen ve komünist ideolojiyi benimseyen Çinliler, korkak ve aptal olarak nitelenmekte ve onları öldürmenin zevkli bir iş olduğu ima edilmektedir. Aynı şekilde, dostumuz ve bizden olan Amerikalılar da yardımsever, uygar ve zeki olarak gösterilmektedir. Amerika'nın teknolojik gücüne karşı konulamayacağı fikri işlenmektedir.

Öte yandan, ABD ve İngilizler için müslüman oldukları şeklinde değerlendirmelere yer verilmektedir. Böylece onların da bizimle aynı manevi değerlere sahip oldukları anlatılmakta, onların safında savaşmak daha da meşrulaştırılmak istenmektedir.

Bu röportajda, aynı zamanda Türk askerinin muhafazakârlığına da vurgu yapılması unutulmamıştır. Mustafa Avcı'ya, yanlışlıkla domuz eti yedikleri ve lezzetli olduğunu görmelerine rağmen, yediklerinin domuz eti olduğunu anlamaları üzerine artık yemedikleri söylenmiştir. Böylelikle “bizden olan” ile “düşman olan öteki”, belirli karakter ve davranış özellikleriyle de resmedilerek, kamuoyunun belleğine, “düşman olan ötekinin”, “bu dünyada yeri yok” düşüncesi yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Aynı yöndeki mesajlar, bir Amerikalı subayın ağzından Türk askerini övücü ifade ve çeşitli simgelerle de şu şekilde verilmekteydi: “Yeni bir kahramanlık bir Türk teğmeni bir Çin taburunu yarım saat oyaladı ve yaralı bir Amerikan askerini kurtardı cesur subayımız bu işi otuz atımlık mermisi kalmış karabinası ile tek başına yaptı.” Haber, “ bir Amerikalı subay tugayımız hakkında ne söylüyor” sorusunu sorarak şu şekilde devam ediyordu:

“Amerikanın Sesi Radyosu Pazartesi gecesi yaptığı bir yayında Kore’de yeni bir Türk kahramanlığından bahsetmiştir. Radyonun haber verdiği göre bir Türk teğmeni 30 atımlık mermisi kalmış karabinası ile bir Çin taburunu yarım saat oyalamış ve bu suretle yaralı bir Amerikan askerini kurtarmağa muvaffak olmuştur.

National Broadeaslin radyonunun televizyon saatinde konuşan Kore’deki Türk Tugayının Amerikan irtibat subayı binbaşı Orville Munson ezcümle şöyle demiştir:

‘Türklere manevra hareketinin faydalarından bahsederek onları tesir altında bırakmak güçtür. Zira, onlar hemen sipere girip döğüşmeğe öylesine isteklidirler ki, bu isteğin önüne geçilemez.’

Türklerin savaş kabiliyet ve meziyetlerini öven binbaşı sözlerine şöyle devam etmiştir:

‘Türk tugayındaki askerlerin çoğu Kore’ye gönüllü gelmiş ve aileleri tarafından da teşvik edilmiştir. Vapurla, Türkiye’den Kore’ye giderken beni mütehassis eden bir şey de Türklerin Kore’ye vaktinde ulaşip yardıma yetişemeyeceklerinden korktuklarını görmemdir.’

Türkler, hür dünya davası uğruna kan dökmek azminde idiler”¹⁵⁷

Burada da “düşman olan öteki”nin korkaklığı ile “bizim” cesaretimiz karşılaştırılarak, bizim “ötekine” olan üstünlüğümüz öne çıkarılmakta ve böylelikle

“ötekinin” şahsında, komünizmin kaybetmeye mahkûm olduğu belleklere kazınmak istenmektedir.

Türklerin muhafazakâr ve geleneklerine bağlı olduğunu ispatlamaya yönelik, oldukça abartılı bir Kore Savaşı haberinde ise şunlar ifade edilmektedir:

“Komünistlere esir düşen bir Türk askeri bir Çin askerini hakkında geldikten sonra elindeki katırda almış ve bununla Birleşmiş Milletler hatlarına kadar gitmiştir. Kendisini bir istihbarat subayı sorguya çekmek istemiş fakat Türk İngilizce bilmediği için aralarında ki muhavere işaretle olmuştu. Amerikalı istihbarat subayı Türk askerini bir kamyonla kendi tugayına göndermek istemiş fakat Mehmet katırı bırakmıyacağını işaretle anlatmıştır. Nihayet Amerikalı Türkün bu isteğini kabul etmiş ve Mehmet’in sırtına İngilizce şu ibareyi yazarak yoluna devam etmesine izin vermiştir:

“Bu bir Türk askeridir. Çinlilerden aldığı bir katırla seyahat ediyor Yoluna mani olmayın ve sorguya çekmeyin sadece Türk Tugayına giden yolu gösterin....”¹⁵⁸

Chomsky’nin kitle iletişim araçlarının işlevlerine ilişkin olarak ifade ettiği, “Bireyleri eğlendirmek, bilgilendirmek ve onları toplumun kurumsal yapısıyla bütünleştirecek değerleri, inançları, davranış biçimlerini onlara aşılacak” özellikleri-

¹⁵⁷ Yeni Konya, 11 Nisan 1951, sayı: 662, s.1.

¹⁵⁸ Yeni Konya, 1 Mayıs 1951, Sayı: 682, s.1.

ni yukardaki satırlar net olarak yansıtmaktadır. Kore Savaşı motifi ile çizilen Türk-İngiliz-Amerikan karakteri korkusuz, akıllı, düşmana aman vermeyen atılganlıkta ve muhafazakâr ve en önemli özellik olarak da komünizme karşı hürriyetlerin koruyucusu olmaktır. Bu özellikler, bu tür haberleri okuyan halk kitlelerinin kendi duygu ve düşünce dünyasında onlarla özdeşleşme yaratmakta ve kamuoyu antikomünist yönde rahatlıkla etkilenebilmektedir.

Kore Savaşı haberleri ile verilmeye çalışılan mesajların esası, komünizmi temsil eden Çin ve Korelilerle, hür dünyayı temsil eden Amerikalı, İngiliz ve müttefiki Türklerin karşılaştırılmasıdır.

Bu haberlerde, Türkler ve Amerikalılar, gözüpek, cesur, başarılı, hürriyet yanlısı, Koreliler ise korkak, aptal, sefil, pis olarak resmedilmektedir. Ayrıca Korelilere ve Çinlilere uygulanacak her tür şiddet, hatta işkenceyle öldürmek anlamına gelen “kafalarını betona çarpa çarpa öldürmek” son derece doğal karşılanmaktadır. Öte yandan bu tür insanlık dışı yöntemleri komünist oldukları için düşman olan insanlara uygulamak da kahramanlık olarak değerlendirilmektedir. Oysa bu kültür, düşman dahi olsa savaştığı karşısındaki rakibini esir aldığına, onun gönlünü almaya çalışan Mustafa Kemal’in tutumuna da, Çanakkale siperlerinde, düşmanlarının bile takdirini kazanan Mehmetçiğin davranışına da taban tabana terstir. Çünkü, bize değil, Soğuk Savaş dünyasının antikomünist güçlerine aittir. Bu yaklaşım, aşağıdaki çarpıcı satırlarda şu şekilde dile getirilmektedir:

“Kore halkı çok sefil ve pis insanlar. Yalnız pirinç yiyorlar yarısı açtır, Biz Güney ve Kuzey Korelileri birbirinden ayırt etmekte çok güçlük çekiyorduk.

Yolda karşıma bir öküz arabası çıktı. Güney Koreli dedim arabayı durdurdum. Bir kişi götürüyordu, dur dedim, içinde pirinç soyları vardı şüphelendim, arabanın içini ararken 2 silahlı çıktı. Tabancamla aşağıya indirdim, Arkadaşlara seslendim. İkisi de Kuzey Koreli casustu. Ellerini bağlayıp geri gönderdik. Arabacıyı köprünün altına çektim, sen komünistsin değil mi dedim. Hayır dedi. Üzerini aradım, Rus parası çıktı. Komünistsin diyordum ‘hayır’ diye bağıriyordu. Kafasını köprünün betonuna çarptım, hala ‘hayır’ diyordu. Hırslandım, başını vura vura tekme ile öldürdüm. Geriye gönderdiğim 2 kişinin ifadesi alınmış ve arkadaşım Mersinli Halid’e bunların temizlemesi için emir verilmiş. Halit te arkadaşların intikamını almıştı.”¹⁵⁹

Kore Savaşı Motifi, Soğuk Savaş’ın sıcak savaşa da dönüştüğü bir dönemde özellikle Batı dünyası tarafından propaganda malzemesi olarak sıkça kullanılan bir motif olmuştur. Buna paralel olarak Türk basını da, bu motifi, Koreli ve Çinlilerin şahsında komünizme karşı kamuoyu oluşturma yolunda hemen her gün kullanmıştır

diyebiliriz. Kore Savaşı'nın başlangıcından, ateşkesin imzalandığı döneme kadar olan üç yıl boyunca gazeteler, sürekli olarak Birleşmiş Milletler'i arkasına alarak, onun adına savaştığını söyleyen ABD ve müttefiklerinin zafer haberleriyle doludur.

Bu taraflı yayın o haldedir ki Kuzey Kore ve Çin Halk Kurtuluş Ordusu bir ara Seul'u geçici olarak işgal ettiğinde bile Türk gazeteleri, ABD'lilerin başarılarından söz etmektedir. Basının bu tek yanlı tavrı, günümüzdeki ABD'nin Irak'a saldırısı sırasındaki televizyonların ve gazetelerin tutumuna çok benzemektedir. Kore'de, aslında yukardaki örneklerde de görüldüğü gibi ateşli silahların ötesinde bir savaş da yaşanmaktadır. Bu savaş, “aptal, korkak, sefil, pis, öldürülmesi neredeyse sevap olarak görülen, uygarlıktan nasibini almamış komünistlerle”, “uygar, temiz, barışsever, her türlü teknolojik yeniliğin sahibi, dolayısıyla da öldürme hakkına da sahip komünizmin düşmanları” arasındaki bir savaştır da.

Bu nedenle, Türk kamuoyunda Kore Savaşı'na karşı çıkmak, barıştan söz etmek, toplumsal lince uğramak için yeter sebeptir. Yaratılan kamuoyu o derece baskıcıdır ki, TBMM üyeleri bile bu kararı eleştirememiştir. Hatta, Kore Savaşı'na katılma kararını eleştirmek çıkarılan bir yasayla yasaklanmış ve buna rağmen eleştirme cesareti gösterenlere hapis cezası getirilmiştir. Kore Savaşı'nda ateşkes ilan edilmesi

¹⁵⁹ Yeni Konya, 28 Mart 1951, Sayı:648, s.1,2.

1953 yılına denk gelmiş ve o yıl SSCB önderi Stalin ölmüştür. Bu kez, kamuoyu için kullanılacak yeni motif de belli olmuştur.

4.7. Stalin motifi

Dönemin kamuoyu imalatında en önemli motiflerinden biri de Stalin motifidir. Çünkü, İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan anti-faşist kampın en prestijli ordusu

Kızılordu'nun ve SSCB'nin başında Joseph Visorionoviç Stalin vardır. Bu nedenle Stalin adı çevresinde oluşan, Batılıların kendilerince nüfuz bölgesi içinde gördükleri ülkelerde yarattığı sempati de küçümsenecek gibi değildir. Dolayısıyla, bu sempatiyi ortadan kaldıracak her tür haber ve Stalin motifiyle verilecek kaba, aşağılamaya yönelik yaklaşımların, sıradan halk kitlelerinin gözündeki Stalin imajını değiştireceği umulmaktadır. Bu bağlamda, Türk basınında da Stalin'in şahsında SSCB ve sosyalizm karşıtı haberler, peşisıra yayınlanmaya başlar. Konuyla ilgili haberlerden ilki, artık sahip ve çizgi değiştirmiş TAN gazetesinde çıkar. "Kayseri'de Komünist Tahrikatı" başlığıyla birinci sayfadan verilen haber şöyledir;

"...şehrimiz ilçesinde komünizm tahrikatı yapan bir şebeke meydana çıkarılmak üzere. Halen lise son sınıf talebelerinden Osman Doğan ve beşinci sınıf talebelerinden Ahmet Sandıkçı tevkif edilmiştir.

Osman Doğan ve arkadaşlarının yılbaşı gecesi henüz tespit edilemeyen bir evde Stalin şerefine kadeh kaldırdıkları tespit edilmiştir. Tam şebekenin yakında ele geçirileceği muhakkak sayılmaktadır."¹⁶⁰

Ortada hayali bir ev ve isimleri suçlu olarak ilan edilen iki genç insan vardır. Ancak, önemli olan, birilerini komünist olarak damgalamak ve damgalanacak kişileri de öğrenciler arasından seçerek, kamuoyuna öğrencileri ve gençleri komünizme eğilimli kitle olarak hedef göstermektir. Böylece, toplumda aydın ve öğrencilerin po-

¹⁶⁰ Tan, 20 Mayıs 1949, Sayı:153, s.1.

tansiyel komünistler olduğu düşüncesi yerleştirilmeye çalışılmaktadır.

Öte yandan bu yaklaşımla, Tevfik Fikret'in ifade ettiği ve Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal'in de yol gösterici bir anlayış olarak kabul ettiği "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller" anlayışının yerini, düşünmeyen, düşüncesini açıklamayan, edilgen bir gençlik kitlesi yaratılması politikası almaktadır.

Konuyla ilgili ikinci haber ise, Hergün gazetesinde “Stalin Dondurması” başlığıyla çıkar. Gazetenin, muhabir adı ve mahreç belirtmeden verdiği haber şu şekildedir:

“Rus siyasi polisi, imhası zaruri olan şahıslar için hususi davetiyeler hazırlamakta, konserlere ve sanat toplantılarına çağtırmakta, sureti mahsusada çok fazla ısıtılan salonda terliyen seyircilere dondurma ikram edilmektedir. Bu dondurmaları yiyen zavallılar, evlerine döndükten sonra, kısa bir kriz devresini müteakip ölmektedirler.

Şimdi bütün büyük Rus şehirlerindeki gayri memnunlar davet ve toplantılarda bu gibi dondurmaları yemekten itiraz etmekte ve bu öldürücü dondurmaya Stalin dondurması adını vermektedirler.”¹⁶¹

Bu haberde de komünistlerin, akla hayale gelmedik yöntemlerle, komünizmi korumaya azimli oldukları anlatılmaya çalışılmaktadır. Komünistler, bu uğurda en insanlık dışı yöntemleri uygulamaktan çekinmemektedirler. Bu haberler, bazen yukarda olduğu gibi hiç inandırıcı olmasa bile, komünistlere atfen verilmelidir ki kamuoyu, komünizmin ne büyük bir tehlike olduğunu anlayabilsin.

Yöneticilerin, her yerde komünist ve komünizme ait simgeler görme ve topluma bu yolla bir panik havası vererek, siyasal iktidarlarını devam ettirme çabası, dış politika haberlerinde de göze çarpmaktadır.

La Haye mahreçli ve Ajans France Press(AFP) den aktarılan, “Garip bir hâdise

¹⁶¹ Hergün, 15 Aralık 1949, Sayı:757, s.1,3.

Hollandadaki televizyon alıcılarında Stalin görünüyormuş!” başlıklı haber, bunun tipik örneğini oluşturmaktadır. Haberin devamında şu satırlar okunmaktadır: “Sovyetler Birliği’nden, yani, 2 bin kilometreden fazla bir mesafeden gelen televizyon yayınlarının Hollanda’da muhtelif alıcı istasyon postalarında aksettirildiği haber verilmektedir.”¹⁶²

Burada da teknolojik gelişmelerden, bugüne göre oldukça uzak olan Türk kamuoyu, bu olumsuzluk üzerinden etkilenmeye çalışılmaktadır. Normal olarak,

uzaya verilen yayınların, biraz kuvvetli alıcılar tarafından hem ses hem de görüntü olarak elde edilmesi basit bir teknolojik olaydır. Oysa, bu olay kullanılarak, komünistlerin, Stalin'in görüntüsünü, Hollanda'daki televizyon alıcılarına yansıtarak propaganda yaptıkları iddia edilmektedir.

Stalin motifli bir başka olayın içine, dönemin Milli Eğitim Bakanı ve aynı zamanda Samsun milletvekili olan Tevfik İleri de dahil edilmiştir. Tevfik İleri'nin bu habere dahil olmasının nedeni, "örnek olarak nitelediği" bir lisede komünist propagandasının yapıyor oluşudur. O halde, Milli Eğitim Bakanı'nın örnek diye nitelediği bir lisede komünist faaliyeti yapılmaya cesaret ediliyorsa, başka okullarda binlerce gence kimbilir ne tür komünist propagandalar yapılabilir?!

Stalin Motifi'nin kullanıldığı bir başka haber ise, "Diplomatik Temsilcilikler" Motifini de birlikte kullanan ve kamuoyunun gündeminden uzun süre düşmeyen SSCB Konsoloslugu önündeki olayın haberidir.

"Küstahlık! Beyoğlu'nda Stalin'in resmini gösterip hezeyanlarada bulunan Vartan tevile yelteniyor! Ruslar hadiseyi filme aldılar!" başlığıyla verilen haber, anti-komünist kamuoyu oluşturucularına, arayıp da bulamadıkları fırsatı vermiş gibidir. Haberin veriliş tarzı, üsluptaki heyecanlı yaklaşım, haberin konusu olan kişi hakkındaki bilgiler, tam teşekküllü bir komünist propagandası ve propagandacısı ile

¹⁶² Vakıf, 22 Haziran 1951, Sayı:12113-1361, s.1,3.

karşı karşıya olunduğunu anlatmaktadır. Üstelik, bu cüretkâr propaganda hareketi, İstanbul'un göbeğinde, Beyoğlu'nda olmaktadır. Komünist propagandası, sınır tanımaz yüzünü bu hareketle iyice açığa vurmuştur ve önlem alınmazsa sonunun nereye varacağı belli değildir! Haberin devamı şu şekildedir:

"Dün saat 14.30 da Sovyet sefarethanesi önünde vukua gelen hadise tahkikatına devam olunmaktadır. Hadise şudur: Saat 14.30 da Sovyet sefarethanenin önünden geçenler adı Vartan Aşıkyan olan beyaz gömleklili, kaytan bıyıklı bir Ermeni terzinin elinde Sovyet lideri Mareşal Stalinin üniformalı bir resmi olduğu halde dolaştığını görmüşlerdir. Herkes hayretle bakarken bu gencin 'Yaşasın Stalin!',

‘Bu memleketi Stalin kurtaracak!’, ‘Atatürk’ü de o öldürdü’ gibi hezeyanlarda bulunduğunu iştmişlerdir. Milli hisleri derhal galeyana gelen vatandaşlar derhal kendisine hücum etmişlerdir. Derhal Hadise mahaline gelen Emniyet Müdürü Ahmet Tekelioğlu ve muavini Mehmet Ali Alpsar halkı dağıtmış, Vartanı jip arabasile karakola götürmüşlerdir.

Dikkati çeken bir nokta da şudur: Sovyet sefarethanesi önündeki bu hadise sefaret memurları tarafında filme alınmıştır. Filme başka bir çeşni verip kızıl propaganda yapılması ihtimali de gözönünde alınmakta ve tahkikat derinleştirilmektedir.”¹⁶³

Bu haberde, Stalin Motifi haberin merkezine yerleştirilmiş olmakla birlikte, olayın kahramanının adından hareketle de bazı sonuçlara ulaşılma istenmektedir. Vartan’ın Ermeni oluşu dolayısıyla gayrimüslim olması, Stalin posterleri ile hezeyanlarda bulunduğunun iddia edilmesi ve bu davranışlarının küstahlık olarak nitelenmesi de belli sonuçları hedeflemek ve bu sonuçlara meşruluk kazandırmak içindir. O sonuçların başında da bütün davranışları ile komünist olduğu belli olan kişinin ülkede geçerli olan kanunlar hiçe sayılarak o sırada toplanmış kalabalıklar tarafından linç edilmesi gelmektedir.

İncelediğimiz gazetelerde görüldüğü kadarıyla, 1952 yılı, Stalin haberleri açısından en verimli yıl olmuştur. Söz konusu yıl içinde, Stalin motifi kullanılarak oldukça çok haber yapılmış ve kamuoyu, komünizmle savaşta, bu motif üzerinden bilinçlendirilmeye! çalışılmıştır.

¹⁶³ İkdam Gece Postası, 26 Haziran 1952, Sayı : 4635, s.1,3.

“Dünyada Stalinden başka Allah yoktur diye bağırarak bir başka sapık” başlıklı habere göre; “Kumkapı Çakmakçılar Sokak 10 sayıda oturan İsmail Sevgi isminde birisi, dün Bakırköy’de ‘Bu memlekette kanun, nizam yok, dünyada Stalin’den başka Allah yoktur. Stalin Allaktır’ diye bağırarak başlamış ve yakalanarak adliyeye sevk edilmiştir. Nöbetçi Sulh Ceza Mahkemesinde sorgusu yapılan komünist taslağı tevkif olunmuştur.”¹⁶⁴

Yukardaki habere benzer başka bir haberde de, o günlerin dünyasındaki komünizmin simgesi olarak değerlendirilen SSCB önderi Stalin üzerinden mesaj verilmeye çalışılmaktadır. “Yaşasın Stalin diye bağırarak bir adam” başlıklı bu

haberde, haberin konusu olan kişiye, birbirini tutmayan sözler söylenilerek, komünizm yanlısı kişilerin akıl hastası veya söyledikleri ciddiye alınmayacak kişiler olduğu düşüncesine kamuoyu ikna edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca toplumun dini duygularına seslenilmekte, komünistlerin Allah'ı kişileştirdikleri anlatılmaktadır.

Haberde, Trabzonlu olduğu özellikle belirtilen Turgut Kaya adındaki bir şahsın, İstiklâl Caddesi'nden geçerken, "Yaşasın Lora, yaşasın Stalin" diye yüksek sesle kendi kendine konuştuğu" belirtilerek, bu kişinin derhal yakalandığı belirtilmektedir.¹⁶⁵

Stalin motifli bir haber, bu kez İzmir'den verilmektedir. Bu haberde Stalin motifi, Stalin'in fiziki görünümünün önemli bir unsuru olan bıyıkları ile desteklenmektedir. "İzmir'de yeni bir komünist şebekesi ortaya çıkarıldı. Stalin modasına göre bıyık bırakan bu şebekenin oldukça geniş bir teşkilata sahip olduğu zannediliyor." başlığıyla duyurulan haberin devamı şu şekildedir:

"Yalnız İzmir'de 20 den fazla azası bulunan komünist teşkilatının Türkiye'nin diğer vilayetlerinde de faaliyet göstermekte oldukları ve beş bine yakın üyesi bulunduğu bizzat şebeke mensupları tarafından açıklanmıştır. Hepsi de Stalin biçimi bıyık bırakan ve aralarında

¹⁶⁴ Dünya, 8 Temmuz 1952, Sayı:128, s.5.

¹⁶⁵ Vatan, 20 Temmuz 1952, Sayı:4916, s.2.

hususî parola ile konuşan bu komünist taslakları, Rusyanın yakında Türkiye'yi fethedeceklerini ve buralara yerleşeceklerini iddia etmektedirler. Şebeke mensuplarından bazılarının Kırıkkale ve Zeytinburnu askeri fabrikalarına kadar sızdıkları haber verilmektedir."¹⁶⁶

Orak-Çekiç ve Stalin Motifleri'nin birlikte kullanıldığı bir haber ise, Stalin'in öldüğü gün olan 5 Mart 1953'te çıkmıştır. Beykoz Ortaokulu'nun tuvaletinde tespit edilen bu komünizm propagandası her zaman olduğu gibi heyecan uyandırmış ve Emniyet güçleri okulun bütün öğrencilerinin ifadelerine başvurmuştur.¹⁶⁷

İskenderun mahreçli başka bir haberde ise, Stalin hayranı, Kafkas göçmeni ve üstelik de akli dengesi bozuk, dolayısıyla da komünist olmak için gerekli bütün özelliklere sahip! bir kişi, polis tarafından öldürülerek etkisiz hale getirilebilmiştir. Haberin ayrıntıları şu şekildedir:

“Bugün İskenderun’da bir aile faciası vuku bulmuş, Stalin hayranı olduğu iddia edilen bir Kafkasyalı cinnet getirerek, karısını ağır surette yaralamış, polisler bu mecnunu zaptedebilmek için öldürmek zorunda kalmışlardır. Abbas Öner isimli bir şahıs dün gece, radyo haberlerini dikkatle dinledikten sonra, birdenbire cinnet getirmiş ve üzerinde taşıdığı bıçağı çekerek, pencerenin camını kırmış ve karısına, evla çocuklarını sonra da kendisini pencereden atmasını söylemiştir. Abbas’ın karısı Elvan, bu tehditler üzerine feryada başlamış, imdat seslerini duyan polis memuru İsmail Gürel, süratle otele koşmuştur.

Polis kapının kilitli olduğunu görünce, kapıyı omuzlamış ve böylece içeri girmiştir. Ancak Abbas bu defa da polisi bıçakla tehdit ederek, üzerine doğru yürümüş, Polis İsmail, tabancasını kullanmak zorunda kalmıştır. Mecnun, ayağından kurşun yarası almasına rağmen, karısına hücumdan geri kalmamış ve müteaddit bıçak darbesini indirmiştir. Abbas, karısını yaraladıktan sonra, polise saldırmış kötü bir tesadüf bu sırada polisin kurşunları bitmiştir. Ancak, tam bu esnada, İsmail’in yardımına arkadaşları yetişebilmişlerdir. Gelen polisler, silah kullanmak suretiyle, arkadaşlarını koruyabilmişlerdir. Abbas ve yaraladığı karısı hastaneye kaldırılmışlar, Abbas ameliyat masasında ölmüştür. Karısı

¹⁶⁶ Akın, 10 Ocak 1953, Sayı:484, s.1.

¹⁶⁷ Dünya, 5 Mart 1953, Sayı:365, s.7.

Elvan’ın sıhhi durumu ise çok ağırdır. Hadisenin cereyanı sırasında çocuklarının feryatları ise, faciayı büsbütün ağırlaştırmıştır. İddiaya göre, Abbas, bir Stalin hayranı idi. Ve Komünistlikle ilişkisi bulunuyordu. Kızıl diktatör’ün ağır hastalığı hakkındaki haberleri radyodan dinledikten sonra, tecennün ettiği zannedilmektedir. Bu hususlar da ayrıca tahkik olunmaktadır.”¹⁶⁸

Haberde, mecnun olarak nitelenen bir komünizm sempatizanı başrolde görülmekte, birçok haberde olduğu gibi yine delirmekte ve en yakını olan karısı ve çocuklarını bile rahatlıkla öldürmeye kalkışabilmektedir. Bu arada, olayı haber alan polis de hemen olay yerine gelmekte ve bu azılı komünisti yakalamak için tabancasını kullanmaktan da çekinmemektedir. Ancak, haber, polisin olaya dahil oluş

biçimine ilişkin şüphelere yol açmaktadır. Haberin bir yerinde söz konusu kişinin ayağından yaralandığı belirtilmekte, buna rağmen karısına çeşitli defalar bıçak darbesi vurduğu ifade edilmektedir. Öte yandan polise saldırdığı sırada polisin “kötü bir tesadüf” kurşunlarının bitmiş olduğu söylenmektedir. Sonuç olarak, Abbas’ın ameliyet masasında öldüğü bildirilmektedir. Haberin birbiriyle çelişen satırlarından da anlaşılmaktadır ki, kişinin adının komünizmle birlikte anılması ona karşı yasal olsun olmasın bütün şiddet önlemlerini meşrulaştırmaktadır.

SSCB önderi Stalin’in ölümü üzerine, “Stalin’in bıyıkları” ile yapılan, halkta ürkütücü bir imaj yaratarak, komünizmden uzaklaştırmak yönündeki haberlerin yerini, bu kez, Stalin’in ardından üzülen ve bu yüzden ne yaptığını bilemez hale gelen, “çaresiz komünist” haberleri almıştır.

“Edremit’te, Stalin aşığı bir komünist taslağı daha yakalandı” başlıklı haber, bunların en tipik örneklerindedir. Bu haberde; “Aslen Çaycumalı olup Edremit kazasının Avcılar köyünde oturan 38 yaşlarında Haşim Elmacı, kızıl diktatör Stalin’in ölümü haberini duyunca doğruca köy odasına gitmiş ve toplantı halinde bulunan köy öğretmenlerine hitaben: ‘Ben Hasan Ali Yücel’in çırağıyım. Stalin öldü diye yüreğime hançer saplandı. Ölümüne selâm durursam çok mu?’ diyerek bir asker

¹⁶⁸ Vatan, 7 Mart 1953, Yıl:13, Sayı: 4243, s.1,6.

gibi esas vaziyeti almış ve selâma durmuştur.”¹⁶⁹ ifadelerine yer verilmektedir.

Böylelikle, hem Stalin hayranı hem de üzüntüsünden ne yaptığını bilemez hale gelen bir çaresiz komünist portresi çizilmektedir. Öte yandan bu haberde, hiç ilgisi yokken Hasan Ali Yücel de hedef gösterilmekte ve Türkiye’deki komünistlerin, Hasan Ali Yücel tarafından yetiştirildikleri ima edilmektedir. Aslında bu yaklaşım, TBMM’de de dile getirilen ve Köy Enstitüleri’nin “komünist yuvası” olduğunu iddia eden görüşün, basına yansımasıdır. Bir yandan TBMM’de yapılan suçlamalar, bir yandan da ileriki bölümlerde daha ayrıntılı olarak incelendiğinde görülecek olan, basındaki yakıştırmalarla Köy Enstitüleri’nin kapısına kilit vurulmuştur. Böylelikle de Türkiye’nin aydınlanması yarım bırakılmıştır.

Bundan sonraki bütün Stalin motifli haberlerde, komünist olarak ilan edilen kişilerin, Stalin'in ölümünden duydukları üzüntüden dolayı, çaresizlik içinde, Stalin'i yadeden sözleri öne çıkarılmaktadır. Bunun istisnası, ise Rize'nin Pazar İlçesi'nin, eski adı Kukulap olan köyden verilmektedir. Bu haberde yapılmak istenen ise, hem komünist-şeriatçı işbirliğine dikkat çekmek, hem de komünistlerin her kılığa girebileceklerine iyi bir örnek vermektir: “Kuranı Kerimin içinde Stalin'in resimleri!” başlıklı, gazetenin özel haberi olduğu belirtilen haber şu şekildedir:

“Pazarın Kukulap köyünden Kadir Akpınar, Hakkı Alpay ve Mehmet Ali Birinci adlarındaki üç şahsın evlerinde yapılan arama neticesi Kadir Akpınar'ın evinde Kuranı Kerim'in içinde Stalinin muhtelif resimleri bulunmuştur. Kadir tevkif edilmiştir. Diğerlerinin duruşmalarına gayri mevkuf olarak bakılmaktadır.”¹⁷⁰

Başka bir özel haber ise, Hereke mahreçli olarak verilmektedir. Bu haberde de bir işçi, Stalin'in ölümünden üzüntü duyduğu gerekçesiyle “komünist taslağı” olarak ilan edilmektedir: “Halim Özdemir isimli bir elektrik işçisi, geçen gece de bazı ileri geri laflar ederken görülmüştür. Halim, ‘Yaşa varol Stalin, sen öldün, fakat bütün komünistlerin kalbinde yaşıyorsun. Senin sağ kolun Malenkofla ölünceye kadar

¹⁶⁹ Dünya, 12 Mart 1953, Sayı:372, s.7.

¹⁷⁰ Resimli Yeni Gazete, 17 Nisan 1953, Sayı:172, s.1.

birlikte çalışacağız’ diye işlek bir caddede bağırıştır. Halkın hücumuna uğrayan komünist taslağı polis ve jandarma tarafından güçlkle linç edilmekten kurtarılmıştır.”¹⁷¹

Bu haberde de diğer haberlerde olduğu gibi, haber kişinin işçi olmasına, Hereke Fabrikası'nda çalışmasına dikkat çekilmektedir. Böylelikle, komünizmin işçiler arasında ve işçilerin birarada buldukları fabrikalarda yayılabileceği kamuoyunun bilincine yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, “halkın hücumuna uğrayan komünist taslağı” ifadeleriyle de yine bir linç girişimi, yürürlükteki yasalara rağmen meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Öte yandan bu haberlerde, Stalin Motifi kullanılmakla birlikte, Stalin'in ölümü gözönüne alınarak, kamuoyu yaratmada,

istenen etkiyi yaratamayacağı düşünülerek, bu motifin yerine yenileri konmaya başlanmaktadır. Stalin'den sonra SSCB liderliğine gelen, Malenkov'un adı da bu nedenle anılmaktadır.

Stalin motifinin kullanıldığı haberlerin sonucusu ise, bir astronomi kitabı ile ilgili, oldukça dikkat çekici bir haberdir. “Bir okul kitabı toplatılıyor. Liselerde okutulan astronomi kitabındaki şekiller arasına Stalin ve Lenin'in resimlerini de konduran müellif ve matbaacı hakkında takibat açıldı” başlıklı ve Bedirhan Çınar imzalı haber, oldukça ayrıntılı bilgiler vermekte ve şunları söylemektedir: “Kitabın adı Astronomi dir. Stalinle Leninin fotoğrafları, talebeye gösterilmek maksadile kitaba konulmuş bir meteor taşı resminin ortasına oturtulmuştur. Bilhassa Stalinin fotoğrafı ilk bakışta nazarı dikkati celbetmekte, kalın kaş ve meşhur pos bıyıkları derhal fark edilmektedir.”¹⁷²

Aynı haberi ertesi gün de devam ettiren gazete, bu kez kitabın yazarının da görüşüne başvurmuştur. Gerçi bu durum, bu tür haberlerde çok az rastlanan bir durumdur. Ancak yine de kısa ve savunmayı son derece etkisiz de gösterse buna izin verilmektedir: “Dün kendisiyle görüştüğümüz Şerafettin Çintan; ‘Adı geçen resmin

¹⁷¹ Resimli Yeni Gazete, 30 Haziran 1953, Sayı:234, s.1,2.

¹⁷² Milliyet, 9 Mart 1955, Sayı:1728, s.1,7.

aslı, 8-10 sene evvel çıkardığım Yer Gök Bilgisi' nde de vardır. Meteor taşının üzerindeki resimler iki çocuğa aittir. Bunlar, Meteor taşının büyüklüğü hakkında bir fikir verebilmek için, taşın üzerine yerleştirilmiştir’ demiştir.”¹⁷³

Stalin'in fotoğrafının bazı başka fotoğrafların içinde “gizlice” yayınlandığı iddiası o günlerin ciddi iddialarındandır. 141-142. maddelerde değişiklik yapılarak komünizm propagandasına verilecek cezaları arttırmaya yönelik kanun teklifinin görüşülmesi sırasında TBMM'de de gündeme getirilmiştir. 16 Kasım 1951 tarihli, TBMM Oturumu'nda konuyla ilgili olarak bilgi vermesi için Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu tarafından görevlendirilen ve kürsüye gelen Askeri Yargıç Şevki Mutlugil*, “ülkemizdeki komünist propagandası” hakkında bilgi verirken, yedinci madde olarak sıraladığı maddede şunları söylemektedir:

“Maalesef bir hakikattir ki, hemen her gündelik gazetede birkaç tane sinmiş ajan vardır. Bu ajanlar, fırsat buldukları vakit, Cumhuriyet Gazetesi’nin geçen Cumhuriyet Bayramı nüshasında görüldüğü gibi en yüksek sembollerimizle dahi istihfa etmekten çekinmezler. 1950 senesi Cumhuriyet Bayramı’nda neşredilen Cumhuriyet Gazetesi’nin ilk sayfasında Atatürk’ün alını üzerine Stalin’in resmi oturtulmuştur. Bu, bir ideoloji propagandası olmaktan ziyade cüret ve adeta kuvvet tezahürüdür.”¹⁷⁴

Kamuoyunun oluşturulması süreci iletişimle olasıdır. İletişim ise bu açıdan ele alındığında; “bir tarafın, diğer tarafın davranışını istenen yönde etkileme veya değiştirme süreci olarak tanımlanabilir. İletişimin içeriğini ise semboller oluşturur.

Simgeler, insanların ilk topluluklardan bu yana anlaşmak için kullandıkları, işaretler, semboller ve jestler bütünüdür. Simgeler aynı zamanda kişiler için değeri ve

¹⁷³ Milliyet, 10 Mart 1955, Sayı:1729, s.1.

* Harp Okulu mezunu. Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı’na katıldı. Daha sonra Hukuk öğrenimi görerek 1934’te Askeri Hakim oldu. Uzun yıllar MİT’te çalıştı. Hakim Tuğgeneralliğe kadar yükseldi. 14 Mayıs 1978’de öldü.

¹⁷⁴ Kâzım ÖZALP, Türk Parlamento Tarihi, 1950-1954, 2307-2308

anlamı olan öğrenilmiş uyarıcılardır. İletişimde amaç, mesajın bütünü ile hedefe ulaşabilmesi ve hedef tarafından algılanabilmesidir. Kamuoyunun oluşmasında da gruplar içinde ve arasında yürütülen iletişimin gerçekleştirilmesi için öncelikle tarafların birtakım ortak semgelerde anlaşmaları gerekmektedir.”¹⁷⁵

Türkiye’de Soğuk Savaş döneminin kamuoyunun oluşturulmasında da semboller aracılığıyla iletişim, öncelikli bir yere sahiptir. Bu sembollerin en önemlilerinden biri ise hiç şüphe yok ki Stalin simgesi veya motifidir. Yukarıda da değindiğimiz gibi Stalin, İkinci Dünya Savaşı’ndaki faşist kampa karşı başarısından dolayı, dünyanın gözünde büyük bir sempati kazanmıştır. Bu durum, kamuoyunu kendi yararına oluşturmak isteyen güçler için kabullenilmesi olası olmayan bir durumdur. O halde bu olumlu motifin tersine çevrilerek kitlelere sunulması gerekir. Bunun için de

Stalin'e "diktatörlük", "katillik", "komploculuk" gibi özellikler atfedilir. Bıyıklarının görünümünün, Batılı kültürde pek rastlanmayan bir fiziki özellik olduğu dikkate alınarak, bu görüntüsü hatırlatılır ve "korkunçluğu" abartılarak verilir. Böylece, kitlelerdeki sempati yok edilmeye çalışılır. Ancak, haberlerin bazılarında gördüğümüz gibi, bu tersine çevrilmeye çalışılan yaklaşıma rağmen, halk kitleleri, Stalin'in ölümünden üzüntü duymaya devam ederler. Bunda, "5 bin üyesi bulunan ve üyelerinin tamamı, Stalin tarzı bıyık bırakan komünist teşkilatı" gibi inandırıcılıktan uzak söylemlerin de büyük payı olsa gerek.

4.8. Köy Enstitüleri Motifi

Soğuk Savaş'ın, Türk kamuoyunun antikomünist bir içerikte yapılandırılması planı gereğince, sosyal yaşamın her alanında çeşitli adımların atılması gecikmedi. Türkiye Cumhuriyeti, kendi kamuoyunu Batı ve ABD çıkarları doğrultusunda yeniden yaratırken, yeni dönemin önünde engel olarak görülen bütün kurum ve

¹⁷⁵ Arsev BEKTAŞ, Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi, 99-102.

fikirlerle de hesaplaşması kaçınılmaz oluyordu. Köy Enstitüleri de bu hesaplaşmanın en kritik yerinde durmaktaydı.

Okur-yazar oranının çok düşük olduğu koşullarda ve yoksulluğun dizboyu olduğu Anadolu'da, köy çocuklarını eğitmek ve bu yolla Aydınlanma Devrimi'ni gerçekleştirmek isteyen Cumhuriyet'in açmış olduğu Köy Enstitüleri, yeni dönemde antikomünizm tarafından ortadan kaldırılması gereken hedeflerin başına konmuştu. Çünkü, yaratılmak istenen kamuoyu, cahil, bilgisiz, muhakeme yeteneğinden yoksun, her an linç eylemine hazır ve böyle olduğu için de emperyalizmin yalanlarının arkasından gözü kapalı gidebilecek kitlelere gereksinim duymaktaydı.

Soğuk Savaş'ın başlarında, antikomünist yayınlar başlayınca, Enstitüler de bu haberlerden payını almaya başladılar. Köy Enstitüleri'nin komünizmle ilişkilendirildikleri ilk haberlerden biri, Yeni Sabah Gazetesi'nde yayınlandı. "Son Dedikodulara İsmi Karışan Hamidiye Köy Enstitüsü'nde Komünist Tahrikatı" başlığıyla birinci sayfadan duyurulan habere göre, Asiye isimindeki Enstitü'de halıcı ustası olan bir kadın hakkında savcılıkça komünist olduğu iddiasıyla bir soruşturma başlatılmıştır.

"Güzel Kız ve Kadın Motifi" başlığı altında da incelediğimiz Asiye Eliçin hakkındaki haberler, aynı zamanda Köy Enstitüleri'nin komünizmle ilişkilendirilmeleri konusunda da kullanılmıştır. Eskişehir mahreçli olarak ve Abdülkadir Gürol isimindeki muhabir tarafından verildiği belirtilen haber şöyledir:

"Bundan bir müddet evvel Hamidiye Köy Enstitüsü'nde komünist tahrikatçılığı yaptığından dolayı Eskişehir Savcılığı'nca halıcı ustası Asiye hakkında takibat başlamış ve Asliye Caza Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Davanın açılmasını müteakip Asiye, Eskişehir'den firar etmiştir. Uzun müddetten beri tahkikatı yapılan bu hadise, bugüne kadar mahrem tutulmuştur.

Salahiyetli bir kaynaktan öğrendiğime göre hali firarda olan Asiyenin adresi zabıta marifetile tespit edilerek Ankara Yenişehir Sağlık Sokak Ant Apartmanı 1 numarada oturduğu anlaşılmış, gıyabında tevkif kararı kesilmiştir. Asiye'nin şu anda tevkif edildiği kuvvetle tahmin edilmektedir. Enstitü'de halıcı ustası olan bu kadının, güzelliğini alet ederek bir takım talebelere komünistlik aşıladığı anlaşılmıştır."¹⁷⁶

Asiye Eliçin hakkında Yeni Sabah gazetesindeki haber ise görevini başarıyla yerine getirmektedir: "Hamidiye Köy Enstitüsü'ndeki Komünist Yuvası, Asiye İsmindeki Kadın Ankara'da Tevkif Edildi" başlığıyla verilen habere göre, Asiye Eliçin ve Hayrettin Özer isimli öğrenciler hakkında takibata geçilmiş ve olaya isimleri karıştırılan diğer öğrenciler hakkında ise takipsizlik kararı verilmiştir.¹⁷⁷

Haber, Yeni Sabah'ta 18 Şubat tarihinde de devam ettirilmiş, bu kez Asiye Eliçin'in konuyu aydınlığa kavuşturmaya çalışan ve kişilik haklarını savunmaya yönelik bir mektubu yayınlanmıştır.¹⁷⁸

Asiye Eliçin ile ilgili gelişmeler, 16 Kasım 1951 tarihli TBMM Oturumu'nda da gündeme gelmiş ve konuyla ilgili olarak bilgi veren, Askeri Yargıç Şevki Mutlugil, şunları söylemiştir:

“Maruf komünist Emin Türkelçin'in bilahare karısı olan kendi yetiştirmesi, Asiye, Çifteler Köy Enstitüsü'ne yerleştirilmiştir. Emin'in tercüme ettiği bir komünist eserinin bu müessesede satışı vesilesiyle elimize geçen bir vesikadan anlıyoruz ki orada müessese müdürü olan ve fikirleri malum zata, ‘Siz bu davanın mücahitlerisiniz; biz de naçiz bir hizmette bulunmaya çalışıyoruz’ diyor. Bilahare, öğrencilerin şikâyeti üzerine Eskişehir zabıtası bu müessese ile alakadar olduğu vakit, ilköğretimin iç alemi bunu örtbas etmiştir. Bu öğrenciler, bilhassa aile mevhumu, ana ve babaları hakkında cüretkâr telkinlere tahammül edemeyerek feveran etmişlerdir. Müteaddid muteber şahitler ve bizzat buradan yetişen bazı öğrenciler, bu müessesenin ahlaksızlığa kadar varan geniş terbiye sistemini anlatmışlardır.”¹⁷⁹

TBMM çatısı altında, üstelik milletvekili dahi olmayan askeri bir yargıç

¹⁷⁶ Yeni Sabah 10 Şubat 1947, No:3035, s.1,3.

¹⁷⁷ Yeni Sabah, 14 Şubat 1947, No.3039, s.1, 5.

¹⁷⁸ Yeni Sabah, 18 Şubat 1947, No:3043, s.1, 3.

¹⁷⁹ Kâzım ÖZALP, Türk Parlamento Tarihi, 1950-1954, 2309.

tarafından Köy Enstitüleri hakkında ileri sürülen bu iddialar, aslında siyasi iktidar tarafından verilen kararın uygulanmasını sağlamaya yönelikti. Enstitüler hakkındaki, “ahlaksızlık kaynağı” yakıştırmaları, “komünizm faaliyetlerinin kendi bünyesinde örtbas edilmesi” ifadesiyle İsmail Hakkı Tonguç'tan Hasan Ali Yücel'e kadar bütün sorumluları komünistlikle itham, Enstitülerin kapatılması için, basında yürütülen kampanya ile birlikte yeterli olmuş ve Enstitüler kapatılmıştır.

Köy Enstitüleri ile ilgili bir başka haber ise, Vakıf-Yeni Gazete'de yayınlanır. Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki yangın olayında adı geçen kişiyle ilgili haber, “Isparta'daki Enstitü Öğretmenine Dair Tamalayıcı Malumat” başlığıyla birinci sayfadan verilen haber şöyledir:

“İsparta-Gönen Köy Enstitüsü’nde, asıl adı Jorj olan bir öğretmenin, Milli Eğitim Bakanlığı binasının yandığı gün, bu haberi öğrenince sevincinden yanında bulunan arkadaşlarına: ‘Bravo bizim arkadaşlara, Bakanlığı yakmışlar... Daha da çok Bakanlık yakacaklar’ şeklinde şayanı dikkat sözler sarfettiğini dün bildirmiştim. Babasının adı Eftim, kendi adı Jorj olan bu öğretmen, aslen Romanyalıdır. Bir müddet evvel Görgü Karamut adı ile muhacir sıfatıyla memleketimize gelmiş ve kendisinin Türk olduğunu söyleyerek, Gazi Terbiye Enstitüsü’ne girmiştir. Enstitü’nün resim şubesinden mezun olan Görgü Karamut (Jorj), iki seneden beri resim öğretmenliği yapmaktadır. Arkadaşlarının tahkikat sırasında verdikleri ifadeye göre, Görgü Karamut, daha evvel Gümüşhane’ye tayin edilmiştir. Bu emir kendisine tebliğ edildiği zaman: ‘Gümüşhane’ye gittiğime üzülüyorum. Fakat, buradaki işlerimi henüz bitirmemişim. Biraz daha geçip te istediğimiz olsa ve başa (.....) geçseydi, buraya başka bayraklar asacaktık...’ demiştir. Hadisenin tahkikinden nasıl bir netice ortaya çıkacağı burada büyük bir sabırsızlıkla beklenmektedir.”¹⁸⁰

Köy Enstitüleri hakkındaki kamuoyu baskısı, Demokrat Parti’nin 1950 seçimleri ile işbaşına gelmesiyle büsbütün artmış, nihayet önce küçük bazı düzenlemeler ve baskılar, ardından da yönetmelik değişiklikleri ve nihayetinde de tamamen kapatılmak suretiyle ortadan kaldırılmışlardır. Ancak bu süreç içerisinde Enstitüler ile

¹⁸⁰ Vakit – Yeni Gazete, 30 Aralık 1947, Yıl:31-1, Sayı:10853-101,s.1,3.

ilgili yapılan uygulamalar, komünizm umacısının ne boyutlarda olduğunu anlamak bakımından çarpıcı niteliktedir. 1952 yılının 3 Şubat günü, Vakit-Yeni Gazete, konuyla ilgili olarak ikinci sayfasından bir haber verir. “Köy Enstitüsü Öğrencilerinin Kılıkıkları” başlıklı, Ankara mahreçli ve Anka (Ankara) Ajansı’na atfen verilen habere göre, Köy Enstitüleri Yönetmeliği’nin 179. maddesi, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından değiştirilmiştir. Gazete, bu girişten sonra, yeni yönetmelik maddesini vermektedir. Madde şöyledir: “Kız ve erkek öğrencilerin kılık ve kıyafeti, öğretmen namzetlerine yakışır şekilde sade ve temiz olacaktır. Öğrenciler, muayyen bazı zümrelerin kılık ve kıyafetlerini, saç ve tuvaletlerini taklit etmeyecek, tuvalet yapmayacak, erkekler saçlarını uzatmayacak, sakal ve favori bırakmayacaklardır. Öğrenciler, öğretmenler tarafından sık sık temizlik ve kıyafet muayenesine tâbi

tutulacaklardır.”¹⁸¹ Köy Enstitüleri ile ilgili olarak, Vatan Gazetesi’nde bu kez, Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri’nin ağzından suçlayıcı bir haber yayınlanır. Gazete’nin birinci sayfasından ve “T. İleri Galatasaray Lisesi’ni Teftiş Etti” başlığıyla yayınlanan haberin, üçüncü paragrafı “Hasanoğlan Köy Enstitüsü” arabaşılığıyla başlamakta ve binanın inşasında komünizm propagandası tespit eden ve bunu Bakan’a onaylatan bir demeçle devam etmektedir. Gazete,

Bakan Tefik İleri’nin konuya ilişkin olarak şu görüşlerini vermektedir:

“Hasanoğlan Köy Enstitüsü’nün müzik salonu, planının bir kısmının tatbik edilmesiyle bir orak şeklinde inşa edilmiş bulunmaktadır. Bu hususa ıttılamız geç olmuştur. Meclis’te de arzettiğim gibi bu sene inşaatın eksik kısımlarını da ikmal ederek bu çirkinliği izale edeceğiz. Binanın kasdı mahsusla bu şekilde inşa edildiği muhakkaktır. Tahkikatımız neticelendikten sonra inşaatın planını tatbik edenler hakkında gereken muamele yapılacaktır.”¹⁸²

Aynı iddia, sözü geçen TBBM Oturumu’nda da gündeme gelmiş ve Askeri Yargıç, Şevki Mutlugil, konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır:

¹⁸¹ Vakit-Yeni Gazete, 3 Şubat 1952, Sayı:12834-1582, s.2.

¹⁸² Vatan, 12 Mart 1952, Yıl:12, Sayı:3888, s.1-5.

“Hasanoğlan’ın havadan aldırılmış fotoğrafı elimizdedir. Bu fotoğrafta görüleceği üzere müzik salonu diye yapılmış bir salona, hiçbir mimari münasebeti olmadan ‘orak’ şekli verilmiştir. Burası resmi bir devlet mektebidir. Bu neyin sembolüdür? Burada esen taşkın bir hava, çekinmeden bu binaya bu şekli vermiştir.”¹⁸³

Köy Enstitüleri de, İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş’ın, kamuoyuna maledilmesinde kullanılan motiflerden biridir. Köy Enstitüleri Motifi, bu okullarda komünist eğitimciler tarafından, komünist öğrenciler yetiştirildiği gerekçesiyle hedef seçilmiştir. Köy Enstitüleri’nin binalarından, eğitim tarzına, öğrencilerin kişilikli ve özgüvenli tavırlarına varıncaya kadar bütün ayrıntıları, simgesel tarzda mesaj vermekte kullanılmıştır. Hatta simgesel çeşitlilik, enstitü binalarının orak şeklinde yapıldığı ve bunun da komünizmin simgesi olduğu iddiasına kadar vardırıılarak devam ettirilmiştir. Köy Enstitüleri de bu yaklaşım dolayısıyla, komünizmle

mücadelede daha etkin önlemler çerçevesinde, TBMM’de gündeme gelmiştir. Askeri Yargıç Şevki Mutlugil, diğer birçok simge, motif ve kurum üzerinden yaptığı bilgilendirmeyi, bu konuda da yapmakta ve “Köy Enstitüleri” başlıklı bölümde şunları söylemektedir:

“Bizde ve komşu ülkelerde ilköğretim daima komünistlerin köy köy nüfuz ve istismar için başvurdukları bir alandır.

1926 yılında özel idarelerin ilköğretim müesseselerine bakamaması, bilhassa öğretmenlerin maaşlarının verilememesi oldukça kalabalık bir ilköğretim kadrosunu gayri memnun hale sokmuştur. Hepimizin hatırladığı bu devir, hele İzmir ve İstanbul’da bu memnuniyetsizlik havasından komünistliğe doğru kaymalara sebebiyet verilmiştir.

İzmir’deki öğretmenler ve ilköğretim müfettişleri arasında, ‘İzmir yaranı’ diyebileceğimiz bir grup meydana gelmiştir. Daha sonra Köy Enstitüleri’nin açılmasına karar verildiği zaman ‘İzmir yaranı’ bu kurumlarda esaslı rolleri ellerine almışlardır.

Köy Enstitüleri’nin başına getirilen İsmail Hakkı Tonguç, özel ilişkileri itibarıyla sol anlayışı ile ilişkili bulunan bir kişidir. Fakat, İlköğretim Genel Müdürlüğü’nü üstlendikten sonra bilhassa Ferit Öğüz’un yakın yardımı ile işler çevirmeye başlamıştır.

¹⁸³ Kâzım ÖZALP, Türk Parlamento Tarihi, 1950-1954, 2311.

Köy Enstitüleri, özel bir hava ile beslenmeye başlamıştır. Bu kurumun belkemiğini oluşturan kişilerin koyu birer Marksist oldukları su götürmez bir hakikattir. Bir taraftan da, yeni yetiştirdikleri elemanları türedikçe vazifeye atılmak yolunu tutmuşlardır.”¹⁸⁴

Görüldüğü gibi antikomünist kamuoyu oluşturulması çabası, bir yandan ABD ile imzalanan ikili antlaşmalar ile kayıt altına alınırken, diğer yandan da ülkenin yasama kurumu olan TBMM’de konu, enine boyuna tartışılmaktadır. Uzman olduğu söylenen bir kişi, bu konuda milletvekillerini bilgilendirmektedir. Bu bilgilendirme sırasındaki ifade biçimi de ayrıca ilgi çekicidir. Devletin bir memurunun, yüzlerce milletvekiline bilgi değil de ders verir gibi, hatta o güne kadar ki devletin bazı uygulamalarını eleştiren tarzdaki konuşmaları, bu kişi, bu gücü nereden alıyor? sorusunu davet etmektedir.

4.9. Şeriatçı- Komünist İşbirliği Motifi

Antikomünist kamuoyu oluşturulmasında kullanılan motiflerden biri de komünist-şeriatçı işbirliğidir. Bu motif kullanılırken de şeriatçı olduğu söylenen kişiler, edilgen bir konumda resmedilmeye özellikle dikkat edilmektedir. Bu haberlerde, komünistler emellerini gerçekleştirmek için şeriatçıları kullanmaktadırlar. Yoksa, şeriatçıların tek başına devlet için tehlike olması sözkonusu değildir. Bu yaklaşım, 1970’li yıllardaki “Bana sağcılar da cinayet işliyor dedirtemezsiniz”¹⁸⁵ ifadesini çağrıştırmaktadır.

Bu tür haberler, ilk olarak, Zaman Gazetesi’nde görülür. Birinci sayfadan büyük puntolarla “Kızıl Propaganda” başlığıyla verilen haberde, Amerika’dan, Konya’ya gönderilen ve Kore Savaşı aleyhine ifadelerin yer aldığı broşürler konu edilmektedir. Gazeteye göre“ Nevyork’taki kızıkların Konya’yı seçmelerini, komünizm ile irticanın

¹⁸⁴ A. g. e., s. 2308-2309.

¹⁸⁵ Sözkonusu ifade, 1979 yılında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından kullanılmıştı.

teşriki mesaisine bir işaret saymak” gerekmektedir. Gazetede, Konya mahreçli ve telefonla yazdırıldığı belirtilen haber şu şekildedir:

“Kore de savaşan kahramanlarımızdan şehrimizde oturanların ailelerine posta vasıtasile birer bülten gelmiştir. Daha ilk nazarda, komünist amaline hizmet eden birer kızıl propaganda eseri olduğu anlaşılan bu bültenler ‘Barış yolu’ başlığını taşımaktadır. Bu propaganda paçavralarında Türkiye’nin Kore’ye asker göndermesi tenkid edilmekte, Rusya’nın Türkiye’ye olan dostluğundan bahisle, Türk işçi ve çiftçisi isyana teşvik olunmakta, ve komünistlerin Kore’dek mücadelesi kahramanlık olarak vasıflandırılmaktadır.

Gene bu bültenlerde, Türkiye’nin uçuruma yuvarlanmakta olduğu iddia edilmekte, kurtuluş yolunun ancak, Amerikan boyunduruğundan kurtulmakla kabil olabileceği kaydedilmekte, Türkiye’nin Sovyetlere karşı dostça bir siyaset takip etmesi tavsiyesinde bulunmaktadır.”¹⁸⁶

Konuyla ilgili ikinci habere ise, Vatan Gazetesi’nde rastlıyoruz “Bir Nurcu Yakalandı” arabaşlığıyla ikinci bir haber olarak verilen habere göre, “Komünizm

propagandası yapmaktan sabıkalı Saidi Kürdi'nin müritlerinden Refik Kemal Erkek isminde bir Nurcu yakalanmıştır.” Haber, okuyucuya şeriatçılığın olsa olsa daha önce komünizm zehiri almış olmaktan dolayı ortaya çıkan bir delilik veya hastalık durumu olabileceğini anlatmaya yönelik ikna çabası içinde şöyle devam etmektedir: “İsparta’da evvelce muhakemesi yapılan Refik Kemal Erkek, delilik raporu alarak o zamanlar yakayı kurtardıktan sonra muhtelif suçlar işlemiş, bu arada dini kitaplar satmağa başlamıştır. Evvelki gün, Kadıköy gişesinden bilet alırken gişe memurları ile münakaşa eden Refik Kemal ‘Yaşasın Moskova-Tahran’ diye bağırmağa başlamıştır. Refik Kemal’in Kürt isyanına iştirak eden şeyhlerden birinin yeğeni olduğu anlaşılmıştır. Sanık, bugün adliyeye verilecektir.”¹⁸⁷

Dünya Gazetesi ise, komünizm propagandası yapan bir şahsı yakalamıştır. İlk bakışta olağan antikomünist bir haber gibi görülen haberin ayrıntılarına bakıldığında hiç de öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü, komünizm propagandası bu kez camide

¹⁸⁶ Zaman, 12 Temmuz 1951, Sayı:744, s.1.

¹⁸⁷ Vatan, 18 Şubat 1953, yıl:13, Sayı:4226, s.1,5.

ve herkesin içinde yapılmaktadır. Olay, yine Konya’da meydana gelmekte ve telefonla gazetenin haber merkezine bilgi verilmektedir. “Camide Komünizm Propagandası Yapan Bir Sapık Yakalandı” başlıklı haber şöyledir:

“Topraklık Camii’nde imam Mustafa Uçarok hutbede Türkçe bahsini okurken bir ara Rus idaresinin fenalığından, komünist rejiminin İslamlığa asla uygun düşmeyeceğinden bahsetmiş ve Rusların din düşmanı olduğunu da ilave ettiği bir sırada cemaatten İbrahim Balayıl, ayağa kalkarak: ‘Sen yalan söylüyorsun, Peygamber kim oluyor! Senin, o anlattıkların adamlar Peygamberimizin sehabeleri gibi birer Müslüman oldular. İnanmazsan git de bir Moskova’ya bak’ diye bağırmıştır. Suçlu sorgusunu müteakip tevkif edilmişse de İbrahim’in akli muavazenesinden şüphelenilerek Devlet Hastahanesi’ne kaldırılmıştır.”¹⁸⁸

Şeriatçı-komünist işbirliği motifi, diğerleriyle karşılaştırıldığında fazla kullanılmayan bir motiftir. Çünkü, DP iktidarı, gerici akım ve eylemlere, CHP’nin

aksine büyük bir hoşgörü göstermiştir. Hatta denebilir ki, DP'nin iktidara gelişinde, uzun yıllar, adeta kış uykusuna yatmış olan tarikatlarla işbirliği yatmaktadır. DP de bu işbirliğinin karşılığı olarak, tarikatlara büyük hoşgörü göstermiştir. Buna rağmen, geleneksel olarak Türk Ordusu'nun bu konudaki hassasiyeti bilindiği ve ordu karşıya alınmamak için olsa gerek, antikomünist kamuoyu oluşturulurken şeriatçılığa da göstermelik vurgular yapılmıştır.

4.10. Orak-Çekiç ve Rus Bayrağı Motifi

“Kitle iletişim araçlarının halka mesajlar ve simgeler ileten bir sistem oluşturması” özelliğinden yararlanarak, Soğuk Savaş döneminde antikomünist kamuoyu yaratılmasında, orak-çekiç simgesinden her fırsatta yararlanılmıştır. Sovyet Devrimi'nin bileşkesini ifade eden ve işçi-köylü birlikteliğini anlatan orak-çekiç simgesi, geniş kitlelere komünizm tehlikesinin kapıda olduğunu anlatmak için

¹⁸⁸ Dünya, 20 Ağustos 1954, Sayı:989, s.7.

kullanılmıştır. Üstelik bu simge, o dönem, nüfusunun büyük bir çoğunluğu köylerde yaşayan ve orak ile çekici gündelik yaşamlarında çok sık kullanan bir halkın düşüncelerini yönlendirmek için kullanılmıştır. Aynı yönlendirmeyi, bugün de Irak'ın, ABD tarafından işgalinden sonra gazete ve televizyonlarda yer verilen Saddam Hüseyin görüntü ve fotoğraflarında da tespit edebiliyoruz.

Dönemin orak-çekiçli ilk haberini, “Üzerlerinde orak-çekiç damgası bulunan gümüş külçeler” başlığıyla 11 Eylül 1947 tarihli Vakit-Yeni Gazete’de görmekteyiz. Adana (Özel) mahreçli habere göre “Zabıtaca yapılan araştırmada Fahreddin Soysal ile ortağının ticaret evinde, çuvallar içine doldurulmuş otlar arasında 25 bin lira değerinde gümüş külçe bulunmuş, musadere edilmiştir. Külçeler orak-çekiç işaretli damgalar taşımaktadır. İki tüccar savcılığa teslim edilmiştir. Tahkikata devam olunmaktadır.”¹⁸⁹

Konuyla ilgili ikinci haber, “Kızıl şebekenin ipucu bulundu. Orak çekiçli mühür kimin? Birinci Şube çeşme başında bulunan şüpheli mühür üzerinde ehemmiyetle duruyor” başlığıyla, Hergün gazetesinde yayınlanır. Haberde sözkonusu olan, bir çeşme yakınlarında bulunan ve üzerinde SSCB’nin simgeleri bulunan bir mihurdur. Habere göre, mühürü dönemin tek parti iktidarı CHP’nin Beyoğlu İlçesi Galata Bucağı İdare Kurulu üyelerinden Şevket Sevensan bulmuştur.¹⁹⁰

“İzmir’de Orak-Çekiç yapan bir talebe yakalandı” başlıklı üçüncü haber ise 29 Nisan 1951 tarihinde Son Telgraf gazetesinde çıkar. İzmir İnönü Lisesi öğrencilerinden Özcan Salim Taş isimli gencin defterine orak-çekiç yaparken yakalanarak adliyeye sevk edildiğini bildiren haber, sözkonusu gence, orak-çekiç propaganda için değil, ‘resim maksadıyla yaptığını’ söylemektedir.”¹⁹¹

Orak-Çekiç haberlerinin en kapsamlısı ise, ortaya çıkartıldığı iddia edilen “Gizli Orak-Çekiç Partisi” ile ilgili olanıdır. 1951 yılındaki büyük TKP tevkifatında, hemen

¹⁸⁹ Vakit Yeni Gazete, 11 Eylül 1947 Sayı:10746-4, s.1.

¹⁹⁰ Hergün, 23 Ağustos 1949, Sayı: 646, s.1,3.

¹⁹¹ Son Telgraf, 29 Nisan 1951, Sayı:5177, s.7.

hemen bütün unsurları yakalanan Türkiye Komünist Partisi (TKP) tamamen etkisiz hale getirilmişti. Bu sırada ortaya çıkarılan “Gizli Orak-Çekiç Partisi”, 18 Şubat 1952’de NATO’ya resmen üye olan hükümetin “Hür Dünya’ya üyelik jesti” olarak değerlendirilebilir. Ama öte yandan bu olay, kamuoyu oluşturulmasındaki acemiliği ve bir o kadar fütursuzluğu da sergilemektedir. “Yeniden Gizli Bir Komünist Partisi Meydana Çıkarıldı. ‘Orak ve Çekiç Partisi’nin kurucularından Arif Çalışkan, İsmet Meriç, Hüsnü Özdemir tevkif edildiler. Evraklar müsadere edildi. Bu Komünist Partisinin sınıf mücadelesi gayesi güttüğü ve memleketteki zenginleri ortadan kaldırmak istediği belirtiliyor.” Haber, Komünist Partisi’nin ‘sınıf mücadelesi vermek için’ kurulduğunu söyleyerek bilimsel açıdan önemli bir yanlış yapıyor. Oysa, bütün partilerin belirli sınıfların temsilcisi olmaları bir yana, komünist partilerinin bu noktadaki ayırdedici özelliği, bunu açıkça ilan etmeleridir. Haberde ayrıca, hem gizli parti kurup hem de üyelere iki adet fotoğraf istemek gibi ayrıntılarla karşılaşıyoruz.

Habere göre, kurucuların yakalandığı evde, derhal bir arama yapılmış ve bulunan Bulgarca kitaplar ile karar defteri ve evrak müsadere edilmiştir. Haberin devamında, haberi gazeteye koyanların bile işin öyle olduğuna pek de inanmadıkları izlenimi uyanmaktadır:

“Dün Hüsnü Özdemir’in Rami’deki evine giderek fabrikada işçi olan babası ile görüştük. Adil Özdemir pek üzgündü. ‘Oğlum iki senedir hastadır. Sanatoryomda yatıyordu. Henüz iyileşmek üzere idi. Ona bütün varımı yoğunu harcadım. Oğlumun komünistlikle alakası olacağına inanmıyorum. O sadece derslerine çalışır, sihatini korumak için istirahat ederdi. Buna bütün mahalle şahittir. Yalnız, eskidenberi tanıdığı o üniversiteli arkadaşı bizim eve gelir giderdi. Bilahare de, kitaplarını ve diğer eşyalarını, başka kimsesi olmadığı için bize bıraktı.’ Orak ve Çekiç Partisi hakkında savcılık ve Emniyet Müdürlüğü tarafından yapılmakta olan tahkikat derinleştirildikçe yeni isimler ortaya çıkmaktadır. Önümüzdeki günlerde Emniyet Müdürlüğü ve savcılığın bu hususta yeni malumat vermesi beklenmektedir.”¹⁹²

Konu, sonraki günlerde de gazetelerde yer almaya devam eder. 11 Mart 1952 tarihli Vatan Gazetesi “Orak-Çekiç Partisi’nin tahkikatı devam ediyor” başlığıyla birinci sayfadan duyurduğu habere, “Bir Şairin Hikayesi” adlı broşürler dağıtıldı. Broşürü basan meçhul şahıslar aranıyor” başlığıyla yeni bir ek yaparak, komünizm faaliyetinin çok büyük bir organizasyon olduğu ve mücadeleden vazgeçilmesinin tehlikelerini hatırlatır.

Vatan, haberinin birinci bölümünde, gizli “Orak-Çekiç Partisi” kurucusu oldukları belirtilen kişilerin tevkif edildiğini, bunlar arasında adı geçen, Tevhide Özdemir’in ise serbest bırakıldığını belirtir ve Emniyet Müdürü ile Savcılığın görüşlerine yer verir. Buna göre İstanbul Cumhuriyet Savcılığı’ndan yetkili bir kişi şunları söylemiştir:

“Hadise gazetenizde yazıldığı gibidir. Yapılan ihbar üzerine uzun çalışmalardan sonra baskını yaptık. Yalnız bu hadisede aradığımız daha mühim noktalar vardır. Eğer bu hadise bir hafta önce yapılırsa idi, tahkikatımıza zararı dokunabilirdi. Fakat bu mahzur ortadan kalktığı gün de siz önce davranıp yazmışsınız. Yoksa bu bütün

matbuata verilecekti. Hadiseyi adli bakımdan da savcı yardımcısı Hakkı Müftüoğlu idare etmektedir.”¹⁹³

Aynı haberin eki olan ikinci haber ise, bu kez antikomünizm propagandasını Nâzım Hikmet ve Stalin motifleri üzerinden devam ettirmektedir. Bu habere göre de “Emniyet 1. Şube memurları dün Beyazıt’ta komünist propagandası yapan bir broşürü ele geçirmişlerdir. ‘Bir şairin hikayesi’ ismi altında bedava dağıtılan bu broşürün içinde Nazım Hikmet’ten bahs olunmaktadır. Ve ayrıca propaganda mahiyetinde Stalin’in ve Nazım Hikmet’in resimleriyle süslenmiştir. Nerede ve kim tarafından basıldığı ve dağıtıldığı belli olmayan bu broşürleri Kamber ve Bayram isimlerinde 9 yaşında iki çocuk dağıtmıştır. Bu çocuklar da Emniyet 1. Şube Müdürlüğü’ne götürülmüşlerdir.”¹⁹⁴ Böylelikle iki farklı haber, üç antikomünizm motifi ile okuyucuya sunularak, tehlikenin büyüklüğü ve komünist faaliyetin yoğunluğuna bir kez daha dikkatler çekilmektedir.

¹⁹² Vatan, 9 Mart 1952, Yıl:12, Sayı:3885, s.1,5.

¹⁹³ Vatan, 11 Mart 1952, Yıl:12, Sayı:3887, s.1-5.

¹⁹⁴ A. g. g., s.5.

Orak-Çekiç Partisi haberleri, sonraki günlerde de basının ilgisini çekmeye devam eder. Dönemin ihtiyacına uygun olarak antikomünizm, bir süre de bu motifle yerine getirilir. 30 Nisan 1952 tarihli Vakit-Yeni Gazete, bu haberlerden birine yer verir. Buna göre, Orak-Çekiç Partisi’nin asıl amacı, Silivri civarına yerleştirilen Bulgaristan göçmenlerini komünistleştirmektir. İsimlerini de vererek, henüz sanık durumunda bile oldukları şüpheli insanları mahkum eden, Vakit-Yeni Gazete’ye göre, olayın uluslararası boyutu da vardır. Gazetenin haberi şu şekildedir:

“Bulgaristan göçmenlerinden Hukuk talebesi Hüsnü Özdemir, Ramide nalbantlık yapan Arif Çalışkan ve İsmet Meriç adlarında 3 komünist bundan bir müddet evvel Orak-Çekiç Partisi namı altında bir parti kurarak faaliyete geçmişler. Bilâhare Emniyet birinci şube memurları tarafından yakalanmışlardı. İki aydanberi Orak-Çekiç Partisi kurucuları hakkında yapılmakta olan tahkikat sona ermiş, bunların Silivri civarında yerleştirilen Bulgaristan göçmenlerini komünistleştirmek üzere faaliyete geçtikleri anlaşılmıştır.

Bazı zayıf iradeli göçmenler üzerinde tesir yapmak isteyen, bu maksatla faaliyete geçen 3 kızıl taslağının, ayrıca yabancı kızılılarla temas temin etmek istedikleri de tespit edilmiş, bu hususa dair hazırlanan evrak, Ankara garnizon mahkemesine gönderilmiştir. Kızılların duruşmasına yakında garnizon mahkemesinde başlanacaktır.”¹⁹⁵

1952 yılı antikomünist faaliyetin en yoğun olduğu yıl olarak dikkati çekmektedir. Bu haberlerde kullanılan ifadeler ve konuyla ilişkilendirilen insanlar, işçi, öğrenci, göçmen, yazar gibi toplumun ilerici, aydın ve emekçi kesimlerine mensuptur. Üstelik haberlerde isimleri verilerek henüz mahkeme bile edilmemiş insanlar, toplum gözünde en baştan suçlu ilan edilmektedirler. Hatta isimleri verilen insanlar hakkında gazeteler, kendilerine göre toplumun gözünde kötü imaj yaratacağını düşündükleri nitelermeleri rahatlıkla kullanabilmektedirler. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, İkdam-Gece Postası Gazetesi’nde yayınlanan, “Komünist Taslakları! Eyüp’te 2 işçi tevkif edildi! Fabrika duvarına orak-çekiç resmi yapan Nimet hesap veriyor” başlıklı haberdır. Habere göre; “Eyüp’te Gümüşsuyu’nda Türbe Sokağı’nda 1 numarada

¹⁹⁵ Vakıf-Yeni Gazete, 30 Nisan 1952, Sayı:12421-1669, s.2.

oturan ve Bahariye caddesinde Nazım Avunduk’un kontrplak fabrikasında çalışan 25 yaşında Nimet Sular’ın fabrikanın pres atelyesinde malzeme dolabının kenarına, duvara orak-çekiç resmi yaptığı tespit edilmiştir. Bu resmi gören aynı fabrika işçilerinden Nimet’in arkadaşı Tacettin Çetinel ise, resmi silerek suç unsurunu imha etmiştir. Hadisenin meydana çıkması üzerine her ikisi de yakalanmış ve dün Eyüp Savcılığına teslim edilerek yapılan sorguları sonunda tevkif olunmuşlardır.”¹⁹⁶ Bu habere göre de, hangi niyetle olursa olsun orak-çekiç çizmek, silmek hatta lafını etmek, neredeyse konuşmak bile, komünist damgası yemeye yeterlidir.

8 Haziran 1952 tarihli Demokrat Ankara ise, orak-çekiç motifi ile antikomünizmi ilkokula kadar indirmekte ve Ankara’daki Sarar İlkokulu’nda orak-çekiç resmi, bu da yetmezmiş gibi bir de altına yazılmış “yaşasın” ibaresi keşfetmektedir.¹⁹⁷

Orak-Çekiç haberleri devam ettikçe, ilginç komünizm propagandası yöntemleri keşfedilmekte, neredeyse kımıldayan her şeyde komünizm ve komünistlik keşfedilmektedir. İkdam-Gece Postası'nın bir haberinde bu kez, komünizm propagandası yapmakla itham edilen kişi, ressam Abidin Dino'dur. Gazeteye göre, ressamın bir süre önce yaptığı bazı seramik ve yağlıboya tablolarında, komünizm propagandası amacıyla orak-çekiçlere yer verilmiştir. Bu durumun ihbar edilmesi üzerine de savcılık tahkakata geçmiştir. Habere göre, bununla da yetinilmemiş, tehlikenin büyüklüğünden olsa gerek, o sırada İtalya'da bulunan Abidin Dino'nun yurda getirilmesi için de savcılıkça gerekli girişimlere başlanmıştır.¹⁹⁸

Bundan sonraki orak-çekiç haberlerine yeni bir unsur daha eklenmiş, bu kez ortalığı, yıkanınca altından orak-çekiç çıkan komünist mendil ve eşarp haberleri kaplamıştır. Yeni İstanbul Gazetesi'nin birinci sayfadan verdiği bu konudaki ilk habere göre,

¹⁹⁶ İkdam Gece Postası, 23 Mayıs 1952, Sayı: 4603, s.1,3.

¹⁹⁷ Demokrat Ankara, 8 Haziran 1952, Yıl:1, No:266, s.1.

¹⁹⁸ İkdam Gece Postası, 29 Haziran 1952, Sayı:4638, s.1.

“Yaz aylarında İstanbulda ve Ankarada tanesi 75 kuruştan büyük boyda kırmızı mendiller satışı çıkarılmış ve diğerlerine nispetle çok ucuz olduğu için fazla rağbet görmüştü. Bu mendillerin üzerinden ilk nazarda hiçbir şey görülmemekte, fakat yıkandıktan sonra üzerindeki kolanın çıkmasıyla beher mendilde yüz kadar orak-çekiç işareti görülmektedir. Bu mendillerin memleketimize İtalyadan ithal edildiği tespit edilmiştir.¹⁹⁹

Aynı haber, aynı tarihli Dünya gazetesinde ise, fiyatta 25 kuruş tenzilat yapılarak piyasaya çıkarılmakta, her mendilde kaç adet orak-çekiç görüldüğü sorusu yanıtız bırakılmaktadır. İthal edildiği ülke belirtilmemekte, ancak, bu komünist mendillerin Ankara Emniyeti tarafından toplandığının belirtilmesi de ihmal edilmemektedir.²⁰⁰

Aynı tarihli Vakit Gazetesi de bu haberi, birinci sayfadan okuyucularına duyurmaktadır. Diğer gazetelerden farklı olarak Vakit, mendillerin hangi ülkeden

ithal edildiğinin pek önemi olmadığını düşünmektedir. Ona göre, ithalatın hangi ülkeden yapıldığı değil, mendillerin imalatının nerede yapıldığı önemlidir. Vakit, bu önemli sorunun cevabını da okuyucuları için araştırmakta ve yanıtı vermektedir: “Bu mendillerin memleketimize İtalya’dan sokulduğu oraya da Rusya’dan geldiği anlaşılmıştır. Emniyet teşkilâtı şimdi bu malın ithalâtçılarının bilerek mi bilmeyerek mi bu kızıl propagandaya alet olduklarını araştırmaktadır.”²⁰¹

1952 yılının Kasım ayı, orak-çekiç haberleri için oldukça bereketli bir ay olmuş, komünist mendil ve eşarplardan sonra bu kez de devreye bira sandıkları girmiştir. Oldukça kapsamlı araştırmalara ve çok sıkı güvenlik tedbirlerine rağmen bir türlü faileri ortaya çıkarılamayan komünist bira sandıkları olayı, ilk kez, 16 Kasım 1952 tarihli dönemin hatırı sayılır ve artık muhalefet partisi konumundaki CHP’nin yayın organı niteliğindeki Ulus Gazetesi’nde “Soysuzca Bir Hareket” başlığıyla görülür. Konuya ilişkin Ulus’un haberi şöyledir:

¹⁹⁹ Yeni İstanbul, 11 Kasım 1952, Sayı:1068, s.1.

²⁰⁰ Dünya, 11 Kasım 1952, Sayı:251, s.5.

²⁰¹ Vakit, 11 Kasım 1952, Sayı:12616, s.1.

“Ankara Cumhuriyet Savcılığı ile Zonguldak ve Kastamonu Cumhuriyet Savcılıkları, Ankara’da başlayıp İnebolu’da nihayete eren enteresan ve çirkin bir hâdisenin tahkikatına el koymuş bulunmaktadır. Yaptığımız soruşturmaya göre hâdise şudur: Bundan bir müddet evvel, Ankara Bira Fabrikasında imal edilen biralardan 150 sandık bira, İnebolu ilçesinin ihtiyacını karşılamak üzere sandıklanarak yola çıkarılmıştır. Sandıkların üzerine her zaman olduğu gibi dairevi bir kompozisyonda Türkiye Cumhuriyeti Tekel İdaresinin rumuzu olan üstüste yazılı (T.C.T.İ.) harfleri siyah boya ile yazılmış ve sandıklar sevkedilmiştir. İnebolu Tekel İdaresi sandıkları teslim alırken, sandıklar üzerinde siyah boya ile yazılmış olan Tekel İdaresi rumuzunun, gayet ustalıkla şekilde bazı kısımları kazınmak suretiyle orak-çekiç haline getirilmiş olduğunu hayretle görmüştür. Ankara, Kastamonu ve Zonguldak Cumhuriyet Savcılarının müşterek çalışmaları sonunda, orak çekiçleri yapanların meydana çıkarılacağına muhakkak nazarıyla bakılmaktadır.”²⁰²

Habere özel bir önem veren Ulus, “İnebolu, 15” mahreç ve tarihiyle telefonla elde ettiği bir son dakika bilgisini de okuyucularından esirgemez. Buna göre, “Ankara

Bira Fabrikası'ndan sevkedilmiş oldukları anlaşılan 150 sandık kadar biranın, sandıkları üzerindeki Tekel İdaresi arması bazı soysuzlar tarafından orak çekiç şekline getirilmiş ve hâdiseye Cumhuriyet Savcılığı el koymuş bulunuyordu. İnebolu Tekel Şube Müdürlüğü bu 150 sandığı bugün İstanbul'a sevk etmiştir. Sevkedilen sandıklar Anafartalar vapuruna yüklenirken, orak çekiç işaretinin bulunduğu kısımlar destere ile kesilmiştir.”²⁰³

17 Kasım tarihli Akın gazetesi ise, öncekilere göre daha etkisiz bir komünizm propagandasını okuyucularına duyurur. Akın'ın “Bir Komünist Taslağı” başlığıyla birinci ve beşinci sayfadan verdiği habere göre; “Saim Kurt adında bir sapık Sultanahmet Parkında oturduğu, banktan elindeki çubukla toprağa orak – çekiç resmi çizmeğe ve komünizmi, Rusları metheder yazılar yazmaya başlamıştır. Küstah propagandacı, hakkında tanzim edilen evrakla birlikte adalete teslim edilmiştir.”²⁰⁴

Dünya Gazetesi ise, orak-çekiç ile komünizm propagandasını bu kez, Bakırköy

²⁰² Ulus, 16 Kasım 1952, No:11272, s.1,2.

²⁰³ A. g. g., s. 2.

²⁰⁴ Akın, 17 Kasım 1952, Yıl:2, Sayı:439, s.1,5.

Bez Fabrikası'nda keşfetmiştir. Buradaki olay da oldukça önemlidir ve önü alınmazsa büyük sonuçlara yol açacak niteliktedir. Çünkü, buradaki faaliyet birbuçuk yıldır devam etmektedir ve fabrikanın duvarlarına ve helalarına varıncaya kadar her yere yayılmıştır. Dünya'nın haberi şöyledir:

“Bakırköy bez fabrikasında duvarlara ve helâlarına, devamlı surette orak-çekiç resimleri çizilmekte ve Rusya'yı methedici sözler yazılmaktadır. Nihayet, duvarlarda pek görülmeyen işaretlere bu sefer de kumaş toplarının uçlarına yapıştırmaya mahsus etiketler üzerinde rastlanmaya başlanmıştır. Dün de dört etiket üzerinde kurşun kalemle çizilmiş orak – çekiç işaretleri görülmüş, aynı şeye koridorlara atılan başka kağıtlar üzerinde tesadüf edilmiştir. Yapılan tahkikat sonunda işçilerden Kemal ile karısı Seher haklarında tanzim edilen evrakla birlikte adliyeye verilmişlerdir.”²⁰⁵

Komünist mendil olayı, Kasım ayının son günlerinde bir kez daha ortaya çıkar. Bu kez adres, İskenderun'dur. Haberi veren Yeni İstanbul Gazetesi, vatandaşları

telaşa sevketmemek için olsa gerek, olayı duyurmakta, ancak hemen devamında da zabıtayı harekete geçirerek, komünist mendilleri toplatarak, daha fazla propagandaya imkân vermemektedir.²⁰⁶

Yeni İstanbul'un, 22 Kasım tarihindeki haberinde ise, propaganda yapan sanık, bu kez, Royal çikolatası ve çikolata fabrikasının sahibi ile çikolataların sarıldığı kâğıtların basıldığı matbaanın sahibi ve klişecisidir. Üstelik her üç zanlı ve dolayısıyla çikolatalar da azınlıklara mensuptur. Dolayısıyla, komünizm propagandası için bundan iyi bir ortaklık da düşünülemez doğrusu. Yeni İstanbul'un haberi şöyledir:

“Piyasada satılan Royal marka 50 kuruşluk çikolataların ikramiye serisi bayrak kâğıtlarında, Yeşilay bayrağının sol üst köşesinde orak-çekiç resmi görülmesi üzerine tahkikata başlanmış ve mezkur fabrikada yapılan araştırma neticesinde bu kâğıt bayraklardan 4000 kadarı ele geçirilmiştir. Sinsice komünist propagandası yaptıkları kanaatine varılan çikolata fabrikası sahibi Apostol Etnapolos ile

²⁰⁵ Dünya, 21 Kasım 1952, Sayı:261, s.5.

²⁰⁶ Yeni İstanbul, 22 Kasım 1952, Sayı:1079, s.1.

matbaacı Sotiri Meneksi ve klişeci Onnik Kırılçıyan haklarında tanzim edilen hazırlık tahkikatı dosyası evrak ile birlikte İstanbul Cumhuriyet Savcılığına verilmiştir. Her üç sanık da tevkif edilmişlerdir.”²⁰⁷

Komünist çikolatalar haberlerinden biri de, Akın Gazetesi'nde yer alır. Bu kez, Trakya mıntıkasındaki bir askeri birlikte görevli bir subayın aldığı, üstelik Yeşilay çikolatalarının içinden orak-çekiç çıkmıştır. Olay, son derece vahimdir. Çünkü, bu menfur propaganda, hem sosyalist Bulgaristan sınırında olmuştur, hem de propaganda resimleri Yeşilay'a ait çikolatadan çıkmıştır. Üstelik, propaganda o kadar pervasız hale gelmiştir ki subaylarımıza kadar uzanmıştır.²⁰⁸

Orduya komünist sızması tehlikesi de Soğuk Savaş'ın dikkat edilen bir propaganda unsurudur. Ancak, bu konu gazetelerde diğer motiflerin işlendiği gibi ele alınmamış, daha dikkatli ve derinden izlemeyle yetinilmiştir. Konuya ilişkin olarak, komünistlerin, ABD ile girilen ilişkiler çerçevesinde söylediklerine yanıt için olsa

gerek, Genelkurmay Başkanlığınca, incelediğimiz dönemden kısa bir süre sonra çıkarılan, “Hizmete Özel” kaşeli bir bröşürde şunlar kaydedilmektedir: “.....Ayrıca NATO ve CENTO Paktları içerisinde, kader birliği yaptığımız müttefiklerimiz ve bilhassa Amerikalılara karşı çok ağır iftiralarda bulunarak, bizi sömürdüklerinden, memleketin onlara satıldığından, ev fiyatlarını arttırdığından tutun da, kız ve kadın münasebetlerine, ordunun disiplinini bozduklarına kadar ve en ufak hadiseleri büyüterek etrafı bulandırmaya, halkı ve orduyu müttefiklerimizden soğutmaya ve bu anlaşmaları bozdurmaya çalışmaktadırlar.”²⁰⁹

Akın Gazetesi ki “Günlük Siyasi Sabah Gazetesi” ibaresiyle çıkan gazetenin sahibi Tekin Erer, Cavit Yamaç, Recep Bilginer Koll. Şti.dir. Yazışleri Müdürlüğü’nü ise Cavit Yamaç yapmaktadır. (Ocak 1953’ten itibaren Yavuz Herkman) DP yanlısı gazete, aynı zamanda hararetli bir İnönü karşıtıdır. 17 Mayıs 1952 tarihli 260. sayısında İnönü’yü kastederek “diktatörcük” nitelemesi

²⁰⁷ Yeni İstanbul, 22 Kasım 1952, Sayı:1079, s.1.

²⁰⁸ Akın, 13 Aralık 1952, Yıl:2, Sayı:465, s.1,5.

²⁰⁹ Komünistler Ordu İçinde Nasıl Çalışır?, 5.

yapmaktadır. Ve elbette antikomünisttir. Gazetenin, 18 Aralık tarihli “Komünistlik propagandası yapanlar” başlığıyla bu kez beşinci sayfadan verdiği habere göre, “ustaca bir komünizm propagandası “ açığa çıkarılmıştır. Haber şöyledir:

“Mehmet Taşer, Adil Aktaç, Tefik Özceylân ve İhsan Tanver adlarında dört şahıs bundan bir müddet önce Şoför Postası ismi altında bir gazete çıkarmaya başlamışlardır. Emniyete yapılan bir ihbarda Şoför Postası gazetesinde komünist propagandası iddia edilmiş hattâ başlığın D ile başlayan kısmında ustaca bir orak çekiç yapıldığı belirtilmiştir.

Emniyet Müdürlüğü, bunu yapan ressam ile gazeteyi çıkaranlar Adelete verilmişlerdir. Bu hâdise hakkında tahkikat yapan Üçüncü Sorgu Hakimliği tahkikatı sona erdirmiş gazeteyi çıkaranlarla, başlığı çizen ressam hakkındaki dosya, Ağır Ceza Mahkemesi’ne verilmişlerdir, duruşmalarına yakında başlanacaktır.”²¹⁰

1953 yılının orak-çekiç haberlerinin ilki ise, Vatan Gazetesi’nde yer alır. Habere göre, Adapazarı Vagon Fabrikası’nda bir haftadan beri komünizm propagandası mahiyetinde orak-çekiç resimleri görülmüş, durumdan haberdar edilen emniyet

güçleri de tebdili kıyafet ederek, fabrika işçilerinden Osman Tütüncü'yü suçüstü yakalamışlardır. Haberin devamı şöyledir: “Vaziyetten haberdar olan diğer fabrika işçileri işlerini bırakarak bu soysuzu linç etmeğe teşebbüs etmişlerse de etraftan yetişen polis ve jandarmaların yardımıyla güçlkle kurtarılmıştır. Osman Tütüncü adalete teslim edilmiş ve sorgusundan sonra tevkif olunmuştur.”²¹¹

6 Mart tarihli Dünya Gazetesi ise, Beykoz Ortaokulu'nun hela duvarlarına orak-çekiç yapan bir öğrenci haberi vermektedir. Ersan Bükler adlı öğrenci, tevkif edildikten sonra ise, gazetenin ve bütün kamuoyunun içinden geçeni okurcasına “orak-çekiç başka yere çizilmez!” demiştir. Böylelikle hem Dünya hem de okurlar derin bir oh çekmişler ve tehlikenin sanıldığı kadar büyük olmadığı anlaşılmıştır.²¹²

²¹⁰ Akın, 18 Aralık 1952, Sayı:470, s.5.

²¹¹ Vatan, 12 Şubat 1953, Sayı:4220, s.3.

²¹² Dünya, 6 Mart 1953, Sayı:366, s.7.

Konuyla ilgili son haber, 1955 yılının 7 Ağustos'unda Ulus'ta çıkar. Bu kez orak-çekiç görülen yer, Haydarpaşa'dan kalkan banliyö trenidir. Ulus'un haberi şöyledir: “Dün akşam saat 19.25 de Haydarpaşa'dan kalkan banliyö treni Söğütluçeşme istasyonuna geldiği sırada yolculardan birkaç kişi kondüktörü çağırarak fürgonda orak-çekiç işaretleri olduğunu söylemiş ve göstermişlerdir. Yapılan araştırma sonunda, bundan başka lokomotifin farlarında da kırmızı mürekkeple orak-çekiç işaretleri yapılmış olduğu görülmüş ve durum polise bildirilmiştir..”²¹³

Özellikle, Türkiye'nin NATO'ya giriş sürecinde ve NATO'ya girdiği yıl olan 1952'de görülen “Orak-Çekiç” ve “Rus Bayrağı Motifli” haberlerde amaç, kamuoyunda korku ve endişe yaratarak etrafımızın komünistler ve komünist faaliyeti yapan açık-gizli örgütlenmeler tarafından sarıldığı düşüncesini kamuoyuna hakim kılmaktır.

Böylece, yaratılan korku ve endişe ortamında, o sıralarda devam etmekte olan Kore Savaşı'yla ilgili olarak içten içe oluşmaya başlayan muhalefet bastırılacak, öte

yandan da NATO'ya ve dolayısıyla da yabancı bir gücün komutasına girecek Türk Ordusu'nun bu davranışına meşruluk kazandırılacaktır.

Öte yandan bu motif, işçi-öğrenci, göçmen ve yazar gibi toplumun ilerici-aydın ve emekçi kesimleri üzerinden yansıtılarak, muhalefet potansiyeli olan bütün sosyal kesimler üzerindeki yasal baskının yanında, katı bir toplumsal baskı uygulanması da hedeflenmektedir. Yaratılmaya çalışılan toplumsal baskı, toplumun her kesimine ve her yere hakim kılınmaya çalışılmaktadır.

Öyle ki ilkokullarda bile orak-çekiç motifi saptanmakta, ilkokul çocukları bile izlemeye alınmaktadır. Burada anlatılmak istenen, “komünizmin zehirini çok küçük yaşlardan itibaren çocuklara akıttığı” olsa gerek. O zaman, yapılması gereken de ilkokul çağındaki çocukları da “komünizmin şerrinden korumak ve ABD'nin hür dünya kültürüyle eğitmek”tir.

²¹³ Ulus, 7 Ağustos 1955, no:11718, s.1,7.

Bu motifin kullanıldığı haberlerin “yıkınca altından orak-çekiç çıkan mendiller” başlıklı olanları ise, “komünizmin masum görünümünün altındaki meşum yüzünü ortaya koymaya” yöneliktir. Bu haberlerde, kamuoyuna, komünizm yüzündeki; eşitlik, özgürlük, herkese iş, refah gibi maskesini çıkardığında altında ne kadar kanlı ve insanlık dışı bir hayat sunduğu anlatılmak istenmektedir. Ancak, her orak-çekici komünist faaliyeti olarak görüp, peşine takılan dedektiflerin, anlaşmalar gereği Boğazlar'dan geçen ve üzerlerinde hem orak-çekiç işareti hem de orak-çekiçli SSCB bayrağı taşıyan gemileri görünce ne yaptıkları merak konusudur. Çünkü, bu konuda bir habere rastlanmamıştır.

4.11. NATO Üsleri-Komünist Faaliyeti Motifi

İncelediğimiz dönemdeki haberlerin bir bölümü, daha sonra NATO'ya bağlı radar tesislerinin kurulacağı yerlerde, komünizm faaliyetine rastlanıldığına ilişkindir. Bu haberlerde, sözkonusu şehir, ilçe veya bu merkezlere yakın yerlerde, yoğun bir

komünizm faaliyeti ve tehlikeli komünist ajanlar olduğu bilgisi verilmektedir. Bunun amacı ise, komünist faaliyeti ve komünist ajanları önlemek için, ABD'lilerin kuracağı NATO radar tesislerine meşruluk kazandırmaktır. Bu konudaki haberlere geçmeden önce, Türkiye-NATO ilişkilerinin tarihine kısaca değinmek gerekmektedir.

Türkiye, 18 Şubat 1952'de resmen NATO'ya üye olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya alınmasının en önemli nedeni, SSCB ile uzun bir sınırı olması ve bunun getirdiği stratejik önemdir. Önemli sayılabilecek diğer neden ise, Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılan kapı olmasıdır. Türkiye, NATO'ya girdikten dört ay sonra, İzmir'de, Müttefik Kara Kuvvetleri Karargâhı (Landsoutheast) kuruldu. Karargâhın başına da ABD'li bir korgeneral getirildi. Söz konusu karargâha, 1954'te, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın askerleri de katıldı. İzmir'le birlikte Türkiye'de kurulu NATO Radar Üsleri, 16 adettir. Bunlar;

1. Lüleburgaz
2. Çanakkale,
3. İzmir-Bornova,
4. İzmit,
5. Kütahya,
6. Eskişehir,
7. Bartın,
8. Ankara-Ahlatlıbel,
9. Amasya-Merzifon,
10. Sivas-Şarkışla,
11. İskenderun,
12. Ordu-Perşembe,
13. Rize-Pazar,
14. Erzurum,
15. Diyarbakır
16. Mardin'dir.

1947-1953 yılları arasında saptayabildiğimiz bu tür haberlerin sayısı 13 ve bu tür haberlere yer veren gazeteler ise; Tanin, Yeni Gazete, Yeni İstanbul, Son Telgraf, Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, Dünya, Vatan ve Akın olmak üzere 10 adettir.

Toplam, 13 haberin beşi, Pazar ve Artvin'in Karadeniz kıyısındaki, Pazar'a 80 kilometre uzaklıktaki Hopa İlçesi'nde, dördü İzmir'de, ikisi, Çanakkale Boğazı yakınlarında, biri İzmit'te, biri ise, Lüleburgaz yakınlarındaki Edirne'nin Keşan İlçesi'nde geçmektedir.

Konuyla ilgili ilk haber, Tanin Gazetesi'nde ve İzmir mahreçli olarak çıkmıştır. "Bir Rus Generali ve iki subay yakalandı. Uçağın İzmir varoşlarında uçtuğu, avcı uçaklarımızın kara müdafaa vasıtalarımızın harekete geçtiği bildiriliyor" başlıklı haber şu şekildedir:

"İzmir gazetelerine Aydın'ın Koçarlı bucağında yere inmeğe mecbur edilmiştir. Uçak İzmir varoşlarında bir aralık harekete geçen projektörlerin ziya hüzmeleri içine alınmış ve üzerine hava bataryaları ile ateş açılmıştır. Fakat uçak kendisini ziya hüzmeleri içinden kurtarmıya muvaffak olmuş ve uzaklaşmıştır. Fakat kısa bir zaman sonra Koçarlıda yere inmeğe mecbur kalmıştır. Tayyareden 4 kişi çıkarılmıştır. Derhal enterne edilmiş olan bu kimselerin hüviyetleri gizli tutulmaktadır. Fakat bunlardan bir tanesinin bir Rus generali, diğerinin yüksek rütbeli iki Rus subayı ve dördüncüsünün de tayyarenin pilotu olduğu iddia edilmektedir."²¹⁴

Bu haberde dikkat çeken nokta, öncelikle halk arasındaki bir söylentiden söz edilmesi, daha sonra ise bu söylentinin somut bir olayla doğrulanmaya çalışılmasıdır. Kamuoyu oluşturmak için önce, insanların beyinlerinde komünistlerin her aracı ve yolu kullanarak işlerini yapmak isteyecekleri fikri yerleştirilmekte, arkasından bu ruh haline uygun olarak; soyut düşman bir anda somut olarak kamuoyunun önüne çıkmaktadır. Burada devreye, NATO'nun güvenlik şemsiyesi girmekte ve radar tesisleri, düşmanı izlemek ve her adımını kontrol için söz konusu bölgeye yerleşmektedir.

Tanin Gazetesi, ertesi gün çıkan sayısında ise yukardaki haberini yalanlamakta ve birinci sayfasından "İzmir ve Aydın Bölgesi'nde Bir Rus Uçağı'nın Düşürüldüğü

Haberleri Doğrulanmadı” demektedir. Gazetenin, Anadolu Ajansı’na dayanarak verdiği habere göre, bir gün önceki haberin bütün unsurları, “İzmir Valiliği tarafından kati surette yalanlanmıştır.”²¹⁵

Konuya ilişkin ikinci haberin geçtiği yer ise, Edirne’nin Keşan ilçesi. “Keşan Göklerinde Görülen Uçan Daire” başlıklı daha sonra ayrıntıları verilecek haber, “Amerikan muhabirler”e yorumlatılmakta ve onların ağzından, görülenlerin “Rus peyki memleketlerden gelebileceği” söylenilmektedir. Haberin ayrıntıları şu şekildedir:

“Şehrimizde bulunan Amerikan muhabirleri, Edirnenin Keşan kazasında esrarengiz bir takım infilaklar vukubulduğunu gazetelerine bildirmişlerdir. Amerikalı muhabirlerin öğrendiklerine göre infilak

²¹⁴ Tanin, 31 Ağustos 1947, Sayı:4454-1440, s.1

²¹⁵ Tanin, 1 Eylül 1947, Sayı: 4454-1441, s.1.

hadisesi, bir veya birkaç bombanın Keşan civarına düşmesiyle vukubulmuştur. Muhabirler, gazetelerine çektikleri telgraflarda bunun Alman icadı ya bir V1 veya bir V2, yahut bir roket bombası olduğunu bildirmişlerdir. Bu muhabirlerin görüştüğü askeri mütehassıslar bombanın olsa olsa Kırimdan veya Rus peyki bir memleketten gelebileceğini söylemişlerdir. Edirne Valisi ise, bu hususta şunları söylemektedir; ‘Anadolu Ajansı muhabiri, Keşana 5 kilometre mesafedeki Aziziye köyünden havada bir füze görüldüğünü bildirmişti. Tahkikat yaptık. 31 Ocak Cumartesi sabahı saat 6 da, gerçi Aziziye köyü semasında bir ateşli daire görülmüştür. Fakat bunun semada kayan bir yıldız olduğu anlaşılmıştır.’ Hadise bundan ibarettir.”²¹⁶

Bu haberde, Keşan’da meydana gelen ve basit bir yıldız kayması gibi tamamen doğal bir olaya, orada ne için ve o anda nasıl buldukları dahi sorgulanmayan Amerikalı muhabirler tarafından hemen bir yorum getirilmektedir. Üstelik bu Amerikalı muhabirler, konuyla ilgili olarak hemen askeri yetkililere başvurabilmekte ve ayrıntılı açıklamalar da elde edebilmektedir. Ancak, Amerikalıların açıklamaları, Türk Devleti’nin Valisi’nin açıklamalarından daha güvenilir bulunmaktadır ki haber, onların değerlendirmelerinin doğru olduğu anlayışıyla verilmektedir.

Bu şekilde verilen haberle de, Trakya sınırlarından yani Sosyalist Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nden gelecek tehditlere karşı, Lüleburgaz'a, NATO Radar Üssü'nün gerekliliği yönünde kamuoyu oluşturulmaktadır.

Haziran-Ekim 1951 tarihleri arasında ise bu kez, Rize ve özellikle de Pazar İlçesi ile ilgili haberler, gazetelerde görülmeye başlanır. Cumhuriyet, Hürriyet, Son Telgraf, Yeni İstanbul ve Zaman gazetelerinde yer alan söz konusu haberlerde, SSCB'nin hem karadan, hem havadan hem de denizden ülkemize yönelik yoğun bir faaliyet içerisinde olduğu anlatılmaktadır. Konuya ilişkin ilk haber, 15 Haziran tarihli gazetelerde yer alır. Yeni İstanbul haberi, "Rize'de Meçhul Bir Uçak. Çok Yükseklerde Dolaşan Uçağın Sovyetlere Ait İşaret Taşındığı Söyleniyor" başlığıyla duyurur. Aynı haber, Son Telgraf'ta "Rize Üzerinde Bir Rus Uçağı Görüldü. Uçak,

²¹⁶ Yeni Gazete, 3 Şubat 1948, No:37087, s.1

Rize ve Pazar Üzerinde Çok Yüksekten Uçup Kayboldu" başlığıyla verilmektedir. Başlıklar farklı olsa da, haber metni her iki gazetede de aynıdır. Çünkü, her iki gazete de haberi ANKA Ajansı'ndan almışlardır. Haberin metni şu şekildedir: "Rize'den şehrimize gelen malûmata göre, dün öğleden evvel milliyeti meçhul bir uçak vilayet hududu dahilinde çok yükseklerde dolaşmıştır. Pazar ilçesi üzerinde bir ara irtifamı alçaltan uçağın Sovyetlere ait işaret taşıdığı görülmüştür. Uçak bir müddet sonra yine çok yüksek bir irtifadan Karadenize doğru uzaklaşmıştır."²¹⁷

Bu haberde de, hayali bir uçak Rize üzerinde çok yükseklerde uçurulmuş, dolayısıyla da hangi ülkeye ait olduğu belirlenememiştir. Uçağın pilotları da bu sorunu çözmek için olsa gerek, Pazar ilçesi üzerinde oldukça alçalmışlar, adeta hangi ülkenin uçağı olduğunu göstermek istemişler ve bu durum da ilgili ajans tarafından teşhis edilmiştir. Haberde, uçağın neden NATO Radar Üssü kurulacak Pazar üzerinde uçtuğu, neden alçaldığı, yolcu uçağı mı, yoksa askeri amaçla kullanılan bir uçak mı olduğu soruları yanıtız kalmıştır. Amaç, kurulacak NATO Radar Üssü'ne meşruluk kazandırmak olunca Soğuk Savaş ortamında bu tür soruların yanıtlanmasına gerek kalmamaktadır.

“Rus Motorlarının Kıyılarımızdaki Şüpheli Halleri. Fişeklerle Gizli İşaretler Veriyorlar” başlıklı ve Rize mahreçli bir başka haber ise, yine “Pazar İlçesi’nden gelen bilgilere” yer vermektedir. THA’dan alındığı belirtilen habere göre, Ruslar, Türk sahilleri yakınlarında bazı şüpheli hareketlerde bulunmaktadır. Haberin ayrıntısında söz konusu şüpheli hareketlerin ne olduğu açığa çıkmaktadır: “Gecenin geç vakitlerinde, bazı Rus motörleri sahile doğru yaklaşmakta, zaman zaman renkli hava fişekleri atmaktadırlar. Böylece Rus deniz vasıtalarının birbirleriyle haberleştikleri anlaşılmaktadır. Yine gecenin geç saatlerinde, sahil köylerindeki halk, tayyare uğultuları duymaktadır. Bunun da Rus keşif tayyarelerine ait olduğu sanılmaktadır.”²¹⁸

²¹⁷ Son Telgraf, 15 Haziran 1951, Sayı:5224, s.1, Yeni İstanbul, 15 Haziran 1951, Sayı:563, s.1.

²¹⁸ Hürriyet, 9 Temmuz 1951, Sayı: 1155, s.1.

Haber, Rusların şüpheli hareketleri olarak, havai fişek atmalarını bildirmektedir. Ancak, bundan çıkardığı sonuç, Rus deniz araçlarının birbirleriyle gizlice haberleşmeleridir. Bu haberde de birbirleriyle gizlice haberleşmek için Rus deniz araçlarının bütün dünyanın gözü önünde ve görebileceği şekilde neden böyle bir yolu tercih ettiği sorusu yanıtsız kalmaktadır. Öte yandan, Rus hava sahası içinde uçan, Rus uçaklarının gürültülerinden yola çıkarak, bunların keşif uçakları olduğu da saptanarak, kamuoyu sürekli tedirgin edilmeye çalışılmaktadır. Bütün bunlar ise, yine tesadüf eseri olsa gerek, NATO Radar Üssü’nün kurulacağı Pazar ilçesinden bildirilmektedir.

Zaman ve Hürriyet gazetelerinde yer alan bir başka haberde ise, Artvin’in Hopa ilçesi gündeme gelmektedir. Bu haberde ilginç olan, haber metni her iki gazetede aynı olmasına rağmen, Zaman’ın “Özel muhabiri”nden aldığı bir haberi veriyormuş gibi yapmasına karşılık, Hürriyet’in, her harfi aynı olan haber metnini, THA rumuzuyla vermesidir. Haber şu şekildedir: “Birkaç gün aralıkla kıyılarımızın çok yakınına kadar Rus motörleri gelmekte ve bilhassa gecelere sahillerimizi projektörlerle taramaktadırlar. Üç gün evvel de bir Rus motörü limana girerek

kasabaya uzun müddet projektör tutmuş ve sahil muhafaza memurlarını ateşine maruz kalınca uzaklaşıp gitmiştir.

Hopa'dan gelen haberlere göre Türk-Rus hududu mıntikasındaki Rus kara kuvvetleri birkaç gündenberi manevralar yapmaktadır. Top sesleri Hopa'dan duyulmakta, zaman zaman evlerin camları sarsılmaktadır. Bu arada Rus topraklarından havayı tarayan projektörlerin ışıkları da görülmektedir.”²¹⁹

Bu haber de Pazar'da kurulacak NATO Radar Üssü'nün gerekliliğine kamuoyunu hazırlamak için kurgulanmış bir haber olup, gerçeklere dayanmamaktadır. Çünkü, SSCB'ye ait deniz motorlarının, Türk karasularına girmesi ve Türk sahillerinden kendilerine ateş açılması, basit bir olay değil, o günün uluslararası siyasi ortamında

²¹⁹ Zaman, 24 Temmuz 1951, Sayı:756, s.1,3., Hürriyet, 24 Temmuz 1951, Sayı:1170, s.1.

son derece ciddi sonuçlara yol açması beklenebilecek bir olaydır. Dolayısıyla, uluslararası platformlarda dile getirilmesi sözkonusu olmalıdır. Ancak, ne o günlerde, ne de o yıl içerisinde bu tür ihlallerin yapıldığına dair ne Türk ne de SSCB yöneticilerinden bir açıklama gelmemiştir. Ayrıca, bu tür sorunlarda konunun, adet olduğu üzere, Birleşmiş Milletler (BM)'e götürülmesi de sözkonusu olmamıştır. Bu tür bir bilgi, ne o günün günlük basınında ne de daha sonra yayınlanan, döneme ilişkin kitaplarda görülmemektedir.

“Rus Veya Bulgar Parmağı” başlığıyla verilen bir haberde ise bu kez, Karadeniz'de manevra yapan Türk denizaltılarına top ateşi açan “meçhul bir denizaltı”dan bahsedilmekte ve sözkonusu denizaltının karşı ateşle batırıldığı haber verilmektedir. Zaman Gazetesi'ndeki habere göre, “denizaltılarımız tarafından kısa sürede ateş çemberine alınarak batırılan denizaltının Rus veya Bulgar Filosu'na mensup olduğu söylenmektedir.”²²⁰

Aynı haber, Gölcük'ten de bildirilmekte, ancak Türk denizaltılarına saldırdığı için batırıldığını belirttiği denizaltının hangi ülkeye ait olduğuna karar verememektedir. Üstelik, denizaltılar arasında geçtiğini belirttiği muharebe sonunda, zaten denizin

altında hareket eden denizaltının batırıldığını söyleyerek de bir başarı haberi vermektedir.

Rize mahreçli başka bir haberde ise bu kez, sahillerimizin “ıssız taraflarına kauçuk botlarla çıkarılan Rus casuslarından” söz edilmektedir. Bu gelişmeler üzerine sahillerimizi daha sıkı bir denetim altında bulundurmak için Sahil Koruma Teşkilatı takviye edilmektedir.²²¹

Bu haber de Pazar’da kurulacak NATO Radar Üssü’ne yönelik kamuoyu yaratmanın bir parçası olarak üretilmiştir. Haber, sahillerimizin “ıssız tarafları” gibi bir kavramı metnin içine yerleştirerek, böyle yerlerin ancak, radar gibi gelişmiş

²²⁰ Zaman, 21 Ekim 1951, Sayı:842, s.1

²²¹ Hürriyet, 25 Ekim 1951, Sayı:1261, s.1.

elektronik haberleşme cihazlarıyla donatılmış tesislerle kontrol edilebileceği düşüncesini yerleştirmeye yöneliktir. Bu düşünce yerleştirildikten sonra da Radar Üssü’nün bölge halkına kabul ettirilmesinde sorun yaşanmamaktadır.

NATO Üslerinin kurulacağı yerlere ilişkin haberler uzun bir süre ortadan kaybolur. Bu arada Türkiye, resmen NATO’ya üye olmuştur ve Kore Savaşı’ndaki fiili katılımı da sürmektedir. Bazı bölgelerde üslerin kuruluş hazırlıkları da epey ilerlemiştir. Ancak, yine de kamuoyunun yeterince oluşturulması görevi ihmal edilmemelidir. 1953 yılında bu kez NATO’nun, Türkiye’deki çokuluslu ilk üssü olan İzmir’den bir haber gazetelere yansır. Buna göre İzmir’de 5 bin üyesi bulunan bir komünist partisi ortaya çıkarılmıştır. Ancak haber, hemen ertesi gün yalanlanır. Bu yalanlama Dünya ve Vatan gazetelerinde de ayrıntılı olarak yer alır. Vatan Gazetesi, haberinde şöyle demektedir: “İzmir’de 5 bin üyesi olan büyük bir komünist şebekesinin meydana çıkarıldığı yolunda bazı İstanbul gazetelerinde yapılan neşriyat şehrimiz ilgili çevrelerince tekzip edilmektedir.”²²²

Vatan'ın muhabiri, konuyla ilgili olarak yaptığı araştırmalar sonucu elde ettiği bulguları ise şu şu şekilde aktarmaktadır: “Şehrimizde fazlaca Bulgaristan göçmeninin oturduğu iki mahallenin ileri gelenlerinden birkaç şahıs, Emniyet Müdürlüğü’ne müracaat ederek, Bulgar göçmenlerinden bazılarının aralarında parolaya benzer kelimelerle görüştiklerini, saç traşlarının dahi birbirinin eşi olduğunu, ayrıca komünist propagandası yaptıklarını iddia etmişlerdir. Bunun üzerine konu savcılığa intikal etmiş ve muhbirlerin ifadeleri alınmıştır. Henüz hiçkimse tevkif edilmediği gibi herhangi bir kişmse hakkında da soruşturma başlatılmamıştır.”²²³

²²² Vatan, 3 Ocak 1953, Sayı: 4180, s.7.

* Pazar'daki sözkonusu NATO Radar Üssü'nün yakınında bulunan futbol sahasında, 1979 yılında köy takımı ile maç yapmaya gittiğimizde görevli Amerikalıların fiili saldırısına uğramıştık. Ancak, hem o köyün gençleri hem de bizler, dönemin politik ortamı içerisinde anti-emperyalist bilincimizle, geri adım atmamış ve Amerikalıları üslerine geri yollamış, maçımızı yapmıştık.

²²³ A. g. g., s.7.

Dünya Gazetesi ise aynı olayla ilgili haberinde, İzmir Valisi'nin haberin “tepeden tırnağa asılsız ve hayal ürünü” olduğuna ilişkin sözlerine yer vermekte ve İzmir’de böyle bir olayın olmadığını duyurmaktadır.²²⁴

Bu haberde de İzmir’deki sayısı binlerle ifade edilen bir komünist örgütlenmesi devreye sokulmakta, ancak, sayı, o günlerin haberlerinde verilenlerle kıyaslandığında oldukça fazla olduğundan, ilgili makamların da müdahalesi ile ertesi gün yalanlanmaktadır. Çünkü, o günlerde İzmir’de 5 bin üyesi bulunan bir komünist örgütlenme, ülkenin tamamen komünizm yörüngesine girmesi anlamına gelir ki, bu da kabul edilecek bir durum değildir. Üstelik bu olay, 1951’de üyelerinin tamamına yakını yakalanan TKP tevkifatından sonra ortaya çıkmaktadır. O nedenle de daha tehlikelidir. Kamuoyunda, komünistlerin ülkeden temizlenmesinin mümkün olmayacağına dair bir fikir oluşmasına yolaçabilir ki bu durum hiç arzu edilmeyen bir durumdur. O nedenle, masa başında üretilen ve amacı iyice aşmış, karşı tarafın işine yarar hale gelen haber, hemen yalanlanmaktadır.

4.12. Verici Radyo İstasyonları Motifi

Verici Radyo İstasyonları Motifi ile ilgili olarak, 1948-1951 yılları arasında dokuz habere rastlanmıştır. Bu haberlere yer veren gazeteler ise, Akşam, Cumhuriyet, Hergün, Son Posta, Vakit, Vakit-Yeni Gazete, Yeni Gazete, Yeni İstanbul olmak üzere sekiz adettir.

Bu motifin kullanıldığı haberler, NATO'nun Türkiye'nin gündemine girmesiyle eşzamanlı olarak gazetelerde görülmektedir. Aynı zamanda ABD ile Türkiye arasında yapılan ikili anlaşmalar da bu döneme denk düşmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi söz konusu ikili antlaşmaların hükümleri arasında, ABD'nin Türkiye'ye yapacağı yardımların basın-yayın araçlarıyla Türk kamuoyuna

²²⁴ Dünya, 2 Ocak 1953, Sayı:303, s.5.

duyurulması da vardır. Bir yandan bu hüküm gereğince “ABD yardımı” gazeteler ve radyoyla duyurulurken, bir yandan da ABD'nin muhalif olarak değerlendirdiği yayınların Türk kamuoyuna ulaşması engellenmek istenmektedir. Verici Radyo İstasyonları da bu noktada devreye girmektedir. Bu haberlerin ortak mesajı; radyo dalgaları yoluyla komünistler, SSCB ve diğer sosyalist ülkelerle haberleşmekte, onlardan talimatlar almaktadır. Öte yandan bu haberleşme sırasında Türkiye'nin ulusal çıkarlarını ilgilendiren sırlarını da söz konusu ülkelere vermektedirler.

Konuyla ilgili haberlerden biri Son Posta Gazetesi'nde Rize mahreçli olarak yayınlanmıştır. Gazetenin “hususî muhabirimiz bildiriyor” imzalı haberine göre, Rize'de yapılan Demokrat Parti İl Kongresi hakkında, Bakü Radyosu ayrıntılı bir yayın yapmıştır. Hususî Muhabir, buradan yola çıkarak, böyle bir şeyin ancak verici bir radyo cihazı ile mümkün olabileceğini düşünmekte ve bu yargısını da DP'liler ile Rize halkına doğrulatmaya çalışmaktadır. Muhabirin iddialarını doğrulatmaya çalıştığı bir başka kişi ise, konu ile ilgisinin ne olduğu belli olmayan Rize Orman İşletme Müdürü'dür.

Muhabir, bununla da yetinmemekte, hükümetin bu konuda ciddi bir araştırma yöntemi bulması zorunluluğunu hatırlatmaktadır. Muhabir, varolduğunu iddia ettiği verici radyo cihazının da büyük bir olasılıkla Karadeniz’de dolaşan bir gemiye yerleştirilmiş olabileceği öngörüsünde bulunmaktadır. Gazete, haberinin sonuna yaptığı bir ek ile de birkaç gün önce Isparta muhabirlerinin benzer bir olayı haber verdiği dikkat çekerek, bu tür tehlikeli gelişmelere kamuoyunun ve ilgililerin dikkatini çekmektedir.²²⁵

Konuyla ilgili bir başka haber, Akşam Gazetesi tarafından İzmir mahreciyle ve gazetenin kendi imzasıyla verilmektedir. Bu haberde, Nazilli Basma Fabrikası’yla ilgilendirilmek istenen bir komünist örgütlenmesi söz konusudur. Aynı zamanda bu

---

²²⁵ Son Posta, 13 Nisan 1948, Sayı:5637+719, s.1, 7.

komünist örgütlenme alıcı-verici telsiz istasyonu kurmak ve sabotaj düzenlemek gibi organize işlerin de üstesinden gelebilecek boyuttadır. Haber şöyledir:

“Nazilli’de gençler ve işçiler arasında komünist propagandası yapmak, alıcı ve verici bir telsiz istasyonu kurmak, basma fabrikası tesislerini dinamitle uçurmak için teşebbüste bulunmak suçlarından dolayı yakalanan iki kişi, savcılığa teslim edilmiştir.

Suçlular, adliyeye götürülürken halk galeyana gelmiş ise de zabitanın aldığı tedbir sayesinde hiçbir hadiseye meydan verilmemiştir.”²²⁶

“Beşinci Kol’dan Kalma Radyolar” başlığıyla Hergün Gazetesi’nde verilen bir haberde ise, Kırklareli’nde “verici radyo cihazları”nın çalıştığının dikkati çektiği belirtilmektedir. Konuyla ilgilenmek üzere Ankara’dan Kırklareli’ne müfettiş ve teknik elemanların geldiğinin belirtildiği haberde, yapılan incelemeler sonucu radyoların “Blanpunkt cihazı alınan markalı makinalar olduğunun anlaşıldığı” ifade edilmektedir.²²⁷

Vakit Gazetesi’nin İstanbul Emniyet Müdürlüğü’ne atfen verdiği bir haberde ise, “İstanbul’un bazı semtlerinde verici telsiz cihazlarının faaliyette bulunduğu”

belirtilmektedir. Gazete, konuyu araştırmak üzere, Birinci Şube'nin görevlendirildiğini de ilave etmektedir.²²⁸

İstanbul ve Bursa'dan konuyla ilgili iki haber veren gazeteler, ilgili kurumların olaylara el koyduğunu ve gerekli araştırmalara başlandığını belirtmektedirler.²²⁹

Verici Radyo İstasyonları Motifi'nin kullanıldığı haberlerin gazetelerde sıkça yer aldığı 1951 yılında konu, bazı köşe yazarları tarafından da önemle ele alınır. Dönemin Cumhuriyet Gazetesi köşe yazarlarından Necdet Evliyagil, 12 Kasım tarihinde bir makale yazar. Evliyagil'in, "konuyla ilgili yetkili bir kişiyle" yaptığı

²²⁶ Akşam, 6 Haziran 1948, Sayı: 10648, s.1.

²²⁷ Hergün, 14 Temmuz 1949, Sayı: 608, s.1,3.

²²⁸ Vakit, 21 nisan 1951, Sayı:12051-1299, s.1.

²²⁹ Yeni İstanbul, 8 Kasım 1951, Sayı: 704, s.1., Cumhuriyet, 10 Kasım 1951, Sayı:9796, s.1.

görüşme sırasında sorduğu soruları ve aldığı yanıtları yayınladığı yazısı Şu şekildedir:

"Son zamanlarda memleketimize ait bazı küçük zabıta vakalarına, siyasi bir veçhe verilerek günü gününe, Moskova radyosu tarafından yayımlandığı duyuyor ve bu kadar süratle bir haberin nasıl, Demir Perdeye ulaştırıldığı merakı mucib oluyordu.

Geçen yıl, seçimler münasebetiye Sivas'ta iken, Moskova'ya haber veren gizli bir verici radyo cihazına ait bazı ip uçlarının tespit edildiğini, o zaman, gazeteme bildirmiştim; fakat, bu işin içyüzü, henüz meydana çıkarılmış değildir. Şimdi de, Bursa'dan, Moskova'ya neşriyat yapan bir cihazın mevcudiyetinden bahsedilmektedir.

Emniyet teőkilatımızın, bu cihazlardan bazılarının buldukları yerleri tesbite muvaffak olduğunu, alakalı bir zattan öğrenmiő bulunuyoruz. Salahiyetli zatın anlattığına göre, bugün, memleketimizden Moskova'ya haber gönderen meçhul radyo cihazlarının çalıőtırıldıđı mintakalar, Amerika!dan getirilen bir alet ile birer birer meydana çıkarılacaktır.

İsmini açıklayamıyacağım bu alakalı Şahıs ile yaptığım konuşmada, kendisine aşağıdaki sualleri sordum:

Meçhul cihazların sayısı sizce malum mudur; son olarak yakalanan komünistlerden bu aletlerin faaliyetleri hakkında bir bilgi alınabilecek midir? Bursa'da ele geçirilen verici cihaz, durumu aydınlanabilir mi; verici cihazların memleketimizin hangi bölgelerine yerleőtirildiđi tespit olunmuő mudur?

Bütün bu suallere aldığım cevapları şu şekilde hulasa edebilirim: ‘Bunların küçük verici birer cihazdan ibaret oldukları anlaşılmıştır. Sayıları hakkında kat’i bir şey söylenemez. Esasen bu gibi vasıtalar dünyanın her tarafından tesadüf edilmektedir. Şunu hülasa olarak ilave edeyim ki, bu gibi yayınlar şuurlu Türk gençliği ve halkı üzerinde hiçbir suretle tesir yapmamakta; bilakis gülmemize vesile olmaktadır. Esasen Moskova radyosuna inanan kim?’²³⁰

Konunun günlük basında sıkça yer alması, yetkilileri harekete geçmeye zorlamıştır. Vakit-Yeni Gazete, THA’ya atfen verdiği bir haberle yetkililerin konuya ilişkin girişimlerini bildirmektedir. Aslında bu haberle bu tür haberlerin kaynağı ve hangi amaca hizmet için ortalığı kapladığı da anlaşılmaktadır. Gazetenin haberi şöyledir: “Emniyet Genel Müdürlüğü görülen lüzum üzerine bazı illerimize bu arada

²³⁰ Cumhuriyet, 12 Kasım 1951, Sayı: 9798, s.1,5.

Zonguldak, Samsun, Erzurum, Kayseri ve Mersin vilayetlerine gizli zaptedici alet ve makineler koymaya karar vermiştir. Bu kararın tatbiki için lazım gelen malzemenin bir kısmı temin edildiğinden derhal faaliyete başlamıştır. Makinaların bir kısmı Amerika ve İngiltere’ye sipariş edilmiştir. Bu makineler yerlerine konulup faaliyete geçirildiği taktirde, gizli olarak yabancı memleketlere ve bu arada Demirparde gerisindeki devletlere haber verildiği tahmin olunan bazı telsiz istasyonları tespit edilecek, verdikleri haberler bu cihazlar sayesinde plağa alınacaktır. Elde bulunan zaptedici cihazlar, bu ayın sonuna kadar uygun görülen yerlere yerleştirilecek ve derhal faaliyete geçirilecektir. Sipariş edilen diğer alet ve makinelerin de önümüzdeki ayın ortalarında geleceği tahmin olunmaktadır.”²³¹

Verici Radyo İstasyonları Motifi, komünistlerin teknolojik gelişmelere ve aygıtlara başvurarak da faaliyetlerini yürüttüklerini anlatmaya yönelik olarak kullanılmıştır. Ancak, burada, komünistlerin teknolojiye hâkim olmaları gibi bir üstünlükleri istenmese de ortaya çıkmaktadır. Ancak, kamuoyu oluşturucuları teknolojiyi halkın hâlâ “gâvur icadı” diye görüp, bu icadı da komünistlerle bir arada düşünmelerinde sakınca olmadığı görüşünden hareket etmiş olsalar gerek.

Öte yandan, verilen haberlerin sağlıklı düşünme yeteneğine sahip insanlar açısından bir anlamı olmaması gerekirken ve bu da kamuoyunu oluşturanlar tarafından mutlaka biliniyorken ısrarla bu motifin kullanılması da “komünistlerin akla hayale gelmeyecek kötülükleri yapabilecekleri” düşüncesine dayanmaktadır. Ayrıca, bu motifin kullanıldığı haberlerde de, suçlu olarak ilan edilen kişilerin, halk tarafından linç edilmek istendiklerine ilişkin ifadeler de haberlerin arasına yerleştirilmektedir.

Bu motifin kullanıldığı haberlerde, kamuoyu yaratıcılarının ihmal etmedikleri bir nokta da Verici Radyo İstasyonları ile mücadelede Türkiye’ye, ABD’lilerin ve İngilizlerin yardım etmeleridir. Buna göre, ülkemizdeki komünist ajanlar tarafından

²³¹ Vakıf-Yeni Gazete, 24 Ekim 1951, Sayı:12232-1480, s.2.

Ruslara haber vermek için kullanılan bu radyo istasyonları ancak ABD’den ve İngiltere’den gelen aletlerle tespit edilerek etkisiz hale getirilecektir. Bu durum da aslında oluşturulmak istenen kamuoyunun kimin için olduğunun bir başka kanıtıdır. ABD, komünizmle mücadelede ve “hür dünya”nın komünist tehlikeden korunmasında öncelikli bir misyon yüklenmiştir. Dolayısıyla bu misyona hizmet eden ufak büyük demeden her çabanın içinde olmalıdır ve olmaktadır düşüncesi kamuoyuna bir kez daha verilmektedir.

4.13. İşçi-Öğrenci-Yazar-Şair Motifi

Soğuk Savaş’ın istemleri doğrultusunda kamuoyu oluşturulmasında kullanılan motifler arasında, işçi-öğrenci ve çeşitli mesleklerden aydınlara ilişkin haberler de önemli bir yer tutmaktadır. Bu meslek gruplarının ve bu meslek gruplarına ait insanların seçilmesinde, propagandayı biraz daha gerçekçi bir temele oturtmak isteği yanında, okumaya, anlamaya ve sorgulamaya yatkın insanlara yönelik kamuoyu baskısı oluşturmak amacı da vardır. Bu şekilde, ortaya atılan bütün iddiaların, sorgusuz-sualsiz kabul ettirilmesinin daha kolay olacağı düşünülmektedir. Bu yaklaşım, aslında işin teorisine de uygun düşmektedir. “Propaganda Modeli” başlığı

altında, “Kitle iletişim araçlarının halka mesajlar ve simgeler ileten bir sistem oluşturduğunu”²³² söyleyen Chomsky’nin de belirttiği gibi, “kitle iletişim araçlarının işlevleri bireyleri eğlendirmek, bilgilendirmek ve onları toplumun kurumsal yapısıyla bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış biçimlerini onlara aşılmasıdır. Büyük sınıfsal çıkar çatışmalarının yaşandığı bir dünyada bu işlevleri yerine getirmek sistemli propaganda gerektir.”²³³ Bu şekilde bütün topluma antikomünist “değer, inanç ve davranış biçimleri” aşılanmaya çalışılmakta; herkesin somut olarak gözlemleyebildiği, günlük yaşamında hemen yanbaşında görebildiği, aynı mahallede aynı kahvede yanyana oturduğu, yaşadığı, aynı okulda, aynı sıraları paylaştığı insanlar üzerinden yürütülerek, inandırıcı hale getirilmeye çalışılmaktadır.

²³² Noam CHOMSKY, Medyanın Kamuoyu İmalatı Medyanın Tekelleşmesi Kitlelerin Yönlendirilişi ve Zorunlu İtaat, 35

²³³ A. g. k., s.35.

Araştırdığımız dönemde bu tür 22 habere, 12 farklı günlük gazetede rastlanılmıştır. İlk haber, “Sergide bir hadise” başlığıyla yayınlanmıştır. Habere göre, İzmir Fuarı’nda “İnönü Lisesi öğrencilerinden oldukları tahmin edilen 6-7 genç Sümerbank pavyonuna girmişler “Yaşasın sosyalistler” diye birkaç defa bağırıp kaçmışlardır.”²³⁴

İzmir mahreçli bir başka haber ise bu kez bir işçiye atfen verilmektedir. “Bir solcu taslağı yakalandı. Sicilli komünistin küstahlığı halkı da kızdırdı” başlıklı haberde, daha önce “komünistlikten 65 ay ve 15 gün hapse mahkum olup cezasını çeken” bir boyacıdan söz edilmektedir.

“Halen Emniyet Genel Müdürlüğü nezaretinde bulunup, Karşıyaka’da bir kunduracı dükkanının üstünde yatıp kalkan boyacı Osman Başdemir, gece saat 23 sıralarında Karşıyaka polis merkezine müracaatla boyacı Mustafa ile kavga ettiğini, polis noktasına başvurarak yakalanmasını istediğini, polis memurunun şikâyeti nazarı itibara almadığını, hakkının aranmadığını söylemiş, şikâyetçi olduğunu bildirmiştir. Komiser muavini Naci, gereken kanuni muamelenin yapılacağını, hakkının aranacağını söylemiş, fakat buna kanaat etmeyen Osman Başdemir birden bire sinirlenmiş, bağırıp çağırmağa ve komiser muavinine hakarete başlamıştır. Gece yarısı karakolda duyulan gürültü üzerine merkez önünde halk ta toplanmıştır. Zabita memurları Osman Başdemir’i teskine

çalışırlarken cüretini arttıran Osman: ‘Ben komünistim, sizin ananızı karınızı...’ diye başlamış ve devamla Cumhurbaşkanına başbakana, bakanlara, kanunlara ve adliyeye küfretmiştir. Karakolun önüne biriken halk mütecavizin bu sözlerini şiddetli bir infialle karşılamış, polis kendilerini teskin etmek zorunda kalmıştır. Bugün Sulh Ceza’ya verilen Osman, komünist olduğunu, kendisine atfedilen suç işlediğini itiraf etmiş, bunun üzerine mahkeme tarafından tevkif edilerek cezaevine gönderilmiştir.”²³⁵

Bu haberde verilen mesajlar; komünistlerin ve komünizmin haksızlığa karşı bir düşünce olduğu şeklindeki komünist propagandasının gerçek olmadığı, onlar için haksızlığa karşı çıkışın bir propaganda olduğu, komünistlerin bu propaganda için karakolda bile herşeyi göze alabilecekleri vb. dir. Öte yandan bu haberle,

²³⁴ Hergün, 4 Eylül 1949, Sayı: 658, s.1.

²³⁵ Son Posta, 29 Eylül 1949, No:5637+1248, s.1,7.

komünistlerin devlet düşmanı oldukları, bu nedenle devleti yönetenlere; neredeyse sırasıyla küfredecek kadar, hatta kanunlara da küfredecek kadar düşman oldukları kavratılmaya çalışılmaktadır. Üstelik bütün bu işleri yapan, herkesin, hergün yanbaşında görebileceği, bir şekilde işinin düşebileceği kişilerdendir. O tarihlerde bu mesleği yapan insanların sayısının da bir hayli fazla olduğu düşünülecek olursa, tehlikenin boyutları da anlaşılmiş olmaktadır. O nedenle toplum uyarılmalı ve bu tür komünist faaliyetler ve komünistler, toplum dışına itilmelidir.

Bundan sonraki beş haberin konusunu öğrenciler oluşturmaktadır. 1951 yılının Ocak ve Mayıs aylarında arka arkaya yayınlanan bu haberlerde öğrenciler, “komünizm propagandası” yaptıkları gerekçesiyle suçlu ilan edilmekte, mahkemeye bile çıkmaları beklenilmeden, kamuoyu vicdanında da mahkûm edilmektedirler. Aslında mahkûm edilmek istenen, öğrencilerin üzerinden ilerici fikirler ve öğrenci dernekleridir. Ankara’dan verilen ilk haberin başlığı “Komünistler temizleniyor. Bütün yurttaki sıkı bir tarama yapılmaktadır.”²³⁶ şeklinde atılmakta ve “Ankara’da propaganda yaptığı iddia edilen Yaşar Köksal adlı bir hukuk talebesi de tevkif edilmiştir.” Aynı haberin ikinci bölümü ise, Adana Sanat Okulu öğrencilerinden İsmail Hakkı Çetin’i suçlu ilan etmektedir. Habere göre Çetin, propaganda yaparken yakalanmış, derhal tevkif edilmiştir şeklinde devam etmektedir.²³⁷ Konuya ilişkin

üçüncü haber ise İkinci Sanat Enstitüsü Beşinci Sınıf öğrencilerinden Kayserili Ömer Etki adına verilmektedir. Habere göre Etki'nin “bundan bir müddet evvel Ankara’da yakalanan komünist şebekesiyle ilgili olduğu” sanılmaktadır.²³⁸

İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi 1.sınıf öğrencilerinden soyadı belirtilmeyen Yılmaz’ın komünizm propagandası yaptığına dair verilen haber, bu serinin dördüncü haberidir. Habere göre, Yılmaz, defterinin üzerine, hem de ders sırasında orak-çekiç çizerek komünizm propagandası yapmaya kalkmıştır. Ancak, Yılmaz, bu propagandayı daha ileri götürememiş, diğer öğrenciler tarafından farkedilmiş ve

²³⁶ Yeni Konya, 30 Ocak 1951, Yıl:2, Sayı:593, s.1

²³⁷ Yeni Konya, 30 Ocak 1951, Yıl:2, Sayı:593, s.1

²³⁸ Son Telgraf, 1 Mart 1951, Sayı: 5118, s.5

defteri elinden alınmıştır. Neredeyse sınıfın tamamı olan 30 kadar öğrenci, “Yılmaz’ı derhal yakalayıp Emniyet Müdürlüğü’ne getirmişler ve teslim etmişlerdir.”²³⁹ Aynı haberin devamında, “Yüksek Tahsil Gençlik Derneği hakkındaki komünistlik tahkikatı ile ilgili olarak Konya Ereğli’nde memur Naci Kalpakçioğlu adında bir genç hakkında Savcılıkça tevkif müzekkeresi düzenlendiği”²⁴⁰ de belirtilmektedir.

“Eli kırılmalı bir mel’unun küstahlığı. Kazlıçeşme’de masum Türk işçilerinin arasına karışan yılan aranıyor” başlıklı bir haberle de bu kez Kazlıçeşme’deki bir fabrika işçisi hedef alınmaktadır. İkdam-Gece Postası Gazetesi’nin haberine göre, adı belirtilmeyen bu işçinin, Kazlıçeşme’de Hallaçoğlu Fabrikası’nın duvarlarına tebeşirle orak-çekiç işareti yaptığı görülmüş, bunun üzerine “teessür içinde bulunan işçiler ‘bizim içimizde bu işareti yapacak vatansız yoktur.’ demişlerdir.”²⁴¹ Haberin sonuna kendi yorumunu ekleyen gazete, pek uygulanmasa da varolan kanunları da hiçe sayan, orman kanunlarını uygulayacağını açıktan ilan eden tavrını ilan etmekte ve “Bu melunca hareketin rezil, cebin faili süratle bulunmalı ve kırılmalı elleri kanunun keskin satırı ile koparılmalıdır. Asil, masum Türk işçisini zehirlemek isteyen yılanlara, alçaklara lanet, ebedi lanet...”²⁴² demektedir. Bu haberdeki kanunları hiçe sayan tavrı ve bu tavrı teşvik eden, kamuoyunu bu tavrı benimsemeye yönlendiren yaklaşımı yukardaki, Fen Fakültesi öğrencisi Yılmaz hakkındaki haberde de görmüştük. Bu haberde de, Yılmaz’ın komünizm propagandası yapması, aynı sınıfın

30 kadar öğrencisi tarafından zora başvurularak engellenmekte ve bu öğrenciler, kendilerini aynı zamanda emniyet güçlerinin yerine koyarak, Yılmaz'ı karakola da götürülebilmektedirler.

Bu tür haberler ve haberlerin bu veriliş biçimi kuşkusuz, topluma iletilmek istenen; “komünistliğin vatan hainliği olduğu ve dolayısıyla da görüldüğü yerde ezilmelidir” şeklindeki yaklaşımla uyum içindedir.

²³⁹ Son Telgraf, 25 Nisan 1951, Sayı: 5173, s.1-5

²⁴⁰ A. g. g., s.5.

²⁴¹ İkdam Gece Postası, 11 Ocak 1952, sayı:4478, s.1.

²⁴² A. g. g., s.1.

Benzer bir haber, bu kez 2 Mayıs tarihli Dünya Gazetesi'nde verilmektedir. Haberin verildiği tarihin 1 Mayıs İşçi Bayramı'nın ertesi gününe rastlaması dikkat çekicidir. Üstelik, bu haberde üç öğrenci söz konusudur. Gazete de bu durumu farketmekte ve “bir komünist hücrenin ortaya çıkarıldığını” okuyucularına duyurmaktadır. Habere göre Belediye Konservatuarı'nda bir piyano üzerine “Yaşasın Rusya” yazılmış ve bu olayla ilgili olarak da üç öğrenci yakalanmıştır. Gazete, olayı, “Emniyet siyasi teşkilatı, temiz bir bünyeyi zehirlemek isteyen bir komünist hücrenin, faaliyetini ortaya çıkarmıştır²⁴³ şeklinde vermektedir.

Bundan sonraki haberlerde genellikle işçiler kullanılmış, antikomünist mesajlar bu motif üzerinden verilmeye çalışılmıştır. İlk haber, “Nazilli Bez Fabrikasında bir kızıl şebeke yakalandı. Rusya hesabına çalışan dokuz kişinin tehlikeli ajanlar olduğu anlaşıldı. Yakalanan ve hepside sabıkalı birer kızıl uşağı olan casusların eşyaları arasından bazı mühim evrak çıktı” başlığıyla verilmektedir. Haber, büyük bir komünist şebekesinin ortaya çıkarılmış olduğunu kamuoyuna duyurmakta, vatan haini olduğunu ilan ettiği, ancak haklarında henüz bir mahkeme kararı dahi bulunmayan bu işçiler arasında geçtiğini iddia ettiği “gizli” konuşmaları da yayınlamaktadır. Haber şu şekildedir:

“Emniyet mensupları, 10 binden fazla işçisi bulunan ve şimdiye kadar muhtelif tarihlerde bir çok sol fikirli kimselere rastlanıp yakalanan Nazilli Bez Fabrikası'nda, Rusya hesabına çalışan geniş

bir şebekenin devamı şekilde faaliyette bulduklarını haber almış ve derhal gayet gizli bir şekilde tahkikata başlamışlardır.

Bir aydan fazla devam eden gizli tahkikat esnasında, dokuz kişilik şebekenin içine sivil Emniyet memurlarından birisi girmeye muvaffak olmuş ve böylece de, vatan hainleri tarafından memleketimiz aleyhine çevrilen işler, bütün tafsilatıyla öğrenildiği gibi, gizli şebekeye mensup kimseler de cürmümeşhut halinde yakalanmışlardır.

Gayesi, memleketi Ruslara satmak olan bu şebeke mensubu olan 9 kişi arasında ve gizli bir toplantı esnasında: ‘İnşallah davamızda muvaffak olursak, ilk yapacağımız şey şu olacaktır: Başta şimdiki hükümet adamları olduğu halde, bilumum Rus aleyhdarı idarecileri tren yoluna yatırıp üzerlerinden bir lokomotif geçireceğiz. Bu

²⁴³ Dünya, 2 Mayıs 1952, Yıl:1, Sayı: 63, s.1-5.

lokomotifin makinistliğini biz yapacağız. Ve bu esnada da (Enternasyonal) marşını söyleyeceğiz!’ şeklinde- konuştukları da, özel diktafonlar tarafından tespit edilmiştir. Evvelce Nazilli Bez Fabrikasını yakmak niyetinde olan Rus uşaklarının, sonradan Ruslara mükemmel bir fabrika teslim edelim. Zihniyetiyle vaz geçtikleri de sabit olunmuştur.”²⁴⁴

1 Mayıs İşçi Bayramı ile ilişkilendirilmek istenen başka bir haber bu kez, Vakit-Yeni Gazete’de yayınlanmıştır. Haber şu şekildedir; “30 Nisan’ı 1 Mayıs’a bağlayan gece yarısı Çemberlitaş’ta garip bir hadise cereyan etmiştir. Bundan bir müddet evvel Romanya’dan yurdumuza gelmiş olan Hasan Merdivenli adında bir şahıs, Çemberlitaş’ta bir meyhaneye gitmiştir. Bir müddet içtikten sonra sarhoş olan Hasan Merdivenli, müşterilerden birisinin yüzündeki terleri sildiği kırmızı mendilini kurutmak üzere dizlerinin üzerine koymasına kızmış, abuk sabuk söylenmeye başlamıştır. Çok geçmeden kızıl rengin dünyayı istilâ edeceğini, bu rengi sembol olarak alan bir devletin dünyaya hakim olacağını bağıra çağıra ilâna yeltenen sapık, müşteriler tarafından yakalanmış, Alemdar polis karakoluna teslim edilmiştir.”²⁴⁵

Haberler devam etmektedir. Bu kez, Dörtüollü olan Behsami Erol adındaki bir şahsın, lokantada yemek yerken, birdenbire ayağa kalkıp, komünist Nâzım Hikmet’in Rusya’ya firar ettiğini ve yakında yurda dönerek memleketi kurtaracağını söylediği bildirilmektedir. Devamında ise, “lokantada hazır bulunan müşterilerin taarruzuna uğrayan şoför, yetişen polisler tarafından halkın elinden linç edilmekten güçlükle

kurtarılıp adalete teslim edilmiştir.”²⁴⁶ denilerek, komünist oldukları ileri sürülen kişilere yönelik linç girişimlerinin meşrulaştırılması çabaları devam ettirilmektedir.

Başka bir haber, bu kez elektrikçilik yapan bir kişiye atfen verilmektedir. “İsmailağa Camii etrafında propaganda yaparken yakalandı” başlığıyla verilen habere göre, Fatih İsmailağa, Cami Sokak 6 sayıda oturan elektrikçi Rıza

²⁴⁴ Demokrat Ankara, 24 Nisan 1952, Yıl:1, No: 221, s.1,6.

²⁴⁵ Vakit-Yeni Gazete, 3 Mayıs 1952, Sayı: 12424-1672, s.6.

²⁴⁶ Ulus, 21 Ekim 1952, No: 11246, s.1.

Gürtunca'nın, İsmailağa Camisi etrafında oturanlara komünizm propagandası yaptığı iddia edilmiştir.²⁴⁷

İşçileri, komünizm propagandası ile ilişkilendiren başka bir haber bu kez, Bakırköy Sümerbank Bez Fabrikası'ndan verilmektedir. “Bir fabrikada kızıl tahrikât. Bakırköy bez fabrikasındaki hadise adliyeye intikal etti” başlığıyla verilen haberden anlaşıldığına göre, “fabrikanın duvarlarına ve helâlarına, devamlı surette orak-çekiç resimleri çizilmekte ve Rusya'yı methedici sözler yazılmaktadır. Birkaç işçi, daha evvel bu işlerin failleri olarak yakalanmış, fakat orak-çekiç işaretlerinin sonu kesilmemiştir. Nihayet duvarlarda pek görülmeyen işaretlere bu sefer de kumaş toplarının uçlarına yapıştırmaya mahsus etiketler üzerinde rastlanmaya başlanmıştır. Vaziyet ilgililere bildirilmiş, yapılan tahkikat sonunda işçilerden Kemal ile karısı Seher haklarında tanzim edilen evrakla birlikte adliyeye verilmişlerdir. Tahkikata devam edilmektedir.”²⁴⁸

Bir süredir rastlanmayan öğrencilerin, komünizm propagandası yaptıklarına ilişkin haberlere, 1952 yılında ilk kez Akın Gazetesi yer vermiştir. “Fiyasko İle Sona Eren Bir Zabıta Romanı” başlıklı haberde, şöyle denilmektedir; “Antakya Lisesi son sınıfında yapılan genel araştırma esnasında bir milletvekilinin oğlu olan Denizhan'ın da üstünü aramak istemişse de, öğrenci buna şiddetle mâni olmuştur. Bunun üzerine, her nedense Denizhan'ın komünistliğinden şüphelenen mektep idaresi, derhal Emniyet'e başvurmuştur. Polis tarafından cepleri zorla araştırılan Denizhan'ın cebinden çıkan kâğıtlar tetkik edilince, bunların aşk mektuplarından ibaret olduğu

anlaşılmıştır. Haber verildiğine göre, Denizhan, komünistliğinden şüphe eden mektep idaresi aleyhine dâva açacaktır.”²⁴⁹

Buradan da anlaşılacağı gibi, komünizm propagandası yaptığı iddia edilen kişilerle ilgili haberler, Soğuk Savaş’a hizmet edip etmediklerine göre yapılmaktadır. Haberde adı geçen kişiler, mahkeme önüne çıkmadan kamuoyunun gözünde

²⁴⁷ Dünya, 22 Ekim 1952, Sayı: 231, s.1,5.

²⁴⁸ Dünya, 21 Kasım 1952, Sayı: 261, s.5.

²⁴⁹ Akın, 28 Kasım 1952, Sayı: 45, s.3.

başlangıçta mahkûm edilmektedirler. Hatta bu mahkûmiyet yukarda bazı örneklerde görüldüğü gibi linç girişimlerine kadar varabilmektedir.

Basın tarafından bu kez komünizm propagandası ile suçlananlar ise yine çıkardıkları gazete ile seslerini duyurmaya çalışan basın çalışanlarıdır. “Komünistlik Propagandası Yapanlar” başlıklı habere göre, “Mehmet Taşer, Adil Aktaş, Tevfik Özceylân ve İhsan Tanver adlarında dört şahıs bundan bir müddet önce Şoför Postası ismi altında bir gazete çıkarmaya başlamışlardır. Gazetenin çıkmasından bir müddet sonra emniyete yapılan bir ihbarda Şoför Postası gazetesinde komünist propagandası yapıldığı iddia edilmiş, hattâ başlığın D ile başlayan kısmında ustaca bir orak-çekiç yapıldığı belirtilmiştir. İddiayı ve ihbarı nazarı dikkate alan Emniyet Müdürlüğü derhal tahkikata başlamış filhakika başlıktaki D harfinin orak çekiç şeklinde yapıldığını tespit etmiş bunu yapan ressam ile gazeteyi çıkaranlar adalete verilmişlerdir. Bu hadise hakkında tahkikat yapan Üçüncü Sorgu Hakimliği tahkikatı sona erdirmiş gazeteyi çıkaranlarla, başlığı çizen ressam hakkındaki dosya Ağır Ceza Mahkemesi’ne verilmişlerdir, duruşmalarına yakında başlanacaktır.”²⁵⁰

Bir başka haberde ise komünizm propagandası ile suçlanan Aşık Veysel filmidir. İçişleri Bakanlığı Film Kontrol Komisyonu tarafından filmde koyu bir komünist propagandası ve Türk Cemiyeti’nin hayatını alçaltan bir durum tespit edilmiştir.

Senaryosu, ressam ve şair Bedri Rahmi Eyüpoğlu tarafından yazılan ve Devlet Tiyatrosu sanatçılarından Aclan Sayılğan, Kemal Bekir Manav ve Ruhi Su'nun rol aldığı filmin, sansür komisyonu tarafından kopyalarının ve negatifinin müsaderesinin istendiği bildirilmektedir.²⁵¹ Aynı haberin devamında bu kez ilginç bir bilgiye daha

²⁵⁰ Akın, 18 Aralık 1952, Sayı: 470, s.5.

* Toplum, gazeteler aracılığıyla linç etme girişimlerinin meşruluğuna alıştırılmaktadır. Benzer yaklaşımları günümüzde de görmekteyiz. 2005 yılı içinde Trabzon ve Rize gibi Karadeniz illerinde yasal haklarını kullanarak basın açıklaması yapan kişilere yönelik linç girişimleri de yerel basın organları aracılığıyla başlatılmıştı. Özellikle Rize'deki olayda yerel yöneticilerin linç girişimini olumlayan demeçleri ise dikkat çekmişti.

²⁵¹ Akın, 27 Aralık 1952, Yıl:2, Sayı: 479, s.1.

rastlanılmakta ve “orduyu karikatürize ettiği gerekçesiyle” bir Amerikan filminin oynatılmasına izin verilmediği belirtilmektedir. Haber şöyledir: “Beklenmedik Kahraman” isimli bir Amerikan filminin memleketimizde oynatılmasına müsaade edilmemiştir. “Beklenmedik Kahraman” filmini, orduyu karikatürize edecek bir mahiyette bulan Genelkurmay Başkanlığı filmin oynatılmasını mahzurlu bulmuştur.”

Bu arada işçilerle ilişkilendirilen komünizm propagandası haberleri de devam etmektedir. Bu kez Adapazarı Vagon Fabrikası'ndaki bir işçi hedef alınmıştır. “Orak-çekiç resmi yapan bir işçi yakalandı” başlıklı habere göre “kıyafetlerini değiştiren Emniyet memurları, fabrika civarında tertibat olarak takibe başlamışlar, elinde tebeşir olduğu halde bu sabah fabrikanın memur helâlarına giren işçilerden Osman Tütüncüyü helâ duvarına orak çekiç resmi yaparken suçüstü yakalamışlardır.”²⁵² Haberin bundan sonrası ise yine linç girişimine yer vermekte ve şöyle devam etmektedir: “Vaziyetten haberdar olan diğer fabrika işçileri işlerini bırakarak bu soysuzu linç etmeğe teşebbüs etmişlerse de etraftan yetişen polis ve jandarmaların yardımıyla güçlükle kurtarılmıştır. Osman Tütüncü adalete teslim edilmiş ve sorgusundan sonra tevkif olunmuştur.”²⁵³

Ayvalık'tan verilen bir haberde ise, burada kitapçılık yapan Hasan İldesal, arkadaşları Mustafa Şimşek, Ömer Kural, Erdoğan Kısa ile göçmen Hasan Sakar, Hüseyin Sakar, Şükrü Hasırcı ve Ali Kanber'in bir komünist örgütü kurduğu

belirtilmektedir. Başkanlığı'na Hasan İldesal'in getirildiği belirtilen örgütün Stalin'in ölüm haberi üzerine ortaya çıkarıldığı haber verilmektedir.

Buna göre Stalin'in ölümü üzerine ağladıkları iddia olunan sanıklardan Erdoğan Kısa artık kara gömlek giyerek matem tutacağız' demiştir. Suçları rejim aleyhtarı gizli cemiyet kurmak olduğundan askeri mahkemeye verilmişlerdir.²⁵⁴

²⁵² Akın, 27 Aralık 1952, Yıl:2, Sayı: 479, s.1.

²⁵³ Vatan, 12 Şubat 1953, Sayı: 4220, s.3.

²⁵⁴ Vatan, 10 Mart 1953, Yıl:13, Sayı: 4246, s.1,7.

Bakırköy Sümerbank Bez Fabrikası, 1953'te bir kez daha gazete haberlerine konu olmaktadır. "Komünist şebekesinin bir ajanı dün yakalandı" başlıklı habere göre, "Dün Emniyet Birinci Şube'ye yapılan bir ihbara göre, Bakırköy bez fabrikasında bir işçi kadın komünizm propagandası yapmıştır. Bakırköy'e giden polisler, kadını hela duvarına "Hava komünist ola!.." diye yazarken bulmuşlar ve kendisini suçüstü yakalamışlardır. Yapılan soruşturmada kadının bir şebekeye dahil olduğu anlaşılmış ve tertibat alınmıştır."²⁵⁵ Aynı habere, Dünya Gazetesi de yer vermektedir.²⁵⁶

İskenderun mahreçli başka bir haberde ise, İplik Fabrikası'nda elektrikçi olarak çalışan bir işçi hedef alınmaktadır. Habere göre, "İplik Fabrikası civarındaki Sait Alpay'a ait eve yapılan baskında bir radyo ve bunun içinde radyo ile alâkası olmayan âletler ve yine aynı evin damında da verici bir anten ele geçirilmiştir. Bundan başka külliyetli miktarda kitap da bulunmuştur. Bu kitaplardan ekserisi memleketimizde komünist olarak tanınmış yazarlara ve Rus müelliflerine aittir. Ayrıca bu kitaplar içinde fazla miktarda Rus işçilerine ait resimler de ele geçirilmiştir. Sait Alpay derhal tevkif edilerek adalete teslim edilmiştir."²⁵⁷

Bu bölgedeki komünizm faaliyetine ilişkin haberler, Adana Mensucat Fabrikası ile devam etmektedir. "Bir fabrikada kızılığa ait yazılar. Adana'da bir fabrikanın hela kapılarına yazılan çirkin sözler üzerine takibata geçildi" başlıklı haberin ayrıntıları şu şekildedir: "Bu sabah buradaki bir mensucat fabrikasında müessif bir hadise olmuş fabrika helalarından birinin kapısı üzerine komünizmi öven yazılar

yazıldığı görülmüştür. Vaziyet derhal fabrika idare amirliğine bildirilmiş ve durumdan Emniyet Müdürlüğü'ne bilgi verilmiştir.

Emniyet Müdürü Rifat Utku, Emniyet Birinci Şube Memurları derhal hadise yerine giderek tahkikata başlamışlardır. Bu arada bazı işçi ve memurların ifadelerine müracaat edilmiştir. Menfur yazıların gece postasında çalışan kimseler tarafından

²⁵⁵ Resimli Yeni Gazete, 9 Mayıs 1953, Sayı: 191, s.1.

²⁵⁶ Dünya, 9 Mayıs 1953, Sayı: 431, s.2.

²⁵⁷ Dünya, 9 Nisan 1953, Sayı: 401, s.3.

yazıldığı anlaşılmıştır. Emniyet Müdürlüğü tahkikatı idare etmektedir. Şimdilik yapılan tahkikat gizli tutulmaktadır.”²⁵⁸

4.14. Mikrop Harbi Motifi

Soğuk Savaş Dönemi'nde kullanılan bu motife ait örneklere geçmeden önce, konuya ilişkin bazı bilgiler vermek gerekir. Bu motif, genel olarak savaşlarda; “Biyolojik ve Kimyasal Savaş Maddeleri” başlığı altında sınıflandırılmaktadır.

Bu sınıfa giren savaş maddeleri, insan vücuduna bulaştırılmak suretiyle etkili olmaktadır. İnsan vücudunun savunma mekanizmalarından en büyük organı deridir. Deri, bakteriler, riketsiyalar ve virüslere karşı seçici geçirgen bir kalkan oluşturur. Suyla ve yemekle alınan BHM'ler (Biyolojik ve Toksin Silahlar) bağırsaklardaki enzim ve asitlerle nötralize edilirler. Küçük vücut sıyrıklarından giren BHM'leri ise bağışıklık sistemi hücrelerince yok edilirler. Bu savunma mekanizmasını aşmanın tek yolu, vücudun en misafirperver ve kolay incinir yeri olan akciğerlerdir. Dolayısıyla BHM'lerinin aerosol kullanımı çok önem arz etmektedir. Bir BHM'sinin hedeflenen kitlesel zararlara yol açabilmesi için şu özelliklere sahip olması gerekmektedir:

1. Biyolojik harp maddesinin yüksek öldürücülüğe sahip olması,

2. Solunabilecek aerosol formunda olması (BHM'lerin en geniş kullanım türü aerosoldür, aerosolün kararlılığı ve yayılma kabiliyetinin en fazla olduğu partikül büyüklüğü ise 5-15 mikron'dur),
3. İnsandan insana bulaşıcı olması,
4. Tedavisinin ve aşısının olmaması veya zaman alması.

Bu tür silahların ilk kullanıldığı tarih olarak, MÖ. 7. yüzyıl verilmektedir.

Asurluların bu yüzyılda, düşmanın su kaynaklarını zehirlemek için Rye ergot

²⁵⁸ Ulus, 9 Haziran 1955, Sayı: 11682, s.1.

(çavdar mahmuzu) kullandıkları söylenmektedir. MÖ. 6. yüzyılda ise müshil bitkisini ve zehirli hayvanların biyolojik harp amacıyla kullanıldığını görmekteyiz. 1346 Yılında Tatar Ordusu Kaffa (Kırım) Kale şehrini uzun süre kuşatmış, kaleyi alamayınca vebalı insan cesetlerini mancınıklarla kaleye atarak, kale de çıkan veba salgını sonucu şehri teslim almışlardır. 1710 yılında Rusların, vebalı cesetleri savaşlarda taktik amaçla kullandığını, yine 1754-63 yıllarında İngiliz piyadelerinin Fransız ve Hindistan savaşlarında, Çiçek Hastalığı bulaştırılmış battaniyelerle, biyolojik savaş yöntemini uyguladığı bilinmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Amerika'dan Fransa'ya nakledilen sığır ve atlara, Alman Gizli Servisi'nce ruam hastalığı bulaştırıldığı, 1937-1945 yılları arasında Japonya'nın 731. Birliği, General Shiro Ishi komutasında veba ve tifo başta olmak üzere bir çok BHM'si üretilip stokladığı ve kullandığı bilinmektedir. Bu denemelerde en az 10 binden fazla kişinin öldüğü bildirilmiştir. Yukarıdaki kısa tarihe rağmen bu tür silahların asıl yapıcısı ve kullanıcısı ABD'dir. ABD, özellikle, 1945-1969 Yılları arasında BHM araştırma geliştirme faaliyetlerine büyük bir zaman ayırmıştır. Denilebilir ki bu dönem BHM'lerinin araştırmaları açısından altın yıllardır.

“ABD, özellikle Soğuk Savaş sırasında dünyanın en korkunç biyolojik silah deposu haline gelmişti. ABD bu dönemde depolarındaki, onbinlerce insanı bir anda ortadan kaldırabilecek biyolojik silahları önce kendi vatandaşları üzerinde denedi.

1953'ten 1964'e kadar CIA'nın yürüttüğü gizli bir propoganda, kendilerine ne yapıldığından tamamen habersiz akıl hastaları, askerler, öğrenciler, mahkumlar, uyuşturucu kullananlar ve sokaklardan toplanan insanlar üzerinde LSD gibi uyuşturucular, elektroşok, duyuları yok etmek, hipnoz ve bunun gibi metodlarla zihin kontrolüne imkân veren deneyler yapıldı. Kod adı MKULTRA olan bu gizli CIA operasyonu, 1964'te “resmen sona erdirilmiş” gözüktü ama 1972'ye kadar devam eden MKSEARCH projesiyle birleştirilmişti. Bütün bu insanlık dışı araştırmalarda, psikotropik ilaçlar kullanılarak, beyin yıkama ve insan zihnini kontrol etme deneyleri yapılmış, kimyasal ve biyolojik silahlar yoluyla toplumsal çöküntüler ortaya çıkarılmıştı. Ancak, ABD yönetimi bu konuda pek belge bırakmadı.1973'te CIA Başkanı Richard Helms, MKULTRA dosyalarının çoğunun imha edilmesini emretti.²⁵⁹

Yukardaki anlatımlardan da ortaya çıktığı gibi söz konusu biyolojik ve kimyasal silahlar olarak adlandırılan silahları üreten ve geliştiren ülkeler esas olarak ABD ve onun müttefikleri olan ülkelerdir. Buna karşılık, araştırdığımız dönemde ülkemizde konuya ilişkin haberlerde, bu tür silahların kullanımı SSCB ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti gibi sosyalist ülkeler ve komünistlerle ilişkilendirilerek verilmiştir.

Bu motifin kullanıldığı haberlerin dikkati çeken en önemli özelliği, diğer motiflerin kullanıldığı haberlere oranla çok az kullanılmış olmasıdır. Bizim saptayabildiğimiz bu motife ilişkin üç adet haber vardır. Bu haberler de iki gazete tarafından verilmiştir. Haberlerin azlığı, konunun bir hayli uzmanlık gerektirmesi ve verilecek haberlerin, konuyu bilen kişilerin denetimini gerektirmesindedir. Çünkü, sadece gazetecilik mesleğini bilen kişilerin konuya ilişkin, dönemin antikomünist kamuoyu oluşturulması gereksinimine yönelik haberler vermesi pek olası değildir.

Bu konudaki haberler, 1952 yılına aittir. 6-8 Temmuz tarihlerinde konuya ilişkin yapılan haberler, Kırklareli'nde geçmektedir. İlk haberi veren, İkdam-Gece Postası, haberi kamuoyunu sarsacak şekilde duyurmakta ve “Trakya'da Bulunan Şişelerin Esrarı” başlığını atmaktadır. Kırklareli'nden telefonla yazdırıldığı bildirilen haberin devamında, bu “esrarlı olay” şu şekilde anlatılmaktadır:

“Mahlül kırmızı renktedir. Şişelerin üzerinde ‘hakiki kuvvet şurubu’ yazılmıştır. Etiketle, bu şişelerin hangi kimyahanede ve isim tarafından hazırlandığını gösteren hiçbir kayıt ve işaret yoktur. Bu hadiseden az sonra Mandıra köyü civarında da aynı şişelerden 14’ü bulunmuştur.

Kırklareli Valisi, mahiyeti şüpheli görülen ve içinde sari mikroplar bulunduğu rivayet edilen bu şişelerden bir tanesini Alpullu Şeker Fabrikası Laboratuvarı’na göndererek tahlil edilmesini istemiştir. Bütün dünyanın ‘mikrop harbi’ mevzuu ile

²⁵⁹ v Bulletin v.3.5.2 2000-2006, Jelsoft Enterprises Ltd.

meşgul olduğu bir sırada Kırklareli’nde iki köy yakınlarında bulunan bu kuvvet ilacı adlı şişelerin milletimizin sağlığına göz diken kızıl ajanlar tarafından sinsice bırakılmış olması ihtimali zihinleri işgal etmektedir. Kızılların Kore’de ve dünyada mikrop harbi propagandasına hız verdikleri bir sırada her melanete teşebbüsleri ihtimal dahilinde olduğundan, bu kabil şüpheli cisimlere gayet iyi dikkat edilmesi lazımdır. Kırklareli Valisi de bir tamim yayımlayarak mahiyeti şüpheli ilaçların vatandaşlar tarafından kullanılmamasını bildirmiştir.”²⁶⁰

Konuyu ertesi gün takip eden Vatan Gazetesi ise, Kırklareli Vali Yardımcısı’ndan bir demeç almakta, İkdam-Gece Postası gibi Vali’nin yayınladığı genelgeye yer vermektedir. Vatan, haberini şu yorumla bitirmektedir: “İlk tahminler, Rusların son günlerde birçok yerlerde mikrop harbine başlamış oldukları gözönüne alınarak, bulunan şişelerin mikroplu su ihtiva ettiği merkezindedir.”²⁶¹

“Hususi Muhabir”nden aldığı konuya ilişkin haberi veren 8 Temmuz tarihli Vatan, şişelerin içinden mikrop çıktığını belirttiği başlığın altında, yorumunu vermekte ve şunları söylemektedir:“ Babaeskinin Alpullu ve Mandıra köyleri civarında yol üzerinde bulunan şişelerin kimler tarafından atıldığı araştırılmakta ve tahkikata devam olunmaktadır. Kırklareli Valisi Kazım Süer bu hususta izahat vererek, demiştir ki; ‘Alpullu Şeker Fabrikası’nda yaptırılan tahlilde, şişelerin içinde sari mikrop bulunduğu anlaşılmışsa da, daha esaslı bir tetkike tabi tutulmak ve tahlil ettirilmek üzere Sağlık Bakanlığı’na gönderilmiştir. Bu şişelerin kimler tarafından atıldığı araştırılmaktadır. Birkaç güne kadar kat’i netice alınacağını tahmin

ediyorum.’ Diğer taraftan, bu şişelerin Bulgaristandan gelen komünist ajanlar tarafından atılmış olduğu sanılmaktadır.”²⁶²

4.15. Kızıl Renk Motifi

Soğuk Savaş döneminin günlük Türk basınında kullanılan antikomünist

²⁶⁰ İkdam-Gece Postası, 6 Temmuz 1952, Sayı: 4645, s.1,3.

²⁶¹ Vatan, 7 Temmuz 1952, Sayı: 4003, s.1,3.

²⁶² Vatan, 8 Temmuz 1952, Sayı: 4004, s.1,5.

propaganda motiflerinden biri de “Kızıl Renk” motifidir. Bu motif, Soğuk Savaş döneminde komünizmi simgelemektedir. Soğuk Savaş dönemindeki antikomünist kampanyada oldukça sık kullanılmıştır. Ancak, bu dönem bu motifin ilk kullanıldığı dönem de değildir. Kızıl Renk motifi Rusya’daki Ekim Devrimi’nden sonra, devrimin bütün kapitalist ülkelere yayılma tehlikesinin başgösterdiği, 1920’lerin ilk yarısı boyunca da kullanılmıştır. Bu kullanımın somut sonuçlarından biri, Avrupa’da yükselen sol dalganın ve buna koşut olarak büyüyen sendikal hareketin önlenmesi olmuştur. Soğuk Savaş dönemindeki kullanımının somut başarısı ise, Amerikan savaş sanayiinin gelişmesine olanak sağlaması, dolayısıyla ABD’nin dünya hakimiyeti mücadelesinde öne çıkmasını sağlamış olmasıdır.

Bilindiği gibi insanlar, belirli simge, sözcük ve sembollerle iletişim kurarlar. “Kızıl Renk”, Soğuk Savaş döneminde kamuoyunun oluşturulması için kurulan iletişimde kullanılan ortak simgelerden biridir. Bu simge kullanılarak, kamuoyunun bilincine ve belleğine komünizm tehlikesi ve komünistler yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bir kez belleklere ve bilinçlere yerleştirildikten sonra da kızıl renkle ilişkili bütün maddi varlıklar adeta gözaltına alınmıştır. Kamuoyu “Kızıl Tehlikeye karşı uyanıklığa davet edilmiştir. İncelenen dönemde Türk basınında Kızıl Renk kullanılarak yapılan haberlerde, zaman zaman ölçü kaçırılmış, aynı gazetenin yazarları bu yüzden birbirlerinin eleştirmek zorunda kalmışlardır. Buradaki kaygı ise, gerçeklere bağlı kalmak kaygısından çok, bilinçli olarak yürütülen antikomünist kampanyanın inandırıcılığına olan güvenin sarsılması tehlikesidir.

Konuyla ilgili ilk haber, Yeni Konya Gazetesi'nda "Kızıl Şebekenin Kolu Konyamızda yok!" başlığıyla çıkmıştır. Gazete, İstanbul'da ortaya çıkarılan "Kızıl Şebeke"nin Konya'da bağlantısı olmadığını, Emniyet Müdürü Hüsnü Başkır'ın ağzından duyurmaktadır.²⁶³

Dönemin antikomünist kamuoyu oluşturulmasında önde gelen gazetelerinden

²⁶³ Yeni Konya, 18 Ocak 1951, Yıl:2, Sayı: 581, s.1.

Zaman ise "Bir kızıl taslağı yakalandı" başlığıyla verdiği haberinde, Ankara'dan Cemal isimli bir vatandaşı komünizm propagandası yapmaktan dolayı suçlu ilan etmektedir. Zaman'ın haberinde soyadı belirtilmeyen Cemal'in Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslar'a esir düştüğü, savaş yıllarında Rusya'da kaldığı ve bir Rusla evlendiği belirtilmektedir. Haberin devamı ise şu şekildedir: "İhtilali müteakip karısı ile beraber Türkiye'ye gelmiştir. Sekiz sene Sovyet Elçiliği'nde aşçılık yaptıktan sonra ayrılmış, koyun ticaretine başlamıştır. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde iş yapmış, bol para harcayıp geniş muhit edinmiştir. Fakat her edindiği yeni muhite komünist fikirleri telkine başlamıştır. Bu faaliyeti uzun seneler devam etmiştir. Son senelerde faaliyetini hızlandırdığından emniyetçe takip edilmekte idi. Birkaç ay evvel Ankara'ya gelmiş ve faaliyetlerine burada da devam etmiştir. Evvelki gün suçüstü yakalanmıştır. Temas ettiği kimseler ve propaganda faaliyetleri hakkında tahkikat genişletilmektedir."²⁶⁴

Haberlerin üçüncüsü, Üsküdar'daki Tekel Deposu ile ilgilidir. Vakit-Yeni Gazete yazarlarından Sabih Alaçam'ın kaleme aldığı haber-yorum niteliğindeki yazı, "Kızıl Renk" haberlerinin tipik bir örneğidir. "Kızıl Badanalı Tekel Deposu" başlıklı haber-yorum şöyledir:

"...Soluğu, Üsküdar kaymakamı Kemal Koray'ın yanında aldım. Onunla beraber Şemsipaşa sahiline gittik. Memnunluk ile gördüm ki sahile güzel bir rıhtım yapılmış ve toprak seviyesi yükseltilmiş. Umumî tenvirat lâmbaları konmuş, ağaçlar dikilmiş. Meydanın ortasındaki odun deposu istimlâk edilerek buraya güzel bir gazino inşa olunacaktı. İş adamlarımıza bu fırsatı kaçırmamalarını ve belediye ile anlaşmalarını tavsiye ederim. Bir de, Atatürk'ün sağlığında oraya yapılmış, sonra unutulmuş olan havuzu tamir etmek

ve işletmek lâzım. Hülâsa bu imar projesi ile Şemsipaşa sahili de, camie lâyük bir hale gelmiş olacaktır. Fakat, Şemsipaşa camii hazîresini ne kadar tanzim ve imar edersek edelim; Tekel idaresinin yapmış olduğu faciayı asla ortadan kaldıramayız! Mabed ile iskele arasına oturtulmuş olan kızıl boyalı çirkin bina bir sakamet örneği halinde durmaktadır. Bu yetmiyormuş gibi, anlayamadığımız bir maksat güdülerken, rengi de kızıla boyanmıştır! Acaba niçin? Hazır sırası gelmişken, şehrin bütün caddelerindeki resmi, gayri resmi binalar sarı veya açık griye boyanırken, şu yapısı ve rengi bütün İstanbul halkını rahatsız eden Tekel deposunun hiç olmazsa badanası

²⁶⁴ Zaman, 29 Aralık 1951, Sayı: 919, s.1-3.

değiştirilmelidir. Umum müdür vekili Kenan Yalter'den kesin icraat ve katî bir izah bekliyoruz Lütfen, milyonlar arasından bir badana parası bulsun: ve bunun kızıl rengini ortadan kaldırsın. Sabih Alaçam.”²⁶⁵

Benzer bir haber, “Atatürk’ün kızıl çamurdan heykelini yapan öğretmen” başlığıyla Şile’de öğretmenlik yapan bir kişiye atfen verilmektedir. Oluşturulmak istenen kamuoyunun ihtiyacına göre yorumlanıp, adı geçen öğretmeni ilk andan itibaren suçlu ilan eden haber şu şekildedir:

“Şile ve civarındaki köylere musallat olan, köy öğretmeni Suha Sungur Tanlı gezdiği yerlerde, köylü çocuklara kızıl propaganda yapmağa başlamış ve onları zehirlemeye çalışmıştır.

Öğretmen bilhassa çocuklara ziraatin kollektivleştirilmesi hususunda uzun uzadıya propaganda yapmış ve bu arada kırmızı renkli toprağın en iyi ve bereketli toprak cinsi olduğunu defalarca anlatmıştır. Bir sabah köy çocuklarını mektebe çağıran Sungur Tanlı, onlara bir şey göstereceğini söylemiş, bütün çocuklar mektep bahçesine toplandıktan sonra içeriden, üzerinde siyah bezden örtüsü bulunan bir cismi getirerek yüksekçe bir yere koymuştur.

Öğretmen bir çocuğa bu cismin üzerindeki örtüyü kaldırmasını söylemiş, örtü kaldırılınca ortaya Atatürk’ün kırmızı çamurdan yapılmış bir büstü çıkmıştır. Bu manzara karşısında şaşırان çocuklar, keyfiyeti büyüklerine bildirmişler ve kızıl öğretmen yakalanmıştır. Yakayı ele veren Sungur, büstü kırmızı topraktan yapmakta hiçbir gayesi olmadığını ileri sürmüş, alçı veya benzeri toprak bulamadığı için kırmızı toprağı seçtiğini ifade etmiştir.”²⁶⁶

Kızıl Renk Motifi’nin kullanıldığı yukardaki haberlerde, propagandanın dozu arttıkça, haberlerin inandırıcılığının ortadan kalkması tehlikesi doğmuştur. Bu kez de devreye yazarları sağduyuya davet eden yorumlar girmeye başlamaktadır. “Kızıl

Badanalı Tekel Deposu” yorumunun yer aldığı gazete bu kez, kamuoyunu “sağduyuya” çağıran ve her kızıl renkten komünizm propagandası anlamı çıkarmanın yanlışlığını anlatan bir yoruma yer verir. “Ya kızıl toprak” başlıklı ve Hakkı Süha Gezgin imzalı yoruma göre;

²⁶⁵ Vakit-Yeni Gazete, 13 Mayıs 1952, Sayı: 12434-1682, s.5.

²⁶⁶ Dünya, 8 Haziran 1952, Yıl:1, Sayı: 100, s.1,6.

“Su uyur, düşman uyumaz! Ata sözünü unutmuyor ve ‘Kızıl tehlike’ye karşı uyanık durmayı, asla yersiz bir hassasiyet saymıyorum. Fakat bazan çok tuhaf kuşklara düştüğümüz de oluyor.

Mesela geçenlerde bir gazete haberi gözüme ilişti. Bilmem hangi bucakta bir öğretmen, kırmızı çamurdan Atatürk’ün heykelini yapmış. Çocuklara göstermiş. Kil ve alçı bulamadığım için bu çamurdan yaptım cevabını vermiş. Her kırmızı, kızılığın alâmeti değildir. Uzağa gitmeğe ne hacet, Türk bayrağı da al değil mi ? Bir adam kırmızı kravat bağlarsa, kırmızı mendil taşırsa, kırmızı ciltli kitap okursa, komünist mi olur? Yalnız kırmızı çamura dayanarak hüküm verilir mi? Allah göstermesin, şayet bu vehim etrafa bulaşırsa halimiz neye varır? Kırmızı çamur, kırmızı mürekkep, kırmızı çanta derken, bir de bakarsınız, bütün Kızıltoprak halkı komünistlik damgasile lekelenir. Adı üstünde işte: Kızıl! Daha ciddi ve daha soğukkanlı olalım. Zafer, telâş ve kuruntu ile değil, durgun ve serin yüreklerle kazanılır. Yatağını kendi kuvvetile oyarak akan dereye suların hiç köpürüp çağıldadığını gördünüz mü?”²⁶⁷

Yukardaki ilk iki haberde, insanların akıllarına kızıl renk motifi ile yerleştirilmeye çalışılan komünizmdir. Kızıl renk, komünizmin “alameti farikası”dır. Halk, nerede kırmızı renkli bir cisim görürse, hemen komünizmi ve onun kötülüklerini hatırlamalıdır. Komünizm öyle sinsi, öyle kurnazdır ki, her zaman doğrudan komünistler tarafından sözlü ve yazılı propaganda şeklinde ortaya çıkmayabilir. Ne zaman nerede ve nasıl ortaya çıkacağı hiç belli olmaz. Yukardaki örneklerde de görüldüğü gibi bazen Atatürk’ün arkasına saklanarak, ama rengini de belli ederek ortaya çıkar. Bazen de Üsküdar’daki Tekel Deposu’nun badanasında ortaya çıkar. Üstelik bu ortaya çıkışlar, öylesine masumdur ki kimsenin aklına şüphelenmek gelmez bile. Bu nedenle kamuoyu, komünist propaganda yöntemleri konusunda uyarılmalı, aydınlatılmalı ve mümkün olan en geniş bilgiyle donatılmalıdır. Bütün çabalar da

kalıcı olmalıdır. Kalıcılık ise insanların beynine karmaşık, ciltlerce ve tehlikeli olma riski yüksek fikirlerin verilmesinden çok, işte böyle simgelerle sağlanmalıdır. Üstelik, Türk kamuoyu kızıl renk konusunda geçmişten gelen duyarlılıklara da sahiptir. Osmanlı'nın en güçlü zamanlarında ona başkaldıranlar, Celâli isyancıları, Aleviler vb. leri de bir bütün olarak kızılbaşlık bayrağı altında toplanmamışlar mıydı? O halde,

²⁶⁷ Vakit-Yeni Gazete, 14 Haziran 1952, Sayı: 12466-1714, s.1.

toplumun tarihsel olarak belleğinde yeri olan simgeleri kullanarak kamuoyu oluşturmaktan kolay ne olabilirdi?

Bu motifin kullanıldığı yukardaki haberlerde yapılmak istenen de budur. Ama yine de Cumhuriyet Devrimi'nin getirdiği Aydınlanma'nın etkisiyle insanlara her söyleneni kabul ettiremeyeceklerini düşünenler, temkinli olmanın yararlı olacağını düşünmektedirler.

Konuyla ilgili diğer haberlerden birincisi Aydın'dan verilmektedir. “Kızıl Uşağı Sekiz Hain!” başlıklı habere göre; “Aydın Emniyet Teşkilatı ve Milli Emniyet mensupları uzun müddetten beri faaliyette bulunan ve memleketimiz aleyhine komplolar hazırlamak cüretini gösteren 8 kişilik bir hainler grubunu dün yaptığı baskın neticesinde suçüstü yakalamaya muvaffak olmuştur. Aslen çingene olan ve memleketimize nasılsa girmiş bulunan bu nankör ve kötü maksatlı insanlar, Türkiyeye geldiklerinden beri daima Bulgarca konuşmakta, Bulgar oyunları oynamakta, Sofya radyosunun neşriyatını muntazaman dinlemekte ve hatta ‘Hala bir Türk öldüremedik, fakat yakında bunu yapacağız! demekteydiler.’”²⁶⁸

“Propaganda yapan kızıl, çeşme başında su dolduran kadınlar tarafından adamaklı dövdü” başlıklı haberde ise, İzmir'den bir mahalle kavgası verilmektedir. Ancak bu mahalle kavgasında olağan kavgaların dışında bir durum vardır. Çünkü kavga eden taraflardan biri başka bir kadın grubu değil, haberden neden ve nasıl bu kavgaya dahil olduğu anlaşılamayan Mustafa Sığırcı adındaki bir kızıldır. Habere göre, “Aslen Bulgaristan göçmenlerinden olup, bundan bir müddet önce Erzurum'a iskân edilen ve

bilâhare şehrimize gelerek ticaret ile meşgul olan Mustafa Sığırcı adında bir şahıs, çeşme başında su doldurmakta olan kadınların yanına sokularak, Rusya lehinde konuşmuş ve bu arada komünistlik propagandası yapmak istemiştir. Bunun üzerine çeşme başındaki kadınlar Mustafa Sığırcı'nın üzerine atılarak altlarına almışlar ve dövmeğe başlamışlardır.

²⁶⁸ İstanbul Ekspres, 29 Ekim 1952, Yıl:2, No:419, s.1,2.

Bu kavga sırasında nereden çıktığı belli olmayan başka bir şahıs, kadınların arasına girerek Mustafa'yı kurtarmış ve beraberce kaçmağa başlamışlardır. Firar etmekte olan bu iki şahsın peşine takılanlar, Mustafa'yı yakalamaya muvaffak olmuşlardır.”²⁶⁹

4.16. Diğer Motifler

Yukarda örneklerini verdiğimiz antikomünist motiflerin dışında çeşitli örnekler de söz konusu dönemde basında yer almıştır. Bu örneklerde de çeşitli motifler birlikte kullanılmakta, komünistlerin kutsal değerleri hiçe saydıkları, önemli devlet adamlarının manevi hatırasına bile saygı göstermedikleri, komünizmin adeta cinnet geçirmiş insanlar yetiştirdiği için canlı canlı insanları gömdüğü vb. haberler verilmiştir.

Bu haberlerden domuzlar ve köpekler de nasibini almış, antikomünist propaganda malzemesi olarak kullanılmışlardır. Öte yandan, maddeten mümkün olmayan Rusların Ağrı Dağı'nda Atom Tesisleri kurduklarına ilişkin haberler de bu bağlamda gazetelerde görülmüştür. Bu dönemin ilginç haberlerinden biri de komünist tutukluların, tutuklu buldukları Sultanahmet Cezaevi'nde Enternasyonal Marşı'nı söyleyerek komünizm propagandası yaptıkları haberidir. Haberde, komünist oldukları için tutuklanan ve yıllarca sürecek hapis hayatına mahkûm edilen insanların başka birşey yapmaları beklenmektedir. Ancak bu beklenti gerçekleşmemekte, dünya görüşlerinin gereğini yerine getiren insanlar suçlanmakta, onlardan “çılgınlar” diye söz edilmektedir. Bu da Soğuk Savaş'ın kendine özgü yaklaşımlarından olsa gerektir.

Haberlerin ilki “Komünist Tahrikatı Mersinde Saatli Bomba bulundu” başlığıyla Mersin’den verilmektedir. Habere göre, Mersin Sanat Okulu binasında bir saatli bomba bulunmuştur. Haber, olayın “Çukurova Fabrikası’ndaki komünizm propagandasında verilecek kararın arifesinde vukua gelmesi”ne dikkat çekerek de-

²⁶⁹ Hergün, 31 Mart 1949, Sayı: 503, s.1.

vam etmektedir. ²⁷⁰

“Mareşalin mezarında ıstavroz ve komünizm levhası koyan melunlar yakalanmalı” haberde ise Mareşal Fevzi Çakmak’ın mezarında “Kızıl rejiminin propagandası” ve “T... fabrikasına da kızıl rejimi soktuk” ifadelerinin yer aldığını iddia etmekte ve şu yorumu yapmaktadır: “Aziz Mareşalin makberesinde bu çirkin harekete cüret eden elleri kırılısıca melunlar muhakkak bulunmalı, şiddetle tecziye olunmalıdırlar.”²⁷¹

“Bu ne vahşet! Bulgarlar, komünist olmayanları doktor raporu ile ölmüş gösteriyor ve diri diri gömüyorlar.” başlıklı haberde ise komünistlerin ne kadar zorba oldukları kamuoyuna kavratılmaya çalışılmaktadır. Buna göre; “Komünistler, Komünist Partisi’ne girmek istemeyen Bulgar vatandaşları hakkında çok vahşiyane bir usulün tatbikine girişmiş bulunmaktadırlar. Partiye kaydolanlardan imtina edenlere tatbik edilen bu usulle bu gibi kimseler, doktor raporuyla ölmüş gösterilmekte ve diri diri gömülmektedir.” Sofya mahreçli ve ANKA’ya atfen verilen haberde, Sivilingrad’a bağlı Levka köyünde partiye kaydedilmemiş tek kimse olan İva Bonarcief adında birisi” nin bu suretle diri diri gömüldüğü ileri sürülmektedir. Haberin devamı ise hayal gücünün üst sınırlarını zorlarcasına kaleme alınmıştır: “Kooperatife kaydettirmediği yegâne tarlasının da zorla elinden alındığını haber olan köylü birdenbire fenalaşmış ve bayılmıştır. Köyün koyu komünist olan doktoru İvan Samancief çağırılmış, o da muayene sonunda ölüm raporu vermiş ve hemen de gömülmesi icabettiğini emretmiştir. Köylünün ailesi İvan’ın ölmediğini, nitekim alında ter taneleri belirmiş olduğunu söylemişlerse de doktor öldüğünde ısrar etmiş ve hemen gömülmesini tekrarlamıştır. Gene köylünün ailesi son bir çare olarak cesedin kanunen 24 saat sonra gömülmesi icabettiğini ileriye sürmüşlerdir. Fakat

müracaat edilen belediye üyeleri de kanunun tayin ettiği bu müddete müsaade etmediklerinden İvan diri diri gömülmüştür.”²⁷²

²⁷⁰ İkdam Gece Postası, 8 Şubat 1952, Sayı: 4506, s.1-3.

²⁷¹ Vakit, 2 Nisan 1951, Sayı: 12032-1280, s.1.

²⁷² Hergün, 19 Ağustos 1951, Sayı: 1364, s.1,3.

Bu haberde gerçeklerle en ufak bir bağ kurulmadan bir olay kurgulanmış, öte yandan çok basit bilgi yanlışları yapılmış, kamuoyuna, ne tür haber verilirse verilsin kabul göreceği düşünülmüştür.

Bu basit bilgi yanlışlarından biri Bulgaristan’da adı komünist olan bir parti yokken Komünist Parti üyeliğinden söz edilmesidir. Oysa o dönem Bulgar partisinin ismi, Bulgaristan İşçi Partisi’dir.

“Bedbaht Köpekler. Ruslar Köpeklerin Postuna El Attılar” başlıklı haberde ise Macar Komünist Partisi’nin bir uygulaması haber verilmektedir. Buna göre, “Macar komünist makamları bütün köpek sahiplerinden, köpeklerinin kollarını toplamalarını ve bunları hükûmete teslim etmelerini emretmiştir.” Gazetenin haberine göre Macar komünistleri bunun nedenini “köpeklerin de beş senelik kalkınma plânında rol oynadıkları” şeklinde açıklamışlardır. Açıklamaya göre, “bu kılardan askerler için palto ve kaput yapılacak” tır.²⁷³ Haberin başlığından başlayan yanlış bilgi verme, haberde de devam etmekte, sosyalizmin planlı kalkınma modeli karikatürize edilmeye çalışılmakta ve köpeklerin bile plana tabi tutulduğu gibi uç bir örnek verilerek, sosyalizmin planlı kalkınma anlayışının ne kadar gerçeklerden uzak olduğu anlatılmaya çalışılmaktadır. Öte yandan haberin başlığının Rusların köpeklerin postuna el attığını söylemesine rağmen, haberin içinde olayın Macaristan’da geçiyor olması, Rusya -ki bu isimlendirme de bilinçli olarak yapılan bir seçimdir ve emperyalist Çarlık Rusyası’nı hatırlatmaya yöneliktir- ile ilgili en küçük bir bahis yoktur. Ayrıca haberde “köpeklerin postuna” bile el atan komünistlerin insanlar söz konusu olduğunda, onları amaçları için asıp-kesmeleri, gözlerini kırpmadan ortadan kaldırmaları işten bile değildir anlayışı verilmeye çalışılmaktadır.

Yeni İstanbul'un "Ankarada bir komünist yakalandı" başlıklı bir haberinde ise Bekir Körpeli isminde bir kişinin Ankara Adliye Sarayı önünde yüksek sesle komü-

²⁷³ Yeni İstanbul, 16 Kasım 1951, Yıl:2, Sayı: 712, s.1.

nizm propagandası yaparken yakalandığı bildirilmektedir. Haberde, Bekir Körpeli'nin önce Atatürk ve Cumhuriyet aleyhinde yüksek sesle sözler sar fettiği, Rusya'yı öven içerikte komünizm propagandası yaptığı ileri sürülmektedir.²⁷⁴

"Ruslar Şark Hududumuzda Ağrı'nın Mağaralarında Atom Tesisleri Kurdular" başlıklı haber ise İngiliz ajanı Lester'in verdiği son rapora" dayandırılmaktadır. İkinci Dünya Harbi'nde Alman Genelkurmayı'na gizli olarak giren ele avuca sığmaz İngiliz ajanı" olarak tanıtılan kişinin verdiği rapora göre "Ruslar, Ağrı Dağı'nın kendi sınırları içinde kalan eteklerinde atom tesisleri" kurmaktadır. Haber, kamuoyunu her zaman olduğu gibi Rus, dolayısıyla komünistlerin ülkemiz üzerindeki emelleri konusunda uyarmayı amaçlamaktadır.²⁷⁵

"Eşekler Bile Kızıl Cehennem de kalmak istemiyor!" başlıklı haber ise bu tür abartılı ve uç örneklerin belki de en ilgi çekenidir. Habere göre, "Bir müddet evvel Türk sınırları içinde otlayan bir eşek yanlışlıkla Bulgar hududunu aşmış, Bulgarlar, bütün müracaatlara rağmen eşeği iade etmemişlerdi. Dün, mezkür eşek; üzerinde bir Bulgar askeriyle Türk sınırları içine girmiştir. Yapılan tetkikat sonunda eşeğe binen Bulgar askerinin sekiz kişilik Bulgar müfrezesine bir hafalık unu teslim etmek için ambar önünde saatlerce aç beklediği, sonra da eşek üzerinde baygın bir halde kaldığı öğrenilmiştir. Eşek, başının serbest bırakıldığını anlayınca, eski yerine, sahibine dönmek için kendi kendine hududu aşmıştır. Bulgar askeri, arzu ederse memleketine iade edilecektir."²⁷⁶

Haberde gerçekte bütün bağlar koparılmış, o günlerin gerginleştirilmiş ortamında Türk-Bulgar sınırında, sırtında Bulgar askeri olduğu halde bir eşek, Türk tarafına elini kolunu sallayarak geçirilmiş, üstelik Bulgar askerinin bir haftadır aç olduğu keşfedilmiş ve günlerce baygın olduğu halde, Türk tarafına ait bir eşeğin üzerine

²⁷⁴ Hürriyet, 6 Aralık 1951, sene:4, No: 1302, s.1-5.

²⁷⁵ İkdâm Gece Postası, 29 Haziran 1952, Sayı: 4638, s.1,3.

²⁷⁶ Dünya, 12 Temmuz 1952, Sayı: 132, s.1,5.

bindirilerek sınırı geçirilmiştir. Üstelik bütün bunlar, neredeyse antikomünist olduğu iddia edilecek bir eşeğin marifetleri sonucu olmuştur. Haberin sonunda ise alaylı bir yaklaşımla, Bulgar askerinin isterse ülkesine iade edileceği bildirilmekte, adeta eşeklerin bile durmak istemediği bir ülkeye geri dönmek isteyecek kişinin eşekten daha geri bir yaratık olacağı hissettirilmektedir.

“Komünist mevkûfların çılgınca bir hareketi” başlıklı haber ise, Sultanahmet Cezaevi’nde tutklu bulunan 15 kişilik bir grubun, Enternasyonal Marşı’nı söylediğini bildirmektedir. Haberin ayrıntıları şu şekildedir: “Birkaç gün evvel bir sabah mahkûmlar, 15 kişilik bir mevkuf komünistlerin bulunduğu koğuştan, mahiyetini bilemedikleri bir marş sesi duymuşlar ve doğruca sesin geldiği tarafa gitmişlerdir. Hâdise yerine gelenler, aralarında Dündar Baştımar, Nuran Bozer gibi komünistlerin bulunduğu bu 15 kişilik koronun Enternasyonal Marşı ile Komünist Partisi Marşını duymuşlardır. Böylece hapisane içinde bir araya gelmek suretiyle, marş söylemek cüretini gösteren komünistler derhal susturulmuş ve işi tertipleyen elebaşı komünistin aranmasına başlanmıştır. Tahkikata ehemmiyetle devam olunmaktadır.”²⁷⁷

Cezaevinde bile dünya görüşlerinin gereği söyledikleri marşlara tahammül edilemeyen komünist tutukluların ve dolayısıyla komünizmin gözden düşürülmesine yönelik bu haber de aslında ters yönde etki yaratabilecek bir haberdir. Çünkü, en ağır koşullarda bile komünistlerin davalarına bağlılıklarını haber veren bir üsluba sahiptir. Dolayısıyla kamuoyundaki etkisi, komünistler lehine de olabilecektir. Aslında haber, artık cezaevinde bulunan ve yaşamdan yalıtılmış insanların tövbekâr olup, komünistlikten vazgeçecekleri yerde melun faaliyetlerine devam ettiklerini duyurarak nefret hisleri yaratmayı hedeflemektedir. Ancak, hedefle, sonuç farklı olabilmektedir.

“Bulgaristan sınırındaki hadisenin içyüzü anlaşıldı” başlıklı haber ise daha önce Bulgaristan sınırında meydana gelen bir olayın araştırılması sonucu ulaşılan bilgileri

²⁷⁷ Vatan, 4 Kasım 1952, Yıl:13, Sayı: 4120, s.1.

vermektedir. Buna göre; “Gece bizim hudut, kulemiz civarında domuz sürülerini otlatmakta olan çoban Bulgar erleri görülmüştür. Domuz sürüleri bizim tarafımıza geçmiş, erlerimiz bunları takip etmiştir. Bulgarlar domuz sürülerini istemişler, erlerimiz ‘Vermeğe salahiyetimiz yoktur’ demişlerdir. Bulgarların inadı yüzünden kulemizden ateş açılmış, Bulgarlar da mukabele ederek domuz sürülerini bırakıp kaçmışlardır.”²⁷⁸

“Volga Volga Şarkısına Dair Soru” başlıklı haber, bir şarkıdan dolayı TBMM gündemine getirilen komünizm propagandası yapıldığı iddiasını bildirmektedir. Olay, C.H.P. Mardin Milletvekili Kâmil Boran’ın iki sözlü sorusundan biriyle ilgilidir. Boran, “Volga, Volga” şarkısı hakkında Milli Eğitim Bakanı’ndan açıklama istemektedir. Söz alan Bakan Tervfik İleri ise, “milletvekillerinin bakanlardan, hükümet icraatına dair sorular sorması gerektiğini ve bu sebepten bu türlü önergelerin bahis mevzuu edilmesinin doğru olmayacağını ve ayrıca usule de aykırı olduğunu ileri sürmekte ve soruları cevaplandırmayacağını” ifade etmektedir. Bunun üzerine kürsüye gelen Kâmil Boran şunları söylemektedir: “Arkadaşlar; Temmuz veya Ağustos ayı içinde bir akşam Maltepe taraflarında bir yerde Milli Eğitim Bakanı’na, bu bakanlığa mensup bazı kimseler bir ziyafet vermişler. Bu ziyafette hazır bulunanlardan birisi Volga Volga şarkısını aşkla ve şevkle terennüm etmiştir.” Tartışma Tervfik İleri’nin kürsüye çıkmasına yol açmıştır. İleri, kendisine yöneltilen suçlamalar üzerine gazetenin haberine göre şu açıklamayı yapmak gereğini duymuştur: “Kendisi bu yıl İstanbul’da bulunurken Devlet Tiyatrosu sanatkârlarının kamp kurduğu yere davet edilmiş ve burada ısrar üzerine akşam yemeğine de kalmıştır. Bu arada, İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatkârlarından bazı kimseler buraya gelmişler; halk türküleri söylenmiş ve bu arada ‘Bakanın karakterine son derece itimat ettiği’ bir sanatkâr da Volga, Volga şarkısını söylemiştir. Bakan’a göre hadise budur. Volga Volga şarkısını söylemek hiçbir zaman suç değildir. Eğer bu şarkının

söylenmesi bir suç ve kötü bir unsur ise bu takdirde Puşkin'in eserlerini okumak, Çaykovski'yi dinlemeyi de yasak etmek icabeder.”²⁷⁹

²⁷⁸ Ulus, 30 Kasım 1952, No: 11286, s.1,4.

²⁷⁹ Dünya, 13 Mart 1953, Sayı: 373, s.7.

Haber, dönemin ABD yanlısı iktidar partisi DP içindeki önde gelen anti-komünistlerinden Tefvik İleri'nin CHP milletvekili karşısında akıl ve sağduyuyu savunmasına yol açacak kadar ileri boyutlara ulaşan komünizm histerisini göstermesi bakımından son derece çarpıcıdır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada hedef, 1945-1955 yılları arasındaki Soğuk Savaş döneminde günlük Türk Basını'nda antikomünizm söylemini analiz edebilmektir. Bundan dolayı da Türk siyasal hayatı konuyla ilgili olduğu ölçüde ele alınmıştır. Sözkonusu söylem, Türkiye'nin komşularıyla; özellikle Sovyetler Birliği ile dostluk politikası çerçevesinde oluşturulan ilişkisinin, Soğuk Savaş döneminde tek yanlı olarak ortadan kaldırılışının ipuçlarını da içermektedir. Dolayısıyla çalışmada, konunun ele alınan tarihsel kesit içerisinde daha net olarak kavranabilmesi için Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne kadar olan süreç dikkate alınmıştır. Ele alınan dönemde basında yer alan antikomünist söylemin, bu yönde bir kamuoyu yaratılması ihtiyacı ve amacını belirleyen politik karar vericilerin iradesiyle gerçekleştiği sonucunu ortaya koymaktadır. Siyasi karar alıcıların iradesi ise uluslararası ilişkilerin seyrine göre belirmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında uluslararası ilişkilerin niteliğinde meydana gelen köklü ve bugün de sonuçlarını çeşitli şekillerde ortaya koyan değişiklikler belirleyici olmuştur. Söz konusu dönemde dünya, sosyalist ve kapitalist iki kampa ayrılmış, yeni devletler ve politik şekillenmeler belirmiş, bu durum 1990'lara kadar devam etmiştir. Yer yer yerel düzeyde sıcak çatışmaların da yaşandığı bu dönemin temel özelliği olarak iki karşıt kampın birbiriyle mücadelesinin ekonomik, askeri ve politik alanlarda birbirini kollamayı ve dengelemeyi esas aldığını söyleyebiliriz. Yani iki kamp arasında esaslı bir çatışma

yaşanmamıştır. Bu nedenle de dönem Soğuk Savaş dönemi diye adlandırılmaktadır. Bu dönemde ABD, Truman Doktrini ve ona koşut olarak Marshall Planı ile kapitalist kampın liderliğini ele almıştır. ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile hâkimiyet mücadelesinde sahip olduğu bütün araçları ve imkânları dünya çapında uygulamaya koymuştur. Hâkimiyet mücadelesinin en önemli unsurlarından biri ise dünya ölçeğinde kamuoyu yaratılması veya varolan kamuoyunun ABD'nin stratejik çıkarları doğrultusunda dönüştürülmesidir. Ele aldığımız dönemde Türkiye'de günlük basında görülen antikomünist söylem de bu stratejinin bir yansımasıdır.

Soğuk Savaş döneminin başlarında 1946'da "Batı Tipi Çok Partili Demokrasi" tercihini yapan ve 1950'deki iktidar değişikliği ile bu tercihini bir adım daha ileri götüren Türkiye, uluslararası alandaki politik gelişmelerin de ister istemez ortasında yer aldı. Hem sosyalist kampın lideri SSCB hem de kapitalist kampın yeni lideri ABD, egemenlik mücadelesinde stratejik bir öneme sahip olan Ortadoğu'daki mücadelelerinde Türkiye'yi daha çok dikkate almak ve kendi taraflarına kazanma arayışına girdiler. Bunda da ABD kazançlı çıktı. Türkiye, 1950'deki iktidar değişikliğinin de önemli sonuçlarından biri olmak üzere, kapitalist kampa dahil oldu. Bununla da yetinmeyip, iki kampın fiili olarak ilk sıcak yerel çatışması olan Kore Savaşı'na asker gönderdi. Kapitalist kampın askeri örgütü NATO'ya üye oldu. Daha da ileri giderek bu kampın lider ülkesi ABD ile çok sayıda askeri ve ekonomik ikili anlaşmalar imzaladı. Öte yandan girilen bu yönelim, karşı kamp ve özellikle de coğrafi sınırları itibarıyla komşu olunan SSCB ile ve onun temsil ettiği dünya görüşü ile gerginlikleri getirdi.

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in 15 yılı boyunca dış politikasının temel line SSCB dostluğunu oturtan Türkiye, özellikle 1950'den sonra yukarıda belirtilen gelişmeler sonucu dost ve düşman tanımlarını, tercihlerini de değiştirdi. Aslında bu değişiklik, "Yurtta barış, dünyada barış" adıyla belirlenen temel bir politik tercihin değişmesiydi. Bu değişiklik sonucu kapitalist Batı ve onun lider ülkesi ABD esas dost, sosyalist kamp ve onun lider ülkesi SSCB ise baş düşman olarak kabul edildi ve diğer bütün politik davranışlar buna göre belirlendi. Kamuoyunun da bu temel tercih değişikliği doğrultusunda imal edilmesi gerekti. Bu gerek de ABD ile imzalanan İkili

Anlaşmalar'da yer alacak kadar açıktan ortaya konuldu. Hatta ABD'den konuyla ilgili resmi ve sivil görevliler Türkiye'ye gelerek, ülkenin her yerinde bu yönde çalıştılar, yönlendirmeler yaptılar, gelişmelere göre yeni önlemlerin alınmasını önerdiler.

Söz konusu dönem basınına yansıyan imgeler ve söylem, kamuoyu yaratılmasında ortaya konulan bu çabaların karşılıksız kalmadığını göstermektedir. Çeşitli motifler eşliğinde hemen her gün gazetelerde konuya ilişkin olarak yayınlanan haberler, istenilen sonucu elde etmede uzunca bir süre başarılı olmuştur. Bu başarı o denli büyüktür ki, komünizme ait ne varsa kamuoyu ona düşman hale getirilmiş, o günün kanunlarında henüz sanık bile olmayan insanlar, toplumdan dışlanmaya, giderek linç edilme girişimleriyle karşılaşmaya başlamışlardır. Toplumun her kesimine yerleştirilmeye çalışılan komünizm düşmanlığı, özel olarak üretilen teorik ve pratik propaganda yöntemlerini kullanırken, Türk toplumunun geleneksel yapısını da tahlil ederek, bu yapının kabul etmeyeceğini düşündüğü, komünizme ve komünistlere aitmiş gibi gösterdiği özellikleri de kullanmaktan çekinmemiştir.

Propaganda zaman zaman ülkede büyükelçilik ve diplomatik temsilcilikleri bulunan sosyalist ülkelerin, bu misyonlara sahip temsilcilerini açıkça ajan faaliyeti yapmakla suçlama noktasına kadar varmıştır. Hatta bu yaklaşım, söz konusu ülkelerin diplomatik temsilcilerinin her adımını izleme, onları adeta göz hapsine alma aşamasına kadar vardırılmıştır.

Öte yandan ülkemizin yetiştirdiği aydınlar, işçiler ve öğrenciler, antikomünist propagandada hedef tahtasına konmuş figürler olarak basında sıklıkla yer almışlardır. Bunlara, "genç, güzel kadın" motifiyle, gayri müslim ve göçmen motifi de eklenince kamuoyu yaratılması yolunda önemli mesafeler alınmıştır. Bu arada komünizmle ilişkilendirilerek ajan, vatan haini, v.b. şeklinde nitelenen gayrimüslimler ve göçmenler, ABD ve Batı kapitalizminin temsilcileri veya bu ülkelerin değerlerini benimseyenler sözkonusu olduğunda tehlikeli olmak şöyle dursun, saygılı bir kabul görmüşlerdir.

Bu gelişmeler, Türkiye'nin içine girdiği yönelim, dünya çapında güç dengesindeki değişiklikler, ele alınan dönemden sonra da önemli gelişmelere yol açmıştır. ABD ve Batı ile girilen yakın ilişkiler, antikomünist kamuoyu yaratma çabaları, yaşanan gerçekler karşısında bir süre sonra etkisiz kalmaya başlamıştır. Özellikle 27 Mayıs 1960 Devrimi ile bu yönelimin ülke içindeki baş aktörü Demokrat Parti (DP)'nin iktidardan indirilmesi, Kemalist Devrim'in ilk yıllarına dönmeye yönelik girişimler ve nihayet 1961 Anayasası, antikomünizmi önemli ölçüde geriletmiş, ilerici ve sosyalist fikirlere geniş bir meşruiyet ve giderek yasallık alanı yaratmıştır. Bu dönemde her ne kadar kamuoyunda sola, sosyalizme ve komünizme yönelik olumsuz yaklaşımlar tamamen ortadan kalkmamışsa da, önemli ölçüde dengeleyen yayınlar görülmeye başlamıştır. Ayrıca, sosyalist örgütlenmelerin yaygın bir şekilde ortaya çıkışı ve toplumda bu görüşe karşı sempati oluşması, bu düşüncelerin yaygınlık kazanması da kamuoyunun dengelenmesinde önemli bir adım olmuştur.

5. KAYNAKLAR

a.Kitaplar

ABADAN, Nermin (1956), **Halk Efkârı Mefhumu ve Teshir Sahaları**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara.

AKALIN, Cüneyt (2003), **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye-1 Olaylar-Belgeler (1945-1952)**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

ANADOL, Kemal (1998), **Karşıyaka Memleket Bir Ayrılık Romanı**, Milliyet Yayınları, İstanbul

ARMAOĞLU, Fahir (1991), (Hazırlayan), **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)**, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

ARAS, Tevfik Rüştü (2003), **Atatürk'ün Dış Politikası**, Kaynak Yayınları İstanbul.

ATAÖV, Türkkaya (1969), **Amerika NATO ve Türkiye**, İkinci Baskı, Aydınlık Yayınları, Ankara.

BAYUR, Yusuf Hikmet (1995), **Türkiye Devletinin Dış Siyaseti**, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

BEKTAŞ, Arsev (2000), Kamuoyu, **İletişim ve Demokrasi**, İkinci Baskı Bağlam Yayınları, İstanbul.

BİLBİLİK, Erol (2003), **Amerikan Kuşatması**, Otopsi Yayınları, İstanbul.

CHOMSKY, N. – HERMAN, S. E. – PETERSON, D. – PODOR, J. (2004) **Medyanın Kamuoyu İmalatı**, Çev.A.KÖYMEN-E.KALAK-H.ALPMEN-Ö.İNCİLER-I.ESENDİR, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul.

DURKHEIM, Emile (1994) **Sosyolojik Metodun Kuralları**, Çev. E. AYTEKİN, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

ER-BİL, Haşim Nahit (1950), **Komünizmle Mücadele Rehberi**, Sinan Matbaası, İstanbul.

EREN, Asım (1942), **(Su Uyur; Düşman Uyumaz!) Haberalma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları**, Kader Basımevi, İstanbul.

ERKİN, Feridun Cemal (1987), **Dışışlerinde 34 Yıl Anılar-Yorumlar**, I. Cilt, İkinci Baskı, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,

GÜRÜN, Kâmuran (1991), **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

GÜMÜŞOĞLU, Firdevs (2005) **Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul

HASANLI, Cemil (2005) **Soğuk Savaşın İlk Çatışması İran Azerbaycanı**, Bağlam Yayınları, İstanbul

JEANNENEY, Jean-Noel (2006), **Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi**, İkinci Baskı, Çev:E. ATUK, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

JOHNSTONE, Diana (2004), **Ahmakların Seferi, Yugoslavya, Batının Aldatmacaları**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

KEJANLIOĞLU, D. Beybin (2004), **Türkiye’de Medyanın Dönüşümü**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Komünistler Ordu İçinde Nasıl Çalışır? (1961), Genelkurmay Başkanlığı Karargâh İstihbarat Başkanlığı, Ankara

Kontr-Gerilla Operasyonları (1990), Haziran Yayınevi, (ABD Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından hazırlanan kontrgerilla operasyonları adlı bu kitap, ABD’de FM 90-8 seri numarasıyla 1986 yılında yayınlandı), İstanbul.

MILBURN, Michael A. (1998), **Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul

OKAY, Vahap (1957), **Modern Propaganda**, Okay Yayınevi Neşriyatı, İstanbul

OSKAY, Ünsal (1969), **Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş**, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara

ÖZALP, Kâzım (...), **Türk Parlamento Tarihi, TBMM-IX Dönem, 1950-1954**, y.e.y., İstanbul

ÖZKAYA, Yücel (1989), **Millî Mücadele’de Atatürk ve Basın (1919-1921)**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara

ÖZSOY, Osman (1998), **Geçmişten Günümüze Yöntem ve Uygulamalarıyla Propaganda ve Kamuoyu Oluşumu**, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul

SANDER, Oral (2005) **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge kitabevi Yayınları, İstanbul

TOFFLER, Alvin (1992) **Yeni Güçler Yeni Şoklar**, Çev. B. ÇORAKÇI, Altın kitaplar Yayınevi, İstanbul

TUFAN, Hülya (1995), (Hazırlayan) **Kamuoyu Kimin Oyu?**, Kesit Yayıncılık, İstanbul.

b. Gazeteler (1929-1955)

Cumhuriyet

Milliyet

Akşam

Vatan

Hürriyet

Ulus

Akın

Dünya

En Son Saat

İstanbul Ekspres

Kudret

Son Posta

Yeni Gazete

Tan

Zafer

Zaman

Yeni Konya

En Son Dakika

Vatan

Çiftçi

Vakit

Hizmet

Hakimiyet-i Milliye

Hergün

Son Telgraf

Vakit-Yeni Gazete

Tasvir

Yeni Sabah

Resimli Yeni Gazete

İkdam-Gece Postası

Gece Postası

c. Dergiler

TEORİ Aylık Dergi, Şubat 2005, Sayı: 181.

7. ÖZGEÇMİŞ

Derya ÇAĞLAR, 1963 yılında Rize'nin Hemşin ilçesinde doğdu. İlköğrenimini İstanbul Bebek Tevfik Fikret İlkokulu'nda, Ortaokul ve Lise öğrenimini ise İstanbul Boğaziçi Behçet Kemal Çağlar Lisesi'nde tamamladı. 1980 yılında girdiği İstanbul İktisadi Ticari İlimler Akademisi Siyasal Bilimler Fakültesi'nden 1984 yılında mezun oldu. Bankacılık sektöründe bir yıl, Türk Telekom'da beş yıl çalıştı. Daha sonra basın sektörüne geçti. İki yıl haftalık 2000'e Doğru Dergisi'nde, iki yıl da günlük Aydınlik gazetesinde muhabir olarak çalıştı. 2000 yılından bu yana da Kaynak Yayınları bünyesindeki Atatürk'ün Bütün Eserleri (ATABE) çalışma grubunda ve yayınevinin merkezinde araştırmacı- redaktör olarak görev yapmaktadır. Evlidir.

ÖZET

(KAMUOYU OLUŞTURULMASINA BİR ÖRNEK: 1945-1955 YILLARI ARASINDA GAZETELERDE ANTİKOMÜNİZM)

“Kamuoyu Oluşturulmasına Bir Örnek: 1945-1955 Yılları Arasında Gazetelerde Antikomünizm” isimli çalışmada, Soğuk Savaş olarak adlandırılan ve 1945’ten 1990’lı yıllara kadar süren dönem ele alınmaktadır. Bu dönemin temel özelliği olan antikomünist söylemin, Türk basınına yansımaları değerlendirilmektedir.

ABD ve SSCB önderliğindeki iki farklı siyasal kampın, kamuoyunu oluşturma ve dünyaya kendi politikalarını kabul ettirme çabası olarak da nitelenebilecek bu dönem, kamuoylarının propaganda yöntemleri ile yeniden yaratılması dönemidir.

Türkiye bu dönemde, hem ulusal hem de uluslararası alanda yeni bir siyasi yönelim benimsemiş, Türk kamuoyu da bu yönelim doğrultusunda yeniden oluşturulmuştur. Bu nedenle, Kemalist Devrim’in “Yurtta Barış, Dünyada Barış” ilkesi terk edilmiştir. Türkiye, Batılı kapitalist kampı tercih sonucu, ABD’nin stratejik çıkarlarına eklemlenmiş ve NATO’ya üye alınarak SSCB önderliğindeki sosyalist kamp karşıtı bir konuma yerleşmiştir. Bu konum, aynı zamanda bölge ülkeleriyle işbirliğini esas alan bölge merkezli dış politika yerine, NATO merkezli dış politikanın geçmesine de yolaçmıştır.

Soğuk Savaş, temelde kamuoylarının yeniden yaratılması çabasının her türlü araç kullanılarak sürdürülmesidir. O nedenle bu çalışmada, kamuoyu, propaganda, soğuk savaş kavramları ele alınarak incelenmiş, sürecin teorik arka planı aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan, Türkiye’nin Soğuk Savaş’la birlikte içine girdiği yönelimin, 1945’e kadar izlenen politikalarından farklılığını ortaya koymak için, Mustafa Kemal Atatürk döneminde dış politikanın temel taşlarından olan SSCB dostluğu ile ilgili haberlere de yer verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin de içinde yer aldığı Batılı kapitalist kamptaki gelişmelere de konuyu ilgilendirdiği ölçüde değinilmiş, Soğuk Savaş'ın bu kamptaki yansımalarına yer verilmiştir. Günlük Türk basınından örneklere yer verilen bölümde ise bunlar çeşitli motiflerle ele alınmış ve buna göre değerlendirilmiştir. 1955'ten 1990'lara kadar olan döneme ise Soğuk Savaş'ın çeşitli cephelerde çeşitli aktörlerle devamı olduğu için değinilmiştir.

Sonuç olarak da sürecin nerede başladığı, hangi nedenlerle nasıl bir seyir izlediği hem ülke içinde hem de uluslararası alanda hangi temel değişikliklere yolaçtığı belirtilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER; Kamu, Oy, Kamuoyu, Propaganda, Soğuk Savaş, Antikomünizm, Truman Doktrini, Marshall Yardımı, NATO.

SUMMARY

(AN ILLUSTRATION OVER FORMING PUBLIC OPINION: ANTI-COMMUNISM INSIDE NEWS BETWEEN THE YEARS 1945-1955)

The time period subject to this thesis named “(An illustration over forming public opinion: Anti-communism inside news between the years 1945-1955) is considered as of the Cold War between the years 1945’s and up until 1990’s. The paper frames up the anti-communism trend which was a fundamental feature of such time period is evaluated as the reflections on Turkish media.

In addition to that, to specific time period may also be considered as to form a public opinion and the efforts in order to impose the policy by to different political camps led by USA and USSR as well as a time period re-created by propagandas of this public opinion.

Turkey adopted a new political trend during these years where is both domestic and international fields. The Turkish public opinion is also based upon this new trend. Therefore, “Peace at home, peace in the world” principal of revolution by Kemal was abandoned. In these terms, Turkey preferred the Western Capitalist zone. As a result, while Turkey was articulated to the strategic interests of USA own, it was positioned as the one opposed to socialists camp led by USSR who was also accepted as a member of NATO. In the meantime such a policy brought up the fact that Turkey adopted NATO centered foreign policy other than a foreign policy district centered which is based on a cooperation with-the countris located on the same district Cold War is basically a continuing effort to re-creation of public opinions by using every type of tools. Resulting that, public opinion, propaganda and Cold War concepts were examined while the theoretical backgrounds of this process were tried to be lightened up.

On the other hand, in order to be able to bring out the differences between the policies followed until 1945 and the trends Turkey was involved due to the Cold War,

the flash news with the content of USSR friendship that is based of foreign policy by Mustafa Kemal Atatürk at the time, are upported.

In relate to the sujet, the developments within the Western Capitalists camp are mentioned where Turkey involved, as well as the reflections of Cold War inside the camp is also considered. The complete subject is evaluated and realisedr with the examples of daily Turkish news.

Finally, how the process started, the causes and the progress and the fundamental changes provoked both domestically and internationaly, are all pointed out.

KEY WORDS: The public, The Public Opinion, Propaganda, Cold War, Anti-communism, Truman Doctrin, Marshall Aid, NATO.